

Avyttrad ur
Sem. f. nord.
ortnamnsforskning

ANTIQUARISK TIDSKRIFT

FÖR

SVERIGE.

UTGIFVEN AF KONGL. VITTERHETS HISTORIE OCH
ANTIQUITETS AKADEMIEN

GENOM

BROR EMIL HILDEBRAND.

TREDJE DELEN.

FÖRSTA HÄFTET.

Pris: 1 rdr 25 öre.

ANTIQVARISK TIDSKRIFT

FÖR

Avytttrad ur
Sem. f. nord.
ortnamnsforskning

SVERIGE.

UTGIFVEN AF KONGL. VITTERHETS HISTORIE OCH
ANTIQVITETS AKADEMIEN

GENOM

BROR EMIL HILDEBRAND.

TREDJE DELEN

STOCKHOLM

HWAR HJGGSTRÖMS BOKTRYCKERI

1870 - 1873.

I N N E H Å L L.

	Sid.
Antiqvariska undersökningar i Skåne. En resberättelse af Hans Hildebrand	1.
Föhlagen-Fyndet. Beskrifning af Carl Johan Tornberg och Hans Hildebrand	51.
Utdrag af Antiquitets-Intendenten P. A. Säves afgifna berättelse för år 1863	113.
Bidrag till Svenska Medeltidens Konsthistoria (4). Af Hans Hildebrand	151.
Bronsåldern i norra och mellersta Sverige. Af Oscar Montelius	173.

Antiqvariska undersökningar i Skane.

En reseberättelse

af

Hans Hildebrand.

Genom Kongl. Vitterhets Historie och Antiquitets Akademiens ombud i Villands härad inom Christianstads Län, herr d:r J. Ternström i Fjelkestad, hade hemmansägaren Nils Olsson i No 24 Österslöf anhållit, i öfverensstämmelse med Kongl. Maj:ts nådiga förordning af den 29 November 1867, att honom måtte medgifvas att borttaga en invid hans gårdstomt belägen större grafhög, hvars plats var för nödiga odlingar behöflig. På grund häraf uppdrog Kongl. Akademien åt mig att undersöka innehållet af denna graf, samt derjämte företaga andra antiqvariska forskningar i trakten. Under resans lopp erhöll jag dessutom befallning att granska en gånggrift vid Nedre Kettilstorp i Slöta socken, Vester-götland, hvilken jordegaren J. Mårtensson önskat få borttaga. Om de vigtigare under resan gjorda iakttagelserna meddelas här en berättelse, hvari jag vid grupperingen af mina uppgifter något afviker från den tidsföljd, i hvilken undersökningarne företogos¹⁾.

¹⁾ Gånggriften vid Nedre Kettilstorp befans vara genom takstenars nedsjunkande och sidohällarnes utskjutande så grundligt skadad, att någon undersökning icke kunde företagas. Kongl. Akademien medgaf grafvens borttagande, då dess plats behöfdes för att bereda utrymme för gårdens åbyggnader. — Slöta socken är mycket rik på gånggrifter. Jfr Antiqvarisk Tidskrift för Sverige I, s. 266, f. d. Antiquitets-Intendenten Säves reseberättelse för år 1863, hvilken kommer att intagas i denna del af Tidskriften, och herr Alanders afhandlingar om Vester-götlands gånggrifter.

Mellan sydspetsen af sjön Möckeln i Småland och Ousbysjön i Skåne går en dalgång, som genomflytes af ett Helgaåns tillflöde; jernvägen löper nu genom denna dalgång. Det nedgående tåget stannade vid Elmhult öfver natten. Innan morgontåget afgick derifrån, fick jag tillfälle att företaga en liten utvandring i stationens närmaste grannskap, under hvilken jag fann, å en backe utmed banan, strax söder om stationen, spår efter ett förstördt mindre graffält, tydligen hörande till jernaldern. Någon betydande bygd — och i sammanhang dermed någon större samling af grafhögar — var icke att vänta i denna afsides ort, men fyndet af dessa grafhögar visar obestriddigt, att denna dalgång dock varit under heden tid befolkad. Måhända hade samfärdseln redan då sökt sig en väg genom dalen, hvilken nu blifvit en betydande farväg.

Huruvida jernaldersgrafhögar finnas äfven närmast söder om gränsen mellan Småland och Skåne, känner jag icke. Jernbanan är lagd öfver de sanka marker, som i öster omgifva Loushults-bygden. Från socknen söder om denna, Ousby, finnas fynd i Statens Samlingar.

I Ystad besåg jag det vackra skol-museet,¹⁾ bildadt genom herr rektor N. G. Bruzelii nitiska omvårdnad, samt den da torrlagda delen af hamnen med dess i geologiskt-antiqvariskt hänseende ganska intressanta företeelser, hvilka torde i herr Bruzelius fa en noggrann beskrifvare.

Särdeles dyrbara samlingar egas af herr kapten von Braun i Ystad. Jag vill här icke tala om hans myntsamling (3265 st.), utan endast om en del af hans silfversamling, nämligen skedarne, från slutet af medeltiden och från nyare tid. Deras antal uppgår till 34 och af dessa finnes knappt någon, som icke i ett eller annat hän-

¹⁾ Om de i denna samling förekommande svenska fynden af grekiska och romerska mynt se Dr Montelius, Från Jernaldern.

seende förtjenar uppmärksamhet. Den äldsta skeden har nästan rundt blad och långt smalt skaft, som öfverst prydes af en druffklase. I skedens insida ses ett krönt lam med korsfanan i en ring, hvars ytterkant omgifves af fyra skeppsbakstammar och fyra rasegel med mast, stälda vaxelvis. På ringen läses inskriften *In Gothlandia Et Mari Spes Mea*. Å baksidan ses en hopringlad orm, i midten synes ett krönt E af medeltidsform. Der läses för öfrigt *Trued Hase Magda hase. Anno Christi mccccxxxv*. En annan sked har i bladets insida en ganska väl graverad bild af en biskop, hållande i venstra handen en kräkla och lyftande den högra till välsignelse. På baksidan ses S:t Andreas, på toppen af skaftet S:t Sebastian. Bladet har följande inskrifter i 1500-talets minuskler: *Sanctus * Nicolaus * Episcop^o linco[pensis] samt delavit(C) * andream * dominus * in * odorem suavit[atis]*. Nils Hermansson i Linköping, graduerad juris utriusque doctor i Orleans, blef år 1374 biskop i Linköping, der han förut varit erkedjekarne. Han afled den 13 September år 1391. På hans grafsten i domkyrkan säges om honom:

Mens pia, vas morum, celesti dogmate gratus,
 Annam Birgittam solenniter historiauit
 Ausgarii vitam celebrique stilo decorauit.

Sveriges biskopar begärde redan 1417 hans kanonisation, men det dröjde med beviljandet, så att hans skrinläggning kunde icke firas förr än år 1520.

En tredje sked med skaft af pryddigt renaissancearbete bär artalet 1561. En fjerde med rundt blad, kort vridet skaft och mangsidig knapp bär namnen *Johannes Scypteus* och *Marya Näfue Anno 1606* samt tänkespraket

Ardva res vicisse alios, victoria maior
 est animi fletus composuisse suos.

En femte har platt, upptill snedt afskuret skaft

med graverade ornament. På insidan af bladet läses valspråket *Gott ist mihr alles*, på baksidan:

Måthe tu Lycklighehr bliffva
 bådhe här och efvig tidha
 Maria Euphrosyna
 A^o 47 D: 7 Martij.
 Född
 5 Feb. A^o 25¹⁾

På baksidan af skaftet läsas bokstäfverna t. b. s.

Sedan jag besett stadens två kyrkor²⁾ samt gjort en utfärd till Bjeresjö kyrka, för att betrakta hennes gamla chormåningar och dopfont, begaf jag mig till östra Skåne.

Det var en välkommen syn, när jag efter färden öfver Södra Åsens enformiga höjder, der en bitande nordanvind var ganska känbar, fick se ned i Brösarpsdalen, der ån flöt fram mellan husen och grönskande fält. Jag stannade dock ej der, utan fortsatte genast färden mellan de väldiga, af vattnet utsvarfade bastionlika sandbackarne fram till Rallunda, der jag ämnade anställa ett par dagars rekognosceringar.

Rallunda har spelat en icke obetydlig rol i forna tiders antiqvariska funderingar. Raf betyder, som bekant, bernsten och här hade man således en lund med bernsten. De gamle antiqvariernas tankar³⁾ funno häri en välkommen vink om Phaetons olyckliga systrar, som

¹⁾ Det lär hafva varit sed att vid bröllop skänka en sked till brudparet. Den 7 Mars 1647 var cck Maria Eufrosynas och Magnus Gabriel de la Gardies bröllopsdag. Enligt Rosenhanes konungalängd var hon född den fjerdte Februari 1625.

²⁾ I S:t Petri kyrkas storgång ligga några prydliga, gamla grafstenar, som borde upptagas och resas mot väggen, emedan de i annat fall snart torde blifva fullkomligt utnötta.

³⁾ Jfr t. ex. Floræi Flores Antiquitatis Scandinæ, Göteborg 1743. Af »den lifwa Rallunda Bokelund, utmed öppna hafsstranden belägen, ther Bernsten finnes, i synnerhet efter skarpt stormväder, hvilken sig i

förvandlades till träd, utför hvilkas stammar tararne droppade i form af bernsten. Tydligt var således, att just här hade Phaëton nedstörtat¹⁾.

Om än var tids nyktrare forskning icke vill godkänna dessa drömmar, eger Raflunda fortfarande anspråk på fornforskarnes uppmärksamhet. När man ställer sig på höjden invid kyrkan, ser man en öppen mark, svällande till långsluttande kullar, ytterst omkransad af skogsdungar. Här och der på den öppna marken resa sig väldiga högar²⁾, enstaka eller två eller tre tillsammans, uti hvilka folket, säkert på grund af deras väldiga omfang, har mycken benägenhet att se konungars grafställen. Våldigast af alla dessa höjder är den tätt invid prestgården liggande Vallbacken, helgad at Neptunus, enligt de gamles förmenande, en fyrkantig hög med nästan lodräta sidor. Han är 157 steg neromkring, har upptill 21 stegs längd och 14 stegs bredd samt 43 fots höjd. Rundt kring förhöjningen går en tydlig sänk-

den diupa och fina sanden fördöljer», finnas nu allenast obetydliga lemningar nere vid Hafäng, och äfven dessa torde vara snart förstörda genom den förhärjande hafsvindens inverkan.

1) Bevisen för detta äro hos Floræus mångfaldiga. Phaëton är helt enkelt det svenska fant (yngling), hans mor Clymene fick namn deraf att hon klemat med honom. Systrarna förvandlades till alträn, men dessa hafva kommit in i sagan genom falsk förklaring af namnet Albohärad, hvilket intet annat är än Albion. Bättre är uppgiften att de blefvo aspar, och om denna orts rikedom på sådana vitua namnen Espekullen, Östakra-Espe, Esperöd m. m. Af aspar bildade Grekerne namnet Hesperider. Hvem känner icke Hesperidernas gyllene frukter, på grekiska mäla? Af dem har Mälby socken (i närheten af Raflunda) sitt namn. Sådant troddes då och troddes senare. »Floræus synes», säger Gillberg år 1767, »inte utan anledning, till denne orten föra then Phaëtoniska diktens ursprung — — emär man jemför de många omständigheter, som med denne sagan öfverensstämma och härom kring igentännas.» Gillbergs arbete finnes i bondhus samt studeras och citeras ännu.

2) Då hr rektor N. G. Bruzelius har med anslag af Kongl. Akademien besökt Albohärad, för att uppsätta beskrifningar öfver dess fornlemningar, ansåg jag det behöfligt att anställa några så omfattande undersökningar i Raflunda, att de kunde kallas fullständiga, ej heller meddelar jag här allt hvad jag ä ort och ställe antecknade.

ning. Är det en formlenning eller endast en med memiskolhand bearbetad naturbildning?

En vandring företog jag genom den vackra, nyss löfklädda bokskogen Oran fram till Östakra, för att bese f. d. riksdagsmannen Nils Anderssons fornsakssamling, hvilken, ehuru ingalunda rik, innehöll några vackra former. Der funnos tvenne exemplar af de grofva, runda stenarne, med ränna tvärs öfver midten, tvenne yxor af sten med skafthål, tvenne flintknifvar, af hvilka en var ganska vacker, tvenne flintbilar, en håhnejsel af flinta, en tresidig pilspets af flinta med sågtandade kanter, en slipsten funnen bland flintspaner å Östakra egor, tvenne halcelter och en skaftcelt af brons, alla tre vackra, funna nära Raflunda Lund — om hvilken mer frandeles — ett ovalt bryne och en jernyx, funna vid Hafäng, en jernlans, funnen vid Östakra, och en aman, funnen i Hvitaby socken.

På hemvägen gick jag till den helt nära vägen genom bokskogen liggande s. k. Baltastenen, ett väldigt erratiskt block, utan någon antiqvarisk märkvärdighet. Jag klättrade upp på dess öfversida, för att tillse om der möjligen kunde finnas några urgröpningsar eller dylikt, men fann intet. Namnet Baltasten finnes visserligen kvar hos folket, ehuru, misstänker jag, egentligen hos den läsande delen, hvilka med mycket intresse studerat de torftiga topografiska arbetena öfver orten. En man, som jag icke kunde misstänka för synnerligen stor boksynthet, begagnade uttrycket Maltastenen. Ett annat snarlikt block skall finnas i samma skog. Närmare Orans utkant, på Skipparpsdällden, går vägen inklämd mellan tvänne backar, uppe på hvilka jag fann stensättningar. På högra sidan af vägen — d. v. s. åt vester fann jag lemningar af en ganska tydlig krets med en midtsten samt spår af en yttre krets — tillsammans sexton stenar. Midt emot på andra sidan vägen funnos

femton (tolf?) stenar, hörande till en annan krets, som kanske äfven varit dubbel, och något nordost derifrån en stensättning, som tycktes vara del af en oval krets. Å samma sida, men i utkanten af skogen, funnos några resta stenar, och i deras närhet några små jordförhöjningar, hvilka tycktes vara skadade grafhöggar. I en af dessa företog jag sent en afton gräfning, men fann intet.

Följande dag gick jag först ned till gränsen mellan Raflunda och Hytaby socknar och besåg en storartad stensättning inom den senare, helt nära bäcken, som bildar gräns, och alldeles invid landsvägen, på en trädbevuxen backe. Någon fullt utpreglad ordning mellan stenarne kunde jag icke finna. Der tyckes dock förekomma en större oval och ett par smärre kretsar i dennes närhet, utom andra fristående stenar. Stenarnes antal är inemot femtio, den störste af de stående är 5,7 fot hög, 2,1 fot bred, 1,8 fot tjock. Från gärdesgården, som skiljer denna märkliga fornlemningsplats från vägen, såg jag åt vester ett par högar resa sig.

Från dessa resta stenar vandrade jag mot nordost åt hafvet. Der på krönet af den höga strandbacken, som stupar nästan lodrätt ner mot den jämna strandbädden, låg en enstaka grafhög. Bättre exempel på bronsålderfolkets sed att åt sina grafminnen söka upphöjda platser, kan man icke gerna få. Från denna ensamt liggande hög ser man åt sydost nedåt Stenslufvud, åt norr uppåt Åhus och Hanölandet.

Här nedanför har, enligt sägnen, staden Lund legat, hvilken blifvit förstörd af vikingar, hvarefter inbyggarna uppslogo sina bopålar, der den nuvarande staden af samma namn ligger. En karl erböd sig till och med att visa hvar staden varit, och förde mig till en af sandbackarne, i hvilken funnos ymniga fragmenter af tegelstenar. Men skärfvorna voro tydligen af temligen ung upprimmelse och jag fick sedan höra, att här hade for-

dom funnits ett tegelbruk, som nu är flyttadt litet längre upp. Hela trakten hit nedåt skall fordom hafva varit skogbevuxen. Här nere vid hafvet sades de tre celterna i Nils Anderssons samling vara funna; här är fyndorten för s. k. guldgubbar¹⁾; icke långt från stranden — omkring 900 alnar — äro tre guldrakteater funna²⁾; här äro äfven romerska denarer funna³⁾. Kusttrakten synes således, äfven om staden hör till fabelns område, haft ganska stor betydelse.

Men af vigt var denna ort redan under stenåldern. Jag gick öfver Skipparpsån, ett stycke ofvanför hennes mynning, på hvars botten synas lemmingar af ett fartygs-skraf, — jag betviflar, att någon numera har lust att löpa in i an med en skuta — till hafsstranden norr om ämynningen, för att under välvillig vägvisning af herr Montan, en 84 år gammal f. d. löjtnant vid landvärnnet, besöka dels lemmingarne af ett brokar vid stranden, dels en vigtig fornlemningsplats från stenåldern.

Hafsvinden utöfvar en betydande inverkan härnere. En bokbevuxen ås går ett litet stycke från stranden, skyddande de inmanför liggande akranne. Nu var åsen genombruten, träd efter träd hade nedstörtat, ett stod ännu i utkanten af öppningen, upprätt, med större delen af rötterna nedhängande och frigjorda från sand och mylla. För omkring tjugo år sedan bortsoptes från

1) Menniskofigurer af tunt pressadt guldbleck. Flera sådana äro afbildade i Atlas för Nord. Oldkyndighet tab. 4. Jfr Sjöborgs Inledning till kännedom af fäderneslandets antiqviteter, s. 190, tab. IV, fig. 20.

2) Hos Montelius under N:o 349; de hittades jemte multnade ben m. m. Två af de tre finnas i Statens Historiska Museum (Inv. 71), den tredje i Köpenhamn. En fjerde (Montelius N:o 350) är funnen vid Rallunda, utan närmare uppgift om lokalen.

3) Lagerbring säger i Svea Rikes Historia III s. 586: »I symnerhet finner man då och då vid Rallunda i Skåne Romerska penningar» och i noten s. 589 omtalar han ett till Lunds myntkabinett inkommet fynd, tillhörande den vanliga denarperioden. Suhm talar (Historie af Danmark I, s. 529) om romerska guldmünt, funna i denna ort.

sjelfva strandbädden en massa sand och på den a nyo i dagen komma märken fann man med förvåning en graf från stenåldern, en s. k. dö, hvars nuvarande utseende återgifves här, fig. 1. Det stora, liggande stenblocket betäcker grafkammarn, hvars ena sidohäll ses under den tjockare ändan af täckstenen, som glidit något åt sidan, så att den andra ändan nu hvilar på en sten, som tillfälligtvis lag i vägen. Grafkammarens andra vägghäll befinner sig under täckstenen.

I grafkammarn företogs en gang af en bonde, berättades det mig, en undersökning och han fann der skelettet af en menniska, — särskildt omtalades hufvud-

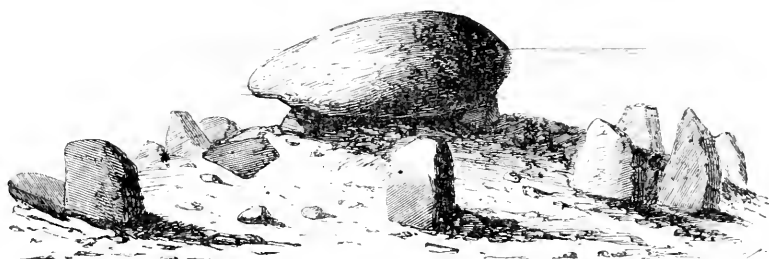

Fig. 1.

skålen — samt en mycket stor bila eller mejsel af slipad flinta. Uppgiften lemnades mig af herr Montan, som bodde vid stället, när undersökningen skedde, och fyndet svarar så fullkomligt mot hvad man kunde vänta på grund af de fynd, som andra döser lemnat, att berättelsen synes mig förtjena tillit. Grafkammaren är ännu öppen åt hafssidan och är delvis fylld med sand. Å norra och södra sidan bildades väggen af en stor på kant staende häll, 6,5 fot lång. Den vestra väggen, bildad likaledes af en häll, var 3,1 fot lang.

Hela det icke obetydliga sandfältet kring denna graflemning var öfversälladt med flintskärfvor, hvilka lago icke allenast på ytan, utan äfven på ett par tumes djup ned i sanden. De allra flesta skärfvorna hade, att döma

efter deras skarpa kanter, tillkommit såsom affall under tillhuggning af flintredskap. Bland alla dessa spillror lyckades det mig att finna fem s. k. skrapare af flinta, af hvilka den finast arbetade afbildas (fig. 2). En vallflicka, som kom med sina kor gående öfver fältet, uppgaf, att hon flera ganger funnit märkvärdiga, arbetade flintsaker derstädes, hvilka skulle finnas i fars skåp. Men fadren, som jag uppsökte, hade salt sakerna åt en resande. Man kan således vara temligen viss, att dessa flintsaker tillhöra den slipade flintans ålder, emedan de väl i annat fall svårligen adragit sig flickans uppmärksamhet eller den resandes köplystnad.

Fig. 2.

Bland flintskärfvorna funnos spridda skärfvor af lerkärl. Bland dessa äro många af synnerligen grof beskaffenhet, tjocka, till färgen svartgråa, a ena ytan gulröda, inneslutande stora kvartskorn. Andra åter hafva alltigenom samma färg och äro fria fran sten-inblandning. Med afseende på formen har jag intet att meddela om det förra slagets kärl. Fragmenter af det andra slaget visa, att några kärl varit upptill försedda med en temligen vid hals. Ett fragment af en öfverkant visar en enkel ornering, 0,8 dec.-tum bred, åstadkommen derigenom, att man med ändan af en pinne gjort runda intryck i den mjuka massan, i sneda rader fran öfverkanten. Ett annat, litet fragment af en öfverkant är prydt derigenom, att man kring kärlet, innan det torakat, lindat i några hvarf ett snöre, som lemmat temligen djupa intryck.

På fältet rundt omkring grafven ser man en och annan lindrig, rund upphöjning. När sanden aflägsnas, finner man derunder ett golf, bildadt af vanliga handstenar, mellan och under hvilka finnas icke obetydliga

förråd af kolstybb och större kol. Vi hafva här således eldstäder, hvilka förblifvit orubbade, tack vare den skylande sanden. Annat än kol lyckades det mig icke att upptäcka i och under dem, icke det minsta fragment af ben¹⁾.

Ett försök att förklara tillvaron af dessa fornlemningar skall lemnas, sedan jag omtalat ett annat fyndställe.

Från Hafäng gick jag vidare inat land, i närheten af ån. Rundt omkring den närmaste garden i Skipparps by finnes en praktfull samling af resta stenar. Jag uppmätte afståndet mellan de olika stenarne och mätte de ansenligastes storlek. Här äro icke mindre än sextiotre stenar, af hvilka några visserligen stå i rader, men för öfrigt kan man svarligen spåra någon bestämd plan, enligt hvilken platser blifvit bestämda åt dem. Säsom prof på storleken kunna följande mått anföras, (den första siffran angifver längden, den andra bredden, den tredje tjockleken, allt i fot och decimaltum) — $8,6 \times 2,5 \times 2,5$ — $7,5 \times 2,7 \times 2,4$ — $6,5 \times 2 \times 1,5$ — $5,9 \times 2,5 \times 2$ — $5,7 \times 2,5 \times 2,3$ — $5,6 \times 2,8 \times 1,8$ — $5,6 \times 2,6 \times 1,5$ — $5,2 \times 2 \times 2$.

Sägner i orten synas icke hafva något att förtälja om uppkomsten af detta imponerande forminne. Att der har stått en strid, tror man naturligtvis, da man snart sagdt allestädes söker så förklara tillkomsten af en samling af resta stenar eller af en flock grafhöggar. Häfdatecknarne hafva deremot icke varit sena att finna en förklaring. Enligt Saxo stridde Ragnar Lodbrok vid Hvita-by²⁾ och Hvitaby socken ligger strax söder om Raflunda: alltså torde stenarne vara uppresta till minne af denna

¹⁾ Liknande eldstäder, bildade af handstenar, äro funna i de danska afskrädeshögarne från stenåldern. Se t. ex. Undersögelser i geologisk-antiquarisk Retning. Fortsattelse Nr 1, s. 70, 71. Hafängs-eldstäderne torde dock höra till den slipade stencus ålder.

²⁾ Regnerus Seanos apud Whiteby vicum obrivit. s. 443.

drabbning. Man kan visserligen invända, att om striden stod vid Hvitaby, borde stenarne hafva blifvit resta invid denna by och icke i en annan socken. Man kan ytterligare invända, att slaget vid Hvitaby, liksom så mycket annat, som rör Ragnar Lodbrok, har ytterst tve tydiga anspråk på historisk trovärdighet, samt att under det Saxo hänför Hvitaby till Skåne, lata Isländingarne det ligga i utlandet¹). Sannolikast synes det mig vara, att alla dessa resta stenar tillhöra bronsåldern. Folket talade ock om fynd, som skulle hafva anträffats i stenarnes närhet, och som, att döma efter berättelserna, borde hänföras till bronsåldern; men till berättelser, så orediga, som de, hvilka jag hörde, kan man ej sätta mycken lit.

I närheten af dessa stensättningar, i riktning åt Raflunda, fann jag en låg kulle af 17 stegs diameter och invid denna en oval stensättning, med diametrar af 22 och 18 stegs längd, af hvilken tio klumpstenar äro kvar.

Från Raflunda företog jag en utflykt till det vackra Kiviks-Esperöd, hvars disponent herr Oscar Areschoug förärade till Statens Samlingar en symmerligen fint arbetad pilspets af flinta (Inv. 4137). I hans sällskap besåg jag i Esperöds park en stensättning af klumpstenar med hög (nu liggande) midtsten²); samt det invid rågangen mellan Esperöd och Mellby, å det senares egor liggande s. k. Kiviks-monumentet (Bredarör). Platsen är snyggt hallen, men har blifvit beröfvad de träd, som förr prydde den. Återstoden af röset, som synes varit till en del bildadt af mycket sma stenar, är upplagdt i

¹) Ragnvalds söner anföllo en befästad stad, Hvitaby, hvilken efter berättelsens sammanhang, tydligen af sagans nedskrivare ansågs ligga fjärran. Namnet förekommer äfven uti en till berättelsen fogad visa. Fornaldar Sögur Nordlanda, I, s. 252, 254.

²) Stensättningen var 37 fot lång och 26 fot bred.

flera smärre rösen. Sjelfva grafven täckes af ett halmtak¹⁾, som nu börjar blifva bristfälligt.

Kiviksgrafven har redan länge ådragit sig de lärdes uppmärksamhet och särskildt har den under den sista tiden vunnit europeisk ryktbarhet. Det är en hållkista inom ett stenrör, och dess märkvärdighet ligger deri, att på kistans hållar äro figurer inristade²⁾. Man synes kunna med full rätt hänföra denna graf till bronsåldern, så mycket hellre som Sveriges öfriga hållristningar synas stå i sammanhang med bronsålderns kultur³⁾.

Kistans väggar synas från början hafva varit bildade af tio stenar, fyra i hvardera langväggen, en för hvardera gafveln, hvarförutan taket skall hafva bestått af tre hållar. Nu kommer man in genom öppningen efter den ena gafvelhällen och takhällarne ersättas af det nyssomtalade halmtaket. Af de bildtecknade stenarne återstå allenast fem. De två ytterligare, som förr funnos, äro nu förlorade; de saknades redan år 1800.

Det är egentligen trenne afteckningar af dessa bildstenar, som man har att halla sig till, *Hilfelings* i *Fors-*

1) Eller skulle de smärre rösen vara gamla? Professor Nilsson säger (*Bronsåldern* s. 2): »Bredarör består af ett ännu betydligt stenrör, på alla sidor omgifvet af vid pass tjugu mindre.» Sjöborg, som år 1800 besökte stället och år 1814 sökte återställa grafven i gammalt skick, talar i sina *Samlingar* III, s. 143 (år 1830) allenast om ett röse. Likaså *Forsenius* år 1780 (*De monumento Kivikensi* s. 8), med uppgift, att detta rör hade i omkrets 400 steg. *Linné*, som besökte platsen år 1749, talar ej om mer än ett röse, »*penningegravven*.» (*Skånska Resan* s. 127). — Grafröset jämte dess närmaste omgifning är vid ett skifte, förrättadt år 1863, undantaget för kronans räkning jämte en gångväg fram till röset öfver egorna till rusthålet Mellby N:o 3.

2) I röset utanför den stora kistan anträffades af Sjöborg en annan, mycket mindre kista.

3) Jfr B. E. Hildebrands uppsats i *Antiquarisk Tidskrift för Sverige* II, s. 417 f. Kistan är till utseende och storlek lik andra hållkistor för den äldre bronsålderns obrända lik. Hr kyrkoherden Wiede säger, i ett enskildt bref, sig hafva hört, att en liknande hållkista, med inristade figurer å stenarne, blifvit funnen på Väfersunda kyrkogård (Östergötland), hvilka hållar genast förstördes af arbetsfolket.

senii disputation af år 1780¹⁾, Sjöborgs i hans Samlingar III af år 1830, samt vice Pastor Lundbergs i Nilssons Bronsålder af år 1862, af hvilka dock Sjöborgs knappt förtjenar nämnas vid sidan af de tvenne andra. Vid mitt besök hade jag fått från Esperöd medtaga ett exemplar af Forssenii disputation, med hvars teckning jag jämförde ristningarne; men då hr Nilssons arbete är tillgängligt för en större allmänhet, anknyter jag vid de i detta intagna figurerna (s. 5) mina anmärkningar.

Stenen I (hos Nilsson) fans ej på Sjöborgs tid, och är sedan dess ej återfunnen. Midtfiguren å denna sten har hos professor Nilsson tecknats bredare än å Hilfelings planch, på grund af de andra, af honom citerade figurerna. Jag skulle icke för min del hafva vågat företaga en sådan ändring, då Hilfelings teckning i allmänhet visar sig vara mycket trogen²⁾.

1) Disputationen citeras alltid under Lagerbrings namn, men är tydligen författad af respondenten Anders Christopher Forssenius (jfr hans dedikation till Lagerbring). Lagerbring ansåg dock redan 1776 monumentet vara af romerskt ursprung. Svea Rikes Historia III, s. 588.

2) »Käglan på stenen N:o 1 är (hos Hilfeling) för smal i jemförelse med samma figur på alla de andra ritningarne», säger professor Nilsson i förordet till Bronsåldern. Men Sjöborg, som icke sjelf säg den ifrågasattande stenen, har återgifvit Hilfelings figur. Af de återstående fyra teckningarne lär Mensels, *Geschichtsforscher* V. s. 54, (hvilket arbete icke finnes i Kongl. Bibliotheket, så att jag sjelf har ej kunnat kontrollera) vara en kopia af Hilfelings (enligt Sjöborgs Samlingar III, s. 143). En annan är utförd af assessor Nils Wessman, en tredje under hans tillsyn af Fr. Feldt, hvilka båda, såsom temligen säkert återgifvande Wessmans uppfattning, när han år 1756 besåg kistan, hafva i det närmaste samma upprinnelse och således måste betraktas icke som tvenne, utan som ett enda vitne. Den sista teckningen utfördes af N. R. Broeman år 1764. Det är således mot Hilfelings vitsord allenast tvenne afvikande. Men af dessa är Broemans, enligt professor Nilsson, »den sämsta af alla», och Wessmans är, enligt Forssenius (och Lagerbring) »elegantior justo», enligt Nilsson, »den grannaste, men i flera fall mycket felaktig.» På grund häraf anser jag min i texten framställda betänklighet, att på grund af tvenne erkänt mindre trogna teckningar ändra Hilfelings synnerligen trogna, vara berättigad. [Jag har sedan fått kopior af Mensels teckningar. De äro icke lånade från Hilfeling. Broemans teckning (Kongl. Bibl. gml. sign. F. c. 24) är under all kritik. Wessmans (Kongl. Bibl. portfölj med »Teckningar af Svenska fornlemningar») är i hög grad otrogen. Hafva

Stenen 2 är på ett otillfredsställande sätt återgifven af Hilfeling, bättre af Sjöborg, bäst hos Nilsson. Mig lyckades det dock icke, att upptäcka mer än fem uppstående, i öfre ändan klumpformade linier, af hvilka dessutom den främsta var något krökt. Öfver skeppsfiguren kunde jag skönja svaga spar af andra ristningar.

Stenen 3, temligen troget återgifven af Hilfeling, fullt troget hos Nilsson.

Stenen 4. Hilfeling har bade på den förra och denna stenen tecknat tvenne böljeformigt bugtade linier, hvilka hos Sjöborg och Nilsson utbytts mot räta spetsvinkliga linier, hvilket är fullkomligt rätt med afseende på stenen fig. 3, under det att fig. 4 verkligen har, såsom Hilfelings teckning visar, bugtade linier.

Stenen 5 innehåller intet.

Stenen 6 är riktigt aftecknad hos alla tre.

Stenen 7. Mot figuren hos Nilsson måste anmärkas, att de 8 likformade figurerna i nedersta raden icke äro nedtill tvärt afslutade, utan afsmalna nedåt i en spets såsom Hilfelings teckning utvisar¹⁾.

Stenen 8 är nu förkommen. Teckningen hos Nilsson följer Hilfelings, med undantag för de äfven a stenen 7 förekommande figurerna, hvilka äfven här fått nedre ändan tvärt afskuren. Da denna förändring icke är berättigad a stenen 7, torde den ej heller här böra företagas. Sjöborgs teckning har dessa figurer nedåt afsmalnande.

Att lemna en tolkning af dessa bilder, vågar jag icke, da man har så föga tillfälle att anställa jämförelser med andra bilder af samma slag. Här förekomma, lik-

Meusels figg. en nu okänd originalteckning, som ej varit dalig, till grund, beror frågan om »käglaus» form hufvudsakligen på dennas eller på Hilfelings större hemul. Frågan är således ännu oviss].

¹⁾ Teckningarne, som ligga till grund för figurerna i hr Nilssons arbete, utfördes en gång, »då vädret var skumt och regnigt.» Detta torde förklara, att tecknaren icke alltid rätt uppfattade figurerna a stenarne.

som i andra hällristningar, bilder af vapen från bronsaldern¹⁾; här förekomma samma skeppsfigurer, som i andra hällristningar²⁾ samt på bronsknifvar³⁾, samma fyrkriga hjul eller sköldar, som å andra hällristningar; man ser här ojäfaktiga vitnesbörd för bruket af vagnar och dragare, hvilket för öfrigt bevitnas af den med Kiviks-bildernas vagn nästan alldeles lika vagnen med två dragare å Villfara-stenen⁴⁾. Som jag väl sett Kiviks-grafvens figurer, men ännu icke varit i tillfälle att med egna ögon granska andra hällristningar, kan jag icke på grund af egen erfarenhet afgöra, huruvida någon skiljaktighet i utförandet finnes. Enligt Brunius har arbetssättet varit detsamma⁵⁾. Men då man på Kiviks-grafvens stenar hade ett begränsadt utrymme, måste man vinmlägga sig om att utföra figurerna i mindre skala och finare.

Jag företog vidare en utflykt till Raskarum, S:t Olofs församling, för att der bese en liten enskild samling, men egaren var frånvarande och hade sina fornsaker med sig, så att jag fann allenast några obetydliga stensaker samt ett emaljeradt knifskäft af renaissance-arbete⁶⁾.

Tätt invid Raskarum fanns i en hage små jordupphöjningar, temligen regelbundna och till utseendet liknande moderna grafkullar. Vid gräfning i en sådan förhöjning fanns dock intet som antydde, att den var ett arbete af människohand. En husman, som biträdde vid gräfningen, hade förr bott vid Ingelstads gård, i socknen

1) Med yxorna å stenen 1 kunna särskildt jämföras de två vackra bronsyxorna från Södermanland (Inv. 3573), aftecknade i Aarbøger for Nord. Oldkyndighed 1866. s. 125.

2) Jfr figurer flerstädes i Brunii Försök till förklaringar öfver Hällristningar.

3) Se t. ex. Worsaaes Afbildninger fig. 172—175.

4) Afbildad hos Nilsson s. 130.

5) Hällristningar s. 145 f.

6) Af samma slag som fig. 1 på tab. 2 i Idunas tionde häfte.

och häradet af samma namn, och sade sig der, under plöjning invid en större grafkulle, kallad Gråmölla, hafva funnit en »läderpeng». Jag blef naturligtvis intresserad af att träffa en person, som sjelf sett dessa s. k. pengar — fynd af dylika hafva, som bekant, mer än en gång blifvit omtalade¹⁾ — och gjorde derföre närmare förfrågningar. Enligt de fullkomligt tydliga svar jag fick, hade »pengen» varit rund och gjord af läder; i midten hade varit ett litet hål och strax innanför utkanten hade sutit fyra nitnaglar af — silfver, hvilka hittaren fått sälja såsom silfver åt en kringvandrande jude. Jag ritade i min anteckningsbok en figur i enlighet med beskrifningen och denna godkändes fullkomligt af hittaren, som tillade, att möjligen hade äfven i midthålet funnits en silfvernagel.

Att något har blifvit funnet, hvilket af allmogen anses vara »mynt», bevisar naturligtvis icke, att dessa läderbitar verkligen varit använda i denna egenskap, och på grund af denna tolkning är man således icke berättigad att anse dessa fornsaker vara vitnen om en förbindelse med Fenicerne, helst beskrifningen af de lädermynttecken, som de uppgifvas hafva egt, ingalunda passar in på de så kallade lädermynt, som blifvit funna i Sverige. Men äfven utan allt sammanhang med yrkandet om ett feniciskt inflytande på vår bronsålder, ega dessa läderbitar, i synnerhet så länge deras bestämelse och till och med deras ålder icke är fullt bestämd, ett icke obetydligt intresse. En af de fyndberättelser, som professor Nilsson anför, omtalar »lädermynt» med metallnaglar, funna jämte aska och brända ben i en kruka, hvilken var insatt i en grafhög. Ett sådant begrafningssätt kan tillhöra såväl den yngre bronsaldern,

¹⁾ För mig har omtalats, efter bönders berättelser, ett dylikt fynd från Blekinge, men min sagesman kände icke närmare fyndomständigheterna.

som jernåldern, ehuru man i fråga om ett skånskt fynd kanske snarare tänker på det förra alternativet. Å andra sidan kan det så kallade myntet från Gråmöllan icke hänföras till bronsåldern, för så vidt naglarne voro af silfver. Frågan om dessa läderbitar med naglar måste således hänskjutas till framtiden, då man torde få tillfälle att anträffa och vetenskapligt undersöka nya fynd. Till dess är det åtminstone mycket osäkert, om de tillhöra bronsåldern, liksom man ännu intet vet om deras bestämmeelse¹⁾.

Innan jag lemnade denna del af Skåne besökte jag rusthållaren Arvid Andersson i Brösarp, för att bese hans samling af fornsaker. Der fann jag utom annat, tvenne bilar, fem räta mejslar, en smal hålmejsel, en knif och fyra spåner af flinta, en stenyxa med hål, en aflång sten med en rämma tvärt öfver midten samt en facetterad slipsten, funnen i Tranås socken, liggande jämnsides med den största af flintmejslarne i samlingen. Arvid Andersson lofvade, att sedan han något förökad sin ganska vackra samling, öfverlemnade denna till Statens Historiska Museum.

Något norr om den å, som i sitt nedre lopp skiljer Raflunda och Maglehems socknar, begynner invid hafstrandens en sandås, delvis skogbevuxen, som sträcker sig i norr ända till Helga-åns södra mynningsarm (mel-

1) Det förtjenar anföras, att Filip de Commines säger i boken 5, kap. 18: *Et mit (le Roy Jean) le royaume en si grande pauvreté qu'il y avait long temps monnoye comme de cuir, qui avoit un petit clou d'argent.* I Du Canges Glossarium anføres äfven ett annat yttrande af Guido papa: *ponamus, quod a tempore venditionis citra facta est Moneta de corio, sicut fuit tempore captivitatis regis Johannis, de qua moneta, licet curribilis sit, centum floreni non valent duos florenos de Moneta eurrente tempore contractus o. s. v.* I glossariet uttalas dock tvifvel, huruvida man får taga dessa yttranden efter bokstafven. Berättelser finnas äfven om bruk af lädermynt såväl i Frankrike under äldre tid (*frusta de corio cum infixo clavo aureo vel argenteo majori vel minori, et secundum hoc erat majoris pretii vel minoris*) som annorstädes.

lan Yngsjö och hafvet). Innanför åsen, mellan denna och det högre landet, der Maglehems kyrka och Olseröds by ligga, är en sidländ trakt, som synes gå ända upp till Yngsjö. Åsen har således fordom varit en ö eller åtminstone en lång och smal, från söder utgående landtunga. När jag från Olseröd gick ned till Furuboda, som ligger invid vestra utkanten af åsen, fann jag tydligt markens vattensjukhet, och min vägvisare, som bodde i Furuboda och var barnfödd der, visste af egen erfarenhet berätta, att denna sträcka förr stått under vatten; hans fader hade dessutom i mossen, som nu börjat odlas, funnit lemningar af en farkost.

Midt för Furuboda, på åsens östra sida, ligger den ofta omtalade Lindorma-backen. Denna benämning begagnas dock icke nu af folket i orten, som i stället använder namnet Flintbacken, men min vägvisare hade hört det förra namnet i sin barndom.

Mellan åsen och stranden ligger här ett öppet fält, som upptill är något ojämnt, men sedan blir slätare och sänker sig med en skarp afsats mot vattnet. Större delen af denna yta, ofvanför afsatsen, är betäckt af flintskärfvor, af hvilka de allraflest bära tydliga märken af bearbetning. Bland dessa afslagna skärfvor finner man ett och annat fullfärdigt redskap, i synnerhet hjertformiga samt tväreggade pilspetsar. Alla dessa föremål af flinta betäcka sjelfva ytan af fältet; gräfvor man blott med handen ned under denna, finner man intet annat än sand. Detta utgör således en ganska väsentlig skillnad mellan Lindorma-backen och flintfältet vid Hafäng i Rattunda.

Vid inre ändan af den öppna platsen ser man en utskjutande arm af åsen. Denna hade, enligt min vägvisares uppgift, förr gatt mycket längre fram på fältet, der det dessutom funnits tvenne andra asar. Något under toppen af den nu kvarvarande syntes ett tunnt

lager af flinta. Öfvanför detta var åsen temligen tvärt afskuren, nedanför åter sluttade sandmassan ned mot fältet och denna sluttande del var, liksom fältet, öfversållad med flinta.

Det är vinden, som här åstadkommer genomgripande förändringar. Det är vinden, som bortsopat de andra åsarne och förkortat den återstående. Så ofta en starkare vestlig storm blaser, försvinner den högsta delen af åsen, sanden rullar ned öfver sluttningen och med sanden följa de flint- och andra stenstycken, som blifvit, genom toppens försvinnande, blottade. Det är på detta sätt, som fältet nedanför blifvit öfversålladt med flinta. Häraf beror ock olikheten med Hafängfältet, hvarest flintan synes bilda ett glest lager ofvanpå den gamla jordytan, som nu, efter att längre tid hafva legat betäckt af sanden, åter kommit i dagen.

Fig. 3.
Naturlig storlek.

På fältet samlade jag upp en mängd flintskärfvor af olika storlek och färgskiftning samt fem af de tväreggade pilspetsarne (fig. 3). Att jag icke fann flera utarbetade föremål var ganska naturligt, då fältet förut många gånger blifvit genomsocht af fornsaks-samlare. Deremot fann jag på sjelfva sluttningen af åsen, tätt nedanför flintlagret, den fig. 4 afbildade stenmejseln¹⁾, hvilken förmodligen kommit fram under den starka storm, som blåste dagen före mitt besök.

I friherre Arvid Kureks fornsaks-samling, hvilken år 1854 inköptes för Statens Museum (Inv. 2109), förekommo flera föremål från Lindormabacken, nämligen större serier af de fig. 3 afbildade tvära flintpilarne samt af smala flintspåner, flera exemplar af de fig. 4 afbildade mejslarne, ehuru de flesta skadade, flera pilspet-

¹⁾ Denna mejsel är 3,7 dec.-tum lång, 1,8 dec.-tum bred öfver eggen.

sar, hörande till den typ, som återgifves fig. 5, några exemplar af groft tillhuggna mejselformade redskap af flinta¹⁾ samt några fragmenter af krukor, förrådande samma primitiva arbete som Hafängs-fragmenterna²⁾. Friherre Kurek fäster i en bilaga till sin katalog uppmärksamheten vid de fig. 3 afbildade föremålen, »som här

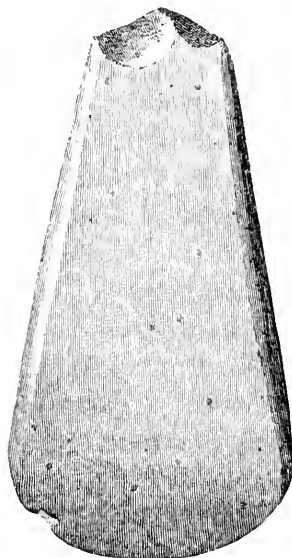

Fig. 4.

Fig. 5.
Naturlig storlek.

äro lika allmänna och lätta att anträffa, som annars sällsynta bland fönsaker från andra trakter. — — Blott en gång har jag erhållit från annat håll dylika små mejslar [pilspetsar] hvilka, tre å fyra stycken, voro likaledes hittade i sanden vid hafvet i närheten af Ystad.»

¹⁾ De påminna mycket om fig. 1 *a. b.* i Worsaaes afhandling Om Tvedelingen af Steenalderen (ur Videnskabernes Selskabs Förhandlingar för 1861). Kanterna äro vanligen icke jämna och tvära som på dessa figurer, utan hopgående i en skarp kant, men eggen är bildad på samma sätt, genom en afslagning från sidan.

²⁾ De äro tjocka, bildade af illa slammad, grusblandad lera af svartaktig färg. Den ljusröda ytan synes hafva varit utsatt för hastig uppvärmning.

Efter de fynduppgifter, som förekomma å spridda ställen i katalogen, synes man å detta ställe hafva hittat ett stort antal exemplar af samma former som Lindormabacken uppvisar. Om de svarta stenmejslarne (fig. 4) anmärkes af friherre Kurck, att de »förekomma endast på denna (östra) kust, men i temligen stort antal».

Etatsrådet Worsaae har, sasom bekant, uppställt en delning af stenaldern i tvenne perioder, en äldre och en yngre, den äldre med rätt formade, den yngre med finare utarbetade samt slipade flintredskap. För detta åtskiljande talar dels olikheten i form, dels — och derpå får man icke lägga minsta vigten — den betydliga skillnaden i antal af husdjur-arter, hvilkas lemningar förekomma blandade med de råare och med de bättre utarbetade flintsakerna. Olikheten i begge afseenden antyder en icke obetydlig skillnad i kultur.

På Lindormabacken har visserligen icke hittats, så vidt jag vet, slipad flinta, men väl redskap af andra stenarter, slipade. De der talrikt funna flintpilarne, så väl de hjertformade urnupna som de tväreggade, förekomma icke bland fynden i de danska afskrädeshögarne, af hvilka likväl så många blifvit grundligt undersökta, att ett dylikt negativt bevis kan hafva gällande kraft, under det att åtminstone de hjertformiga förekomma med slipade flintredskap i gånggrifter¹⁾.

Deremot höra de rätt tillhuggna mejselformade flintorna till en typ, som förekommer i afskrädeshögarne.

¹⁾ T. ex. uti en vid Rantens jernvägsstation invid Falköping, som undersöktes år 1868. — Det torde därför få göras någon inskränkning i professor Nilssons yttrande (Stenaldern, 2:dra upplagan, s. 180: »Hvad för öfrigt — utom de tväreggade pilspetsarne — funnits på Lindormabacken, hörer till de råaste flintformer, sådana som förekomma i Danmark vid Maribosjö.» Ett annat fyndställe för likartade former uppgifves i samma arbete finnas vid Ljungboda (Juleboda?) i Raflunda socken. Jag hörde i Raflunda omtalas en »flintbacke» vid Julebodas hafsstrand (längst norrut i socknen), men uppgifterna voro så svävande, att jag icke kunde utreda, om dermed menades Lindormabacken eller någon likartad forulemningsplats.

Att finna denna tillsammans med de bättre utarbetade föremålen, är visserligen förvånande, men torde kunna förklaras på samma sätt som den omständigheten, att skrapare förekomma ibland såväl afskrädeshögarne fornsaker som gånggrifternas; ett fortfarande behof föranledde begagnande af enahanda redskap. Det kan hända, att de här ifrågavarande redskapen haft en sådan enkel bestämmelse, att man icke ansett sig behöfva eller böra på dem nedlägga något synnerligt arbete.

Om de tväreggade pilspetsarnes bestämmelse hafva olika meningar blifvit uttalade. Jag har här begagnat uttrycket pilspetsar på grund af den erfarenhet jag gjorde år 1862 i Henry Christys vackra samling i London, der, jämte en af dessa tväreggade pilspetsar, funnos dylika, insatta i rörskaft och hittade uti Egypten¹⁾. Professor Nilsson har i den nya upplagan af sin stenålder antagit samma benämning²⁾.

Att företaga en systematisk undersökning af Lindormbacken skulle, i följd af de anseliga sandmassor, som måste undanröjas, förete betydliga svårigheter. Det torde vara nödigt att öfverlåta åt vinden aftäckningsarbetet.

1) Jag lånar ur justitierådet C. L. Steinhauers Catalogue of a collection of ancient and modern stone-implements — — — in the possession of Henry Christy, F. G. S., F. L. S., etc., London 1862 (icke i bokhandeln) följande uppgift:

»151. En sällsynt pilspets, som i stället för udd har en rak egg, $\frac{3}{4}$ tum lång. I Köpenhamns Old-Nordiske Museum finnas några af samma slag, men de äro alla funna i Skåne. En af dem är funnen tillsammans med ett litet stycke af skaftet, men det hade likväl varit mycket tvifvelaktigt, om den tjent som pilspets eller ej, så framt icke några gamla egyptiska pilar med lika, men mindre stenspetsar i denna samling ådagalagt, att dessa vapen verkligen blifvit använda som pilspetsar. Liknande pilar, som tillhört de gamla Egypterne, förvaras i Leydens museum.»

2) Såsom skäl för det nya namnet anföres, att ett af dessa flintstycken med vidfästadt skaft blifvit funnet i en dansk torfinosse. Åsyftas dermed ett annat fynd än det skånska, som omtalas i föregående not?

Fran Lindormabaacken begaf jag mig till Christianstad. Skolan eger en liten fornsaks-samling, temligen välförsedd med stenålders-saker, men i allmänhet med mycket knapphändiga fynduppgifter. Jag räknade der 25 hela bilar och rätmejslar, 10 hålmejslar och 3 smalmejslar, allt af flinta, 13 mejslar af annan stenart samt 9 yxor och 4 yxhammare med skafthal, 6 lansspetsar och 15 knifvar af flinta m. m. Fran bronsåldern funnos der tvenne dolkklingor (af den ena blott öfra delen), 2 skaft- och 3 hålcelter samt tre bronsnålar, en med öfverdelen afbruten, en upptill krökt och försedd med rund, förgylld skifva, som prydes med fem koncentriska ringar, en tredje, likaledes upptill böjd och försedd med en strierad, förgylld tvärstång. Vigtigast af bronsålderssakerna voro:

1. De båda halvorna af en täljstensform för gjutande af celter, 3,2 dec.-tum lång, 1,9 dec.-tum bred upptill, 1,8 dec.-tum nedtill och 1,6 dec.-tum tjock (båda halvorna sammanlagda). Dessa gjutformar, som ega synnerligen stor likhet med de i Statens Historiska Museum förvarade (Inv. 1518) halvorna af en celtform, äro hittade i Österslöfs by. Hittaren, som insett de två stjernarnes bestämmeelse, hade sammanbundit halvorna och i dem hållt smält bly. Den så tillkomna blycelten, hvilken dock, af lätt begripliga skäl, icke blifvit ihålig, skänktes af hittaren, då jag besökte Österslöf, till Statens Historiska Museum (Inv. 4135).

2. En annan gjutformshalfva, likaledes af täljsten, 5,5 dec.-tum lang, och 1,3 dec.-tum tjock, i ena ändan 1,7, i den andra 3,5 dec.-tum bred. På ena sidan ser man urgröpningar för gjutande af fyra brons-sågar, på den andra för gjutande af tvenne knifblad, det ena med tange och från bredare bas mot spetsen afsmalnande blad, det andra en s. k. rakknif af simplaste form. Den förra knifven, hvars blad är prydt med streckade tri-

angelsirater, har en längd af 5 samt en bredd af 0,8 dec.-tum, den senare en längd af 4,6 och i tvärandan en bredd af 0,8 dec.-tum. Denna form förutsätter således en annan med motsvarande fördjupningar å sina båda sidor¹⁾. Tyvärr är fyndorten icke känd, ehuru man väl kan taga för gifvet, att den ligger inom Christianstads-trakten.

I samlingen finnas dessutom flera jernyxor, de flesta från nyare tid.

Mer än en vecka hade jag mitt hufvudquarter i Fjelkestads prostgård, hos dr Ternström. Derunder företog jag dels vandringar i trakten, dels undersökning af tvenne grafhögar, den ena från sten-, den andra från bronsåldern.

Stenåldersgrafven låg helt nära Torseke by i Fjelkestads socken. Det var ett större jordblandadt stenrör, öfvervuxet med busksnår, kalladt Mullösa-backen, något öfver 6 fot högt. Röret var väl i utkanterna skadadt, men da man kunde något när skönja de ursprungliga konturerna, uppnätte jag längden (80 fot) samt bredden (75 fot). Sedan jag på detta sätt funnit rörets medelpunkt, lät jag derifrån och till utkanten, i sydvestlig riktning, öppna en gång, som fördes ned ända till den ursprungliga markens yta. Der midtpunkten befans ligga, syntes en hög af stenar och utomkring denna tyckte jag mig finna lemningar efter en af klumpstenar bildad krets, 20,3 fot lang. Under denna stenhop väntade jag mig att finna kistan, hvilket de vid gräfvningen använda karlarne funno vara mycket förnuftigt, ty orten hade en gång haft besök af en man, som egde en slag-

¹⁾ Ett formpar, på samma praktiska sätt inrättadt för dubbelt ändamål, är funnet i Mark-Brandenburg och afbildadt i Lindenschmits Alterthümer unserer heidnischen Vorzeit. Band II. häftet 12. Taf. 1. fig. 1. Denna forn, liksom en annan, funnen å samma ställe, har varit afsedd för gjutning af knifvar, mycket liknande den förra af de här ofvan beskrifna.

ruta, och denne hade, efter begagnande af sitt redskap, förklarar, att just derunder skulle en stor skatt ligga. Gräfnigen kräfd i det närmaste 17 dagsverken, fördelade på 3 dagar, hvartill kommer undersökningen af de nedre lagren inom kistan, som utfördes af mig med tillhjälp af herr filosofie kandidat Alfred Ternström. Nästan dagen i ända beskådades arbetet af en stor grupp intresserade personer af olika ålder, alla intagna af undrande väntan på de stora skatter, som antagligen skulle komma i dagen.

Jag fann snart, att det lilla toppröset — som kanske var af nyare upprinnelse — och stenkretsen, om hvars förntida ursprung jag är mera säker, icke afgåfvos någon riktig fingervisning för sjelfva grafvens läge. Efter ett icke obetydligt fåfängt arbete, påträffades omsider i kanten af den vidgade gången väggstenar, samt straxt bortom midtröset den inre gafvelhällen af en väldig hällkista, som låg rätt i norr och söder. Vägghällarne omgåfvos närmast af en mängd sma stenar, som tycktes hafva blifvit nedhålda mellan kistans väggar och de deromkring uppkastade större rörstenarne, utan tvifvel derföre, att de smärre stenarne kunde foga sig tätare till hvarandra och derigenom blifva ett fastare stöd för väggarne, hvilka annars kanske kunnat af takstenarne, der sådane funnos, skjutas utåt. Utanför kistan hittades tvenne hästtänder.

Jag lät nu blotta kistans norra ända samt hela hennes vestra längsida, borttog den betäckande jorden, gräfd ned en gang utanför den södra ändan samt frigjorde hela östra langväggens öfverkant. Att blotta hela östra väggen hade fordrat ett drygt arbete, och beröfvat väggstenarne ett visserligen icke obehöfligt stöd.

Kistan befanns vara ungefär 20 fot lång och endast den södra hälften var försedd med takstenar. Sedan jag genomgrävt hela det obetäckta rummet, fann

jag vid dess södra ända, under kanten af den nordligaste takstenen, en af ganska tätt lagda klumpstenar bildad mur. Sedan dessa sedermera blifvit borttagna, fann jag nere på botten tvärt öfver grafven en hvassryggad, låg och smal sten. Kistan var på detta sätt delad i tvänne särskilda kamrar. När den norra af dessa var fullständigt undersökt, aflyftes med jernspett och trävågter den södra ändans takstenar, under hvilka jag fann ett rum af i det närmaste samma storlek som det förra, men med vida svagare och mindre väl valda väggstenar, hvilka äfven tycktes hafva lidit något af den ofantliga ofvan verkande tyngden. Vid södra ändan af denna kammare stod tvärt öfver, mellan de båda väggarne, en lag, smal och temligen skarpryggad sten, bildande en slags tröskel. Stödd mot denna, stod utmed den östra väggen en smal, spetsig sten, som minskade portöppningen. Mellan denna sten och den vestra väggen låg, öfver tröskelstenen, parallelt med marken, till hälften inskjutande i grafkistan, en större slät håll. Tak i porten bildades af kistans stora södra takhäll. Det hela förtydligas i fig. 7¹⁾. Utanför denna port och betäckt af samma taksten gick en gång, i fortsättning af kistans

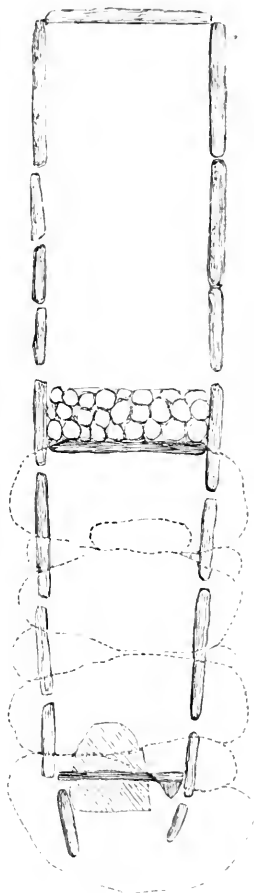

Fig. 6.

¹⁾ Bottenafvehi *a*, sidostenarne *b, b*, takstenen *c*, tröskelstenen *d*, inre sidostenen *e*, den liggande hällen *f*. En mycket liknande portöppning fann jag i gånggriften på Vetterlius-gårdens egor (Falköping), som undersöktes år 1868 (fig. 8). Skalan i fig. 7 och 8 är: 1 fot lika med ungefär 5 millimeter.

längdriktning, omgifven af tvenne väggstenar. Dessa bildade icke en fortsättning af kistans väggstenar, utan är gangen redan invid kistan något smalare än denna och bredden aftager ytterligare mot gångens mynning. Utanför gangen vidtager sjelfva grafröset med dess vanliga sammansättning af stenar med någon tillblandning af jord.

Takstenarne voro till antalet fyra, alla öfverskjutande kistans bredd. Der det i utkanten fanns något tomrum mellan de stora stenarne, intogs detta af en som kil lagd sten. Så väl var taket lagdt, att det fordrades en noggrann undersökning af fogarne mellan de olika stenarne, innan det var möjligt att aflyfta blocken.

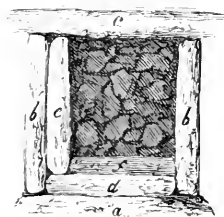

Fig. 7.

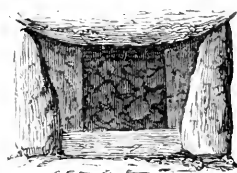

Fig. 8.

Till den allmänna skildringen af grafven må ytterligare nämnas, att väggstenarne stodo på bottenalfven. Inom kistan fanns nederst, ungefär till väggstenarnes halfva höjd, ett gruslager och öfverst ett lager af mörkare humusblandad jord, i hvilken funnos större och smärre handstenar.

Norra kammarens längd — intill den skarpryggade skiljestenen — var 11,5 fot, den södra kammarens 9 fot. Den norra kammarens längd, räknad från gafvelstenen till skiljemuren, var likaledes 9 fot. Kistans inre bredd vid norra gafvelstenen var 4,2 fot, öfver skiljestenen 4,3 fot, vid södra ändan 3,5 fot. Den norra gafvellhällens höjd är 4,4 fot.

Detaljundersökningen gaf följande resultat:

Den norra kammaren saknade, sasom redan är nämndt, takhällar. När hela kammaren blifvit blottad, anträff-

fades inom denna ett lager af något oordentligt lagda stenar, af hvilka den största, som nådde från ena väggen till den andra, var 4 fot lang, tre fot bred och lika tjock. Mellan och närmast under dessa stenar fans mylla. Under myllan till grafvens botten stenfritt grus. En och annan mindre sten bar spar af att hafva varit utsatt för stark eld. Ibland och tätt under stenarne, i myllan, träffades några (icke synnerligt många) ben af nötkreatur, häst (en stor tand) och hund. Der fans äfven på några ställen i stora klumpar skal af *Unio pictorum* och *U. crassus*, af hvilka många trängt litet djupare ned.

Under myllan, nere i gruset, funnos lemningarne af människor. Skeletten hade tydligen icke blifvit nedlagda i utsträckt ställning, ty hvar särskild samling af ben intog allenast ett obetydligt utrymme af kistans botten och inom hvar hög lägo dessutom benen öfver hvarandra. De voro visserligen icke i så god ordning, som jag haft tillfälle att se i vestgötiska gånggrifter — och de kunde ej heller vara det, då här icke allenast den öfverliggande jorden, utan äfven spridda stenar tryckte på liken, hvarigenom förskjutningar mellan deras delar måste inträda — men det var ändock tillräckligt, för att visa, att liken blifvit nedsatta i sittande ställning. Längs den östra muren upptog jag ben, hörande till tre äldre personer, en yngre och ett barn. Längs den vestra väggen upptog jag ben af fyra äldre personer, en yngre och ett barn; af dem funnos benen efter en äldre man och barnet innanför den nordligaste stenen, hvares längd var 3,8 fot. Vid framsidan af mellanmuren funnos ben af tvenne äldre personer och ett barn, samt inne bland och under murens stenar af en äldre och en yngre person. I denna grafkammare hafva således jordats elfva äldre personer, fyra yngre och tre barn. Det är möjligt, att antalet ursprungligen varit

något större. I kammarens sydvestra hörn fans bland memiskoben ett 2,75 dec.-tum långt nålbryne af svart skiffer, ganska väl bevaradt¹⁾.

Då takstenar här saknades och det således var jemförelsevis lätt att tränga sig ned genom rösets öfverliggande stenar och mull, var denna kammare mindre skyddad mot åverkan än den södra. Dock märktes icke det minsta spår af en sådan. Jag anser det vara visst, att denna kammare eller dess inre icke blifvit på minsta sätt rubbadt, sedan grafbyggarna lemnat den, förr än den af mig ledda gräfningen begynte.

Den södra kammaren var bättre skyddad. Springorna mellan väggstenarne voro här, liksom i den norra, kilade. Takstenarne voro äfven omsorgsfullt kilade. Mot den norra kammaren fans en icke mindre än 2,5 fot tjock mur af klumpstenar, lagda tätt inpå hvarandra. Den enda öppning, som fans, var den från början anbragta portöppningen, men för att nå denna, måste man arbeta sig ned genom röret till dess botten, hvilket visserligen icke är något lätt arbete, och om man hunnit så djupt ned, fann man sjelfva portöppningen fylld af ganska tätt liggande stenar²⁾. På grund af allt detta kan jag, såsom fullkomligt säkert, pasta, att denna grafkammare i Maj 1869 var i fullkomligt samma skick, som den lemnades af stenåldersfolket efter den sista begrafningen. Allt hvad af mig hittades derinne, har legat der alltsedan denna sista begrafning.

Jordfyllningen derinne gick ända upp till takstenarne. Öfverst var ett tunt jordlager, under detta — såsom i norra kammaren — ett lager af stenar med

¹⁾ Det hade, såsom ofta är händelsen, tvemme hål, som, gående snedt från samma punkt å den tvära öfverändan, mynna ut å tvemme af långsidorna. Det är närmast likt fig. 182, pl. VIII i Nilssons Stenålder, 2:dra upplagan.

²⁾ Från kistans södra ända till utkanten af röset var en längd af ungefär 20 fot.

mylla ibland och under sig. Nederst — som i den norra kammaren — fanns grus. Ibland och närmast under stenarne fann jag ett sönderslaget lerkärl¹⁾ samt en mängd ben af husdjur, hörande till tvenne hundar, den ena något större än en lapphund, den andra en hvalp, ett nötkreatur, icke mycket gammalt, ej heller storvuxet, en häst, ej heller storvuxen, tvenne svin, af hvilka det ena varit mycket spädt, samt ett får²⁾. Musselskal funnos äfven här, ehuru icke synnerligen talrika.

I nedersta lagret, i gruset, funnos i nordvestra hörnet af kammaren, invid vestra långväggen, benen af tvenne människor, en äldre person och ett barn. Bland dessa ben hittades en väl bevarad och väl arbetad flintknif med fyrkantigt skaft. Hela längden är 6,9 decim. af hvilka 2,2 komma på skaftet³⁾.

Annars fanns i denna del af grafven intet. Grafkammarens botten var åtminstone till en del belagd med smärre stenar.

Sedan undersökningen var slutad, fylles grafkistan med jord och sten, takstenarne pålades ånyo öfver den södra delen och röset återställdes till dess ursprungliga utseende.

Denna graf var således i flera afseenden af stort intresse.

Det förekommer underligt, att den norra kammaren saknade takstenar, under det sådana funnos på den södra. Den förres väggstenar voro dock i öfverkanten

1) Bitarne tillhörde en bukig skål med tjock, rundad och utvikt kant. Massan är tjock, bränningen något ojämn. Ytan synes hafva blifvit, innan bränningen företogs, jämnad medelst en trädpinne e. d. Lermassan innehåller smärre sandkorn.

2) Om beskaftenheten af dessa ben lemna jag här inga närmare uppgifter, då de torde komma att systematiskt beskrivas af hr professor Kinberg, hvilken jag har att tacka för de ofvan meddelade osteologiska uppgifterna.

3) Knifven tillhör samma typ, som fig. 50, pl. III, i Nilssons Stenålder, 2:dra upplagan.

jämna, så att de mycket väl kunde uppbära takstenar, och det synes, som om denna kammars lik kunnat behöfva skydd, lika väl som den södras. Jag tror, att saken kan enklast förklaras på följande sätt. Grafkistan bestod från början af allenast en kammare, den norra, hvilken i södra ändan hade en portöppning med tröskelsten och förmodligen derutanför en ingång med väggstenar. Öfver grafven och ingången lägo väldiga takstenar. Småningom fylles denna graf med lik och till sist kunde man icke längre finna plats derinne för senare döde. Man fann sig då föranlåten att tillbygga en ny kammare i fortsättning af den förra. Ingångsstenarne borttogos naturligtvis, men tröskelstenen lemnades qvar, och öfver honom uppfördes skiljemuren. Väggstenar sattes till den nya kammaren, som gjordes något mindre än den förra, en ny tröskelsten lades i söder och nya ingångsstenar sattes derutanför. Mellan den sista begravingen i den gamla kammaren och den nyas uppförande måste en viss tid hafva förflutit, så att de senast insatta liken humnit så mycket multna, att man icke skydde att på deras ben uppföra skiljemuren. Just på grund af denna tidsskilnad, bevarade man ej längre för de i grafven insatta döde samma pietet som förr, och man ansåg sig derföre kunna saklöst öfverflytta takstenarne från den gamla kammaren till den nya, der de kunde gifva skydd åt de nyss insatta liken.

Af djurbenen var ett och annat rörben klufvet, antagligen för uttagande af märgen. Vi hafva således i dessa ben vitnesbörd om en måltid, troligast en, som hallits vid en begraving. Af den större hunden funnos de flesta benen i den södra kammaren, men några hittades i den norra. Man har således att anse djurbenen i de båda kamrarna hafva inkommit samtidigt, vara lemmingar efter samma måltid. Då de flesta benen förekommo i den tillbygda kammaren, antager jag att dju-

ren blifvit slagtrade och förtärda i sammanhang med den senaste begrafningen, med hvilken den nya grafkammaren invigdes.

För egen del hade jag således skäl att vara belåten med undersökningens resultat, men mina arbetare funno det vara mycket dåligt, i synnerhet som den äldste af dem, hvilken var på samma gång nästan den dugligaste, visste att berätta om ett annat graffynd strax bredvid, som mera svarade mot deras önskuingar.

Mullösabacken ligger nu midt i en åker, på en förhöjning af någon utsträckning. På denna höjd hade fordom legat, i linie med detta röse, tvenne andra af alldeles enahanda yttre beskaffenhet. Begge hade försvunnit under odlingsarbete, som företagits för ett par decennier sedan, det ena utan att lemna något minne af sin inre beskaffenhet. Det andra deremot, kalladt »Bastubacken» hade borttagits af min sagesman, gamle Ola, och en annan karl, på jordegarens begäran. De hade derinne funnit en täckt kista, liknande den, som vi funno i Mullösabacken. När takstenarne aflyftes, funno de det inre icke jordfyldt; botten betäcktes af ren sand och på denna låg utsträckt ett skelett, som på hvardera armen hade en i åtta omgångar vriden ring af guld, hvars inre sida var platt, den yttre kullrig; på bröstet hade legat ett guldsmycke, hvars beskaffenhet jag icke kunde med full säkerhet utröna; det maste väl hafva varit ett spänne. Vid det stora skelettets fötter hade legat benen af ett barn. Ringarne och bröstsmycket hade blifvit sända till Lund, och man hade sedan icke hört något derom, men en liten bit af ena ringen hade sålts till en guldsmed för 75 öre.

Till uppgiften om fyndet torde man kunna fästa full lit, med undantag, troligen, för metallsakernas guldhalt, då brons synnerligen ofta får i hittarnes ögon heder och värdighet af guld. Spiralvridna armband från brons-

åldern finnas, såsom bekant, i Nordens museer, och deras utseende svarar ofta alldeles mot den uppmärksamme arbetarens beskrifning¹⁾. Med afseende på barnliket vid det störres fötter skall jag längre fram meddela en bekräftelse af egen erfarenhet. Gräfvarne hade ansett fyndet vara af sådan märkvärdighet, att de tillkallat kyrkoherden, nu aflidne prosten Elg, hvilken sades hafva mottagit metalsakerna, men förklarar, att en annälan af fyndet hos kronobetjeningen var onödig. Enligt hans uppgift hade man här funnit liket efter en qvinna — barnskelettet torde hafva ingifvit denna föreställning — men i Mullösabacken skulle man med säkerhet finna hennes man begravven med vapen och skatter.

Det är onekligen af intresse, att en graf från stenåldern och en annan från bronsåldern legat så nära hvarandra och haft så lika utseende, att åtminstone folket i orten icke kunde upptäcka någon skilnad.

Jag öppnade sedermera en graf i Fjelkestads by, kallad «Presta-backen», emedan den låg å det förra prestgårdsskiftet; nu tillhörde åkerlotten Trulsa-Jönsa-Åga-Sven, d. v. s. Sven Åkeson, en sonson af Truls Jönsson. Så håller till och med en fräsebonde på sin ättledning.

Denna forngraf utgjordes af en jordkulle, i hvilken stenar sparsamt voro inblandade. Kullens nuvarande diameter var 50 fot, men omfånget hade tydligen varit större, och foten sades hafva varit kringsatt med stenar. I toppen märktes spar af gräfvning, som dock icke kunde hafva gatt djupt ned.

Jag började med att uppkasta en gang öfver högens midt i öster och vester. Det dröjde icke länge, innan vi stötte på stenar, och när de öfversta voro undanskaffade, märkte jag, hur de kvarvarande voro lagda i tyd-

¹⁾ Den yttre sidan plägar vara kullrig eller öfverst hopgående i en skarp rygg.

lig ordning, fjälligt täckande och bindande hvarandra. Sedan hålet blifvit gräfdt vidt nog, upptogos dessa stenar i ordning och jag kom till sist till en stor slät häll, 5,8 fot lång, 4,3 fot bred; både öfver- och undersidan voro släta, den södra och den östra kanten rät, de två andra deremot mycket ojämna. Denna häll lyftes med något besvär och ställes på ena kanten tvärt öfver grafven, stödd mot den qvarvarande jordmassan. Denna häll befann sig midt i högen.

När den blifvit aflyftad, visade sig ett öppet rum, af ungefär fyra fots djup. I norr, öster och vester stodo vägghällar, i söder d. v. s. inåt grafven, under nästa taksten, reste sig en nästan lodrät mullvägg. På ett afstånd af något mer än 1 fot från norra ändan stod en lag, hvassryggad sten, helt nära vestra väggen och gående i sned riktning, ungefär 2 fot, inåt kistan. Det såg ut, som om den hade tillfälligtvis ditkommit. Bottnen i denna del af kistan var alldeles betäckt af klar, torr sand.

Da kistan var mycket rymlig, ansåg jag det obehöfligt att aflyfta alla takstenarne, men arbetarne till-sades, att under det jag var sysselsatt i grafvens inre, blotta öfversidan samt gräfva sig ned framför den södra ändan. I jorden öfver kistan, närmare hennes södra ända, funno de då en temligen hög, svart, ganska väl bränd lerkruka, täckt af en stenflisa, som hade krossat henne, samt fylld med brända ben. Icke det minsta fragment af menniskoarbete kunde jag upptäcka bland benen.

Denna kista var bygd med en förvånande skicklighet¹⁾. Hällarne, som användes till väggar och tak, voro väl valda, fullkomligt släta och så afpassade, att kan-

¹⁾ Kistans hela längd var 10,5 fot, den norra gävelhällens längd 3,8 fot, tröskelstens i söder 2,9 fot. Grafkullens höjd omkring 9 fot.

terna slöto mycket tätt tillsammans. Der någon liten springa fans, var denna på det omsorgsfullaste täppt med fina stenskärfvor. Också hade byggnaden uppfyllt sin bestämmelse. Intet hade nedträngt utifrån; endast i fogarne mellan takstenarne nedhängde fina och hvita rottågor, hörande till kullens gräsbeklädnad. Ehuru långvarig nederbörd fuktat kullens yta, var såväl sanden som mulden derinne fullkomligt torr. Men benen efter de begrafne befunno sig i ett bedröfligt skick. De voro i det närmaste upplösta till en mjuk, hvit massa. Derföre kunde undersökningen icke gifva så goda resultat, som jag hoppades, ehuru visserligen det som der fans, kan anses vara af stort intresse.

Grafkistans riktning var i norr och söder. I samma riktning låg grafvens hufvudperson, med hufvudet åt söder. Fötterna och benen fann jag i sanden under den första, aflyftade hällen och genom att med knif maka undan den kringliggande sanden och myllan kunde jag följa skelettets riktning, dock utan att finna något ben, som kunde oskadadt upptagas, till hufvudet. Ehuru här visserligen intet annat kunnat utöfva något tryck än myllan in i kistan, voro benen så pass bragta ur läget, att då hufvudet fans midt mellan begge sidoväggarne, låg underkäken ganska nära den östra väggen. Det är dock möjligt, att detta vållats af en annan orsak. Inmanför detta skelett fann jag nämligen ett annat, tydligen senare infördt i grafven. Da dennas längd icke tillät tvenne skeletter att i hela deras längd ligga i rad efter hvarandra, hade detta lik fått intaga en sned ställning, så att dess fötter lågo närmare östra väggen. Längst söderut i grafven funnos flera ganska tunga stenar, hvilka torde hafva bidragit till detta skeletts förstöring, ty det var mig icke möjligt att finna så pass bevarade ben, att jag kunde följa skelettet till dess slut. Ej heller synes detta skelett hafva blifvit inlagdt med vederbör-

lig försigtighet, ty när jag hunnit grafkammarens ända och der anträffat en likadan tröskelsten som i Torseke-grafven, fann jag i mullen ofvanför stenen några tänder, samt fragmenter af hufvudskålen, som måste hafva hört till detta skelett. Tänderna visade, att den senare begrafda måste hafva varit en ung person, mycket yngre än grafvens ursprunglige egare. Ungefär vid midten af hvardera skelettet lag en af erg svårt angripen bronsknif. Af den ene fanns ett fragment af bladet, som varit långsmalt och spetsigt, 2,9 dec.-tum långt. Den andra har ett något böjdt, jämbredt blad med lång hals, slutande med ett djurhufvud (af häst?)¹⁾. Under denna knif låg ett litet skinnstykke, hvilket dock icke utgjort del af någon skida, snarare af en pung eller dylikt. För öfrigt fann jag in i kistan, ungefär i midten, och djupt nere ett stycke slagg. Ett liknande stycke hade jag funnit bland stenarne öfver den afväldade hällen²⁾.

Här hafva vi således tvenne obrända lik från brons-åldern. Men eget nog fann jag alldeles invid de obrända benen små skärfvor af brända ben. Hvem hafva de tillhört och af hvilken anledning voro de nedlagda? Dessutom fann jag i grafvens norra ända, invid väggstenarne, hopar af ben, hvilka, att döma efter det ringa omfånge de intogo, saunt efter benens läge i förhållande till hvarandra, tydligen tillhört sittande lik. Deras antal synes hafva varit fyra. Tillhörde väl dessa ben trälar, som ännu i döds-kammaren suto uppvaktande kring sin herres fötter? Detta synes åtminstone vara den rimligaste förklaringen. Men det återstår alltid att fråga, hvarföre kistan icke blifvit öfver dem fylld med jord.

1) Denna knif tillhör således samma typ som den i Antiquarisk Tidskrift för Sverige I, s. 234 afbildade knifven.

2) Professor Nordenskjöld har benäget åtagit sig att analysera det ena af dessa stycken.

Efter slutad undersökning nedlades takhällen och högen återställdes i sitt tidigare skick.

Fjelkestads socken går i öster till Råbelöfs sjö. På demmas andra sida ligger Österslöfs socken och by, inom hvilken, a lotten N:o 24, jag gjorde den första grafundersökningen under resan. Invid Nils Olssons gårdstomt, in i ett mindre åkerfält, hafva legat i en linie, vinkelrätt mot bygatan, tvenne jordblandade stenrösen, kallade Lundsbackarne. Det vestra hade för längesedan blifvit förstördt och om dess innehåll kunde jag icke få höra mera med säkerhet, än att man der funnit en kista samt lerkrukor¹⁾. Hemmansegaren hade nu begärt tillstånd att borttaga det återstående röset.

Det snärbeväxta röset var 60 fot långt (i vester och öster), 50 fot bredt och 7 fot högt. Till det yttre var det alldeles lika Mullösabacken vid Torseke. Jag öppnade från den södra sidan en gång af 32 fots bredd, hvilken jag förde in något inom rösets medelpunkt. I midten fann jag en grafkista af simplaste beskaffenhet, med väggarne bildade icke af hällar, utan af klumpstenar, lagda på hvarandra och sålunda bildande fyra kallmurar. Endast vid södra ändan fans i ena långväggen en större sten och deröfver en öfverliggare, som hvilat med ena ändan på denna sten och med den andra på motsidans mur. Men öfverliggaren hade tryckt ojämnt på den större väggstenen, så att den skjutits utat, i följd hvaraf takhällen hade på denna sida nedsjunkit. Derigenom hade motsatsen af det åsyftade resultatet inträffat; i stället för att skydda den dödes hufvud, hade öfverliggaren krossat detsamma.

Inom kistan, som var lång och bred nog att innesluta en människa af medelstorlek, lag skelettet af en man, hvilken, att döma efter ryggekotornas beskaffenhet,

¹⁾ Huruvida krukorna voro funna in i eller utaför kistan, kunde jag icke utröna.

varit plågad af gikt. Benen voro ganska väl bibehållna; öfverarmpiporna suto ännu i sina hylsor, halsens och ryggradens kotor lågo ännu fogade intill hvarandra. På högra öfverarmens ben låg en liten samling brända människoben, bildande en fläck af ett par tum diameter. En af dessa benskärfvor var något blått anlupen, kanske genom beröring med något bronsföremål, kanske ock endast i följd af hård bränning. Något af människohand arbetadt föremål fanns icke i hela grafven, men vid skelettets fot, i kistan nordvestra hörn fann jag benen efter ett barn, liggande på sidan, med hufvudet åt söder, bäcken- och fotbenen invid norra gafveln och med uppdragna knän. Detta fynd stadfästar således berättelsen om barnskelettet i bastubacken vid Torseke.

Innan jag hummit kistan, d. v. s. i rösets södra del fann jag, något öfver marken dels en mindre samling ben, deribland ett stycke af ett mennisko-kranium, dels, ett stycke derifrån, en samling söndersmulade kol och en svartbränd sten. Ungefär i jämbredd med kistan södra ända fann jag åt vester, alldeles under grästorfven, en kruka af ganska ren lera, tydligen sönderslagen i skärfvor, innan hon kom ned i högen, samt åt höger, något öfver marken, en ny samling af människoben, deribland en underkäke med isittande tänder. Innanför detta ställe, å samma sida af kistan, påträffade jag åter människoben, och här lyckades det mig att få fram kalotten af ett mennisko-kranium, hvilken tyvärr är något sned, förmodligen i följd af de kringliggande stenarnes ganska ansenliga tryckning. Alla dessa bensamlingar utanför kistan lågo nämligen inklämda mellan rösets stenar utan minsta skydd. På hvart ställe fanns icke i behåll, så vidt jag kunde upptäcka, ett fullständigt skelett¹⁾. I kistan

¹⁾ De tvänne sist omtalade bensamlingarne hörde möjligen till samma skelett, vars olika delar blifvit skilda genom de tryckande stenarne. I sådant fall funnos utanför kistan lemmingar af åtminstone tvänne människor.

hittades nedre delen af ett nötkreaturs os humeri; utanför kistan hittades en tand af samma djurslag.

Ehuru inga förnsaker anträffades, tager jag för gifvet, att denna graf tillhör bronsåldern. Ingenting antydde, att benen utanför kistan inkommit i röset efter begrafningen i denna.

Kongl. Akademien medgaf, på grund af de skäl, som af mig anfördes, att denna graf måtte få af jordegaren undanrödjas.

Sedan undersökningen här var afslutad, förde jag arbetarne till en mindre hög å ett annat skifte inom N:o 24 Österslöf och företog der gräfning, sedan jag för jordegaren anmält min afsigt. Kullen var cirkelformig, 37 fot i diameter, af ungefär 4 fots höjd. Kring foten gick en rad af klumpstenar. Jorden var något uppblandad med sten. I midten påträffades ett röse, som, ju längre jag trängde ned, befans vara omsorgsfullare lagdt. I midten af kullen lågo på marken tre temligen stora stenar och på den ena af dessa stod en kruka af svart lera, krossad af de öfverliggande stenarne. Krukan var fylld af brända benskärfvor och bland dessa fann jag ett litet knifblad och en pincett af brons, båda mycket simpla¹⁾.

För att gifva ett begrepp om forlemningarnes talrikhet i denna trakt vill jag ännu meddela några iakttagelser.

Österslöfs by är nu utskiftad, men ännu ser man, i närheten af kyrkan, stengärdesgardarne, som omsluta de gamla tomterna. Byggnaderna äro utflyttade och de hafva ganska ofta kommit att ligga i närheten af graf-

¹⁾ Pincetten är 1,3 dec.-tum lång, 0,4 dec.-tum bred i nedre ändan. Längs hvardera långsidan löper en fin zigzaglinie. Knifven, som är mest lik en sprättknif, har intet egentligt skaft, men undersidan af skaftändan är omvikt, förmodligen för fästande af något skaft. Knifvens längd — hvar är skadad i ena ändan — är 1,9 dec.-tum. Utmed den öfre kanten löpa tre enkla linier.

flockarne. Denna närhet mellan de nuvarande åbyggnaderna och de gamla begrafningsplatserna är således tillfällig¹⁾).

Å N:o 24, Nils Olssons gard, finnos de redan omtalade tvenne Lundsbackarne. Å samma nummer, Nils Jönssons gard, finnas på ett sandigt fält tvenne mindre högar, af hvilka den ena undersöktes; den andra var så lag, att ingen af gårdsfolket märkt honom, förr än han af mig utpekades. Å N:o 15 ligger den s. k. Pittingsbacken, medelpunkten inom byns anseiligaste fornlemning. Grafkullen, bestående hufvudsakligen af jord, ligger midt i en åker på en af strandterasserna vid Råbelöfs sjö, och är nu på alla sidor kringskuren af plogen. Den nuvarande diametern är 43 fot, men den torde, enligt äldre personers uppgift, fordom hafva varit omkring 60 fot. I högen finnes en af hällar kringfatt kista, som öppnades dymmelveckan år 1868 af skattsökare, hvilka dock icke funno annat än obrända människoben, hvarefter de fylde kistan med sten. Kistans konturer äro icke fullt tydliga, men hon tyckes hafva haft ungefär en alns bredd och något mer än en mans längd. Den väldiga takhällen, 9 fot lang och 4 fot bred, ligger vältad åt sidan. Parallelt med kistan finnos öster om henne tvenne resta stenar, 3 och 2 fot höga, vester om kistan en dylik 1,5 fot hög, och i söder en fjerde. Förmodligen har ännu en funnits å vestra sidan och en i norr. Invid denna hög hittades formarne för celtgjutning, som nu förvaras i Christianstads museum.

En person sade sig hafva hört, att kring högen fordom funnits en lund. Denna är nu spårlöst försvunnen. Men åkern omkring högen är ganska rik på stora stenar, och om man betraktar dessa från kullens topp, finner man snart, att icke alla äro af naturen lagda på

¹⁾ Ett ursprungligt sammanhang råder deremot mellan de nuvarande bostäderna och graf-flockarne t. ex. i Svealanden.

sina nuvarande platser. Flera äro nu rubbade, men så många återstå, att man kan se, hur högen varit omsluten af tvenne kretsar resta stenar, den inre på ett afstånd af 85, den yttre på ett afstånd af 250 fot. Af den inre kretsen återstå fyra, af den yttre allenast två stenar, men man torde få anse, att äfven en och annan af de jordfasta stenarne, som ligga på vederbörligt afstånd från högen, fördom blifvit inräknad såsom hörande till kretsarne.

Helt nära Pittingskullen ligger ett aflångt röse, 33 fot långt, 16 fot bredt, med ett väldigt stenblock i den vestra ändan. Något längre åt öster ligger i samma linie ett aflångt, nu nästan förstördt röse af 43 fots längd, samt vidare en 23 famnar lång rad af dels resta dels lagda stenar.

Hela åkern kring Pittingskullen har varit, enligt böndernas uppgift, rik på »örkullar». I en hade man funnit en »kopparspets», hvilken uppgafs hafva varit mycket lik den lilla bronsknif, jag upptog ur högen med de brända benen.

Å ett fält strax norr om kyrkan, hvilket, om jag icke misstager mig, hör till N:o 10, står en ganska vacker rest sten. Å ett fält hörande till N:o 1 ligga tre steniga högar; den störstas diameter är 77 fot, den andras 31 fot, den tredjes 20 fot. Å ett fält, hörande till N:o 25, ligger en stor hög, till en del bortgräfd, i hvilken man skall hafva hittat en af de bronsdolkar, som förvaras i Christianstads museum.

Följer man landsvägen söderut, passerar man Håsta by. En och annan hög ligger nära sjön, till höger om vägen; en lång rad af högar finnes på en ås å andra sidan. Midt för afvägen till Rabelöfs gård ligger en stor, synnerligen vacker hög; en förhöjning derinvid är möjligen lemning af en aman. Invid dessa båda högar skall förr hafva funnits en anseelig hund. Strax

innan Österslöfsvägen förenar sig med vägen från Christianstad till Fjelkestad, går han öfver en utjämnad hög och sju andra ligga i närheten.

Tager man då vägen norrut, finner man något bortom Rabelöfs f. d. kyrka på en höjdsträckning vester om vägen ett par högar. Strax söder om Rabelöfs sockens gräns mot Fjelkestad ligga, å hvar sin sida af vägen, de båda stora Rolfshögarna jämte ett par smärre. I den ena Rolfshögen börjades för några år sedan gräfning, men förstörelseverket hämmades genom dr Ternströms nitiska mellankomst.

Den närmaste högen, när man går norrut, är den förut omtalade »Prestabaeken», på höger hand. Midt emot på venstra sidan ligger en mindre hög. En annan tätt invid förstördes för en del år sedan, då en huslänga uppfördes vid gården. Ett par stenar af kistan stodo ännu kvar. Något mer åt norr, på grammens skifte, ligger ännu en hög, temligen låg, men väl bevarad.

Fortsätter man vägen, har man på höger hand en sandgrop; der har förut funnits en hög, i hvilken man fann två krukor. Invid skolhuset å samma sida af vägen ligger en stor hög, i hvars utkant framlidne prosten Elg företog gräfningar¹⁾. Ett stycke öster om vägen ligger »Kistekullen», så kallad, emedan »man der funnit en kista full med pengar». I midten af den lilla högen syntes nu en grop, i hvars kant stodo tre stenar; flera stenar från denna hög lära finnas i den närliggande stenvuren. Jag gräfde i gropen, men allt var borttaget. Å Fjelkestads klockaregårds egor ligger ett stort stenröse, bevuxet af ganska höga ekar. Det hade samma

¹⁾ Invid ett hus, som samme prost låtit uppföra å prestgårdens egor, stå tvenne små, rätt prydliga dopfuntar från romanska konstperioden, hvilka förmodligen äro flyttade från Fjelkestads och Rabelöfs kyrkor. De användas nu som blomsterkrukor och äro af fru Elg — öfvertjärede!!

utseende som Torseke-röset. På samma sida om vägen, å ömse sidor om en liten bäck, stå tvenne resta stenar.

Under gaendet öfver Hässlekärrens egor såg jag på afstand ett röse, som skall bestå endast af sten. I skogen å gårdens egor har man under grushemtning funnit, icke långt under jordytan, en kruka med brända ben. Någon hög fans icke deröfver.

Norrut i socknen ligger Odersberga. Norr om gården å en höjd, som med en afsats stupar ned till en sidländ trakt, genom hvilken Helga-ån flyter, finnes ett ännu i förfallet skick ganska ansevärt minnesmärke, en grupp af 14 resta stenar (af hvilka några nu äro fallna) och tvenne sma högar.

Söder om gården finnes ett akerfält, rikt på bronsåldersgrafvar. En jordhög hade blifvit för omkring 20 år sedan borttagen, men stenkistan i dess midt var ännu kvar. I dennas inre hade man icke funnit mer än en groft arbetad flintbit. I högens östra utkant hade stått en kruka, innehållande brända ben. Ett »kummel» bortogs ungefär samtidigt å åkern. I östra kanten hade anträffats tvenne krukor med brända ben; inemot midten fann man ett diadem samt tvenne armringar af brons. Fyndet lär hafva blifvit lemnadt till professor Nilsson. I en annan hög hade man funnit en kista, af hvilken lemnningar ännu finnas kvar. I utkanten af fältet fans ännu ett »kummel», ur hvilket ett par stubbar hade blifvit uppbrutna.

Da det icke hörde till min uppgift att lemna fullständiga förteckningar öfver ortens fornlemningar, antecknade jag allenast, hvad jag utan synnerligt sökande fann. Vägen från Österslöf till Odersberga i Fjelkestad, omkring södra ändan af Rabelöfs sjö, torde vara föga mer än fem fjerdingsväg lang. När så mycket kunde i närheten af denna väg upptäckas, huru mycket mer bör icke finnas i hela nejden. Och da man kan anse det vara fullt

sant, hvad en bonde sade mig, att det är allenast grafhögarne på dalig jord, som nu återstå, må man väl häpna öfver den mångfald af minnesmärken, som förr vitnat om vårt lands förhistoriska befolkning. På samma gång framstår i hjerta drag nödvändigheten, att man åt de återstaende fornlemningarne skänker så mycket skydd som möjligt, så att åtminstone deras innehåll kan komma vetenskapen till godo.

Att stenåldern är rikt representerad i Skåne är allmänt känt. Rikast var den visserligen utvecklad inom det södra och det vestra strandbältet, men äfven slättbygden norr och öster om södra Åsen har tydligen haft en ansenlig befolkning under denna tid. I Österslöfs by fann jag i flera af husen fornsaker af flinta förvarade, utan att folket hade någon aning om deras betydelse. Jag inköpte för museets räkning flera. Det viktigaste inköpet var dock den fig. 9 å nästföljande sida afbildade metkroken af ben, som en gosse hade under fiske funnit i Råbelöfs sjö¹⁾.

För den rätta uppfattningen af stenålderns kultur är Torseke-grafven af ganska stor vikt. Den lägger till de tidigare lemnade bevisen för tillvaron af husdjur under denna aflägsna period ett nytt, ojäfaktigt. Och detta bevis är så mycket viktigare, som jag här fann samlade snart sagdt alla de husdjur, man rimligtvis kan antaga hafva funnits under denna tid, nämligen hunden och hästen, nötkreaturen, fåret och svinet. Ett folk, som egde en så rik ladugård och som dessutom gaf åt sina döda en så varaktig stad, kan icke hafva varit no-

¹⁾ I Statens Historiska Museum förvaras tre andra metkrokar af ben. En är funnen i en gånggrift vid Rauten, Vestergötland (Inv. 4034). En annan är funnen på botten af den urtappade Näsbyholmsjön, Skåne (Inv. 4038). Dessa två hafva samma form som fig. 9. Den tredje, som är något olika, är funnen i Skåne (Inv. 3400). Professor Nilsson har i Samlingar till Skånes Historia o. s. v. 1868—69, s. 149 f. offentliggjort en uppsats om »Metkrokar af sten och ben».

madiska vildar. Då man besinnar detta och tänker på jordens bördighet i stenålderns hufvudbygder samt derpa, att det mellersta Europas stenålder lemnar vitnesbörd om sädesodling, kan man sväriligen afvisa öfvertygelsen derom, att det folk, hvilket den slipade flintans ålder i Norden tillhör, äfven brukat jorden. Mer än sannolikhetsskäl kunna väl ännu ej lemnas för denna öfvertygelse, och den, som sätter sin ära i att alldeles förkasta sådana, har tills vidare rätt att tvifla. Men derom kan numera intet tvifvel finnas, att detta stenåldersfolk i Norden haft flera husdjur än hunden.

Fig. 9

I Torseke-grafven voro liken sittande. Seden att så begravva de döde är temligen allmänt utbredd. I Afrika är det, åtminstone å vissa ställen, sed att dervid regelbundet vända den sittande dödes ansigte at norr. Om detta varit bruk i Norden, har ännu icke blifvit iakttaget. Torseke-kranierna voro så förstörda, att det icke var möjligt att utröna ansigtets ursprungliga ställning. Denna graf lemna äfven ett tydligt bevis för de successiva begravningarne i dessa väldiga griffter¹⁾. Barnliken vitna dessutom om begravning under vanliga förhållanden; det är dock väl nästan onödigt att påpeka detta, da man icke gerna kan antaga, att man efter en drabbning ger sig ro till att uppföra så väldiga grafbyggnader. Denna graf inneslöt, synes det

¹⁾ Det är eget, att icke mer är tvenne lik kommit in i den södra grafkammaren. Deras plats i ett af de inre hörnen visar, att grafven var beräknad att rymma flera. Hvad vållade väl, att grafven upphörde att begravas?

mig, äfven bevis derför, att redan nu hade man för sed att fira de sinas jordande med ett graföl. Da quarlevorna efter måltiden kastades efter den döde in i grafven, för att fylla denna, är det väl sannolikast att festen hållits i det fria. Da knifven, som hittades, var alldeles utan fel och icke egde minsta spar af nötning, styrker detta mig i tron, att man, väl icke alltid, men ofta förfärdigade nya redskap för att nedlägga dem i grafven. Derigenom kan man ock förklara tillvaron af flintspäner och skärfvor i grafvarne¹⁾.

Den i grafven, bland benen, funna krukan hade icke någon ädel form, men var bättre arbetad än de krukfragmenter, som funnits vid Hafäng och Lindormabacken. Att lägga denna olikhet i bearbetning till grund för någon periodindelning, torde vara vagadt, da olika ändamål och måhända olika förmögenhet hos egaren kunde föranleda olika anspråk. Inblandningen af stenkorn antyder väl i de flesta fall en ofullkomlighet i massans bearbetning, men en sådan massa förekommer äfven i kärl som hafva en ganska behaglig form, hvilken i och för sig bär vitnesbörd om ett folk icke utan anlag för formskönhet, samt förekommer äfven i lerkärl fran såväl brons- som jernaldern i Norden.

Att på Lindormabacken och vid Hafäng vistats ett icke obetydligt antal menniskor, som der sysselsatt sig med förfärdigande af stenverktyg, är tydligt, men denna sysselsättning torde icke hafva föranledt menniskor att samlas å dessa orter. Troligast är att fisket, som ännu är på dessa ställen synnerligen lönande, hitlockat folket, hvilket under lediga stunder egnade sig at tillverkning af redskapen. Jag kan icke tro, att man har att tänka

¹⁾ I Torske-kistan funnos flera flintskärfvor, men de tycktes vara tillfälligtvis nedkomna med jorden. Med likadana skärfvor, som tydligen varit utsatta för inverkan af menniskohand, är den grafven omgifvande åkern öfversälad.

sig å dessa båda ställen de egentliga bostäderna; platsen vore dertill mycket illa vald, då hafsvindarne här verka med förfärande våldsamt. Dertill kommer, med afseende på Lindornabaacken, den redan papekade omständigheten, att detta fyndställe ligger å en f. d. ö, hvilken svarligen erbjudit sina åbyggare annan näring än den, som vattnet skänkte. Folket kunde deremot under de tider, då fisket var särskildt lönande, hålla sig här. Än i dag finnas ju å stränderna byggnader, som stå obegagnade utom under fisktiden¹⁾.

Eldstäderna kring Hafängs-dösen torde svårligen få anses hafva tillhört bostäder. Om det varit sed att hålla vid grafven en måltid till firande af den jordades minne, torde de blifvit för tillfället anlagde. Tänker man sig bostäder af så ringa varaktighet, att de försvunnit sparlöst, under det de enkla, af små stenar bildade härdarne bevarats, målar man för sig ett kultur-tillstånd, som svårligen tillkommer ett boskapsegande

¹⁾ Man har, så-om kändt är, förklarar »afskrädeshögarna» vara samtida med gånggrifterna; de hörde allenast till en helt annan sida af den tidens lif, till det tarliga hvardagslifvet. Detta skulle lättare kunna tänkas, om man finge anse dessa högar hafva tillkommit under de tider af året, då folket höll sig vid stränderna för att fiska. Det kunde då lätt hända, att man icke tog med sig något annat husdjur än hunden, eftersom man under denna tid kunde lifnära sig af fisk och conchylier. Man kunde då äfven forstå bristen på slipade eller i allmänhet bättre utarbetade redskap — de behöfdes icke för fisket och lemnades derföre hemma. Men professor Steenstrup har på goda skäl, synes det, framhållit, att afskrädeshögarna äro lemmingar efter ett folk, som der på stället har haft stadigvarande bostäder, hvarjämte man finner att de här boende människorna ingalunda försakade den animaliska föda, som fastlandet kunde bjuda. Men de djur, som de förtärde, voro icke de husdjur, hvilkas ben man finner i gånggrifterna, utan, med undantag af hunden, idel vilda djur. Detta synes mig vara ett af de mest tvingande skälen för upprätt-hållande af stenålderns olika perioder. I hvad förhållande den nordiska stenålderns tvenne perioder stodo till hvarandra, samt huru tillökningen i husdjurens antal vans, kan ännu icke afgöras. Då de vetenskapligt undersökta gånggrifterna i Vestergötland inmeslutit människor med lång hufvud-kälsform, under det man i Danmark funnit kranier från samma tid af den korta formen, kan man möjligen i detta se en vink om tvenne olika folkelementer, som förekommit under vår stenålder.

och sannolikt jordbrukande folk. Till och med de af sten bygda gånggrifter, i hvilka man velat se bostäder från denna tid, äro helt visst för simpla för människor med den kulturgrad, som stenåldersfolket haft¹⁾.

Med afseende på begrafningssättet under bronsåldern hafva dessa undersökningar äfven lemnat något nytt. Barnskeletten i grafvarne vid Österslöf och Torske torde väl snarast hafva tillhört någon träl, som fått följa sin herre i döden. Det vore åtminstone eget, om å begge dessa närliggande orter far och barn skulle samtidigt hafva aflidit. Det sammanböjda läget vid det stora skelettets fot synes utmärka ett visst underordnande af det mindre. För öfrigt torde man icke kunna annorlunda förklara tillvaron af de sittande liken i Fjelkestadsgrafven.

Det är skada att jag der icke kunde finna några oskadade kranier. Det hade varit af intresse att se, om någon skillnad fans mellan de utsträckt liggandes och de sittandes hufvudskålsbildning. Rimligast synes väl vara, att träldomen uppstått i följd af den fiendtliga beröringen mellan tvenne stammar. Och om kändedomen af bronzen och dess bearbetning hitkom i sammanhang med en ny invandring, äfven om de invandrandes antal icke varit öfvermåttan stort, måste helt visst dessa främningar till en början hafva trädt i ett fiendligt förhållande till landets tidigare inbyggare.

Förhållandet mellan den äldre och den yngre bronsåldern i Norden är ännu outredt. Den tvära öfvergången från begrafning till likbränning lägger hinder i vägen för ett mångsidigare iakttagande af den utveckling, som sannolikt verkligen förefinnes, liksom för uppspanande

¹⁾ Professor Nilssons åsigt, att åtminstone en del af de i Norden befintliga gånggrifterna varit boningar för stenåldersfolket har senast blifvit upptagen af Dr F. Wibel i hans intressanta uppsats *Der Gangban des Denglhoogs*. Kiel 1869.

af de inflytanden, som vållat förändringen. Äfven detta är en af de frågor, som måste öfverlemnas till framtiden. Af de bronsåldersgrafvar i Österslöv, om hvilkas innehåll jag fick någon kännedom, lågo de två med de obrända liken ganska nära sjön, den tredje med de brända benen längre upp. Detta förhållande var måhända alldeles tillfälligt ¹⁾.

Sannolikt hör flertalet af de ansenliga grafhögar, som i dessa trakter förekomma, till bronsaldern. Högar af samma utseende lära finnas så langt upp i Helgåsens dal som till Broby, men bronsåldersfynd anträffas visserligen än längre i norr. Det är dock icke allenast grafhögarne antal och deras dimensioner, som vitna om bronsålderns blomstring i dessa bygder. Jag har redan nämnt, att museet i Christianstad eger formar, afsedda för gjutning af celter, sägar och knifvar. Celtformen är funnen i Österslöv. Statens Historiska Museum eger en fullständig celtform (tvenne halfvor, Inv. 1518) funnen i samma trakt, på en af Rabelöfs underlydande gårdar, samt en form för gjutande af bronssägar, funnen icke synerligen långt härifrån, vid Vidsköffe ²⁾. Åtminstone mot bronsålderns slut fanns här således en högt drifven tillverkning af bronsaker. Slaggstyckena i Fjelkestadsgrafven äro måhända intyg om inhemsk smältning af metaller redan under denna kulturperiods tidigare skiften.

1) Dock förtjenar det kanske påpekas, att i Håsta bildade högarne tvenne skilda grupper, en närmare sjön och en längre upp. Men om innehållet af de båda flockarne grafvar känner jag intet.

2) Äfven den var afsedd för gjutning af fyra sägar. Ett göte med fyra armar, som synes hafva tillkommit i en dylik form, finnes bland lemnungarne af bronsålders-verkstaden, som anträffades vid Bräcken, Järns socken, Dalsland (Inv. 1995). I ett år 1869 till Museet inkommet bronsåldersfynd från Asleids socken i Vestergötland (Inv. 4127) förekomma flera bronssägar. Äfven detta fynd synes vara återstoden af en gammal verkstad från samma tid.

Förlagen - Fyndet.

Beskrifvet

af

Carl Johan Tornberg och Hans Hildebrand¹⁾.

Under den s. k. äldre jernaldern, under den götiska tiden, stodo våra fäder i förbindelse med södra Europa. Det romerska rikets mynt kommo hit upp under tvenne olika perioder, först silfverdenarer, äldre än Alexander Severi († 235) myntreform, sedan guldmynt, slagna efter Theodosii den stores död (395). Likaledes fördes under den yngre jernaldern, då Svearne voro den herrskande stammen, främmande mynt till vårt land, först arabiska och sedan vesterländska, engelska, tyska samt byzantinska. Men den skilnaden förefinnes, att under det de tvenne förstnämnda perioderna atskiljas af ett icke obetydligt afstånd, hvilket ingalunda fylles genom de enstaka mynt från den mellanliggande tiden, som här anträffas, eger från den arabiska perioden till den vesterländska en tydlig öfvergång rum. Vid sidan af fynd, som innehalla idel arabiska silfvermynt eller idel vesterländska, med ett eller annat kufiskt inblandadt, förekomma andra, i hvilka de olika elementerna äro ungefär lika starkt representerade eller der de vesterländska mynten finnas, ehuru få i jämförelse med de orientaliska skatterna. Detta visar, att den arabiska myntperioden icke hade afslutats för vårt land innan den vesterländska började; bada bildra, kan man säga, de olika ändarne af en sammanhängande kedja.

¹⁾ De kufiska mynten i fyndet äro beskrifna af professor Tornberg.

Dessa myntfynd ega ett mångfaldigt intresse. Dels gifva de oss upplysningar om kulturförhållandena i vårt eget land, dels bereda de oss tillfälle att här i Norden studera främmande länders myntförhållanden grundligare än i myntens hemland, och om i detta senare afseende resultatet gäller utlandet, får man icke förgäta, att man icke kan studera det egna folkets kulturutveckling för sig, utan att denna tvärtom mycket väl behöfver den belysning, som en jämförelse med främmande förhållanden kan gifva, helst när man har anledning att misstänka en inverkan, som detta främmande utöfvat på det inhemska. Mynten kunna genom sin pregel och i symmerhet genom sina inskrifter dateras, och myntfynden äro därför de lättaste att gruppera i tidsföljd. Med dessa mynt finner man ofta hvarjehanda smyeken o. d., hvilkas tid måste vara ungefär densamma som myntens. Från den smak, som förräder sig i dessa smyeken, och från arten af det arbete, som blifvit på dem nedlagdt, kan man draga slutsatser, som ega giltighet med afseende på tillkomsten af andra i vår jord funna forntida arbeten, hvilkas datering utan denna vägledning hade varit onöjlig eller åtminstone ej kunnat vinnas utan synnerligen langvariga komparativa studier.

Om man saledes måste tillerkänna myntfynden ett stort värde utöfver det materiela, kan man i viss mening tillägga en högre grad af betydelse åt öfvergangsfynden mellan de tvenne perioderna. De tillhöra en brytningstid, som ännu icke framstatt i full klarhet. Den arabiska myntperioden, hvilken utan tvifvel varit för våra fäders utveckling vigtigare än den senare vesterländska, upphör vid pass 1010. Äfven efter detta ar fortsattes nordbornas färder till Miklegård genom det nuvarande Ryssland, men de arabiska mynten komma ej längre hit upp, och redan under det föregående århundradets sista decennier hade de tyska och engelska

mynten anländt. Öfvergångsfynden tillhöra således en brytningstid, och en sådan är alltid af vigt i ett folks historia.

Då myntfyndens nytta för tideräkningen är stor, måste man söka utröna, i hvad mon hvart fynd kan representera en viss afslutad period. Till utgångspunkt för sin bestämning har man naturligtvis att taga de yngsta, som förekomma i fyndet; men ett icke mindre viktigt bidrag till frågans lösning lemnas äfven af de mynt, som saknas. I de svenska fynden äro t. ex. de kölniske erkebiskoparnes mynt, från och med Pilgrims (1022—1035), synnerligen talrika. Ett myntfynd, der väl Kölns denarer förekomma, men inga bära Pilgrims namn, är ganska visst äldre än hans tid, äfven om man saknar alla andra hjälpmedel till dateringens fastställande. De tyska Henrikarnes mynt äro äfven mycket vanliga i de svenska fynden. Ett fynd, der Ottonernas mynt förekomma, men intet af Henrik II:s — och detta är händelsen med Föhlagen-fyndet — måste vara äldre än 1002, då den tredje Otto dog. Men denna siffra angifver dock egentligen den tid, då mynten lemnade sina hembygder, icke den, då de nedlades i jorden; mellan dessa båda tilldragelser måste naturligtvis någon tid hafva förflutit, hvilkens längd icke alltid är lätt att utröna. Öfvergångsfynden gifva dock någon ledning för en sådan beräkning. De yngsta kufiska mynten i detta fynd äro från år 971, de yngsta vesterländska äro från åren närmast före 1002. Mellan dessa två ändpunkter ligga omkring 30 år, och deri har man således en ungefärlig anvisning om den olika tid, som behöfdes för att låta de öster- och de vesterländska mynten hinna till Norden. Kände man, huru lång tid de senare behöft för sin väg, då visste man äfven, huru länge det aflägsnare Asiens mynt, varit på väg. Huruvida de asiatiska och de europeiska mynten blifvit samman-

blandade inom Sverige, eller hitkommit förenade, betyder icke mycket, då denna förening svårligen kan hafva försiggått förr än i närheten af Östersjön, således kort före den sista transporten. Den omständigheten, att fynden blifvit nedlagda i vår jord något senare än de utgingo från sina preglingsorter, inverkar för öfrigt intet på bestämmandet af myntens egen inbördes ålder, när denna kan vara osäker, ty så länge myntperioden fortfar, var antagligen tillförseln jämn, så att mynten näst efter 1002, behöfde lika lang tid för vägen, som de närmast före detta ar slagna myntsorterna. En myntskatt, t. ex. utan Henrikar har tydligen icke blott utgått från Tyskland, innan Henrik II besteg thronen, utan har äfven blifvit nedlagd i vår jord, innan Henrikarnes mynt hunnit komma i våra fäders händer. En sådan skatt synes således hafva blifvit nedlagd mycket snart efter myntens ankomst till Norden. När jämte mynten förekomma föremål, af hvilka några kunna antagas vara arbetade i Norden, torde man i allmänhet böra antaga dessa vara något äldre än den korta tid, då fyndets yngsta mynt voro ofvan jord. I detta afseende kunna öfvergångsfynden gifva intressanta upplysningar. Om ett sådant fynd innehåller allenast de tidigaste hos oss representerade tyska typerna, tillhöra utan tvifvel fyndets fornsaker snarare den föregående periodens inflytande än den nybörjades.

Till de viktigaste öfvergångsfynden hör det, som här beskrifves. En arbetskarl fann i Juni eller Juli månad år 1866 under dikesgräfning vid Föllhagen, ett ställe, som ligger under Roma kungsgård, uti Björke socken på Gotland, en rund kopparask, som icke kunde upptagas hel, samt uti denna en stor mängd mynt, smycken m. m. af silfver samt en liten tacka af guld. Fyndet inlöstes för Statens Samlingar med 738 Rdr och har uti Inventariet n:o 3547.

1.

Kufiska mynt.

Den österländska eller kufiska afdelningen af fyndet från Föllhagen bestod af icke mindre än 835 dirhemer, af hvilka dock 155 voro större eller mindre bitar, men alla af olika mynt, säkert brutna före nedläggningen i jorden, ty brotten voro gamla. Största delen utgjordes af Samanid-mynt, eller omkring 670 st., preglade mellan åren 280—360 (893—971 e. Chr.) af dynasterna Ismaïl, Ahmed, Nasr, Nuh, Abd-el-Melik och Mansûr. De flesta af Samanidernas myntstäder voro här representerade, neml. Bukhåra, Samarcand, el-Schâseh, Enderåba, Balkh, Nejsapûr, el-Khottel, Ma'den, el-Bejâr, Merw och el-Muhammedia. Den sistnämnda staden, som vanligen hette el-Rajj är högst ovanlig för denna myntklass. Den förekommer på en dirhem från år 324, som bär Nasr ben Ahmeds namn (pl. 1, fig. 1). Man kan häraf draga den slutsats, att staden åtminstone detta år tillhört Samanidernas rike. Tvenne andra mynt, preglade det ena af Ishâc ben Ahmed år 301, det andra af Jahja ben Ahmed år 290 (pl. 1, fig. 2), båda i Samarcand, äro egentligen revolutionsmynt. Det förstnämnda, ehuru sällsynt, har dock flera gånger förekommit i svenska och ryska fynd, det senare har aldrig, så vidt mig är bekant, funnits. Om Ishâc vet historien att förtälja, att han gjorde uppror emot sin brorson Nasr ben Ahmed, men något sadant berättas ej i de mig tillgängliga skrifter om Jahja, som enligt det omnämnda myntet, utan tvifvel försökt sin lycka emot sin broder Ismaïl. Vi hafva således här ett viktigt dokument, som kompletterar i någon mån Samanidernas så otillräckligt kända historia. Bland de öfriga mynten af denna klass förtjena att nämnas: el-Schâseh

år 283, med stadsmamnet Binketh på Rev; Merw år 300; Ma'den år 306 med *Nasr lillâh* d. ä. seger tillhör Gud öfverst på Adv.; från samma stad år 318; Samarcand år 333 med *Billâhi jathiqu* d. ä. på Gud litar han, och Enderâba år 360, det yngsta myntet af de kufiska. Ett mynt af den ännu problematiska emiren Barmâl och ett par af den lika obekanta Mikâl ben Djafar, som så ofta anträffas i våra fynd, voro ock här till finmandes.

Af Khalif-mynt var endast ett pregladt af Umaj-jaden Hischâm år 124 i Wâsit (Klass. I, 57), således det äldsta i detta fynd. Deremot utgjorde Abbâsiederne 158 stycken från städerna: Baghdâd (Medinet-el-Selâm), el-Muhammedia (el-Rajj), el-Basra, el-Ahvâz, Ras-el-Ajn, Armenia (för Dovin), Ispahân, Fâris (för Ispahân), Wâsit, el-Schâsch, Samarcand och el-Abbâsia (i Afrika). De äro preglade mellan åren 149—330 (766—942 e. Chr.). Bland dessa äro flera, som förut ej funnits i svenska fynd, neml. Samarcand 195 af el-Mamûn; Râs-el-Ain år 285, 314 och 317; el-Basra år 285; Baghdâdh år 294, 309, 311 och 313; Fâris (för Ispahân) år 298 med ett obekant namn nederst på adv.; Wâsit år 319 och el-Ahvâz år 309. Ett annat märkligt mynt af el-Moqtadir synes vara pregladt i el-Cadesia (af artalet återstar endast 300-talet (pl. 1, fig. 3). Orten, bekant för Persernas besegrande derstädes af Araberna, har hittills icke förekommit på något mynt, och stället synes icke hafva sasom stad haft någon annan märkvärdighet. Men i Orientens numismatik finna vi ganska ofta obetydliga platser, läger, slott och stads-
 kvarter sasom preglings-ställen, en sak som förklaras lätt af fabrikationens enkla beskaffenhet.

Af Tahirider eller klassen VI funnos 15 stycken. Sasom fallet är med största delen af dessa mynt i svenska fynd, voro flera alldeles utnötta och andra åter hade

icke en bokstaf kvar af rev:s inskrifter. Med undantag af Talha, den andra dynasten, utsättes icke furstens namn, utan endast khalifens, hvarföre endast stadens namn, der myntet preglats, bestämmer huruvida det tillhör denna dynasti, som innehade östra delen af Khalifatets område: Irak-el-Adjem, Khorasån och Ma-verål-nahr. De få tydliga dirhermerna voro från el-Muhammedia, Merw och el-Schasch, slagne mellan åren 234—251.

Af Emir-el-Umerà Tuzùn fanns ett mynt från Baghdådih år 333, som är beskrifvet i mina Symbolæ, III, N:o 70.

Af den X klassen i min katalog förekom ett ganska märkvärdigt stycke från Enderåba af år 290 (pl. 1, fig. 4), med namnet Ahmed ben-Muhammed på Rev., troligen en son till den Muhammed, som så ofta ses på dirhemer af denna klass. Huruvida denne Ahmed ben-Muhammed är densamme, som läses på ett annat mynt i detta fynd, på hvilket slagorten är utplånad, af år 319, kan jag ej afgöra. Detta sednare har khalifen el-Moqtadirs namn på rev. (pl. 1, fig. 5).

Saffariderna representeras här af endast en dirhem från Fâris (för Ispahån) af år 283. Se klassen VII, 19 *a*.

Af 5 st. Hamdanider kunde följande bestämmas: Baghdådih 331; el-Mavsil 333 och Mejjafareqin 354.

Buwejhider, mycket sällsynta i våra fynd, förekommo här i tre exemplar: El-Ahwáz år 330, slagen af Imåd-el-daula; el-Muhammedia år 335 af Ruku-el-daula och Baghdådih år 335 af Imåd-el-daula.

Ett annat mynt, som thyvärr hoppat under präglingen, visar tydligen årtalet 358 och, om jag ej misstager mig, staden Halebs namn. Men detta läses emot vanligheten på rev. Frånsidan har dennas symbolum och derunder namnet Mansûr. Något khalif-namn kan

ej urskiljas. Sa väl för stadens namn, som inskrifternas ovanliga anordning, är myntet högst märkvärdigt (pl. 1, fig. 6).

Af ofvanstående beskrifning inses utan svårighet att fyndet måste räknas bland de yngsta, i hvilka kufiska mynt förekomma. Får man förutsätta, att de nedlagts ungefär så, som de på sin hitväg hopsamlats, så antyder den stora massan af Samanider, att de, som vanligast är fallet, utgatt från Transoxanien och öfver Kaspiska hafvet inkommit i Europa.

Carl Johan Tornberg.

2.

Europeiska mynt.

Det öfvervägande antalet af de inom Europa preg-lade mynten (400) äro tyska. Dessutom finnas fyra anglosachsiska samt ett och ett halft byzantiskt.

Tyskland.

De flesta synas tillhöra Otto III:s regering. Han blef konung ar 983, kejsare 996 och afled 1002. Då hans stamland Sachsen ligger Norden närmast, begymer jag öfversigten med en redogörelse för dess här förekommande mynt¹).

I. Hertigdömet Sachsen.

Konung Otto III och Adelheid 991—995.

Den späde Otto III hade till förmyndare först sin frände hertig Henrik af Baiern, sedan sin moder Theofano och efter hennes död den 15 Juni 991 sin farmoder, den ädla kejsarinnan Adelheid, hvilken kraftigt

¹) Af brist på tjenliga typer kunna icke alla å mynten förekommande bokstafsformer återgifvas; detta gäller särskildt G, som ibland har en kantig form (jfr fig. 1 och 2), S och förkortningen af *orum* på de anglosachsiska mynten.

förestod regeringen ända till år 995. Under dessa år preglades i Sachsen mynt med Ottos och Adelheids namn¹⁾, hvilka torde hafva tillvunnit sig allmänhetens bifall, ty de imiterades i oändlighet. Fa tyska mynt äro i de svenska fynden sa allmänna som dessa.

De vid Föhlagen funna mynten af detta slag, tillhöra tvenne hvarandra ganska mycket olika typer, som här utmärkas med A och B.

A. Kejsarens namn skrives OTTO. Den på fransidan förekommande kyrkbyggnaden har på taket ett kors.

A.a. Ini kyrkan ✚.

1. *Åts.* ✚D'T GR'A ✚RE'X AMEN. I fältet ett kors, i hvars vinklar läses OTTO. (fig. 1).
Fråns. ✚ATHALHET. (fig. 1).
2. Lik N:o 1, men *frånsidans* namn stafvas AHTALHET, hvarjämte finnas ett par små obetydliga afvikelser (framför DI endast o. s. v.).
3. *Åts.* Lik N:o 1.
Fråns. A ✚HTALHET. I öfrigt lik N:o 1.

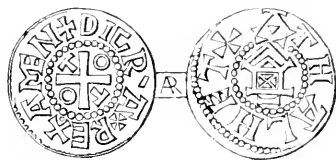

Fig. 1.

A.b. Ini kyrkan ×.

4. *Åts.* Lik N:o 1, men utan punkter i *åtsidans* X.
Fråns. ✚AHTALHET. — 4 ex.
5. *Åts.* Lik N:o 1, men med inskriften bakvänd.
Fråns. Lik N:o 4.
Slaget med groft arbetad stämpel.
6. *Åts.* Lik N:o 4.
Fråns. ✚AHTALHET. Vid ena sidan af kyrkan o. Dalig stämpel.

A.b. a.

7. *Åts.* ✚D'T GR'A ✚RC'X.
Fråns. AMEN. — 4 ex.

¹⁾ Friedländer, Der Fund von Obrzycko, s. 30 (år 1844). — Förut antog man, att dessa mynt slogos af Otto I, men under hans tid fans svårigen något skäl för utsättandet af Adelheids namn. I Obrzyckofyndet, som nedlades i jorden 980—990, fans intet Adelheidsmynt.

8. Lik N:o 7, men med en punkt vid ena sidan af kyrkan. Preglingen har misslyckats.
 9. Lik N:o 7, men med en punkt vid hvardera sidan af kyrkan.

A.b. β.

10. *Åts.* Lik N:o 1.
Fråns. ATEHLLAHT.

A.b. γ.

11. *Åts.* Lik N:o 1, men med X.
Fråns. XTEAHLHT.

A.c. Ini kyrkan ☩

12. *Åts.* Lik N:o 11.
Fråns. A+THALHET. Framför namnet en liten trekant med en punkt vid hvarje spets. — 6 ex.

A.d.

Ini kyrkan utgå från hvardera väggen fina och korta spetsar; mellan dessas uddar en punkt. Ytterst å takkorsets tre armar en kula.

13. *Åts.* Lik N:o 7.
Fråns. ATCĀLIL. — 2 ex.

Denma varietet star saledes på gränsen mellan de två grupperna.

B. Kejsarens namn i korsvinklarne på *åtsidan* skrives ODDO. På frånsidan är kejsarinnans namn aldrig rätt stafvadt. Takkorsets tre armar afslutas med en kula; vanligen äro armarne mycket fina, sa att de stora kulorna tyckas nästan sväfva fritt öfver taket.

B.a. Ini kyrkan ✚.

14. *Åts.* ✚DI GRA RĀX (enstaka bokstäfver bakvända).
Fråns. Af den orediga till större delen utplanade inskriften ses endast PĀL (bakvändt). Takprydningen otydlig.

B.b. a. Ini kyrkan ×.

15. *Åts.* Lik N:o 14, men med X.
Fråns. AME.. Takprydningen otydlig.

B.c. δ. Ini kyrkan ☩

16. *Åts.* Lik N:o 14, men med X.
Fråns. A·C·XHLII·T.

B.d.

Ini kyrkan utgå från hvardera väggen fina och korta spetsar; mellan dessas uddar en kula.

17. *Åts.* †DI GRA †RCX eller X eller X.

Fråns. ATCAHLHT. (fig. 2).

Detta är den vanligaste af alla typerna, representerad här i fyndet af icke mindre än 126 exemplar, de flesta något nötta. Flera varieteter förekomma, t. ex. med en punkt midt i † inom åtsidans inskrift eller med korsarmarne fria, med ICX i stället för RCX, med fina taggar utgående från ytterkantens insida, med enstaka bokstäfver bakvända, med en punkt ini ett O af ODDO o. s. v.

Fig. 2.

B.d. a.

18. Lik N:o 17, men med o å hvardera sidan af kyrkan.

19. Dylik, men med frånsidans onskrift bakvänd.

B.d. ß.

20. Lik N:o 17, men de fina taggarne ini kyrkan utgå icke från väggarne, utan från öfre och undre sidan; ingen punkt. — 3 ex., af hvilka tvenne hafva punkt i ett O af ODDO samt i midten af åtsidans inskriftskors.

B.d. γ.

21. Lik N:o 17, men med frånsidans inskrift $\overline{\text{ATCAHLHT}}$.

22. Lik N:o 17, men med frånsidans inskrift $\overline{\text{ATCAHLH}}$.

23. Lik N:o 17, men med † CX (utan R) samt $\overline{\text{ATCAHLH}}$ (med bakvänt L).

B.e. Ini kyrkan samt a hennes båda sidor o.

24. I öfrigt lik N:o 17.

B.f.

I kyrkan ett kors, hvars armar na till hennes kantlinier; i gafvelfältet en punkt; på toppen ett trearmadt kors.

25. *Åts.* †DI GRA †RCX. (Det senare R bakvänt och illa formadt).

Fråns. ATIAHLHT. — 4 ex.

B.g. I kyrkan en vinkel med spetsen vänd uppåt.

26. *Åts.* Lik N:o 17, men med X.

Fråns. ATCAHL(T). — 2 ex.

Såsom prof på ännu större förändringar kunna anföras följande variationer, alla med ODDO och med kulor på korsarmarne.

C.a.

Ini kyrkan en vinkel, med spetsen vänd uppåt.

27. *Ats.* OI GA RCX.

Fräns. TCHLART. — 3 ex. Jfr Cappe, Münzen der deutschen Kaiser und Könige des Mittelalters I. pl. III. fig. 2.

Ett mynt af denna varietet, men med inskriften läst som TIGARI (Tiguri) har i Berliner Blätter für Münz-, Siegel- und Wappenkunde, III. s. 34 (jfr pl. XXVI N:o 5 derstädes) blifvit fördt till kejsar Otto I och Zürich, hvaremot Kölne redan anmärkt, att denna stad å den sachsiska kejsartidens mynt heter Turecum, icke Tigurum. Pregeln är för öfrigt alldeles Otto-Adelheids-myntens och misstaget torde hafva vallats deraf att O mellan T och I, som förekommer å vart ex. blifvit af stämpel-snidaren uteglömdt eller kanske snarare, da fig. visar mellan de två sistnämnda bokstäfverna ett temligen stort mellanrum, helt och hallet utplånadt.

28. *Ats.* Den vanliga inskriften bakvänd.

Fräns. CHLART.

29. Dylik, men med *fränsidans* R bakvändt.

C.b.

Ini kyrkan en fotangel med kula ytterst å hvarje arm.

30. *Ats.* -- GRÄ -- (R illa formadt, sasom på N:o 25).

Fräns. TOL....

31. *Ats.* † IGA † RCX.

Fräns. TOLAR.. (R bakvändt).

De fem sista varieteterna torde vara de yngsta af de i fyndet representerade. Ordet Eilart har förmodligen tillkommit som en förenkling af Teilart, hvilket ater torde vara en något långt gangen förvrängning af Atalhet.

De här under A upptagna mynten äro temligen sällsynta. De öfriga typerna, sasom varande idel imitationer, ega i och för sig mycket mindre intresse, men jag har ansett det nödigt att äfven för dem meddela detaljerade uppgifter, da man nyligen påstätt, att »de ursprungliga Adelheids-mynten med *Atalhet* förekomma uti fynd, som blifvit nedgräfdta mellan 990 och 1000, men

mynten med *Ateahlit* anträffas först i senare fynd¹⁾. Detta fynd hinner ungefär till år 1000, svarligen längre, men här äro, sasom det redan blifvit visadt, imitationerna talrika; dessa tillhöra således redan Otto III:s egen regering. De äkta Adelheds-mynten kunde naturligtvis icke gerna preglas efter den tid, då kejsarinnan lemnade från sig styrelsen. Att någon större tid icke ligger mellan de äkta och de imiterade myntens pregling, synes för öfrigt deraf, att deras vikt är ungefärligen densamma. Jag har vägt några af de bäst bevarade exemplaren i detta fynd. Af typen *A* vägde 6 stycken, något väl bevarade, 9,07 grammer, d. v. s. 1,511 gramm stycket. N:o 1 (*A.a.*) väger 1,38 gramm. N:o 7 (*A.b.*) väger 1,465 gramm, tre stycken af N:o 4 (likaledes *A.b.*) väger 4,745 gramm, d. v. s. 1,58 gramm stycket. Af den vanliga yngre typen *B.d.* (N:o 17) vägde 4 ex. tillsammans 6,11 gramm, hvar exemplar i medeltal 1,522 gramm. Två exemplar af typen *B.f.* (N:o 25) vägde 3,28 gramm, hvardera exemplaret således 1,64 gramm.

2. Hertigdömet Franken.

Mainz.

Från den gamla Romarstaden finnas i fyndet allenast kongliga och kejsarliga mynt.

Otto III konung 983—996.

32. *Äts.* † OT(T)O RE(X). Ett bredt, likarmadt kors med kula i hvar vinkel.

Fråns. CIVIT † MO(Œ)N CIA. Kyrkobyggnad med † ini och kors på taket.

Otto III kejsare 996—1002.

33. *Äts.* † OTTO IMP AVŒ (imperator augustus). För öfrigt lik N:o 32.

Fråns. MOŒON CIA CIVIT. För öfrigt lik N:o 32. — Jfr Cappe, Kaiser-Münzen I. pl. II. fig. 14.

34. Lik N:o 33, men med *frånsidans* omskrift: † OMŒON CIA CI.

Af kejsar Ottos mynt förekomma i fyndet 50, förutom 15, på hvilka man icke kan urskilja, om de tillhört Otto rex eller

¹⁾ Berliner Blätter III. s. 53.

Otto imperator. Men äfven af de 50 äro många ytterst skadade och snedt preglade, så att å ena sidan kan halva bredden af inskriften saknas. Ett och annat mynt synes dessutom hafva blifvit något kantskuret.

Att bestämma till hvilken af Ottonerna dessa mynt höra, är ingalunda lätt. Otto rex kan vara såväl Otto I 936—961 som Otto III 983—996. Otto imperator kan vara såväl Otto I och II 961—983 som Otto III 996—1002. Båda typerna förekomma i Obrzycko-fyndet, som synes hafva blifvit nedlagt före Otto III:s kejsaredöme, kanske samtidigt med fadrens död, och att döma deraf, höra de till Otto I och Otto II. Men å andra sidan känner man icke för Otto III någon ny typ, ja man har till och med funnit, att denna samma, med den korstecknade kyrkan och korset med kulor i vinklarna, bibehöll sig ända in under Henrik II:s konungadöme (1002—1004), och var icke alldeles försvunnen under Konrad II:s kejsartid (1027—1039¹⁾). Man kan således med fullt skäl antaga, att dessa typer tillhöra lika väl Otto III som fadern och farfadern. Möjligen skulle man, genom att väga större serier af välbevarade mynt, komma något närmare frågas lösning. Här har jag förslagsvis satt dem som Otto III:s mynt, da det är troligare, att fyndet innehåller de sist preglade mynten.

Speier.

? Otto III 983—1002.

35. *Ats.* † OTTO DRO (Otto imperator Romanorum?).
Bredt kors med kula i hvar vinkel.
Fråns. EPI - - (Spira civitas). Kyrka med † ini. — *Fråns.*
är snedt preglad.
36. *Ats.* (†) OTTO RE IM . . I öfrigt lik N:o 35.
Fråns. † z I AAA (Spira civitas). I öfrigt lik N:o
35. — Jfr Cappes Kaiser-Münzen I. pl. II. fig. 13.
37. *Ats.* (OTT) O RI . .
Fråns. † z II . . I öfrigt lik N:o 35.

¹⁾ För Henrik II se Köhne, Über die im Russischen Reiche gefundenen Abendländischen Münzen des X, XI und XII Jahrhunderts (aftryck ur hans Mémoires III och IV), s. 14 samt Cappes Mainzer Münzen pl. I. fig. 11. För Conrad II se Köhnes Zeitschrift für Münz-, Siegel- und Wappenkunde III. pl. VI. fig. 6; det der afbildade myntet är dock endast en varietet af den Ottonska typen.

38. *Åts.* *OTTO IMPA... I öfrigt lik N:o 35, men med fransidans omskrift nästan oläslig.

De speierska mynten hafva under den Ottoska tiden ett stort slägttycke med de mainziska, men de exemplar, som förekomma i detta fynd, — de förete, hvad inskrifterna beträffar, variationer af de här upptagna hufvudtyperna — äro sämre gjorda än de i Mainz slagna denarerna. Kejsaremynt för Speier med båda titlarne rex och imperator på baksidan äro förnt offentliggjorda t. ex. af Friedländer (der Fund von Obrzycko s. 7, Taf. II. fig. 1). Deremot torde N:o 35, hvars *åtsidas* inskrift slutar med de tvenne fullt tydliga bokstäfverna RO vara en ny varietet.

Det dåliga skick, i hvilket de till detta fynd hörande speiermynten befinna sig, visar, att de äro efterbildningar, och då det synes troligt, att de äro preglade under den period, som fyndet förnämligast omfattar, har jag förslagsvis fört dem till Otto III:s tid. — 12 ex.

Würzburg.

Det närliggande Würzburgs mynt äro lätta att igenkänna, då de vanligen bära stadens skyddshelgons, S:t Kilians, namn, ibland äfven hans bild.

Otto III konung 983—996.

39. *Åts.* ...OTTO REX. Ett kors med mycket smala armar. *Fråns.* † S. KILIANVS. Ett hufvud med tonsur, högra sidan. — 5 ex. Jfr Cappes Kaiser-Münzen I, pl. XIII. f. 216.

Otto III kejsare 996—1002.

40. *Åts.* † IMPERAT(O). I fältet O · O.
T
J
Fråns. + · S · KILIANVS. En kyrkobyggnad med en kula in. Kölnes Abenländische Münzen pl. II. f. 14.

Fransidans bild paminner om de äldsta Worms-mynten, hvilka icke äro representerade i detta fynd.

3. Hertigdömet Lothringen.

Köln.

Ludvig Barnet 899—911.

41. *Åts.* † - - - VICT - V - - Ett kors, hvars armar na nästan till fältets rand.

S

Fräns. OTHA . . . I fältet . . . OIOIII¹⁾. — Jfr Cappes Kaiser-Münzen I. pl. XVII. fig. 274, Köhnes Mémoires II. pl. VIII. fig. 1.

Λ

Da inskrifterna här äro barbariska (i st. f. HLYDOVVICVS samt COLONI), är det väl troligast, att myntet är en imitation af konung Ludvigs mynt.

Otto I konung 936—961.

42. *Äts.* † OTTO REX. Kors, som når till kanten af fältet, med kula i hvar vinkel.

Fräns. S — COLONIA — ΛϷ (i tre rader, Sancta Colonia Agrippina). — 5 nästan alldeles lika oeh ganska väl bevarade exemplar. Medelvigst 1,578 gramm. — Cappe, Kölnische Münzen, pl. II. fig. 34.

Otto I kejsare 961—973.

43. *Äts.* † OTTO IMPERATOR. I öfrigt lik N:o 42.

Fräns. S — COLONIA — ΛϷ (nästan jämnstora bokstäfver). — 3 väl bevarade exemplar. Medelvigst: 1,526 gr. — Cappe, Kölnische Münzen pl. II. fig. 30.

Otto III konung 983—996.

44. *Äts.* † ODDO † REX. † Kors med kula i hvar vinkel, något finare än på N:o 42.

Fräns. S — COLONIA — Λ (i tre rader). Slutbokstäfverna i mellersta raden varierande med NIII och NII. — 6 förträffligt bevarade exemplar jämte ett halft. Medelvigst: 1,36 gramm. — Cappe, Kölnische Münzen, pl. I. fig. 11.

45. *Halfdenaar.* *Äts.* Lik N:o 44.

Fräns. S — COLONIA — Λ (i tre rader). — Ett väl bevaradt exemplar. Vigst: 0,69 gramm.

? Otto III kejsare 996—1002.

16. *Äts.* † ODDO IMP-AVG S (imperator Augustus). Kors med kula i hvar vinkel.

¹⁾ På alla kölniska mynt har detta S ett tvärstreck, för att påminna derom, att bokstafven är en förkortning af ordet Sancta.

Fråns. S — COLONIA — A (i tre rader). — Jfr Cappe, Kölnische Münzen, pl. I. fig. 18 (der likväl bokstafven efter AVG icke är fullt tydlig).

47. Lik N:o 46, men utan bindstreck mellan IMP och AVG samt med bokstafven i *frånsidans* första rad bakvänd.
48. *Åts.* † ODDO IMP-AVG. I öfrigt lik N:o 47.
Fråns. Lik N:o 47. — 6 ex., af hvilka ett har mellersta radens sista bokstaf upp och nedvänd. — Jfr Cappe, Kölnische Münzen pl. I. fig. 17.
49. Lik föreg., men sämre preglad, utan bindstreck mellan IMP och AVG samt med en eller två smärre punkter vid sidan af kulorna i korsvinklarna. S i *frånsidans* inskrift bakvändt.
50. *Åts.* † ODDO † IMP = AVG. I öfrigt lik N:o 47. Illa pregladt mynt.

De tre bäst bevarade exemplaren af typen N:o 46—50 gifva en medelvigt af 1,41 gramm.

Dessutom efterbildningar:

51. Lik N:o 44, (således med Otto rex) men med groft formade, ofta oregelbundna bokstäfver. — 26 ex., nötta och nästan aldrig med fullständig inskrift längs hela kanten. Medelvigt: 1,36 gramm.

Att skilja mellan Ottonernas kölnska mynt är temligen vanskligt. Här förekomma tydligen tvenne olika grupper, den ena med regentens namn skrifvet OTTO, den andra med ODDO. Af dessa bada grupper är den förra tvifvelsutan äldre. I Obrzycko-fyndet förekommo kejsaremynt, som icke kunde tillhöra någon annan än Otto I^o), med OTTO, och dettas utbyte mot ODDO svarar fullkomligt mot öfvergängen, som förekommer på Adelheidsmynten, af hvilka de ursprungliga hafva OTTO, de imiterade ODDO. Dessutom äro mynten med OTTO tyngre än de andra. De förra hafva äfven a fransidan jämte tredje radens A ett G, lemmingar af Colonias gamla tillnamn Agrippina. På ODDO-mynten är detta G försvunnet; smaningom synes man hafva förgätit den ursprungliga betydelsen af den tredje raden, och det uppkom en viss benägenhet att anse dess A vara slutbokstafven i Colonia.

¹⁾ De äro preglade af honom och hans broder erkebiskop Bruno i Köln, hvilken senare afled år 965.

Jag har fördelat dessa mynten på Otto I och på Otto III¹⁾; Otto II:s regering är således icke representerad. De kongliga Otto-mynten kunna icke tillhöra honom, ty han var kejsare redan när han efterträdde fadern; men huru sågo hans kejsaremynt ut? Antingen utgjorde hans myntning en fortsättning af faderns eller ock började under honom preglas mynt med ODDO o. s. v., så att det var hans typ, som sedan fortsattes af sonen. Det är derföre möjligt att åtminstone några af de mynt, som här föras till *kejsaren* Otto III, rätteligen tillhöra Otto II, hvars kejsarmynt då togos till förebild för sonens kongliga mynt.

Hvad de under N:o 51 upptagna mynten beträffar, torde de säkrast kunna betraktas såsom icke direkt utgångna ur Kölns mynthus, utan såsom imitationer af de äkta mynten, möjligen preglade i mindre orter inom Kölns område²⁾. De förvrängda inskrifterna samt missförhållandet mellan myntplansens storlek och stämpelns synas tala härför. Åtminstone vissa delar af omskriften hafva endast inre hälften eller föga mer af bokstäfverna, och detta kan icke förklaras så, att man skulle kringklippt dessa ODDO-mynt, för att gifva dem lika vikt med de yngre och lättare mynten. Å flera af de 26 exemplaren här är yttersta kanten icke nedtryckt, som den borde blifva genom afklippning eller afskärning, utan höjer sig tvärtom något öfver myntets öfriga yta. Dessa mindre väl preglade mynt i fyndet äro mer nötta än de bättre preglade, ett förhållande, som fullkomligt öfverensstämmer dermed, att de imiterade Adelheids-mynten (typerna *B* och *C*) äro mera skadade än den ursprungliga (typen *A*). Det beror måhända på olika halt.

Deventer.

Otto III konung 983—996.

52. *Äts.* † ODDO REX. Kors med kula i hvar vinkel.
Fråns. S — DAVNER — A (i tre rader). — 6 ex. med till

¹⁾ Kölmes åsigt (*Abendländische Münzen* s. 104) att Otto III icke begagnade typen *Sancta Colonia A*, är, såsom redan af andra blifvit visad, ohållbar. Den förekommer ännu under Henrik II (se samma arbete s. 105, N:o 248).

²⁾ Det har visserligen händt, att inom sjelfva myntstaden en typ försämrats, men här skulle denna försämring hafva fortgått alldeles vid sidan af en fullt korrekt utmyntning, hvilket icke synes troligt.

en del oregelbunden inskrift. Jfr Köhnes *Abendländische Münzen* s. 99.

Denna typ är tydligen lanad från Otto III:s kölnska. Ett ex., med icke fullt korrekt inskrift, är afbildadt i *Annaler för Nordisk Oldkyndighet*, tab V. fig. 41.

Metz.

Biskop Adelbero II 984—1004.

53. *Åts.* † ADELBERO PRESVL. Hufvud med tonsur, venstra sidan.
Fråns. † SANCTA (M)ET(TI)S. En kyrkobyggnad; deri ett kors. — Sauley, *Les monnaies des évêques de Metz*. Supplément pl. I, fig. 20.

4. Hertigdömet Schwaben.

Hertig Otto 973—982.

54. *Åts.* † OTTO DV †. Ett litet sväfvande kors.
Fråns. NPP DVITV∞. Ett litet sväfvande kors. Vigt: 0,91 gramm (pl. I, fig. 7).

Detta mynt är tydligen pregladt i Nabburg d. v. s. i Baiern, hvilket land efter år 976 äfven innehades af Otto, men då typen är fullkomligen olik de baierska myntens och deremot öfverensstämmer med de schwabiskas, — jfr t. ex. Pfaffenhofens Münzen der Herzoge von Alemannien, pl. III. fig. 5, pl. IV. fig. 2 m. fl. — synes det troligt, att myntet är slaget för Schwaben. Så vidt jag kan påminna mig, är ett dylikt mynt hittills icke offentliggjort.

Strassburg.

Biskop Erkenbald och kejsar Otto II 974—983.

55. *Åts.* † OTTO IMPE AVG. Kejsarens bröstbild, krönt, högra sidan.
Fråns. ERK(H)ANBALD: En kyrkobyggnad mellan tvenne kulor; i portalen ett kors. 2 ex. — Jfr Lelevel, *Numismatique de Moyen âge*, pl. XVIII. fig. 16; Köhnes *Zeitschrift für Münz-, Siegel- und Waffenkunde* V. pl. III. fig. 3. Dannenberg i Köhnes *Mémoires* II. s. 101.

Erkenbald, biskop 965—991, erhöll år 974 af kejsar Otto II

myntningsrätt för sig och sina efterträdare¹). Dessa två mynt äro således preglade mellan detta år och kejsar Ottos dödsår 983.

Af biskop Erkenbalds mynt äro flera varieteter kända. Dessa tva ex. hafva i slutstafvelsen ett tydligt A, under det annars uppgifves O; ej heller synes något hafva kunnat stå efter D.

Otto III konung 983—996.

56. *Äts.* +OTTO DI GA (dei gracia) REX. Ett litet sväfvande kors med utsvälda ändar.

Fråns. +ARCEI + NTIA (Argentina se. civitas). En liten, illa förmod kyrkobyggnad. — 4 ex. Jfr Cappe, Kaiser-Münzen I. pl. III. fig. 15.

Augsburg.

Biskop Lintolf 988—996.

Myntmästaren VVI —.

57. *Äts.* † LIVTOLFVZ EP∞. Sväfvande kors med ring i en, kula i tva vinklar.

Fråns. AVGVZTA CIV. Kyrkobyggnad, i hvilken läses början af myntmästarens namn VVI. — Ett väl bevaradt exemplar. Vigt: 1,53 gramm.

58. *Äts.* I det närmaste lik N:o 57.

Fråns. AVGV~TA CV. Vigt: 1,58 gramm.

Myntet är så tmt, att man å hvardera sidan ser spår af den andras bokstäfver.

59. *Äts.* † LIVTOLFVZ EPZ. I öfrigt lik N:o 57, men har i den fjerdre korsvinkeln en liten kula.

Fråns. Lik N:o 57. — Vigt 1,46 gramm.

Augsburg hör i munismatiskt hänseende till Baiern och dess mynt äro, da man känner hvarje biskops styrelsetid, af vigt för dateringen af de baierska, som skola fördelas på flera hertigar med samma namn. Biskoparne i Augsburg fingo mynträtt ar 955²). Man känner mynt för biskoparne

¹) Levrault, Essai sur l'ancienne monnaie de Strassbourg. Paris 1842, s. 135 f. Berstetts (Münzgeschichte des Elsasses, s. 55) och Köhnes (Abendländische Münzen, s. 133) uppgift, att icke Erkenbald, utan Widerold var biskop efter år 979, torde bero på något misstag. Jfr Berstet, s. 50, Levrault samt Mooyer, Deutsche Bischöfe, s. 105.

²) Köhnes Zeitschrift III. s. 168.

Ulrik 923—973 (d. v. s. preglade 955—973) med myntmästarenamnen ENCI och AZO samt kors med en kula eller tre kulor i tre af korsvinklarne¹⁾.

Henrik 973—981 med myntmästaren ENC och kors med tre kulor i tre vinklar.

Liutolf 988—996 med myntmästaren VVI samt kors med cirkel i en vinkel, kula i två (Föhhagen; Beyschlag, Sedlmayer²⁾) eller kors med en trekant och två punkter (Sedlmayer) eller tre cirklar, en stor och två mindre (Beyschlag).

Sigfrid 1000—1006 med myntmästaren VVI samt kors med två trekantar, cirkel och tre punkter i den fjärde vinkeln.

Bruno 1006—1029 med myntmästaren VVI samt korset lika smyckadt som på Sigfrids mynt; dessutom och (atminstone i Saalburs-fyndet) oftare med myntmästaren IMMO och en helt ny typ.

Man ser af ofvanstående redogörelse, att en ENCI preglade mynt för biskoparne Ulrik och Henrik (955—981) d. v. s. under hertigarne Henrik II och Otto i Baiern, en VVI under Liutolf, Sigfrid och Bruno, antagligen under början af den sistnämndes regering (988—1008 eller något längre), d. v. s. under Henrik II för andra gången hertig, Henrik III (sedermera kejsar Henrik II) och början af Henrik IV:s regering³⁾.

4. Hertigdömet Baiern.

Baiern var under Otto III:s tid det vigtigaste området i södra Tyskland och dess storhet uppenbarar sig

¹⁾ Beyschlag, Versuch einer Münzgeschichte Augsburgs in dem Mittelalter tab. I. fig. 7, 8. Är manne St Ulriks AZO-mynt yngre? Jfr Dannenberg i Berliner-Blätter V. s. 84. En myntmästare AZO förekommer längre fram under biskop Eberhard 1029—1047.

²⁾ Beschreibung des Münzenfundes bei Saalburg in Niederbayern.

³⁾ Icke ens nummertöljden mellan de bayerska Henrikarne är allestädes densamma. För den tid, som Föhhagen-fyndet omfattar räknar jag Henrik I, Henrik II, Henrik den yngre, Henrik II (andra gången), samt vidare Henrik III (den blifvande kejsaren) och Henrik IV (af Luxemburg) o. s. v. Jag följer häri det bruk Giesebrecht antagit i sin Deutsche Kaisergeschichte och anser, att detta kan så mycket hellre godkännas för Baierns numismatiska historia, som det icke nu är möjligt, och svärligen någonsin blir det, att urskilja de mynt, som preglades under Henrik den yngres (af Baiern och Käruthen) två-åriga regering (983—985). I numismatiska arbeten kallas han vanligen Henrik III, och hans efterföljare numreras i öfverensstämmelse dermed.

äfven i landets mynt, hvilka bilda en fullkomligt afskild grupp, till hvilken anknyter sig dels — såsom redan är nämnt — de augsburgska biskoparnes mynt, dels, i någon mån, de böhmiska hertigarnes utmyntning. I kort-
het kan denna baierska mynttyp för den äldre tiden be-
skrifvas på följande sätt:

Äts. Hertigens namn samt ett bredt kors med or-
namenter i tre vinklar eller i alla fyra.

Fråns. Preglingsortens namn samt en kyrkobygg-
nad, i hvilken man läser myntmästarens namn eller åt-

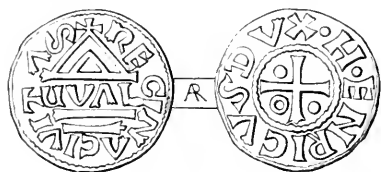

Fig. 3.

minstone början deraf. Jfr
fig. 3. Härifrån började man
afvika sedan Henrik III blif-
vit tysk kejsare. Han satte
på sina regensburgska mynt
sin bröstbild, hvarvid kyr-
kan och myntmästarenam-

net bortföllu. Hertig Henrik IV (1004—1026) synes
hafva börjat sätta på *åtsidan* sitt namn inom ett bredt
kors¹⁾, bibehållande den äldre typen för fränsidan. In-
gendersa förändringen är representerad i Föllhagen-fyndet.

Preglings-orter för de äldsta baierska mynten äro
Regensburg (Regina civitas, Reona civitas, sedermera
Radaspona), Nabburg vid Naab, något norr om Regens-
burg (Nappa civitas), Neuburg vor dem Walde vid
Schwarzach, nordost från Regensburg (Nivovinpure, Niv-
veinpurg, Nivvan civitas) samt Cham, likaledes nordost
från Regensburg (Camba civitas). De baierska mynten
i detta fynd äro preglade i Regensburg och Nabburg²⁾.

¹⁾ Sedlmayer låter denna förändring vidtagas först af Henrik VI
(enligt min räkning den femte, 1027—1040); af Köhne deremot (Abend-
ländische Münzen s. 144) hänföres denna nyhet till hans företrädare
(1004—1026), hvilket senare antagande tydligen är riktigt, då den sam-
tidigt levande biskop Bruno i Augsburg (1006—1029) har å sina mynt
vidtagit samma förändring.

²⁾ Förklaringen af Nappa civitas har först blifvit gjord af Damm-

Otto I lemnade år 946 Baiern som län åt sin orolige och stridslystne broder Henrik, den förste af Baierns hertigar med det namnet. Henrik I bröt sedan dess icke sina trohetslöften och förvaltade landet, till dess han dog, den 1 November 955. Han efterträddes då af sin fyraårige son, Henrik II, sedermera kallad den »trätgirige», under hvars minderarighet Baiern styrdes af hans moder, hertiginnan Judith. Myndig vorden, reste sig Henrik II mot sin kusin kejsar Otto II, men blef af honom afsatt år 976 och Baiern lemnades åt hertig Otto af Schwaben, som behöll det intill sin död 982. Baiern lemnades då till en frände af de äldre hertigarne, Henrik den yngre, f. d. hertig af Kärnthen och Mark Verona. Emellertid återfick Henrik II Baiern år 985 och behöll landet till sin död, då han efterträddes af sin son Henrik III, sedermera kejsar Henrik II. Henrikarnes period delas således i tu genom hertig Ottos regering 976—982. Man kan a priori antaga, att Henrikarnes mynt före honom tillhört samma typer, då det icke är troligt, att Henrik II:s förmyndare vidtogo några genomgripande förändringar i detta afseende. Då Henrik I regrade allenast nio år, men hans son, dels under förmyndare, dels ensam tjugooett, har man skäl att finna flera mynt och flera variationer fran den senare perioden. Huruvida Henrikarnes mynt efter Ottos regering äro lika de föregående, kan man icke på förhand beräkna; det kan till och med vara ovisst, om den för andra gangen regrade Henrik II bibehöll myntet vid samma fot och samma pregel. Med afseende härpå bör man dock kunna vinna upplysning genom att granska hertig Ottos mynt. I Föllhagen-fyndet förekomma mynt såväl af Otto som af Henrikar, och de senares mynt synas tillhöra såväl tiden före som tiden efter Otto.

berg, (Berliner-Blätter V. s. 89). Jag har likaledes följt honom vid bestämmandet af Neuburgs läge, hvilken ort Sedlmayer söker vid Donau.

Derföre har det varit nödigt att utförligt framställa grunderna för atskiljandet.

Kölnne har i sina *Abendländische Münzen* (s. 137 f.) framställt ett förslag till gruppering af Baierns äldre heretliga mynt, och han framhåller dervid betydelsen af myntens olika vikt. Hans schema är följande:

Henrik I	(947—953);	myntens medelvikt:	1,55	gramm.
” II	(955—995);	” ”	1,35	”
Otto	(977—982);	” ”	0,90—0,95	”
Henrik IV (bättre III)	(995—1002);	” ”	1	”
” V (” IV)		” ”	1,30	”

Med fog har Dannenberg anmärkt bristen på historisk hallning i detta schema. Så t. ex. sammanslas Henrik II:s vidt atskilda regeringsperioder till en, utan att någon undersökning göres, huruvida icke den senares mynt voro den förres olika. Dessutom anser Dannenberg det vara vanskligt att på vigten allenast uppställa ett system, då den tidens myntarbetare ingalunda voro så noggranna, att icke de på samma gång eller de till tiden helt nära hvarandra preglade mynten egde olika såväl storlek som tyngd. Emellertid torde Kölnnes framhållande af vigtens betydelse icke få så fullkomligt skjutas åt sidan, som Dannenberg gör, då det annars är en mycket vanlig företeelse, att mynten under en tid, då samma typ användes, smäningsom aftaga i vikt, till dess möjligen en tvär reaktion inträder. Men Kölnne synes hafva varit mindre lycklig med afseende på det skick, i hvilket de af honom vägda mynten befunno sig, ty de af mig företagna vägningarne af ifragavarande fynds förträffligt bevarade baierska mynt, hafva lemnat ganska skiljaktiga resultat¹⁾. Så t. ex. väga de tyngsta mynten i detta fynd, tvenne denarer, slagna af ELLN för en Henrik, 1,77

¹⁾ Det måste i allmänhet antagas vara mindre rätt, när man vill bygga några slutsatser på viktförhållandena, att nöja sig med att taga medelvigten, hvilken alltid angifver en för låg siffra. Dessutom är det här

gramm, således 0,22 mer än Köhnes högsta siffra. Skilnaden framstår tydligast, om man jämför vägningarne af hertig Ottos mynt, hvilkas tillkomsttid är fullt bestämd. Köhne fick 0,90—0,95 gramm och han uttalar sin undran öfver denna låga siffra. De fyra här förekommande Ottomynten hafva en medelvigt af 1,367 gramm; det tyngsta väger 1,40 gramm. Vill man lägga viktförhållanden till grund för en indelning — och dertill är man utan tvifvel berättigad, endast man undviker ensidighet — är det nödvändigt att afskilja alla skadade mynt äfvensom alla, hvilka kunna med skäl anses vara imitationer, eller i allmänhet senare varieteter, ty dessa äro nästan alltid undervigtiga.

Deremot har Dammberg, på anförda stället, framhallit betydelsen af vinkel-ornamenterna vid de augsburgska biskops-denarernes kors, och han anser de bayerska hertigmynten vara samtida med de lika ornerade biskopliga. Jag befarar, att denna fördelningsgrund icke är tillräckligt säker, churu den synes kunna användas för urskiljande af hertig Henrik III:s mynt, hvilkas ornering är alldeles lika med den man finner på samma Henriks kongliga mynt, samt på den samtida biskop Sigfrids.

Redan Beyschlag framhåller likheten i myntmästarens namn på de bayerska och de efter dessa bildade augsburgska mynten¹⁾. Man skulle visserligen kunna säga, att denna likhet är tillfällig, det kan hafva funnits såväl i

ej nog att taga medelvigten af de mynt, som man anser kunna höra till samma regent, utan hvar myntmästares och hvarje variations mynt borde granskas för sig,

¹⁾ »Die abbrevirten [Namen der Augsbürgischen Münzmeister] sind ENC, auch ENC1, VVI, auch VVIC., die auch auf Denaren, die zu Regensburg geprägt wurden, vorkommen. Wahrscheinlich kamen diese Münzmeister aus der Hausgenossenschaft des Musterplatzes Regensburg für die Augsbürgische Münzstätte in die Dienste der Augsbürgischen Bischöfe, und pflanzten sich darin fort» (sid. 5).

Augsburg som i Regensburg eller Nabburg myntmästare, hvilkas namn börjades med samma bokstäfver, helst dessa få bokstäfver icke nödvändigt beteckna samma namn. Men å andra sidan kan det svårligen anses som en tillfällighet, att under det en VVI myntar för biskoparne i Augsburg omkring 988—1008, förekommer en myntmästare VVI under hertig Otto samt på sådana Henriksmynt, som måste antagas vara slagna efter Ottos tid. Likaledes finner man å de första augsburgska mynten en mästare ENCI och på Henriks-mynt, som icke gerna kunna vara yngre än Ottos tid en ENC. Äfven kunna några upplysningar vinnas, om man jämför myntmästarenamnen från hertig Ottos och Henrikarnes tid. På Ottos mynt förekomma SICI, ECCI och VV, hvilkas namn återfinnas på mynt slagna för Henrikar, hvilka man således kan med goda skäl antaga hafva regerat antingen närmast före eller närmast efter Otto.

Jag lemmar här ett förslag till gruppering af de i detta fynd förekommande baierska mynten. Att skilja mellan Henrik I:s och Henrik II:s äldre är icke lätt, men, sasom redan är nämndt, torde de flesta mynten snarare böra hänföras till den senare.

Hertigarne **Henrik I** 946—955 och **Henrik II** 955—976.

Myntmästaren ELLN.

60. *Åts.* ·HEIMRICVZ LV†. Kors med kula i två vinklar, ring uti en.
Fråns. RECINA CIVITAZ. I ni kyrkobyggnaden ELLN. — Vigt: 1,77 gramm.
61. *Åts.* ·HEIMPICVZ DV†.
Fråns. RECIA CIVITAZ. Vigt: 1,77 gramm.
62. *Halfdenar.* *Åts.* ·HENRCV~ DUX. Kors med kula i hvar vinkel.
Fråns. RONA CIVITAZ. I kyrkobyggnaden ELLI. Vigt: 0,855 gramm.

Myntmästarens namn lär äfven skrivas ELLIX. Hans mynt tillhöra, att döma efter tyngden och det ganska regelbundna skrifsättet, början af Henrikarnes tid. Han synes icke hafva arbetat under Otto, kanske icke en gång under Henrik II. Korstypen svarar icke alldeles mot den, som Dammberg på grund af jämförelsen med de äldre bayerska och de något yngre augsburgska mynten antagit.

Myntmästaren SIC.

63. *Åts.* •HENRICV~ DVX. Kors med en kula i tre af vinklarna, ring i den fjärde.
Fråns. REONA CIVITA α . I kyrkobyggnaden ~IC. — Vigt 1,76 gramm.
64. *Åts.* HINRICV~ DV $\frac{1}{4}$. Två kulor och ring.
Fråns. RECINA CIVITAS. — ~IC. — Vigt: 1,695 gramm.
65. *Åts.* •HENRICV~ DVX. I öfrigt lik N:o 64. — Vigt: 1,59 gramm.
66. *Fråns.* REO·NA CIVITA α . I öfrigt lik N:o 64. — Vigt: 1,68 gramm.

Att döma efter vigten, har denna myntmästare kanske börjat sin verksamhet under Henrik I, men hans hufvudsakliga arbetstid har sannolikt fallit inom Henrik II:s regering, eftersom ännu under Ottos tid preglades mynt med samma namn.

Myntmästaren UVAL.

67. *Åts.* •H•ENRICVS DVX. Kors med kula i två af vinklarna, ring i den tredje.
Fråns. REGINA CIVITA α . I kyrkobyggnaden UVAL. — Vigt: 1,72 gramm (fig. 3).
68. *Åts.* •HENRCV α LV $\frac{1}{4}$. I öfrigt lik N:o 67.
Fråns. RE·GINA CIVIT·AS. — Lik N:o 67. Vigt 1,68 gr.

Af dessa två mynt är N:o 68 tydligen yngre än N:o 67. Då UVAL:s mynt höra till de ovanligare och de således tyckas tidigt hafva försvunnit ur rörelsen, är det möjligt, att han är en af Henrik I:s myntmästare. N:o 68 kan dock vara pregladt under Henrik II.

Myntmästaren ECC.

69. *Åts.* •HENRCV~ DVX. Kors med kula i tvenne vinklar, ring i den tredje.
Fråns. REONA CIVITA α . I kyrkobyggnaden ECC. — Vigt: 1,71 gramm.

70. *Äts.* ·HENRICV~ DVX. I öfrigt lik N:o 69.
Fräns. REONA CIVITAZ. — ECC. — 2 ex; vigt: *a* 1,66,
b 1,58 gramm.

Reonas O har *a a* blifvit flyttadt inåt, så att det bildar fortsättning af ECC. Mellan O och kanten finnes en punkt.

71. *Äts.* ·HENRCV~ DV $\frac{1}{4}$. I öfrigt lik N:o 69.
Fräns. REONA CVTAZ. — ECC. — Vigt: 1,69 gramm.
72. Hälften afskuren. *Äts.* HENRIC —.
Fräns. ··OIA CIVIT. — In i kyrkobyggnaden ECCI.

Man kan icke med någon visshet antaga, att den fjerde bokstafven i myntmästarens namn verkligen är ett I, då det ofta hände, att man af brist på utrymme lät en bokstaf representeras af dess första staf, som då allenast skenbart är I. Här torde I stå i stället för H, ty en myntmästare ECCII förekommer på mynt i Obrzycko-fyndet.

Da inskrifterna ä ECCII:s mynt äro något barbariska och da mynten ej heller genom sin vigt tillhöra den högsta gruppen, anser jag, att de allesamman böra föras hellre till Henrik II än till Henrik I. Detta antagande styrkes derntaf, att ECC preglade mynt äfven under hertig Otto.

Myntmästaren MAO.

73. *Äts.* ·HEIVRCIV~ DV $\frac{1}{4}$ (R är bakvändt, en del andra bokstäfver oregelbundna). Kors med kula i tva vinklar, ring i den tredje.
Fräns. RI·H·RHLI·A. I kyrkobyggnaden MAO. — Vigt: 1,72 gramm.

De barbariska inskrifterna göra det ganska visst, att detta mynt bör hänföras till hertig Henrik II. Kölme anför (Abend-ländische Münzen s. 140) ett mynt pregladt af MA och ett annat, pregladt af MRO; bada torde tillhöra samma mästare som det här ifragavarande myntet.

Myntmästaren W(1)L.

74. *Äts.* ·HEARIC~ DVX. Kors med kula i tvenne vinklar, ring i den tredje.
Fräns. NAPPA CIVITAZ. I kyrkobyggnaden WL. — 1,98 gramm.

Till denna myntmästare och hans arbetstid återkommer jag längre fram.

I Obrzyeko-fyndet, som synes hafva blifvit nedlagdt i Posens jord mellan 980 och 990, finnes intet enda mynt pregladt af hertig Otto af Schwaben och Baiern. Da möjligen han, men ingalunda hans efterträdare kunde vara representerade i fyndet, är man således ganska viss, att de der förekommande mynten tillhöra Henrik I och Henrik II före 976. Dessa mynt bära, enligt Friedländer, myntmästarens namn WO WOL RAT ARPO ELLIN ECCH ADAL ENCI MIL¹⁾ DER ISEBR. Namnet ENCI förekommer, såsom redan är nämndt, på de äldsta biskopsmynten från Augsburg. På hertigsmynten ser man hans namn sällan. Kanske flyttade han öfver från Regensburg till Augsburg.

Hertig Otto af Schwaben och Baiern 976—982.

Myntmästaren SICL.

75. *Åts.* $\cdot \cdot \cdot \cdot \cdot$ OTTO DVX. Kors med kula i hvar vinkel.
Fråns. REONA CIVITAZ. I kyrkobyggnaden ZICL. —
Vigt: 1,37 gramm.

Myntmästaren ECCL.

76. *Åts.* $\cdot \cdot \cdot \cdot \cdot$ O · TT · O DVX. Kors med kula i hvar vinkel.
Fråns. R · E · O · IA CIVITAZ. I kyrkobyggnaden ECCL. —
Vigt: 1,345 gramm.

Myntmästaren W(II).

77. *Åts.* $\cdot \cdot \cdot \cdot \cdot$ OT · TO · D · VX. Kors med kula i hvar vinkel.
Fråns. RE · O · IA CIVITAZ. I kyrkobyggnaden W. —
Vigt: 1,40 gramm.
78. *Åts.* $\cdot \cdot \cdot \cdot \cdot$ OT · TO · D · VX. I öfrigt lik N:o 77.
Fråns. RE · O · IA CIVITAZ. I kyrkobyggnaden W. —
Vigt: 1,355 gramm.

Reoias O står midt för och icke långt ifrån W, men hör säkerligen till stadsnamnet; jfr inskriften på N:o 76, der Os plats

¹⁾ Det är kanske icke omöjligt, att å N:o 73 myntmästarens namn bör läsas MA och att O ursprungligen tillhört omskriften, som har i barbariska drag R E N (pricken efter RI är nämligen sista återstoden af Es tvärstreckar). MA står det ock i det af Köhne beskrifna myntet. Detta MA kan åter vara en förvrängning af ML (i stället för MHL); en sådan förvandling af L är ingalunda osedd, ja den är till och med vanlig på de efter bayerska mönster preglade böhmiska mynten. Da N:o 73 är, hvad bokstäfverna beträffar, barbariskt, det af Köhne beskrifna exemplaret likaså — är en sådan omkastning lätt tänkbar.

är fullt tydlig. Detta O har likaledes tydligen blifvit flyttadt på sned på ett af W:s för Otto slagna mynt, som Köhne beskriver (*Abendländische Münzen* s. 142. N:o 331). Huruvida någon myntmästare med namnet WO fans under Ottos tid, kan därför anses ovisst.

Dessa Ottos myntmästare tillhöra således äfven den föregående tiden, både SIC, ECCI och WIL. Den förste och den siste öfverlefde Otto.

Henrik II andra gangen hertig 985—995.

Myntmästaren SIC.

79. *Ats.* •HENRICV∞ DVX. Kors med kula i hvar vinkel.
Fräns. P' O' NA CVITA∞. I kyrkobyggnaden ∞ IC. —
Vigt: 0,98 gramm.

Myntmästaren WIL.

80. *Ats.* HENRICV∞ DVX. Kors med kula i hvar vinkel.
Fräns. REOV CIVITI∞. In i kyrkobyggnaden W. — Vigt:
0,93 gramm.
81. *Ats.* •HEMAY∞ DVX.
Fräns. N. PP IVITA∞. In i kyrkobyggnaden WVIL. —
Vigt: 0,90 gramm.

Man kan med ganska stor sannolikhet hänföra dessa mynt till Henrik II:s senare regering. Att detta SIC:s mynt icke hör till hans förra tid, torde vara alldeles visst, da skilnaden i vigt är sa betydlig, men da SIC började mynta temligen tidigt, kanske redan under Henrik I:s tid, är det föga troligt, att han öfverlefde Henrik II:s död. Någon för Henrik III karakteristisk pregel eller myntmästare förekommer ej i fyndet, och det är därför troligt, att dettas baierska mynt lemmat Baiern redan innan Henrik III der öfvertog styrelsen. En möjlighet återstår visserligen, att dessa mynt tillhöra Henrik den yngre, men vid valet mellan hans korta och hans nammes längre regeringstid torde det vara radligare att bestämma sig för den senare.

Om SIC är icke mycket att säga. WIL deremot kan göra anspråk på några ord. Jag har skilt mellan de af honom för Henrik preglade mynten, sa att ett är hänfördt till tiden före 976, de andra till tiden efter 985. Den betydliga skilnaden i vigt torde ensamt berättiga denna åtgärd. Men dertill kommer en annan omständighet. Under Ottos tid fick korset på *ats.* i

hvar vinkel en kula och detta förtför under Henriks andra regering på både SIC:s och WIL:s mynt¹⁾, men det af mig särskildt upptagna myntet har icke fyra kulor, utan två kulor och en ring, hvilket är det vanliga under Henrik I och Henrik II intill 976. Man torde dock kunna antaga, att denna WIL tillhör slutet af denna tidigare period, år 976 eller de närmast föregående²⁾. Han myntade sedan, sasom vi sett, under Otto och under Henrik II:s senare regering, ja i Gröschekabinett finnes (Taf. II. fig. 17) afbildadt ett mynt slaget af WIL för konung Henrik II (1002—1014). Under alldeles samma tid förekommer samma namn på de augsburgska biskopsdenarerna (988—omkr. 1008).

Från Henrik III, som tillträdde regeringen 995, förekommer intet mynt i fyndet.

5. Hertigdömet Böhmen.

Böhmen, tysk länsstat sedan 929, hade efter flera upprorsförsök blifvit återvunnet år 950 och ställdes då under ett visst öfverinseende af hertig Henrik I af Baiern. Den orolige hertig Henrik II hade i Boleslav II af Böhmen en villig bundsförvandt. Då således förbindelsen mellan Böhmen och Baiern var ganska nära och fortfarande, är det helt naturligt, att de böhmiska mynten likna de baierska.

Hertigarne Boleslav I och II 937—999.

82. Åts. ·X BOLEZLAV DVX (bakvänd inskrift). En grof hand med utbredda fingrar.

Fråns. † PRAGA CIV. (Praga civitas). Kyrkobyggnad; ini denna VV. — 2 ex., något olika hvarandra. — Vigt: 1,06 och 1,04 gramm. — Jfr Cappe i Mittheilungen der numismatischen Gesellschaft in Berlin pl. III. fig. 9.

¹⁾ Äfven detta strider således mot Dannenbergs antagande, hvilken ex analogia med de augsburgska mynten tilldelar Henrik II:s senare regering mynt, vilkas kors har en ring och två eller tre kulor, eller ock ring, två kulor och trekant.

²⁾ Det under Henrik II:s förra regering preglade myntet är slaget i Nabburg; det är, så vidt jag vet, första gången denna myntstad nämnes. Kanske blef der myntstad just under de oroligheter, som föregingo Henriks afsättning.

83. *Ats.* † BOLEZLAV. En pil; från randen kring fältet utgå tvenne bågar.
Fråns. PRAČA † O. Kyrkobyggnad; ini denna en rad af fyra ringar i stället för myntmästarens namn. — Vigt: 1,21 gramm. Cappe, anf. st. pl. III. fig. 5.
84. *Ats.* † BOLEZLAV. Ett svärd och derbredvid ett obe-stämbar föremål.
Fråns. ∞ † D ? Č A †. Kyrkobyggnad; ini denna : 3. — Jfr Cappe, anf. st. pl. III. fig. 2.
85. *Ats.* † B · OE · ZLAV (bakvänd omskrift). I öfrigt lik N:o 84.
Fråns. † PRAČA ∞ (bakvänd omskrift). Ini kyrkobygg-naden E:
86. *Ats.* † DOVEZVAV (bakvänd omskr.). Lik N:o 85, men råare.
Fråns. Omskriften i det närmaste oläslig. Ini kyrkobygg-naden † 3.
87. *Ats.* X (BO)EZAVA DX (bakvänd inskrift). Kors med ring i tvenne vinklar, kula i en, tre spikar i den fjerde.
Fråns. DDAČAČ — TD. Kyrkobyggnad; ini denna ÖNO. — Jfr Verzeichniss der böhmischen Münzen-Sammlung des Wil-helm Killian (Wien 1858), N:o 18.
88. *Ats.* Omskriften otydlig. Kors med kula i tre vinklar, tre spikar i den fjerde.
Fråns. PPAČA CIVITR. Ini kyrkobyggnaden ÖNO. — Cappe, anf. st. pl. III. fig. 8.
89. *Ats.* † † BO LAV. — Guds hand mellan A och ω.
Fråns. PPAČA CIVITP (omskriften bakvänd med undan-tag af det sista P). Kyrkobyggnad med ONC. — 3 ex. Jfr Cappe, anf. st. pl. V. fig. 8.
 Det ena exemplaret synes haft inom *åtsidans* inskrift DV(X).
90. *Ats.* † DVEZVAAV † (omskriften bakvänd). Guds hand; vid sidan en pil (pl. I, fig. 8).
Fråns. † B ? V Č † V † V. Guds ansigte med korsgloria.
 Fransidans inskrift är malända en förvrängning af hertigens namn. Voigt har i sin Beschreibung der bisher bekamten Böh-mischen Münzen I. s. 181 afbildat en varietet af detta mynt, der från hufvudet utgå taggar, hvilka han tyder som stralar. Cappe omtalar (anf. st. s. 45, 46) samma typ, men säger, att på hans mynt, liksom på ett i Köhlers Münzbelustigung VI. s. 329 af-bildadt exemplar, finnes snarare en törnekrona på hufvudet, hva-dan han anser det vara Christi hufvud; »skulle der finnas en

gloria, hade man der den helige Wenzels hufvud.» Men såsom pl. I. fig. 8 visar, finnes kring hufvudet en tydlig korsgloria och hufvudet är således verkligen Christi, men utan törnekrona. Samma bild finnes sedermera på hertig Jaromirs (1007—1012) mynt, med omskriften *Jesus Christus dominus noster*.

91. *Åts.* BVEZ? AIV † ◡ †. I öfrigt lik N:o 90.

Fråns. † BIVÐ † V † ∞. Samma bild som på N:o 90, men rääre.

92. *Åts.* ..OEZVOV †. Kors med kula i tre vinklar, tre spikar i den fjerde.

Fråns. † BV † V. Samma bild som på N:o 88, men ännu rääre.

Då bland de baierska mynten icke finnas några af hertig Henrik III, måste man, hvilket äfven öfverensstämmer med fyn-dets öfriga karakter, antaga, att alla dessa mynt äro preglade före Boleslav III:s regeringsanträde är 999¹⁾. Att fördela dem mellan Boleslav den grymme (937—967) och Boleslav den gode (967—999), torde ännu vara omöjligt.

6. Mynt utan inskrift eller ännu obestämda.

93. En ensidig imitation af de i Dorstadt preglade Carolingiska mynten. Jfr Annaler for Nordisk Oldkyndighed 1842—43, pl. IV. fig. 30.

94. *Åts.* Ett litet kors med kula i hvar vinkel. I stället för omskrift idel rätt uppstaende streck, mellan hvilka förekommer ett + och ett O.

Fråns. En kyrkobyggnad med fyra pelare och i midten ett kors. I stället för omskrift idel räta streck och tre O. — 2 ex.

Mynt af detta slag, men af flera varieteter, förekomma ganska ofta i de svenska fynden. De anses vara preglade hos de vendiska folken mellan Böhmen, Elbe och Östersjön.

95. Pl. I. fig. 9. — *Åts.* Barbarisk inskrift. Krönt hufvud, venstra sidan.

Fråns. Barbarisk inskrift. Ett litet, sväfvande kors.

¹⁾ De två sista typerna med Guds ansigte hafva förut blifvit hänfödda till Boleslav III.

96. Pl. I. fig. 10. — *Åts.* Barbarisk inskrift. Krönt hufvud, venstra sidan.

Fråns. Barbarisk inskrift. Ett litet, sväfvande kors.

Bada mynten äro tydligen variationer af samma typ. N:o 96 öfverensstämmer på det närmaste med ett mynt ur Stadefyndet, beskrifvet af Dannenberg i Kölnes Mémoires II. s. 106. Eget nog förekommer å hertig Ottos schwabiska mynt formén OTITA¹⁾). Lelevel har i sin Numismatique du moyen-âge, Atlas pl. XXI. fig. 10 afbildat ett annat exemplar af samma typ. Han hänför detta till kejsar Konrad II (1027—1039) och staden Mainz. Det förra antagandet är uppenbarligen oriktigt, det senare torde förtjena samma omdöme.

97. Pl. I. fig. 11. — *Åts.* ... COMESD(?)I?ITI (bakvänd omskrift). Ett hufvud med krona, venstra sidan.

Fråns. ?VONO DVX (bakvänd inskrift). En större kyrkobyggnad. Vigt: 1,39 gramm.

Tydiligen samma mynt är afbildadt i Köhnes Abendländische Münzen pl. V. fig. 1, men med inskrifterna + IMOOONTIA samt CVON DVX. Han hänför det s. 42 till Mainz och anser det vara slaget af en Konrad. »Da det utan tvifvel faller inom Henrik II:s tid», kan det hänföras till tvenne personer med namnet Konrad, den ene som sedermera under namnet Konrad II efterträdde Henrik II i Tyskland, den andre en son till denne Konrads svägerska Mathilda och hertig Konrad af Kärnthen. Köhne bestämmer sig för hertig, sedermera kejsar Konrad II.

Men häremot måste man på grund af detta fynd göra den anmärkningen: myntet kan icke tillhöra Henrik II:s tid, då hans mynt icke förekomma i fyndet, icke ens, såsom det synes, kejsar Ottos yngsta typer. Hvad åtsidan här beträffar, kan man möjligen, såsom figuren visar, der läsa MOCO.. TIA, hvilket synes tala för Kölnes ofvan anförda tolkning, men i sådant fall måste man antaga, att icke hela inskriften är bakvänd — hvilket ofta inträffar — utan att man visserligen bör läsa i vanlig riktning, under det att de särskilda bokstäfverna äro bakvända, hvarjämte man måste lemna de återstående bokstäfverna oförklarade. Deremot får man fullkomligt otvunget läsningen COMES, ehuru resten icke kan tydas²⁾. Står der verkligen

¹⁾ Se Pfaffenhofen, pl. IV. fig. 2.

²⁾ Således i intetdera fallet får man en fullständig läsning, men

COMES, kan man, då myntet synes vara af tysk pregel, icke tänka på någon annan härkomstort än sydvestra Tyskland; ännu under den Ottonska tiden buru Alemanniens hertigar äfven grefvetitel. På *frånsidan* är första bokstafven tyvärr alldeles utplanad; återstoden är så vida olik Köhnes figur, att här står ? VOXO (första bokstafven är utplanad) icke CVON. Det senare är en vanlig förkortning af Konrad, men det synes mindre troligt, att på ett mynt, hvars bokstäfver äro utarbetade med stor bestämdhet, skulle hafva inkommit ett till namnet alls icke hörande O. För öfrigt synes det underligt, att myntherrens namn skulle stå på *frånsidan*, kring kyrkobyggnaden. Skulle möjligen X vara ett liggande kors, den rätta inskriften vara (C)VONODV och detta åter kunna förklaras som ett ortnamn, hvilket man snarare väntar sig på denna sida? Skulle deremot inskriften vara en förkortning af Cuonradus dux, kan äfven detta, tala för alemanniskt ursprung, ty i Schwaben fans en hertig Konrad under åren 982—997, d. v. s. just under den tid, till hvilken detta fynd hör. Jag vill dock härmed icke hafva uttalat mig i frågan mer än så mycket, att den af Köhne lemnade förklaringen, att myntet tillhör Henrik II:s tid, icke kan godkännas.

98. Pl. I. fig. 12. — *Åts.* + OTTO · DII? · ?? EX. Kors med kula i hvar vinkel.

Fråns. Se figuren.

99. Samma mynt, men med de två bokstäfverna öfver OTTO å *fråns.* lika två liggande, nedåt vända C. Jfr Pfaffenhofen, pl. IV. fig. 4.

Denna typ är ganska ofta representerad i de äldre myntfynden. Man har, utan tvifvel med rätta, hänfört den till Schwaben, men att bestämma preglingsorten har ännu icke lyckats. Bokstäfverna närmast efter OTTO på *åts.* har man förklarat sasom PIVS. Skulle de möjligen kunna vara en förvrängning af DI GA (dei gracia)?

Byzantinska riket.

De tvenne mynt, som representerade detta i fyndet, voro så skadade, att de icke kunde bestämmas.

man har större anspråk derpå, när man läser Mogoneia och dermed får allenast några få bokstäfver att ytterligare förklara.

England.

De engelska mynten äro annars ganska talrika i de svenska fynden, men här funnos endast fyra, alla preglade under

Konung **Etelred** 978—1013, 1014—1016.

100. *Åts.* † EDELRED RE † ANE. Konungens bröstbild, venstra sidan.

Fråns. † SERELOMS M-OE. I fältet ett sväfvande kors. — Hildebrands¹⁾ typ *A*.

Pregeln är dålig, några af *frånsidans* bokstäfver oregelbundna, hvarjämte tydligen myntmästarens namn är misskrifvet. Det skall mahända föreställa Surelos i York, hvilken stads namn (Eoferwie) någon gang representeras på mynten allenast af bokstafven E. Surelos myntade under Edvard martyr.

101. *Åts.* † EDELRÆD REX ANGLÔ(rum). Konungens bröstbild, högra sidan; derframför en spira.

Fråns. † BOLA M-OE LENTFARE. Guds ur skyn nedsträckta hand; å hennes sidor A och ω, under hvardera bokstafven en punkt. — Hildebrands typ *B.2*.

102. *Åts.* Lik N:o 101.

Fråns. † LIFING M-OE LENTFA. Hildebrands typ *B.2*.

Dessa två mynt äro således slagna af myntmästare Boia och Lifing i staden Canterbury (Caentwarabyrig).

103. *Åts.* Lik N:o 101.

Fråns. † EADSIGE M-OE FINTO. Hildebrands typ *B.2*.

Myntet är således slaget i Winchester (Wintonia, Winceaster) af Eadsige.

Typerna *A* och *B* tillhöra konung Etelreds äldsta, d. v. s. dessa mynt kunna anses vara preglade icke symmerligen långt efter år 978. Detta öfverensstämmer således på det närmaste med de tyska myntens ålder.

För bestämmande af den tid, som fyndet representerar, har

¹⁾ Citaterna afse B. E. Hildebrands Anglosachsiska mynt i Svenska Kongl. Myntkabinettet, Stockholm 1846. Redan då var Kongl. Myntkabinettets förråd af anglosachsiska mynt från tiden 959—1066 så rikt, att man såväl i Tyskland och Ryssland som i sjelfva England nöjer sig, vid myntbeskrifningar, med att hänvisa till denna förteckning.

man visserligen icke många anvisningar, men dessa äro ganska afgörande. De äro följande:

1. Här finnas Adelhedsmynt, men intet enda mynt slaget för konung Henrik II. Detta gifver oss perioden 991—1002.

2. De Ottoska kejsaremynten äro icke så många, synnerligen om man jämför dem med de kongligas antal, det är på grund deraf troligt, att fyndet icke representerar hela Otto III:s kejsaretid.

3. Detta styrkes deraf att här förekomma visserligen mynt af biskop Liutolf i Augsburg, som dog år 996, men intet af hans efterträdare, och att, under det de bayerska mynten icke äro få, finnes intet enda, som kan hänföras till Henrik III, som blef hertig 995¹⁾.

4. Man kan på grund häraf sätta i fråga, huruvida verkligen fyndet kan innehålla något mynt pregladt efter 995, d. v. s. huruvida den kejsar Otto, som förekommer på några mynt, kan anses vara den tredje af det namnet. Det finnes dock omständigheter, som synas mig berättiga dessa myntens hänförande till den tredje Otto. Kejsaremynten tillhöra ock de nordligare delarne af Tyskland, från Main (Würzburg). Det är icke sannolikt, att så många imiterade Adelhedsmynt förekommit i detta fynd, om dess yttersta gräns skulle sammanfalla med Otto III:s konungadömes slutår. För öfrigt, om man alldeles frankänner Otto III de kejsarliga mynttyper, som här förekomma, blir det svårt att finna, hurudana mynt han preglade mellan åren 996 och 1002. Då flertalet af de tyska mynten i våra fynd tillhör tiden efter Ottonerna, har man större skäl att vänta sig en fullständig serie för Otto III än för hans far och farfar.

Fyndets slutår faller således emellan 996 och 1002. För enkelhetens skull kan man säga år 1000.

3.

Smycken m. m.

År 1000 regerade i Sverige Olof Skötkonung. Det var således under hans tid, som dessa mynt kommo till

¹⁾ De böhmiska mynten äro visserligen många, men de lemna intet bidrag till frågans lösning, då deras ålder beror i väsentlig mån af den, som man tillerkänner de bayerska. Yttersta möjliga gränsen för dem är

Gotland. Men det vid Föhlagen funna kopparkärlet, innehöll äfven en mängd smycken af ädel metall, vitnande om en stor konstfärdighet och om en högt utbildad smak. Äro de väl arbetade i landet? Skulle man också få lemna den frågan oafgjord, så mycket vet man dock, att dessa smycken tillhört en gotlänning under Olof Skötkonungs dagar. Förekomme dessa smycken enstaka skulle de ega mindre betydelse. De stå deremot i det närmaste sammanhang med de snart sagdt otaliga, liknande silversmycken, som år efter år uppdagas i den svenska jorden, och derföre kunna de afgifva ett vitnesbörd om graden af våra fäders bildning år 1000 eller strax derefter. För samma tid lemna oss historien tvenne andra vitsord om kulturen i Sverige. Det ena gafs den 9 September år 1000¹⁾ af Olof Tryggvason, när han vid underrättelsen, att äfven Svearne befunno sig i den vid Svolder mot honom församlade hären, utbrast: »bättre vore för Svearne att sitta hemma och sleka sina blotbollar än att gå upp på Ormen under våra vapen.» Det andra få vi af den isländska sagan om Gunlög Ormstunga. Denne isländske skald kom i Februari månad år 1003 till Olof Skötkonungs hird, hvarest han fann före sig en annan isländsk skald, Rann Anundsson. År 1000 och något derefter herrskade i Sverige, samma hedendom, hvars högsta tankar uttala sig i Eddasångerna och hvars tro ännu döljer sig i mångt vidskepligt bruk eller mystisk uppfattning af natu-

dock äfven 1000, d. v. s. slutåret för hertig Boleslav III:s regering. Men då det säkert icke finnes här något myt af honom, går gränsen vid år 999.

¹⁾ Det af hr Jörgensen i Aarbøger for Nordisk Oldkyndighed 1869 meddelade försöket, att hänföra Svolderslaget till år 1000 grundar sig ytterst på felaktig uppfattning af ett yttrande i Ares Isländingabok, på ett par uppgifter af tvetydig beskaffenhet samt på vågade kombinationer. Hans antagande står för öfrigt i strid med andra fullt säkra chronologiska data.

rens krafter. År 1000 och något senare fanns i Sverige en konung, hvilken liksom den norske, hvars verksamhet vi kända af de gamla sagorna, fröjdade sig at att i kretsen af kraftige kämpar och lagkloka vise lyssna till skaldernas qväden. År 1000 och något derefter fanns uti Sverige en rikt blomstrande materiel odling, om hvilken man får veta föga af de historiska källorna, men om hvilken fornsakerna tala med tusen tungor. Derföre äro fynden af stor vikt, och det vid Föhlagen anträffade är visserligen ett af de mest framstående.

Vi hafva här att egna vår uppmärksamhet at guld-tackan, det arbetade silfret samt at kopparkärlet, i hvilket alltsammans förvarades.

Guld.

1. Af guld fanns allenast en liten fyrkantigt hamrad tacka af 2,1 dec.-tuns längd, vägande 6,15 ort. Guldets befanns vara kemiskt rent.

Silfver¹⁾.

2. En större bygel, halfeirkelformigt böjd, (se fig. 4 å nästfölj. sida), på alla sidor slutet, på bågens och ändarnes undersidor med släta skifvor. På öfversidans kullriga yta äro fastlödda uppstående ramar af silfver, af hvilka åtminstone de nedersta, nästan trinda, äro tvärstrierade. Mellan dessa ramar äro dubbelspiraler och något ojämnt veckade band inlagda och fastlödda. Nederst vid ändarne finnes ett utstående, högt veckadt, likaledes fastlödt band.

Hvilken bestämmelse detta smycke haft, kan jag icke uppgifva. De utskjutande öglorna af de veckade banden vid ändarne kunde göra tjänst, ifall det skulle

¹⁾ Det å Kongl. Myntet verkställda kemiska profvet af silfret i smyckena angifver en halt af 0,92.

fastsys vid något föremål. Största nötningen visar sig längs kanten af bågen utefter nästan hela hans längd, samt har verkat så högt, att spåren derefter skönjas å hela det veckade bandet.

De tydligt utbildade dubbelspiralerna, hvilka återfinnas på andra föremål i detta fynd, liksom på flera samtida, visa, att detta ornament ingalunda är inskränkt till bronsåldern.

3. En armring, bestående af en trind ten. Hvardera ändan, som med ett litet stycke löper utmed den

Fig. 4.

andra, är ytterst virad omkring denna, hvarigenom en mycket enkel sammanslutning astadkommes. Ringen är hoptryckt.

Ringar af detta slag finnas i ganska stort antal i Statens Historiska Museum. De förekomma dels i anglosachsiska, dels i öfvergångsfynd. Hittills äro de knappast funna i rent kufiska. Att på detta sätt sammankäpta ringen var icke sed under den äldre jernåldern; under den yngre deremot finner man det användt på ringar såväl af guld och silver som af koppar. De sistnämnda kan man med säkerhet antaga vara tillverkade i Norden och man torde väl äfven få antaga det samma om flertalet af de lika formade af ädel metall. Hurvida detta arbetsätt uppkommit i Norden eller ursprungligen berott på efterbildande af främmande mön-

ster, är deremot en fråga, som icke är lätt att lösa. Silfret är åtminstone kommet utifrån, tillsammans med de österländska mynten, och det har visserligen icke alltid blifvit hitfördt oarbetadt.

4. En armring, bestående af tvenne trinda, sammanflätade tenar (fig. 5). Till bildande af det smakfulla låset är endast den ena tenen använd. Den andras ändrar äro fästade under den sammanböjda rundelns utkanter. Ringen är snedtryckt.

Ringar, hvilkas ändrar äro på detta sätt förenade,

Fig. 5.

förekomma ganska ofta i våra fynd, ibland i anglosachsiska, ibland i öfvergångsfynd.

Denne ringform och de nyss omtalade höra tydligen tillsammans. Man finner till och med öfvergångsformer, af hvilka ett särdeles intressant exempel förekommer i fyndet Inv. 3048 (Klintegårde i Vestkinde socken, Gotland). Oftast finner man silfverringar af detta slag, någon gång äro de af guld. Båda typerna hafva ungefär samma utbredning inom Sverige. Man ser dem i fynd från Gotland, Öland, Skåne, Blekinge, Vester- och Östergötland, Södermanland, Vestmanland och Angermanland. En af bronstradar flätad armring med samma slags konstrika förening är funnen vid Arges i Hörne socken, Gotland (Inv. 3322), jämte tvenne spämsmycken, af hvilka i synnerhet det ena är särdeles fint utarbetadt.

Denna bronsring torde vara arbetad i Norden och var visserligen icke svarare att arbeta än månet annat från den tiden af otvetydig inhemsk härkomst. Huruvida den konstiga hopläggningen af ändstycket är efterbildning af österländskt mönster, eller ett inhemskt påfund, vet jag icke. De af flera tenar eller trådar flätade ringarne förekomma nästan aldrig under den äldre jernaldern. Deremot äro de under den yngre ytterst allmänna. Här är således något, hvilket icke har sin fulla historiska förklaring i den föregående tidens kultur. Hos Araberna deremot äro konstrikt flätade ringar vanliga¹⁾.

Det som hos dessa och likartade ringar af flätade trådar eller tenar, af guld, silfver och brons, ådrager sig de moderna handverkarnes beundran, är det mästerskap, som förräder sig i de särskilda trådarnes jämnhet, särskildt i den regelbundenhet, med hvilken de afsmalna mot ändarne.

5—13. Armbyglar, hamrade, med inslagna sirater.

a.

5. Bildad af en attkantig ten, med afsmalnande, trinda, tvärt afskurna ändar, som äro sammanböjda, men icke hopgaende. På de tre yttersidorna äro trepunkterade trianglar inslagna, så regelbundet, att den återstående upphöjda delen af ytan bildar en jämnt förlöpande zigzaglinie. Nära 1,5 dec.-tum från hvardera ändan upphöra dessa prydnader. Fran slutet af hvarje ornamentsrad utgar en spets, bildad af punkter, inslagna i dubbla linier. Midtradens spets har ytterst trenne inslagna rundlar, sidoradernas hvardera en. Ringens inre diametrar äro 1,9 och 1,4 dec.-tum²⁾.

¹⁾ Se t. ex. Weiss, *Kostümkunde des Mittelalters*, I, s. 267, fig. 129, i.

²⁾ Man sätter dessa byglar på armen sålunda, att man tränger armen på tvären in genom öppningen mellan ändarne.

b.

Bildade af sexkantiga tenar; trefacetterad utsida, öfver- och underkant samt platt insida.

6. Se fig. 6 och 7. Utsidans ornament är in-
slagna med en tresidig stämpel. Bygelns ändar tyckas

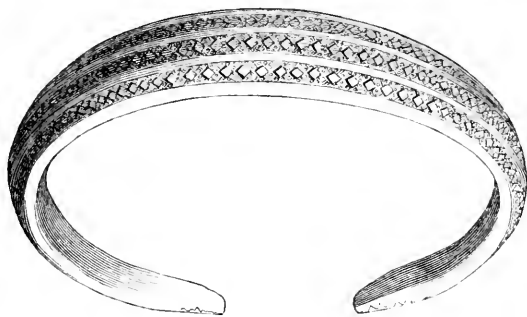

Fig. 6.

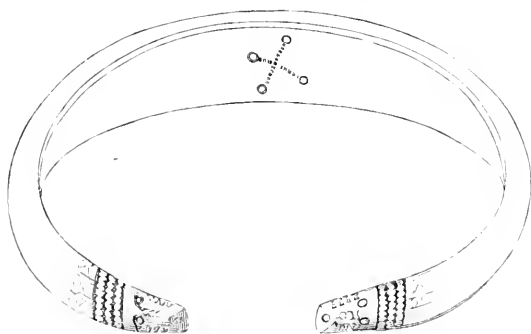

Fig. 7.

skola föreställa drakhufvud. På insidan är in-
slaget ett märke, bestående af fyra medelst punkterade linier sam-
manbundna små ringar, tvifvelsutan antydande vigten. De inre diametrarne: nära 2 och ungefär 1,4 dec.-tum.

7 och 8. Tvemå byglar, nästan alldeles lika den
nyssnämnda, med de hufvudformade ändarne något län-
gre. Samma märke på insidan. Inre diametrarne: 2 och
1,4 dec.-tum.

9. Dylük, med de hufvudformade ändarnes ornament ytterst simpla.

c.

Lika *b*, med undantag deraf, att den inre sidan är urhålkad, rundad eller skarpt kölad.

10. Samma ornament som på N:o 6—9. Mycket nött. De inre diametrarne: 1.8 och 1.5 dec.-tum.

11. Stämpeln har haft tre punkter, utan mellanlinier samt tvenne sidor bugtiga. De inre diametrarne: 2,2 och 1,5 dec.-tum.

12. Stämpeln som på N:o 11, men med räta sidor. En fin linie löper å alla de uppstående mellanbalkarne utom och emellan utsidans ornamentslister. De hufvudformade ändarnes ornament å N:o 11 och 12 äro mycket simpla. De inre diametrarne: 2 och 1,5 dec.-tum.

13 och 14. Tvenne fragmenter af åttkantiga armbyglar. Stämpeln har innehållit tre punkter med mellanlinier.

Dessa byglar tillhöra uppenbarligen en och samma typ, hvilken smänningom utbildats. Den åttkantiga formen är bevisligen den äldsta. Utom exemplaret i detta fynd, finnas i Statens Historiska Museum tolf stycken, af hvilka trenne inkommit med fynd af endast kufiska mynt (Inv. 881, 1585 och 3220, alla från Gotland). Af dessa fynd är det andra, enligt professor Tornbergs anteckning i bilagorna till Inventariet, ett af de äldsta kufiska fynd ur svensk jord. Denna form förekommer uti intet enda fynd från den egentliga anglosachsiskt-tyska perioden och endast i ett öfvergangsfynd, det som här beskrifves. En arabisk ring af samma utseende är afbildad i Weiss Kostümkunde des Mittelalters, s. 220 fig. 108 ¹⁾.

Att man snart öfvergaf denna form synes ganska förklarligt, ty de båda andra varieteterna af typen förete

¹⁾ Efter H. v. Meyer, Genrebilder aus dem Orient.

ett mycket finare och rikare utseende. Af dessa två har tydligen den här ofvan under *b.* omtalade snart fatt vika för *c.*, ty den senare är i Statens Samlingar representerad åtminstone tre ganger starkare än den förra. Dessa två varieteter synas hafva förekommit samtidigt; begge förekomma tillsammans i fem fynd.

Om den åttkantiga varietetten är inkommen utifran, hvilket torde vara nästan visst, gäller manne detsamma dessa två yngre varieteter? Att Araberna begagnade armringar, utvändigt konvexa, in konkava eller platta, ser man af fig. 129 *k* på sidan 267 hos Weiss och under förliden sommar inkommo till Statens Historiska Museum tvenne exemplar af en förut icke representerad varietet, större, buktigare och med rikare sirater än de här ofvan beskrifna yngre varieteterna. Det ena exemplaret förekom i ett stort kufiskt fynd fran Buters i Hogräns socken, Gotland (Inv. 4164), hvars mynt tillhöra tiden 894—945. Det andra hade olyckligtvis förrrat sig till en guldsmed i Visby, hos hvilken det inköptes; dess fyndhistoria känner man derföre icke. Dessa två äro kanske, föreställer jag mig, på grund af deras mindre vanliga ornering och deras sällsynthet i de svenska fynden, af arabisk härkomst¹⁾. Men de två andra varieteterna, bredvid hvilka den nya ser något främmande ut,

¹⁾ Dock bör anmärkas, att Buters-bygeln, som väger 101.88 grammer, har på insidan ett märke bestående af fyra trepunkterade dubbeltrianglar. Enheten blir således 25.47 grammer eller i det närmaste ett svenskt medeltids-öres vikt. Att det brister något i den fulla vigten beror på den nötning, som bygeln undergått. Skillnaden t. ex. mellan bygels öre och medeltidens Gotland-öre (jfr s. 97) är dock icke större än 0.42 gramm. Bygeln har således vägt $\frac{1}{2}$ mark, hvilket, att döma efter de uppgifter, som tillfälligtvis förekomma i sagorna, var den vanliga vigten för en arming. Detta talar måhända snarare för inhemskt arbete, såvida icke viktmärket, hvars stämpel icke är densamma, som användts på bygels utsida, blifvit efter dennas ankomst till landet, påtryckt här. Af stor betydelse är emellertid denna bygel, da den visar, att vårt medeltids-vigtsystem fans utbildadt redan under den arabiska myntperioden.

äro kanske icke af direkt arabisk härkomst. Jag är mera böjd för antagandet, att de äro tillverkade i Norden, ehuru under arabiskt inflytande och ursprungligen efter arabiska mönster. Varieteterna *b.* och *c.* förekomma mycket ofta i anglosachsiska fynd, man finner dem äfven i öfvergångsfynd, men hittills äro de aldrig anträffade med endast kufiska mynt. Deras utbredning i Sverige är icke så stor, som de nyss beskrifna armringarnes, ty hela armbyglar äro hittills funna allenast på Gotland och Öland samt i Blekinge.

Man kan särskildt fråga, huruvida de inslagna siraterna äro en slafvisk efterbildning af arabiska mönster, eller om man deri får se ett inhemskt motiv. Triangel-sirater voro allmänna under den äldre jernaldern, men triangeln är då vanligen streckad eller omsluter en punkt. Dock har jag på tre guldrakteater d. v. s. från slutet af den äldre jernaldern funnit trepunkterade trianglar¹⁾. De yngre gotländska brakteaterna deremot (Montelii typer E och H) hafva ofta trepunkterade trianglar, såväl med som utan mellanlinier. Denna fråga kan omöjligen afgöras förr än efter ett noggrammare studium af de arabiska ornamentstyperna, hvilket måste gå så mycket i detalj, att de teckningar, man har att tillgå, icke lemna tillfredsställande upplysningar.

Det är ännu en sak, som man har att härvid uppmärksamma, nämligen de på byglarnes insida inslagna märkena, hvilka tydligen hafva afseende på vigten. Under denna tid, då man ännu icke hade svenskt mynt, eller då man, när Olof Skötkonung började pregla sådant, hade mynt, hvilkas bokstäfver icke kunde läsas af folket, måste man begagna silfret, antingen särskildt

¹⁾ Montelius, Från Jernaldern pl. 2, fig. 12 (Inv. 3714, Öland), pl. 2, fig. 6 (Inv. 2119, Skåne) samt Atlas for Nordisk Oldkyndighed fig. 173 (Viborgs Amt). Den sistnämnda är funnen tillsammans med ett stort bågspänne.

utarbetadt att begagnas i handel eller ock under form af hvarjehanda smycken. Det var då symmerligen praktiskt, att på smyckena utsätta en antydning af deras vikt, hvarigenom realisationen, när en sådan behöfdes, var lätt verkställbar. Men hvad var det för vigtsystem, som dervid användes?

De tre märkta byglarne väga resp. 85,01, 83,32 och 78,16 grammer. Då den sista, lättaste, är mycket nött, kunna vi icke på hans vikt grunda några beräkningar. De tvenne första gifva således för enheten en vikt af 21,25 och 20,83 grammer. Denna vikt beror icke på en tillfällighet. Fyra andra märkta armbyglar i Statens Historiska Museum gifva åt enheten en vikt af 21,52, 21,34, 21,13 och 21,01 grammer. (Inv. 1501, 2594, 1952 och 2143). Den första hittades tillsammans med vesterländska mynt, deribland ett af Olof Skötkonung. Deremot gifva tvenne andra byglar (Inv. 1675 och 719) för enheten en vikt af resp. 14,93 och 14,92 grammer.

Intet af dessa värden för enheten passar in i det gamla svenska vigtsystemet. Enligt professor Holmboe¹⁾, som mycket sysselsatt sig med de nordiska viktförhållandena, vägde

Norges medeltids-örtug	8,90	grammer
Skara d:o	8,88	»
Roeskildes d:o	8,74	»
Gotlands d:o	8,63	»
Stockholms d:o	8,62	»

men af dessa värden är hvarken 21,52 eller 14,93 någon jämn multipel, och kommer icke ens nära en sådan. Ej heller tillhöra dessa siffror det romerska vigtsystemet, sådant detta förekom under kejsartiden. Båda värdena

¹⁾ Om Örtug eller Tola, s. 24, (aftryck ur Norske Videnskabs-Selskabets förhandlingar för år 1862). Vigten 21.50 (ungefär; borde vara litet högre), är knappast $\frac{1}{10}$ mark, men tiondedelen af marken hade icke någon särskild betydelse inom det nordiska systemet.

falla emellan semuncian, 13,644 grammer, och uncian, 27,288 grammer¹⁾. På byzantinskt inflytande kunna således icke dessa vigtförhållanden bero. Det återstår då intet annat än att tänka på Araberna. Ehuru det icke lyckats mig att hos dessa finna fullt motsvarande grader, må det nämnas, att den lägre vigthenheten för armbyglarne, 14,93 grammer, i det allra närmaste svarar mot $\frac{1}{25}$ af el-Mamuns skålpund (egentligen $\frac{375}{25} = 15$ grammer), men hvarföre just denna brakdel skulle tagas som enhet, kan jag icke afgöra, liksom jag ej heller kan förklara tillkomsten af enheten 21,52 grammer, hvilken dock kanske ursprungligen varit något större. Alltsammans talar likväl snarare för en ursprunglig förbindelse med eller rättare sagdt beroende af utlandet än för ett inhemskt ursprung.

15. En temligen ojämnt, i sju hvarf spiralvriden fyrssidig ten; ändarne äro S-liktbomböjda. Man ser tydliga märken af hammarslag.

Dylika spiralvridna tenar hafva säkerligen icke haft annan bestämmelse än att användas som penningar, i det de hela eller styckade, allt efter omständigheterna, lemnades i betalning efter vikt. De äro mycket allmänna i svenska fynd från olika delar af landet och förekomma redan i de rent kufiska fynden. Då de tenar af ädel metall, som under den äldre jernaldern användes till betalningsmedel, aldrig hafva ändarne på detta sätt böjda, är det samolikt, att denna sed först inkommit med de arabiska mynten. På en och annan ten finner man märken, antydande vigten.

16—18. Bitar af dylika silfvertenar; en har djupa, snedt ingående skaror i ena kanten.

Sådana skaror äro ytterst vanliga på silfvertenar och silfversmycken i denna tidens fynd. De hafva utan

¹⁾ Jfr Hultsch, Griechische und Römische Metrologie, s. 308.

tvifvel tillkommit derigenom, att man ville utröna, huruvida det verkligen var silfver allt igenom. Dessa skåror bilda således den bästa kommentar till yttrandet i den isländska Gragasen, att lagsilfret — det som gafs till gäldande af böter — skulle »halda skor», eller tåla inskärning. Tvenne silfvertenar, af fullkomligt samma utseende, som de här beskrifna, men med en kärna af koppar, som täckes af en slät och icke mycket tjock silfveryta, förvaras i Statens Historiska Museum (Inv. 3433).

19. En bit af en tjockare, fyrkantig ten; å de bada yttre sidorna löper längs hvardera kanten en enkel rad af inslagna trianglar med allenast en punkt ini.

20. En sammanböjd ten med grunda spiralgående refflor. Den ena, oskadade ändan är tillbakaböjd och tvärt afskuren samt saknar refflor, hvilka ersättas genom linier af inslagna punkter, omvexlande med midtpunkterade cirkelar. Hvertill detta smycke ursprungligen tjänat, kan icke afgöras, förr än man funnit ett oskadadt exemplar.

21 och 22. Två smärre bitar med samma slags refflor.

23. En mindre bit af en nästan triad ten.

24—26. Afskurna fragmenter af tre ringsmycken. N:o 24 består af tvenne trinda tenar, lindade om hvarandra, såsom a fig. 5. N:o 25 består af tvenne par sådana tenar, vridna om hvarandra; i fördjupning mellan de två tenarne (i hvardera paret) ligger en fin dubbelflätad silfvertrad. N:o 26 består af två par vridna tenar eller rättare trådar, men vridningen är mycket lösare. I synnerhet de två senare äro väl arbetade. Ringsmycken af alla dessa slag äro ytterst allmänna i de svenska fynden.

27. En gjuten tacka, på undre sidan slät, på den öfre kullrig, afsmalmande mot ändarne. Vigt: 81.47 grammer.

28—32. Fyra myntplattor och en half, runda, af hvilka tvenne hafva koncentriska uppböjda ringar, nära kanten. Nagon annan pregling hafva de aldrig haft. Den halfva är genomborrad.

33. Ett obetydligt fragment af en halsring(?), bildad genom ringflätade, fina silfvertrådar.

34. En liten ring till infattning e. d., bildad af ett tunt, på längden räffladt, sammanlödt silfverstycke. Öfver fogen är fastlödd en mindre, likaledes räfflad, rund ögla.

35—42. Obetydliga fragmenter, till en del af fint arbetade smycken.

43. Ett stycke bredt silfverbleck.

44. Hälften af en häkta(?), en trind, refflad ihålig cylinder med koniska ändar samt å ena sidan tre utspringande cirkelrunda öglor, af hvilka en blifvit afbruten.

Fig. 8.

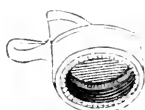

Fig. 9.

45. Ett litet föremål af okänd bestämmeelse. Se fig. 8 och (undersidan) fig. 9. Stommen består af temligen tunt silfverbleck, på hvilket de strierade trådarna, de utstående stiften och rosetterna äro fastlödda. De sistnämnda äro bildade derigenom, att man kring ett af stiften lagt en jämnt omslutande strierad tråd. I öglan har varit fästadt ett smalt föremål, som nästan genomskurit henne. Dessutom äro kanterna å under- och öfversidan, äfven å det uppstående stycket, mycket nötta, så att strieringen på trådarna nästan försvunnit. Der hade således något eller några föremål varit i nära beröring med detta pryddigt arbetade beslag eller hvad det må vara.

46. Ett liknande föremål, bredare, men lägre, och icke arbetadt med samma finhet. På utsidan ser man silfvertrådar sammanböjda till utseende af en 8. På öfversidan, som här är platt och icke, som å fig. 8, bruten,

ses ett af silfvertrådar bildadt kors af samma utseende som korset a brakteaten fig. 4, pl. 3 i Montelii »Från Jernaldern.»

47—58. Ett praktfullt halssmycke, bildadt af 12 ormhufvud-figurer. Undersidan är slät, den derpå fastlödda öfversidan kullrig. Den öfre ändan är genomborrad, på det att smycket skall kunna fästas vid en tråd. Originalen till fig. 10 finnes i ett exemplar, de öfriga elfva höra till en annan typ, fig. 11, ehuru sins emellan något varierande. På dessa smycken ser man

Fig. 10.

Fig. 11.

tydligan ett mennisko-ansigte. Öfverplåten är under ögonbrynen, näsan och mustacherna uppdrifven, ögonen äro bildade genom högt uppstående hylsor som varit fyllda med emalj. I öfrigt äro alla ornament, strierade och släta trådar och kors, pålödda. Arbetet är, genom finheten i utförandet, högeligen beundransvärdt.

Är det af inhemsk eller utländsk upprinnelse? Utländsk d. v. s. österländsk?¹⁾ Arhetssättet är detsamma, som på de silfverperlor i Föhlagen-fyndet, hvilka beskrivas längre fram; der vill jag yttra några ord derom. Med afseende på framställningen kan man anmärka, att

¹⁾ Att utländsk här identifieras med österländsk är ganska naturligt. Smycken liknande de i fyndet förekommande anträffas nästan aldrig i de beledsagande tyska myntens hemland.

man icke på ett arabiskt arbete väntar sig att finna ett menniskoansigte, da det var Araberna, väl ej genom el-Koran, men genom deras heliga tradition förbudet, att i bild återgifva lefvande väsenden. Man torde böra lägga märke vid de stora mustacher, som pryda menniskoansigtenas öfverläppar. Huruvida Araberna hade för sed att raka hakan och endast bibehålla mustacherna, känner jag icke, men säkert är, att detta var icke ovanligt under Nordens gamla tid. På ett i Blekinge funnet, rundt och myrtlikt smycke, med ett drakskepp å ena

Fig. 12.

Fig. 13.

sidan, en häst å den andra, ser man öfver hästen ett menniskoansigte med långa mustacher¹⁾. Derjämte uppgifves det af Snorre Sturleson, att på Olof den helges tid — d. v. s. just på den tid, till hvilken detta fynd hör — var det sed, att bära långa mustacher, hvilket äfven konung Olof gjorde²⁾. I detta drag ligger således intet, som strider mot nordiskt bruk.

59. Ett brakteat-formadt smycke med ögla samt palödda korn och tradsirater (fig. 12), det hela af en stiel, som tidt och ofta förekommer på silfversmyckena, men som är främmande för den äldre jernaldern.

60. Ett hängsmycke af tjockare silfver, gjutet, med upphöjda, något eftergraverade ornament. På ög-

¹⁾ Afbildadt i Atlas för Nordisk Oldkyndighed tab. VIII, fig. 155.

²⁾ Konungaboken, Olof helges Saga, kap. 258.

lans frånsida ses ett temligen groft menniskoansigte med mustacher.

61. Ett hängsmycke med ögla samt pålödda sirater, bildande ett menniskoansigte med stora mustacher (se fig. 13 å föreg. sida).

62—110. Perlor af silfverbleck, de flesta med pålödda sirater. De olika typerna återgifvas här fig. 14—26.

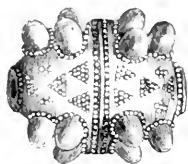

Fig. 14

Fig. 15.

Fig. 16.

Fig. 17.

Fig. 18.

Fig. 19.

Fig. 20.

Fig. 21.

Fig. 22.

Fig. 23.

Fig. 24.

Fig. 25.

Fig. 26.

Fig. 14 finnes blott i ett exemplar. Detta är på längden sammansatt af tvenne skåligen silfverbleckstycken, hvilka sammanhållas medelst ringarne vid ändarne (kring hålet) och öfver midten. Alla ornamenterna, äfven de uppstaende bucklorna, äro pålödda.

Fig. 15 finnes endast i ett exemplar. Silfverblecket är nästan alldeles täckt af de pålödda stiftlika förhöjningarne. Kring foten af hvarje sådan är en fin ring fastlödd.

Fig. 16, endast ett exemplar, består af en i spiral vriden strierad silfvertråd.

Fig. 17 finnes i tva exemplar. Den hufvudsakliga delen af orneringen består af pålödda strierade silfvertrådar, böjda till dubbelspiraler.

Fig. 18 finnes i fem exemplar, något varierande i anseende till orneringen. Det ena afviker något mera, i det att de pålödda trädarne icke äro enkla, utan dubbel-flätade.

Fig. 19. Ett exemplar.

Fig. 20 finnes i sexton exemplar, af hvilka intet är det andra fullt lika. De å figuren synliga små runda upphöjningarne äro laga stift af alldeles samma slag som på fig. 15.

Fig. 21. Finnes i tva exemplar.

Fig. 22. Finnes i fyra exemplar.

Fig. 23. i tre exemplar, visar, hurudan de öfriga perloras yta var, innan några ornament pålöddes.

Fig. 24 finnes i tio exemplar. Perlan består af flera vid hvarandra fastlödda ringar, och på hvar och en af dessa äro fastlödda samma slags stiftlika, ringomslutna förhöjningar, som på fig. 15.

Fig. 25 finnes endast i ett exemplar.

Fig. 26, likaledes endast i ett exemplar, företer en varietet af fig. 20, med de pålödda trädarne dubbel-vridna.

Figurerna visa, med hvilken finhet dessa perlor äro utförda. Arbetet har tydligt varit mycket kompliceradt samt kräft särdeles fina verktyg. Arbetssättet å alla är detsamma, men man har tydligen förstätt att med samma hjälpmedel astadkomma en stor omvexling. Detta vittnar om ett handverk, som icke är trälbundet vid ett visst gifvet mönster, utan fritt bearbetar det en gång erhållna motivet.

Detta motiv i alla dess variationer företer en ganska stor olikhet med de ornamentsmotiver, som förekomma på den äldre jernalderns fornsaker. Här har något nytt tillkommit, huru detta nu skett. Närmast till hands ligger visserligen, när man vill förklara dessa nya mönster på silfverarbeten, att tänka på de silfverskatter, som

flödade in från de af Araberna beherrskade länderna, genom Ryssland, till Östersjön, Gotland och det öfriga Sverige. Men äfven om man gör detta antagande, återstår samma fråga, på hvilken jag förut pekat. Äro väl alla dessa smycken, som förråda en österländsk inverkan, införda från främmande land eller kunna icke åtminstone några af dem vara arbetade här i landet? Närmast tänker man dervid på Gotland, hvarest de dyrbaraste af dessa silfverfynd äro anträffade. Svar på denna fråga vinner man enklast genom att undersöka, huruvida den teknik, som utmärker dessa perlor och de med dem likartade smyckena, var främmande för Norden.

Sjelfva silfret maste vara infördt, helt visst österifrån, ty i Sverige bearbetade man först langt senare silfvergrufvor. Ja i det silfverrika Ryssland, genom hvilket den arabiska handeln gick, hemtade man ännu i början af det sextonde århundradet silfret från Asien¹⁾. Men att man här i Sverige förstod att bearbeta det inkomna silfret, vare sig att detta kom i tackor, i spiraler eller i form af smycken, det kan bevisas genom mangahanda faeta. Ett bland de bästa bevisen lemna en på Gotland tillsammans med vesterländska mynt funnen silfverskal (Inv. 3099), väl och regelbundet uthamrad till en behaglig form, med kannellerad yta; öfverkanten och bottenrundeln prydas med ingraverade draksirater, hvilkas nordiska ursprung — de förekomma i tusentals variationer på runstenarne — är alldeles otvetydigt. De graverade ytorna äro qvicksilfver-förgyllda. Alltsammans, den fina uthamringen, den säkra, raska graveringen, förgyllningen, vitnar om en högt drifven teknisk färdighet. Detta fynd är visserligen från en tid, som faller något, om än icke mycket, senare än Föhlagen-fyndets; men det är tydligt, att den skicklighet, som denna skal för-

¹⁾ Chaudoir, Aperçu sur les monnaies Russes I. s. 85.

räder, icke vans det eller det året, utan måste haft en längre förberedelsetid.

Lödningen spelar en ganska stor rol inom jernåldern, allra mest kanske inom den gotländska. Jag hänvisar läsaren till plancherne i dr Montelii arbete Från Jernåldern, på det de följande exemplen må framstå tydligare. De stora bågspännena, som afbildas pl. 6 fig. 2 och 5, pl. 7 fig. 4, äro obestriddigen af nordiskt arbete, det sist anförda, utan fråga, tillverkad på Gotland. De tillhöra en allmänt germansk typ, men de visa nordiska variationer af denna, det sista en gotländsk. På alla dessa äro brokiga glasbitar eller stelar insatta inom ramar af guld eller silfver, hvilka ramar äro fastlödda. Hvarifran denna konst ursprungligen kommit till Norden, gör här detsamma. Den var tydligen i långvarig utöfning, inman Föllhagen-fyndet nedgräfdes. Jag fäster derjämte uppmärksamheten vid den stora arbetsskicklighet, som dessa smycken i öfrigt förräda.

Pl. 2 fig. 21 ser man en half guldrakteat, af en typ, som är karakteristisk för Gotland och hvilken man har allt skäl antaga vara tillverkad på ön¹⁾. Hela dess rika ornering består uteslutande af palödda tunna guldlameller och korn, samma slags korn, med en fin omslutande trad vid foten, som förekomma på flera af perlorne. Denna guldrakteat torde vara ungefär samtidig med Föllhagen-fyndet; han är åtminstone yngre än de vanliga guldrakteaterna, en gotländsk form, som efterträdde dessa. Med konsten att löda, särskildt på tunna skifvor af ädel metall var man således förtrogen i Norden.

Vi halla oss ännu ett ögonblick vid brakteaterna. Hufvuddelen af deras ornamenten äro med puns inslagna alldeles som på de förut omtalade armbyglarne m. m., men äfven på de äldre brakteaterna och liknande före-

¹⁾ Andra exemplar äro afbildade i Atlas for Nordisk Oldkyndighed tab. X. fig. 204—206.

mål, som tillhöra en tidigare ålder än den begynnande arabiska handelns, finner man palödda sirater. Se t. ex. hos dr Montelius pl. 1 fig. 24, pl. 2 fig. 18, pl. 3 fig. 3, samt Theodosii II:s solidus pl. 1 fig. 2. I öfrigt finner man samma arbetssätt flerstädes, t. ex. på de päronformiga hängsmyckena och de med dem samtida guldblocksperlorna från den äldre jernaldern. Redan på dem återfinner man de veckade banden samt kornen, lödda, till en del, på inifrån utdrifna delar af ytan. Det är en likhet i arbete, som icke kan vara tillfällig, utan fastmer drifver till antagande af en kontinuitet i tekniken, som i synnerhet på Gotland är helt naturlig, da der ingen ny stam trängde sig in och vållade ett afbrott i jernalderns kultur-utveckling.

Det kan väl tyckas, som om de meddelade exemplen vore tillräckliga, men jag vill anföra ännu ett. Karakteristiska för den gotländska jernaldern äro en slags runda spännsmycken, som, i den äldsta tiden laga, smänningom tillväxa i höjd och ofta äro på det rikaste sätt utsmyckade. På några af de bästa exemplaren äro stora delar af ytan betäckta af guldplatar, ornerade på sådant sätt, att sjelfva stommen af figurerna är inifrån uppdrifven, och på dessa upphöjda partier äro såväl fina trådar som korn fastlödda d. v. s. man finner der samma teknik, som användes på silfverperlorna, på ormhufvudsornamenterna o. d. Att dessa spännsmycken äro tillverkade på Gotland, är sannolikt redan deraf, att de äro inskränkta till ön, men det adagaläggas fullkomligt af de halffärdiga exemplar, som man der funnit. Sjelfva stommen göts af brons och dervid lemnade man släta ytor, som skulle betäckas med de drifna guldplatarne eller med platteradt silfver. Man kan da icke gerna antaga annat, än att man visste a ort och ställe utarbete dessa ornament, utan hvilka smycket var ofullständigt. Förlidet ar träffades vid Smiss i Ekeby socken

på Gotland (Inv. 4078) ett dylikt rundt spänne, gjutet, men ännu icke afputsadt, och i samma fynd förekommo former af brons, hvilka enligt sakkunnigas yttrande icke kunnat vara ämnade till annat än att pressa de tunna guldplåtarna. Allt detta vitnar således för inhemsk industri.

Så vidt jag kan förstå, var det således ingalunda omöjligt för våra fäder vid den tid, då Föhlagen-skatten nedgräfdes, att arbeta så fina föremål, som dessa silfverperlor m. m. Jag vill till och med gå så långt, att jag anser det vara icke blott möjligt, utan äfven sannolikast, att dessa smycken äro arbetade här. Men hvart taga da de vilda sjöröfvare vägen, som icke dugde till annat än kämpa, röfva och dricka sig druckna af öl?

Man kommer för öfrigt till samma resultat, om man från år 1000 närmar sig till var tid. Under det dessa perlor äro mer sällsynta i de rent kufiska fynden, om de ens förekomma i sadana, träffar man dem ofta i yngre fynd, somliga rent af från medeltiden. Sasom sådana kunna anföras ett från Elfkarleby socken, hittadt år 1719, hvilket innehöll utom perlor några silfverskålar af medeltidsarbete, ett från Södvik i Persnäs socken, Öland (Inv. 900) och ett från Alfvidsjö i Högby socken, Öland (Inv. 1132), begge innehållande derjämte tunna mynt från Sverkerska och Erikska ätternas tid. Ja ännu längre fram i tiden förekomma samma slags perlor. Originalen till fig. 27 förekommer jämte många andra perlor af liknande arbete i ett stort fynd från Slängs i Lärbro socken, Gotland (Inv. 2821), hvilket ater i det närmaste öfverensstämmer med ett rikt fynd från Amunde i Burgs socken, samma ö (Inv. 2485), som innehöll vesterländska mynt från ungefär år 1300. Om alla dessa perlor voro färdiggjorda inkomma från Östern, synes mig icke troligt, att de så talrikt skulle bevarats i bruk sekel efter sekel. I öfrigt innehåller såväl Alfvidsjö-

fyndet¹⁾ som de två sistnämnda gotländska fynden smycken, hvilka äro arbetade på samma sätt, men i öfrigt förete former, som knappast någonsin förekommit i fynd från vår hednatid. Sadana smycken vitna om ett fortsatt inhemskt tillämpande af den en gång vunna tekniken och de en gång upptagna motiverna. Sasom exem-

Fig. 27. Fynd från Slangs.
Gotland.

Fig. 28. Fynd från Alfvidsjö. Öland.

pel härpå kunna lämpligen anföras de stora guldbraketterna i de två gotländska medeltidsfynden, af hvilka ett exemplar är afbildadt hos dr Montelius pl. 1. fig. 12. De fem uppstående kulorna nära kanten och i midten påminna om perlorna i Föllhagen-fyndet, likasa de små uppstående stiften med ring kring foten; det veckade

¹⁾ Såsom prof på Alfvidsjö-smyckena meddelas här, fig. 28, ett hängsmycke af silver, graveradt, med konturer i niello. Stilen är uppenbarligen nordisk, men tillhör ganska tydligt en period, som faller litet senare än hedendomens, t. o. m. något senare än de vanliga runstens-ristningarne. Andra smycken i detta fynd påminna starkt om samtida franska arbeten, utan att de kunna antagas vara af fransk härkomst.

bandet påminner om den stora bygeln häröfvan (fig. 4), men i liljan öfverst har man ett omisskänligt medeltidsmotiv.

Men ännu längre begagnades enahanda arbetssätt. Fig. 29 visar en silfverknapp med ornament, som påminna om fig. 24 häröfvan. Han är funnen jämte flera andra smycken och ett danskt mynt af år 1728, allt liggande i en lerkruka, vid Ulfvered i Veinge socken,

Fig. 29.
Modernt hängsmycke.

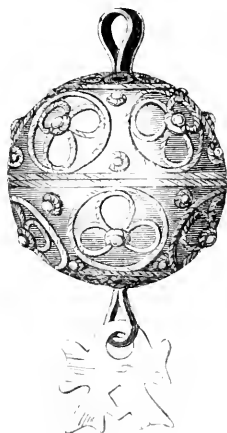

Fig. 30.
Modernt hängsmycke.

Fig. 31.
Modern solja.

Halland (Inv. 3289). Originalen till fig. 30 och 31, med deras dubbelspiraler, strierade tradar och kornspirater, äro skånska allmogesmycken, nyligen köpta hos skånska guldsmeder (Inv. 3658). Den stora perlan har till och med en stämpel, p. w., men saknar ars-bokstaf och är således äldre än år 1758. Det tyckes, som om dessa mönster, hvilka mästertligt behandlats under loppet af sju arhundraden, borde kunna med fördel användas af vara guldsmeder under ännu ett eller annat sekel.

Koppar.

Hela den vid Föllhagen funna skatten läg förvarad i ett kopparkärl, som tyvärr föll sönder vid upptagandet.

Dess ungefärliga utseende antydes af fig. 32, der dock höjden är godtyckligt angifven. Nu återstar nämligen allenast större delen af botten, ungefär hälften af öfversidan och dessutom några obetydliga fragmenter. Kärlets diameter har varit 5 dec.-tum, diametern af halsöppningen endast 1,8 dec.-tum. För att kunna nedföras genom denna måste således en del af smyckena böjas tillsammans, hvilket redan är antydt i den föregående beskrifningen. Sidostycket har varit fästadt vid öfver- och

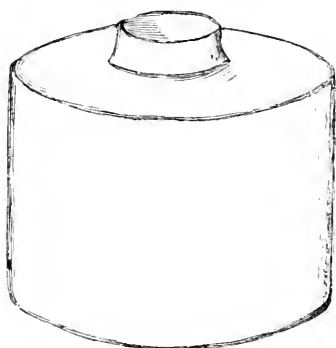

Fig. 32.

understyckena på sådant sätt, att alla kanter blifvit försedda med utklippta smala tungor, hvarefter de olika styckena vid sammansättningen afpassats så, att hvar tunga på sidostycket svarat mot ett tomrum på de andra. Tungorna hafva sedan blifvit nedvikta och fastlödda. Alldeles samma arbetssätt finner man på flera andra kopparaskar i Statens Historiska Museum. Botten har i midten ett utstående ornament i form af en fembladig ros, hvilket förefaller mindre praktiskt, da asken i följd deraf icke kunnat stå fullt upprätt. Samma fembladiga ros finner man på ett svenskt vigtlod från hednisk tid (Inv. 3064) samt på en silfvertacka, hittad i Lifland och afbildad i Köhnes Mémoires VI. pl. XXII. fig. 5.

Detta viktiga fynd är endast ett ibland ganska många. Af dessa fynd äro de allraflresta nedlagda i jorden, innan christendomen kom till stadga i våra bygder, och ofta har en stor del af mynten tydligen varit endast kort tid i landet, innan de nedlades. Seden att nedlägga skatter i jorden omtalas mer än en gång i de isländska sagorna. Gunhildssönerne i Norge, heter det t. ex., voro så snåla, att de gräfde ned skatter i jorden. Ofta skedde det väl af försigtighet; jorden var den säkraste skattkammare man hade. Men man kan ingalunda antaga, att alla de skatter, som funnos i landet, på detta sätt nedlades, liksom man å andra sidan vet, att mycket, särskildt i forna tider, blifvit funnet och förskingradt, och man kan dessutom vara förvissad, att mycket ännu ligger doldt uti jorden. Om man besinnar allt detta, kan man ana, huru stor rikedom våra fäder egde uti materielt hänseende, samt huru anseelig deras arbets-skicklighet och arbetsvana var.

Utdrag af Antiquitets-Intendenten P. A. Säves afgifne berättelse för år 1863¹⁾.

Under förra årets forskningsresa i det minnesrika Vestergötland fann jag en mängd gånggrifter, såsom vid Hällekis på Kinnekulle, å Ikornavallen öster om Hornborgasjön samt i synnerhet i hela engden kring Falköping, såsom vid Ranten, uti Luttra, Slöta och Karleby socknar; äfven vid Orrsäter i Bergs socken hade en sådan grift med all säkerhet funnits.

Jag begaf mig först till Hångsdala socken, der jag allraförst besökte de mest omtalade gånggrifterna, såsom:

1. Gullhall(*) på en kulle, en god $\frac{1}{4}$ mil söder om kyrkan, nära söder om Hångsdala-Jälagården samt omkring 900 alnar vester om Rabby soldattorp. De i jorden kantstående vägghallarne, som omsluta den 2 alnar breda grafven, äro af rödhall; de utkastade takhallarne äro af gråsten.

2. LockeHall (*), liggande på en kulle $\frac{1}{4}$ mil vester om kyrkan, nära öster om de begge Hångsdala skattegårdarna, omkring 16 alnar 12 tum lång, utan alla takhallar; en stor söndersprängd sten är stjelpt åt vester. Gräfd af prästen Mellin.

3. Kanehall(****), så kallad, emedan barn »kana» (åka) utför den största, at vester sluttande takstenen; belägen på en gräsbacke af 95 stegs omkrets å prestgårdens åker »stadsgärdet», ett par tusen alnar nordost från kyrkan. Grafvens längd i norr och söder mellan

¹⁾ Tecknet (*) antyder, att ritning finnes i originalberättelsens text intagen.

gafvelhallarne är $15\frac{1}{2}$ alnar. Vägghallarne bestå af kalksten eller s. k. rödhall, deremot äro de tre kvarliggande takhallarne af gråsten (s. k. jernsten), äfvensom de två mindre, som betäcka gången, alla orörda. Ätminstone en takhall fattas åt söder, der grafven till en längd af $4\frac{1}{2}$ alm är öppen och nagon fördjupning fins efter en förutgången gräfning. Den största takstenen är $6\frac{1}{4}$ alm lång, $3\frac{1}{2}$ alm bred, 2 alnar tjock och sluttande åt vester, liksom de två andra, hvilka äro 5 alnar och $5\frac{1}{3}$ alnar långa samt begge $2\frac{1}{2}$ alnar breda. Af gångens tvenne kvarvarande takhällar är den vestligaste och största 4 alnar lang, $2\frac{1}{2}$ alm bred.

Jag började utgräfningen och undersökningen från söder. Man fann då snart, att grafven ej var mer än 2 alnar bred, ty vägghallen, som der i vester bär hela »kanehall», hade af den ansenliga tyngden fått en lutning af omkring 45 grader. Redan ej djupt under jordytan påträffades spridda, omstörtade och stympade mennisko- och djurben, utan all ordning, bland svartmylla och kullersten, som till $2\frac{1}{2}$ alnars djup fylde grafven. I denna södra del af grafven funnos, under det man med största varsamhet petade i den hårdt sammanpressade jordmassan, utom brutna delar af menniskoskallar m. fl. ben, fjorton särskilda mennisko-käkben, en genomborrad 2 tum lang björntand, en $2\frac{2}{3}$ tum lång ben-nål med ett snedt genomskuret hål i storändan, en svinbete och ett fotben af elg, äfvensom en mängd ben af smärre gnagare, i synnerhet ekorrar, men intet flintredskap, kol eller lerkärl. I jorden funnos äfven här och der flisor af »kråkehäll» (svart skiffer). I denna del af grafven sta tvenne 18 tum breda, 4—6 tum tjocka och $1\frac{1}{4}$ — $2\frac{1}{4}$ alnar höga skiljestenar samt en tredje dylik på sned uti sydvestra hörnet, mellan hvilka liken varit lagda [satta?]. Grafven uppgräfdes i denna riktning till gångens mynning.

Da man för de hotande takhallarne ej vagade rubba och närmare undersöka den stödjande mullmassan längs den lutande vestra väggen, börjades gräfvningen i grafvens norra ända. Gafvelhallen, som var 4 alnar 10 tum lång, 2 alnar hög på kant, men blott 8 tum tjock och dertill afbruten midt på, uthvålfdes, sedan jorden utanför blifvit undangräfd, hvarvid redan 18 tum under jordytan anträffades spridda menniskoben. Som den nordvestra vägghallen här lutade ännu mera, var grafven i jordytan blott $1\frac{3}{4}$ aln bred. Dess innehåll bestod öfverst af mull och kullersten till $1\frac{1}{2}$ alns djup, derunder var 12 tums stenfri matjord och sedan på djupet alf af gul sand och något lera. Grafven uppgräfdes här till $2\frac{1}{2}$ alns djup, hvarvid man dock mest måste följa den östra sidan, då man snart såg, att gånggriftens bredd var indelad i särskilda grafrum, medelst smärre resta kalkhällar, som dock alla lutade åt öster af påtryckningen ofvan och vester från. Vid undersökningen i mullen fann man 2 alnar under jordytan en menniskoskalle, liggande på ansigtet, med mycket låg panna och ännu fastsittande, nästan vinkelrätt utstående näsben (*), en ben-nål, $2\frac{2}{3}$ tum lång, med afbruten spets och hål genom storändan, liggande hos liket i andra rummet från norr, på grafvens östra sida, äfvensom tvenne skallar öfver hvarandra med nedtryckta käkar och tandrader — allt äfven här sammanblandadt med spridda skallar, ryggkotor, rörben, hällben o. s. v. Vid liken funnos alltid skifvor af svartskiffer. Att få se något helt sammanhängande lik eller att erfara dess verkliga ställning var omöjligt, men då griften åtminstone i norra ändan synetes alldeles orörd, har väl likens sönderbrakning skett genom tryckningen från vester. Da man ej vagade för de ofvanfrån hotande stenblocken, tränga längre in, fylles grafven åter, först med sten och sedan med jord.

I samma prestgårds-aker finnes en sexradig runskrift (*), huggen år 1678 i en stor jordfast grästenshäll, »Storsten».

Gånggriften i Hångsdala Knagg-gården (***), som icke nämnes af Mellin, (4—500 alnar söder om kyrkan, omkring 100 alnar sydsydvest från kyrkoherdens byggning, a en gräskulle i sydöstra hörnet af trädgårdstappan) undersöktes derefter, ehuru gången i öster var nästan förstörd af en der gräfd potatesgrop, hvarjämte en stensatt källare var bygd närmast nordvest om densamma. De fyra stora grästens-takhallarne i norr och söder voro emellertid orörda, af hvilka den största (nordligaste) är $4\frac{1}{2}$ alm lang, $2\frac{1}{2}$ alm bred och 1 alm 2 tum tjock. Gångens takhallar äro också af grästen. När potateskällaren grundgräfdes år 1843, funnos under en sten, som da sprängdes, väl 14 människoskallar inom en alns rynd, utom grafven.

När man nu med gräfningen hunnit ned ett stycke, befans norra gafvelhallen af grästen ($3\frac{1}{2}$ alm lang, 2 alnar bred, 20 tum tjock) starkt luta inåt mellan de två närmaste vägghallarne af grästen. Äfven utanför denna gafvelhall funnos en mängd mennisko- och djurben, hvilket väl bevisar, att gånggriften från början varit längre åt norr. Sedan gafvelhallen blifvit med mycken möda uthvälfd och den hotande takhallen stödd med en trästolpe, befans griftens inre fullpackadt af menniskoben, hvilka bland jord och sten lägo sönderbrakade dels af den nordliga takhallen och dels af den inåt lutande gafvelhallen. Här framletades, utom mennisko- och djurben, en knif, en hel och en afslagen spjutspets, tre skärfvor, allt af flinta. Kol eller lerkärl syntes icke. Benen m. m. funnos på djupet ända till 6 tum ofvan äfven eller den gula bottensanden. Efter slutad undersökning igenkastades grafven.

En vacker halmejsel af flinta, som år 1850 hittades

vid gräfnings af en källare i prestgården, der äfven en gånggrift funnits, skänktes till Statens Historiska Museum af vice pastor Forssblad¹⁾. För mig uppgafs, att man år 1858 skulle hafva inom Dinbo socken på gästgifvaregårdens egor funnit fyra tärningar liggande i en grafkruka.

Jag besökte flera gånggrifter i Luttra, Slöta och Karleby socknar och aftecknade särskildt en i Karleby

Fig. 1.

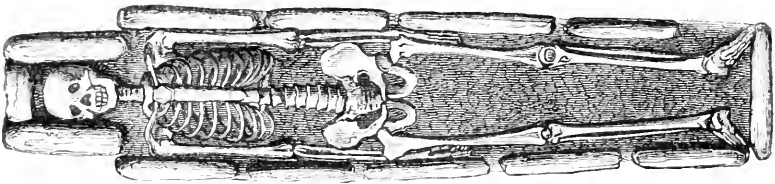

Fig. 2.

Endagården (*), liggande på en gräskulle nära vester om landsvägen och omkring ett par tusen alnar från Karleby kyrka. Den flata norra takhallen är 4^2_2 aln lång, 3^3_4 aln bred, 1 aln tjock, den mellersta är 4^1_4 aln lång, 3 alnar bredast och 1^1_4 aln hög (toppig), den sydligaste är 4 alnar lång, 2^1_3 aln bred och 1 aln 20 tum hög (toppig). Dessa tre äro af grasten.

Äfven besöktes i Vardkumla socken en gånggrift(*), »Hallebacken», uti »Stutabrecka», en åker a Glasskulla, nära Vardskäls by och kommunisters-bostället. Den ofantliga takhallen är 8 alnar 20 tum lång, 4 alnar 14 tum

¹⁾ Inv. 3097.

bred och 20 tum tjock. Grafven är längesedan utgräfd. Omkring 16 steg vester om denna finnes en annan gånggrift med mindre hallar, likaledes förstörd. I Harrsbacken är en tredje, vid pass 1000 alnar öster om de andra två¹).

Vartofta härad.

Falköping. Stadens kyrka är stor och ljus, indelad i tornkammare, långhus, prest-chor och altarstad, med rundbagiga hvalf, men utan alla prydnader, som säkerligen blifvit undanskaffade och förstörda, samt med ett högt, fult torn. Allt är moderniseradt, utom södra portalen (*). I stora gangen ligger en grafsten öfver en Natt och Dag gift med en Liljehök.

Ballerstenen (*), ett grastensblock med 41 runda urgröpfungar på öfversidan af $9\frac{1}{2}$ alns omkrets och 1 aln 15 tums höjd, ligger norr om staden vid Rantens jernvägsstation. Den största gropen är omkring 6 tum vid i öfverkanten och 2 tum djup²).

Mellan staden och stationen en gånggrift (*). Kullen bortfördes för några år sedan, men då jordegaren upplystes om det olagliga häri, lät han inhägnade de ännu icke bortförda stenarne, af hvilka några dock icke intaga sina gamla platser. Stenarne äro ömsom af rödhall och grasten. Grafkastans längd i norr och söder 15 alnar, största bredden invändigt $2\frac{3}{4}$ aln. Gängen är 6 alnar lang.

¹) I berättelsen förekommer härfter en med tio figurer försedd beskrifning af gånggrifterna i Luttra-Knagg-gården och Synnerål-Lockagården. Om dessa grafvar och de i dem gjorda fynden se B. E. Hildebrands afhandling i denna tidskrifts första del, s. 255 f. Om den gamla christna kyrkogården vid Sjögerås i Klefva socken se samma del s. 283. Ur Säves berättelse meddelas här fig. 1 och 2.

²) Stenen finnes afbildad i professor Nilssons Bronsälder s. 133. Enligt sagnen i orten heter denna sten rätteligen Ranstenen och en annan liknande, men förstörd sten har här burit namnet Ballerstenen. (II. II.).

Luttra. Kyrkan af sten, liten med torn, nyligen reparerad. En simpel dopfunt (*) af sandsten på kyrkogården.

Slöta. Ny kyrka med temligen vackert torn: En dopfuntsskål (*) med vackra bladslingor står under predikstolen. En stor oljefärgstafla, Christi nedtagning från korset. Runstenen (Lilj.) försvunnen¹⁾.

Frökinds härad.

Brismene. Kyrkan under nybyggnad. En dopfunt af sandsten (*) med drake och flera människobilder under rundbågar. — Nagra bilder, väl snidade i ek — en Maria med Barnet, Maria med Barnet och Simeon (*), Josef (*). Den mindre klockan gammal.

Under kyrkans reparation voro sängar och bänkar för arbetsfolket hoptimrade af kyrkans icke så illa målade bräddtak!

Börstig. Kyrkan modern. På sakristie-väggen en liten helgonbild på ett klot. Två gamla stolar.

Grolanda. Kyrkan (*) i ladstil skall nu förses med ett torn. Klockorna från 1700-talet. En simpel dopfuntsskål (*).

Runsten (»Rönestenen», under hvilken »kung Rönung» hvilar) vid Skamun i gårdet, 4 alnar hög, $1\frac{1}{4}$ aln bred, 6 tum tjock, vacker och oskadad, stående i en liten stenkulle under en hängbjörk. Inskriften, som icke är alldeles rätt återgifven hos Liljegren (N:o 1360), lyder: $\text{YNDYDTR} : \text{RYDI} : \text{HTIT} : \text{DTHI} : \text{THTIK} : \text{THVIN} : \dots : \text{HT} : \text{TRTH} : \text{MRDT} : \text{YNDTT} : \dots$. Af FAXUR kan ej urskiljas mer än en staf. Det sista ordet efter KI PAX är otydligt, men kan aldrig läsas som XEF UR.

Runstenen vid Högby (Lilj. 1361) är förkommen.

¹⁾ Liljegren har tre runskrifter för Slöta kyrka och kyrkogård, N:o 1561, 1638 och 1691. Det torde särskildt vara N:o 1638, som menas i texten. (H. H.).

Jäla. Kyrkan af sten, modern. Storklockan har följande minuskel-inskrift: † ih̄s † cristus † er † bar † h̄lsa † som † as[̄]: os] † monde † frelsa † hog † gustaf † suena † anno † d̄mi(domini) † m̄delb.

Kinneved. Kyrkan liten, stenhvälfd (utom i vester) med torn. — Jungfrun med Barnet, 2 alnar 9 tum hög, dåligt utförd (i sakristian). Lill-klockan gammal, lång, utan inskrift.

Grafhäll af sandsten i »våkkehuset», 3 alnar 7 tum lång, 23½ och 20 tum bred (fig. 3). En större grafhäll utan ornament med ett likarmadt kalkstenskors vid hvardera ändan. På korsen ses figurer i relief(***) . Derbredvid står en dopfuntsskål, lik fig. 12.

En runsten(*) af gråsten, 5 alnar 4 tum lång, 1 aln 14 tum bredast, 10 tum tjockast, inlades år 1862 i bron öfver allmänna landsvägen nära söder och vester om Sörby gästgifvaregård, hvarvid han skadades i ena kanten. Stenen uttogs af mig ur den stenhvälfdä bron, släpades ur vattnet och träskdyn samt upprestes närmast vester om bron, på södra sidan om landsvägen. Inskriften lyder: † N · 4 N Y · Y † R N · R I 4 D N · 4 † † † · † † † † † · 4 † † † · † † † † † · 4 † † † · † · Y † D R R · 4 † † · Y I N Y · Y D D † † · D I Y † . Liljegren, hvars återgifvande af

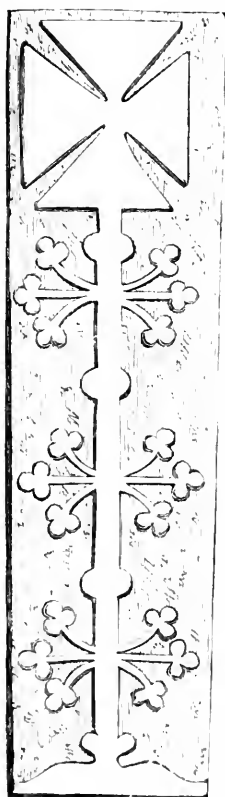

FIG. 3.

inskriften (N:o 1356) icke är fullt riktigt, uppgifver felaktigt, att denna sten finnes i Sörby socken (Vilske härad).

Skärfvums kyrkogård. Den nedrifna kyrkan är nu en grushop, hvarifrån sten föres till Grolanda tornbyggnad. Folket offerar här ännu, som af alder, slantar och

annat. Grafsten (*); längs midten löpa trene grofva repstafvar och nedanför synas tvenne människor, i hög relief. Utmed hvardera kanten löper en rad af inhuggna, nästan oläsliga runor. Ett stycke af dopfunten (*) finnes nu vid Grolanda.

Vårdkumla. Kyrkan af sten, liten, med hvalf (utom i vester), utan torn. Tva illa malade helgonbilder. En groft snidad altartafla på kyrkohvalfvet. Ett dåligt crucifix, 22½ tum högt. Klockorna äro från 1700-talet. En simpel dopfont (*). En grafhäll (*) å kyrkogården, 3 alnar 5 tum lång, med bladsirater¹⁾.

I sydöstra kyrkhörnet finnas tvenne grafstenar inlagda. Den ena, 3 alnar 5 tum lång, har å den synliga östra sidan följande inskrift i upphöjda runor: † *†R : NYFIA : ††*†R : †††R : Af vestra sidans inskrift synas allenast runorna ††R † (Lilj. 1631). Den andra, 3 alnar 8 tum lång, ligger i kors med och under den nyssnämnda. På den synliga södra sidan ses en svärtydd inskrift i något oregelbundna majuskler, af hvilken endast orden PRESBITER och HOMIN kunna med säkerhet urskiljas. Bada stenarne hafva öfversidan trefacetterad med inskrifterna å de sluttande sidostyckena²⁾.

Runstenen Lilj. 1358 återfanns icke.

Gäsene härad.

Eriksberga. Ehuru denna socken låg utom kretsen af den föresatta resan, besöktes denna trakt, som ligger afsides, omgifven af någon skog och vidsträckta träskmarker. Derföre är äfven allt der i bygden aldrig,

¹⁾ Liknar mycket grafhällen, Ant. Tidskrift II, s. 138 (från Ransberg). Vårdkumla-stenen har dock endast en ranka.

²⁾ Då figurerna för Bantil utfördes, kunde hela den förra stenen ses. Den nu dolda sidans inskrift lydde: *††††† : †† : †††††††† : *††††† : ††R †. De tva linierna bilda således ett verspar (B. 977). Öfversidan hade samma ornament som dopfunten fig. 12 i det följande.

språket, sederna, folkklymnet. Ännu 1852 brukades julhalm i gällets tre kyrkor.

I Eriksberga kyrka förvaras ett helgedomsskrin(*) af messing, i form af en kyrkbyggnad och med följande tyvärr icke fullständiga inskrift(*): DE . SANCTO : PANCRATIO : DE . SANGUINE SANCTI VINCENTII . DE SANCTIS EPISCOPIS M ELANO ET BOBINO DE SVDARIO QUOD FUIT CIRCA CAPUT III^ū IN SEPULCRO . DE CAPITE ANDREA APOSTOLO ET DE SANCTA CRUCE . I CLEMENS LEO ER . . DE SANCTA SAUINA ET RELIQUIE SANCTARUM VIRGINUM . DE SANCTO

En arbetare hade i träsket, som omger socknen, funnit några stycken af ett flintvapen. Stenredskap och människoben hafva ofta hittats derstädes.

Gudhems härad.

Bjurum. Kyrkan är modern. Flera grafstenar, liknande dem, som finnas i Vårdkunla och Ugglum. Lillklockan är gammal, lång, utan inskrift.

Friggeråker. Kyrkan af sten, modern, mycket liten. Bilder af Jungfru Maria och andra helgon (sju stycken). Runstenen, Lilj. 1633, återfans icke.

Gudhem. Kyrkan af sten, utan torn, lik en större stuga. På altaret står en icke illa arbetad alabasterbild(*) af Mater dolorosa. Under predikstolstrappan ligger ett stycke af en grafsten öfver en prest med kalk och hostia; af inskriften läses nu . . RADUS CONDAM BRUHE HIC GO.

I vapenhuset sitter fästad vid södra väggen en grafsten, 3¹/₂ aln hög, 1 aln 4 tum bred, (fig. 4). Allmogen kallar den å stenen afbildade gestalten »gudinnan». Det hela är tjockt öfversmetadt med kalk, så att man icke kan fullkomligt urskilja bilden.

Ett vigvattenskärl (fig. 5¹) af kalksten, 17 tum vidt, 8 tum högt.

1) Efter en teckning af hr G. Brusewitz i Kongl. Akademiens arkiv.

På utsidan af kyrkâu sitta tvenne konsoler, nederst slutande i ett människohufvud (**). A Gudhems

Fig. 1.

Fig. 5.

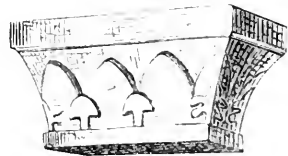

Fig. 6.

kungsgårds äbyggnader sitta äfven fem konsoler (*), af hvilka en affbildas fig. 6.

Öster om den nuvarande kyrkan finnas bland grushögar och gropar lemningar af Gudhems kloster. De kvarstående murstyckena äro uppförda af kalksten och något gråsten (**).

Bautasten af rödhall, 3 alnar 20 tum hög, 3 alnar bred och 9 tum tjock, enligt sägnen »kung Rånes graf», å Grågåsalyckan eller Bottnagärdet, som hörer under Gudhems prestgård.

Hvaltorp. Kyrkan liten, utan torn. En ljusstake(*) af jern, med tre fötter och tvenne uppstående, bugtade armar, hvilka öfverst förenas af en tvärgående ribba, slutande i tvenne djurhufvud; på denna ribba sitta fyra ljuspipor, från armarne nedhänga likformade ornament.

En grafsten(*) af sandsten, med trefacetterad öfversida. Å midtstycket en ornamentslist af samma slag som på dopfunten fig. 12. På båda sidostyckena en inskrift i majuskler (Lilj. 1635). En annan grafsten, 3 alnar 2 tum lång, 1 aln 5 tum bred, 7 tum tjockast, med ena ändan afslagen, ligger utmed södra kyrkoväggen samt är riktigt läst och afskrifven (Lilj. 1640).

Håkantorp. Kyrkan modern. Storklockan från 1600-talet. »Rune-hall» se Berättelsen för 1862¹⁾.

Hångers kyrkogård. Der finnes ej något monumentalt, utom tvenne grafstenar (af gråsten), den ena(*) bred och något kullrig, med ett upphöjdt kors på öfversidan, den andra(*) med sju-sidig (nästan rundad) öfversida. Ett anslag tillkännagifver, att ett vite af 75 Rdr är utsatt för den, som skadar dessa stenar.

Rådene. Ett stenschilderi (fig. 7) 2 alnar 3 tum långt och 1 aln högt med figurerna framspringande två tum, sitter öfver stora ingångsdörren till kyrkan, inne på väckenhus-vinden²⁾.

¹⁾ Antiquarisk Tidskrift för Sverige II. s. 147.

²⁾ Rådene kyrka lär nu vara rifven och skilderiet hafva blifvit flyttadt till Sjögerstads kyrka. (H. H.).

Runsten af gullvit sandsten, 2 alnar 14 tum hög, slåthuggen å kanten och framsidan, stående på kyrkogården vid södra kyrkogårdsluckan. Den har för ett par år sedan blifvit funnen under bänkarne i kyrkan (Lilj. 1562) †: R4FI : F4F : F4R4 : 4F4 : D4F4 : (andra sidan) : 4 : B44R : F4DR : 4F4 :

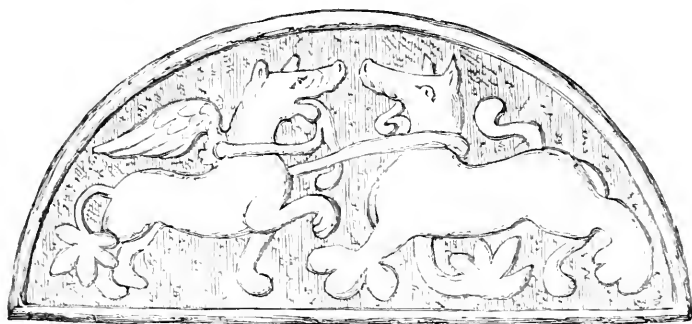

Fig. 7.

Torbjörnstorp. Kyrkan (*) öfvergafs 1853 och hennes inmanrede såldes på auktion år 1861. Vapenhuset begagnas som källare.

Tunhems ödekyrka (*), nu en ruin, synes ej hafva varit gammal. I klockstapeln sitter en klocka utan inskrift.

Ugglum. Kyrkan är modern. En i ek snidad bild af Jungfrun med Barnet, ovanligt hel och vacker. Båda klockorna äro moderna. Tvenne grafstenar af sandsten med trefacetterad öfversida, båda 3 alnar långa. Den ena (Lilj. 1632) afbildas här fig. 8 a nästfölj. sida (i genomskärning fig. 8 a). Den andra (*) har på midtstycket haft en ornaments-slinga. På ena sidostycket läses i majuskler: REGINMÖTR LET GERA HVALF IFIR GUNNAR ESBEORNARSO(D); på den andra finnes följande runinskrift: (R4*)F4F : F4F : F4R4 : *D4F4 : F4R4 : F4D4F4 : F4F4R4F4R4F4 (några af runorna äro bundna) samt nederst, i majuskler orden: HARALDUS ME FECIT MAHISTER

(Lilj. 1636). Dessa grafstenar äro nu använda som dörrstolpar i den år 1820 reparerade chordörren. Vid samma tillfälle förstördes många helgonbilder¹⁾.

Fig. 8.

Fig. 8 a.

Framför södra chordörren ligga tvenne grafhällar af sandsten (**), bada 3 alnar 3 tum långa²⁾.

Vilske härad.

Floby. Kyrkan är modern, liksom klockorna. Flera illa arbetade helgonbilder i sakristian. Gamla prest-

¹⁾ Dessa två stenar jämte en liten, i trä snidad Mariabild förvaras nu i Statens Historiska Museum (Inv. 3276).

²⁾ Afbildade i Antiquarisk Tidskrift för Sverige II. s. 358.

gårdsbyggningen, i hvilken Johan Henrik Kellgren föddes, nedbrann omkring år 1802.

Gökhem (vanligen Gökum). Kyrkan är liten, hvalfvet (*) är fyrdeladt; i hvar kupa ses, utom ornamenten, en medaljong; medaljongerna innehålla bilder af Abraham patriarca, Isaac patriarca, Jacob fres(?) patriarca samt Noach, timrande Arca Noe. I vestra hvalfvet (*) med samma indelning, der hvar medaljong uppbäres af tvenne män, framställas fyra scener ur skapelsehistorien. Det norra hvalfvet (S:t Marie kapell *) är ock måladt; i hvarje kupa ses en stor och tvenne små medaljonger, innehållande scener ur någon martyrhistoria.

En dopfunt (*) af sandsten, med en bladranka nedanför kanten.

»Leksbergs tingskulle» (*) med tre resta stenar vid foten.

Göteved. Kyrkan liten, med stenhvalf i chor och altarstad, men med brädtak i högkyrkan. Lillklockan gammal, lång. Dopfunt (*) af sandsten, simpel.

Klefva. Stenkyrka med torn, hvalf i chor och altarstad, platt brädtak i högkyrkan. Storklockan, utan inskrift, har ett märke likt ett fyrekrigt hjul; lillklockan är lang och gammal. Dopfuntens fot (*) stod på kyrkogården, skålen (*) användes som slaskho i prestens trädgård, af hvilket missförhållande snar ändring lofvades.

Sydvest om landsvägen mellan Gökhem och Sjögeras i Klefva stå trenne rader resta stenar (*), förmodligen till gränsskiöld. Den största kvarvarande stenen är 2 alnar 10 tum hög, 2 alnar bred och 15 tum tjockast. De stå på en öde hed, kallad Brun-osta-lia (heden i baken). Fordom skola dessa märkestenaar varit sex par och allmogen berättar om detta egendomliga minnesmärke, att då trollen en gang höllo sin »bruafärd» öfver heden,

hade de fördröjt sig och, öfverraskade af den uppgående morgonsolen, blifvit förvandlade i sten.

En bautasten (gråsten *), 3²/₃ aln hög, står å Amfatstorps egor i Stensakern, ett stycke från Sjögerås.

Marka. Kyrkan liten, utan torn. En låda med skjutlock i altarringen, innehållande en temskål, utgör dopfunten. Ett vackert rökelsekar (*). Storklockan gammal, men utan inskrift.

Sörby. Kyrkan liten, utan torn, med platt bräd-tak invändigt. Klockorna moderna. Tre helgonbilder i barhuset. En simpel dopfunt (*) å kyrkogården.

En rest sten (*), »kung Svarkels sten», (röd gråsten), uti Svarkels äng i Sörbyn. Långt bort från byn på den steniga öde ljungheden sågos både »Sörby Sorstenen» och »Torpa Sorstenen», begge utan runor. Runstenen (Lilj. 1356) fans icke (jfr sid. 20).

Trävatna. Kyrkan (*) är modern och vacker, med maladt glas i östra chorfönstret.

Julmorgonen sättes på altaret framför ett brinnande ljus, en träram, innehållande en afbildning (*) af Jesu födelse, klippt i svart papper; det utklippta ersättes af hvitt, oljadt papper.

En vacker liksten öfver en Anders Larsson Bonde, med en ugla i hastruns sköld.

Ullene (allmänneligen kallad »Ulla»). Kyrkan är modern. En dopfuntsfot (*) är inlagd i gamla kyrkogårdsmuren.

Laske härad.

Bitterne. Kyrkan är nybygd att gemensamt begagnas af Öster- och Vester-Bitterne socknar. På storklockan läses: (en krona) defunctos : ploro : populum : voco : festa : decoro : ✠ anno : dni : m^o : cccc^o : xvi : fbsa : fait : ista : ka(mpana).

Larf. Kyrkan temligen stor, utan torn, ful. Runstenarne vid kyrkan (Lilj. 1388 och 1389) finnos icke.

Runsten (*) (grasten) å Larfs hed, 4¹/₂ alm hög, 3¹/₂ alm bredast, bränd i synnerhet vid midten af ormslingans nedersta bugt, och derföre svårläst (Lilj. 1390). Af inskriften kan med säkerhet läsas i teckningen allenast: RYK : RYHI : YTI : DTHI : YTIK : (YNTIK) : YNT : Y(N)YTRDY : IR : I?(TRIF?) : YDPT : YND : TRNT(IT) BITRYI : IT : *THY...

Hela trakten är full af uraldriga minnesmärken, såsom grafkullar, stensättningar af flera slag m. m., bland annat 21 stående och liggande stenar (domsäte) i »Stenbäckslöckan».

Lundby. Kyrkan liten, utan torn, med tegeltak, invändigt trätak. En dopfunt (*) af täljsten, med en bladranka strax nedanför kanten.

Längjum. Kyrkan liten, utan torn. Dopfunten af vanlig form, lik fig. 12. Tva gamla klockor utan inskrift.

Tråfva. Kyrkan är mycket liten (blott 9 alnar bred invändigt), med lågt, groft torn samt tornrum med tornbåge och smal tornspets. I taket målningar af år 1780. Öfver chordörren sitter ett smidadt och maladt epitafium (*) fran år 1737. En dopfunt närmast lik Slöta kyrkas (s. 119).

Pa kyrkogarden en grafbyggnad (*), med grund af sten och med trätak i tvenne afdelningar, uppbytt af hörnstolpar, tillhörigt släkten Mannererantz.

Vedum. Kyrkan liten, utan torn. Utvändigt öfver chordörren sitta herr Per Larsson Hjertas och hans fru Märta Lindelöfs af Kedum vapen, huggna i sten ar 1681 (*). Dopfunt af täljsten med djurfigurer, lik funten i Tängene (sid. 137). Tva gamla klockor, utan inskrifter.

Pa kyrkogarden finnes ett grafmonument (*), liknande det nyss beskrifna vid Tråfva, inneslutande grafstenar öfver Per Hjertas broder Bengt och deras gemensamme svärfader Hans Jonsson Lindelöf.

Skånings härad.

Bjerklunda (Bjerka och Härlunda). Kyrkan ny, uppförd af huggen sten. En dopfont (*) af täljsten, fyrkantig, med rundt hal, med djurbilder och slingsirater i relief¹⁾. Storklockan gammal, utan inskrift; lillklockan har endast bokstäfverna d s t p i , af hvilka dock den andra i ordningen är tvetydig.

På Glasestorp i Härlunda, vid skogsvägen till Marum, finnes en stuga med »läm» (spjäll-lucka) på takets yttersida (*).

Edsvära. Kyrkan modern. På ett skåp i sakristian stå 24 större och mindre helgonfigurer, en del i grupper, samt en mansfigur med ett trollhufvud under fötterna. Två gamla klockor utan inskrifter.

Fyrunga (kallas vanligen Furska). Kyrkan är gammal, med litet torn och $3\frac{1}{2}$ alns tjocka murar i vestra ändan, som är äldst; tillbygd år 1808. Flera huggna grafstenar i choret och gången, inflyttade från kyrkogården. Dopfont (*) af sandsten. Vanligt rökelsekar af malm. Lillklockan gammal och lang, utan inskrift.

Gerum. Liten stenkyrka med torn och särdeles hög tornspira, invändigt tornbåge och flatt brädtak. Tre helgonbilder i vapenhuset. På storklockan: $\text{† a. dñi. m. d. b. fusa. fuit. hęc. rapna. [campana] ad. honore. di. et. sancte. anne. matris. marie. laus. sit. deo. et. sanctis. eius.}$ Lillklockan, liten, gammal och lang, utan inskrift.

I södra utväggen af tornet ses invid marken en del af en runsten (*), öfverhöljd af tjära och kalksmörja. Lilj. 1672. (EFFIR bör vara $\text{R}^{\text{V}}\text{†}\text{I}\text{A}$, $\text{U}^{\text{P}}\text{U}$, $\text{R}^{\text{P}}\text{†}$). Lilj. 1688 fans ej.

I landsvägsdiket, nära norr om Flata gästgifvaregård, står en pëlarlik sten (*), $1\frac{3}{4}$ alm hög med 12×14

¹⁾ Förvaras nu i Skara museum. (H. H.).

tuns öfveryta, med fem fördjupningar af omkring 1 tuns djup, «fingermärken af en jätte, som kastat den»¹⁾.

Händene (vanligen Hända). Tvenne dopfuntar, den ena (*) af sandsten, cylindrisk, den andra (*) af täljsten, med utsvängda sidor; de sta på hvarandra i tornrummet. Storklockan: (ett krönt hufvud) anno + dni (ett bomärke i en cirkel) m + d + xviii (hufvudet) sancte O iohannes + ora + pro + nobis. Lillklockan gammal, lang, med en stämpel, men utan inskrift.

Härjevad. Kyrkan liten, af trä, ny. Bänksätena a läktarne bestå af 5 tuns plankstockar. På dopfunten fig. 9 ses: en memiska med svärd och sköld stridande mot en drake; två centaurer stridande mot hvarandra; en engel med liljestaf; dopet i jordan; en väpnad memiska.

Ljung. Kyrkan modern; kyrkdörren med rnor (Lilj. 1689) förstörd²⁾. Storklockan gammal, utan inskrift; lillklockan har ordet *Thesus* och derunder ett likarmadt kors.

Fig. 9.

Å Svante Svenssons vind i Lampegården fans mer än ett hästlass helgonbilder, somliga rätt vackra, köpta från Lidköpings kyrka.

Marum. Modern stenkyrka. Dopfunten med drakfigurer (*). På kyrkogården en grafsten utan inskrift, mer än 2 alnar lang, på hvilken är uthuggen en ryttare med fana. Ett rökelsekar (*) af brons. Ett väl gjordt crucifix af messing å träkors.

Qvånum. Altartafla i tre våningar, nattvarden, korsfästelsen och uppståndelsen, samt de fyra evangeli-

1) Afbildad i Nilssons Bronsålder s. 135 (den öfversta figuren). På originalteckningen i P. A. Säves berättelse är dock stenen något högre samt öfverändan omgifven af något mera rundade kanter. (H. H.)

2) Måne icke Liljegren menar en grafsten i kyrkdörren? (H. H.)

sterna deromkring. Ett grafkors(*) af täljsten å kyrkogården. En del af dopfunten i klockaregården.

Saleby. Kyrkan af sten med ovanligt hög och vacker tornspets. Altartaflan af år 1663, köpt från Skara domkyrka. Grafsten öfver kyrkoherden Sveno Bornander † 1694. Ett grafkors(*) af sandsten med upphöjda figurer ligger på kyrkogården. Den mindre klockan, 1 alm 6¹/₂ tum vid i nederkanten och 1¹/₄ alm hög (till öglorna), har denna inskrift: † P† : I I I Y : N I R : Y # R : P I : N I R : P N H * N I † I R I P : 1 N : * N I † I R I P : 1 I N * N : N I † I R : † Y : I I I I : Y R I : B A R P : Y N H : + I + Y + I + I : † I † I † I : I I Y † I Y : I I Y † Y : † N I : † samt i en rad längre ned: 1 I † I I I N H · H I P : B I I I I I Y I N H : Dessutom fyra kors och en rutad list. Runstilen är mycket tydlig Lilj. 1985 (som icke är fullt korrekt). De öfre runorna äro 1³/₅, de nedre 1¹/₃ tum långa.

Vid Rasagården nära landsvägen en stensättning, af hvilken flera stenar blifvit skadade genom ett sandtag.

Skallmeja. Kyrkan utdömd. Dopfunts-skål och fot, som icke höra tillsammans. En större sten i östra vapenhusväggen, kanske med runor. Lillklockan gammal och lång, utan inskrift. En Maria med Barnet, skuren i trä, står i en nisch(*) på utsidan af vapenhusets södra gafvel, 8 alnar öfver marken.

Synnerby. Lillklockan har inskriften M A. b ihs M. Sancte Erick +.

I östra utmuren af vapenhuset en runsten(*) (Lilj. 1347). Der står: Y † R A · † N Y · Y † N · R I H T N · H T I · P † † H I · † Y † I A · N † N R P : Y † P N R · H I T · Y N Y · Y N P † † · P † Y T.

Trässberg. Kyrkan modern. Två gamla klockor utan inskrifter.

Vinköl. På kyrkogården en dopfont med fyrflikig skål(*).

Vånga. Kyrkan gammal, men tillbygd i vester år 1744. Sönderslagen dopfont med upphöjda figurer

(riddare, drake, bladslingor m. m., örn- och menniskofigur på foten). Lillklockan, gammal, lång, utan inskrift.

Åsaka. På Storklockan: δ 8(?) bipre(?) fiat folu tbo sicot in celo s in terra ano dni 1540 (. . . fiat voluntas tua sicut in celo sic in terra).

Öttum. Kyrkan gammal, af huggen sten, med chor, groft torn och hög tornspets. En gammal tafla i olja (Christi uppståndelse). Liten primklocka. Dopfuntskal(*) med centaurer, drake, lejon, biskop o. s. v. Rökelsekar af brons. Sex helgonbilder (S:t Karin med hjulet, S:t Sigfrid med tre hufvud, en konung på ett troll, S:t Johannes i grytan¹⁾), en riddare och en qvinna med bok.

Barne härad.

Eling. Kyrkan liten med rundbågiga fönster. En vanlig dopfunt af täljsten.

Essunga. Storklockans inskrift: \dagger anno \div domini \div millesimo \div qadringesimo (ett hjerta) seagesimo (krona och kors), (terci)o.

En bantasten(*), 3 alnar 22 tum hög, omkring 14 tum i fyrkant, står i en gärdesgard i Essunga-byn.

Foglum. Kyrkan liten, utan torn, med tegeltak. På altaret står dopfunten, ofvanpå denne predikstolen, och bakom predikstolen altartaflan! En bild i ek af Maria med Barnet, öfversmord med kalk.

Kedum. Dopfunten af täljsten(*), söndrig, och grafstenen öfver ett adligt fruntimmer fumos a stommens fägard. I kyrkans södra utmur en lång och smal runsten(*) med otydliga runor. Stenen upptäcktes på

¹⁾ Enligt legenden sänktes Evangelisten Johannes, under kejsar Domitiani regering, ned i en kittel med sjudande olja. Detta skulle hafva skett vid Rom utanför den latinska porten. Minnet häraf firade kyrkan den 6 Maj, Johannes ante portam latinam. (H. H.).

1860-talet. En bautasten (*) i Kedum, $3\frac{1}{2}$ alm hög, $1\frac{1}{2}$ alm bredast, $1\frac{1}{4}$ alm tjock.

Kyrkås. I vapenhuset en kalkstruken bild af Maria med Barnet.

Lekåsa. I sakristian en bild i ek af Maria med Barnet, samt en martyrer med sin egen hud på armen; en dopfunt af sandsten, vanlig form. Lillklockan lång, smal, gammal.

Lång. Kyrkan af trä med stenor. Storklockan gammal, utan inskrift.

Naum. Kyrkan af ek. Allt prydligt lærer hafva förstörts år 1811.

Ryda. Intet af antiqvariskt värde.

Skarstad. En rund tafla (*), snidad i trä (Christus bunden mellan tvenne män¹). En dopfunt af täljsten. Storklockan gammal, lång, utan inskrift, ovanligt stor.

Vara. Kyrkan af trä, gammal. Ett altarskåp (*), snidadt. [I midten Treenigheten]. Fyra snidade tafflor,

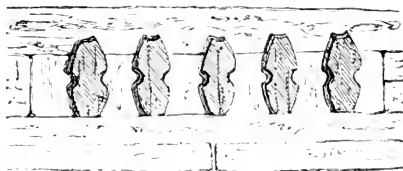

Fig. 10.

Christi födelse, bebadelsen, Elisabeths besök, de tre vise männen. Dopfunt (*) af täljsten, bågarklik. Ett galleri af ek, 3 alnar 19 tum långt, i vestra väggen af vapenhuset (fig. 10). Storklockan gammal, utan inskrift, spräckt.

Åsaka. Kung Rånes sten (*), en runsten a Sanda-backen i Vestergarden, $3\frac{1}{2}$ alm hög, Lilj. 1384. Här star dock sti icke stin, þasi icke þasu, kirm icke kirm, si icke sex, trig icke trik. Der i närheten, a Sanda-

¹) Finnes nu i Statens Historiska Museum. Inv. 3475.

backen, en krets af sju »domstenar» (*), de två högsta äro 2 alnar höga, samt en bautasten (*), $2\frac{2}{3}$ aln hög. Öster om landsvägen stå fyra bautastentar (*); vester om vägen äro fyra mindre stenar ställda i fyrkant. Söder om landsvägen, sydvästligast af alla dessa fornlemningar, en bautasten (*), $3\frac{1}{2}$ aln hög.

Här och der i husen ser man ännu »sängskåp» med »sängpall» (*).

Önum. Altarskap (*) med dörrar och snidade figurer. Dopfunt af täljsten lik fig. 12. Utvändigt i kyrkan under takspranget ett bräde, 14 alnar långt, $\frac{1}{2}$ aln bredt, i hvilket äro utskurna eller ristade figurer, drakar, en »dromedarius», och en rundbågsrad.

Viste härad.

Bjärby. I en bäck vid Lärkegapet under Sisslagården en runsten, 6 alnar lång, 1 aln bred och $\frac{3}{4}$ aln tjock, med följande tvaradiga inskrift: $\uparrow\uparrow\uparrow*$: $R1\uparrow\uparrow1$: $\uparrow\uparrow\uparrow$: $\uparrow\uparrow\uparrow\uparrow$: $\uparrow\uparrow\uparrow R$: $B\uparrow R\uparrow$: $\uparrow R\uparrow\uparrow$ · $*\uparrow R\uparrow\uparrow$: $\uparrow\uparrow\uparrow\uparrow(?)$: $\uparrow\uparrow\uparrow$: Förmodligen en af de hos Lilj. 1380—1382 anförda runstenarne.

Bäreberg. Lillklockan gammal, utan inskrift.

Vid Hult en graf kallad »Jätte-Stövan» (*). Dess inre är ett aflångt fyrkantigt rum, med väggar af kantstående hallar (af 2 alnars höjd) och med tre takhallar. Det hela täckes af en jordkulle. Ett stycke utanför grafvens öppnade ända stå tvenne resta stenar. Grafvens hela längd är 15 alnar, dess inre bredd omkring 3 alnar.

Flakeberg. En dopfunt står till hälften nedgräfd i kyrkogården, närmast lik dopfunten i Långum (sid. 137). Lillklockan har följande inskrift i bakvända majuskler: \uparrow AVE : MARIA : GACIA(?) : PLENA : DOMINVS : TECV : BENEDICTA . TV

IN : MVLIERIBVS : ET BENEDICTVS : FRVCTVS : VENTRIS TVI
SANCTA : CATERINA. —

Fremmesta. Östra kyrkogårdsluckan har en tornlik öfverbyggnad (*), i hvilken de två klockorna sitta. På lillklockan läses: *log . is . mynen . naem . lan . moer . macchten . mj . m . cccc . elbij* (ros, kors).

Vid Bäck å ömse sidor af vägen till Bärebergs kyrka, tre bautastenar (*). Drottning Astrids graf omtalades i engden, men befans vara ett obetydligt, oordnad stenröse. Baljemostenarne (*), två resta stenar bredvid hvarandra, vid Anestad-Frisegården, på kanten af ett sandtag å häradets allmänning; den ena stenen är 5 alnar, den andra 4½ aln hög. Enligt sägnen ligger här begrafven kung »Balje», som skall hafva bott i Lefvene socken på Baljered. Å samma mö en tredje sten, Håstenen (*), 4⁵/₆ aln hög, rest der kung Baljes körsven Hard stupat. Enligt sägnen anföll kung Balje konung Anund på Anundstad (Anestad) i Främmesta, och förde bort hans son på sadelknappen. Anund förföljde Balje till Baljefors, slog körsvennen Hård vid Ha-sten, befriade sin son och slog slutligen Balje och dennes son på Baljemon. Kung Ane säges vara begrafven vid Anestenen, en 5 alnar 15 tum hög sten i Anestad-Frisegården i Fremmesta, hvilken förr legat kull, men år 1859 restes af gårdsbönderna, med tillrådan och hjälp af friherre Fr. Phil. Hjerta på Fremmesta.

Hyringe. Dopfunt af täljsten med ovanligt bred kant (11 tum), lik dopfunt i Grolanda.

I södra utväggen af kyrkan en runsten (*), 4 aln 4 tum lång, med vänderunor. Inskriften lyder: *ÞNR 4 1 T : R 1 4 Þ I : 4 1 T : Þ I 2 4 I : 1 4 1 T*. Försättningen afslagen.

Lefvene. Kyrkan (*) gammal, märklig, med två torn och ett tredje på Reuterska grafchoret. Lillklockan gammal, lang, utan inskrift. I kyrkan förvaras Lefvene gälds fana (*) med årtalet 1710.

Långum. Kyrkan liten, gammal, utdömd. Några helgonbilder (*). Dopfunts-skål (*) med människor stridande mot djur o. s. v.

Malma. Gammal gråstenskyrka, utdömd. Dopfunt (*) af täljsten, med flera figurer. Lillklockan (med oregelbundna runor) AVE MARIA IASSUS. † (med oregelbundna majuskler) HAQUINUS MAGISTER. Samma inskrift finnes å Herrljunga klocka. I ett källarhål under klockstapeln låg en nästan oskadad qvinlig helgonbild (*).

Sparrlösa. Tvemne runstenar (**) (kanske fordom en enda), liggande efter hvarandra i södra muren af kyrkan, omkring $\frac{1}{4}$ aln öfver marken, Lilj. 1379. Runstenarne Lilj. 1378 och 1692 funnos icke.

Trökörna. Dopfunt af täljsten, vanlig.

Tängene. Dopfunt af täljsten med grofva djurfigurer på skalen. Foten är alltför stor, så att den antingen hört till en annan funt eller ock fattas mellanstycket. Tre helgonbilder, deraf en Johannes evangelisten med kalken. Lillklockan gammal, liten och smal, utan inskrift.

»Kung Knuts graf» (*), 11 alnar lång, $2\frac{1}{2}$ aln bred (troligen en hällkista) bland »Pekebergen», s. om kyrkan. Alla stenarne af gräberg. Dervid hittades under en sten tre halfskeppor bössflintor. Söder derom skulle finnas runor på en berghäll, men de voro blott naturliga sprickor.

Runsten (*) bland Härskulla-bergsbackarne, nära öster om Grästorps gästgifvaregard, nyligen med stenborrade skott sprängd i fyra delar, Lilj. 1383, (HFIAYNT icke HIRYNT). Jordegaren Gustaf Svensson lofvade att, sedan stenen blifvit hopsatt, resa honom liksom runstenen i Bjärby socken vid tingshuset i Grästorps.

Kinne härad.

Bredsäter. Liten kyrka af trä, spanad. Simpel dopfunt af sten. Gammal storklocka utan inskrift.

Fullösa. Liten stenkyrka. Dopfunt(*) af sandsten, med bladranka. Storklockan af år 1533 med ett bomärke.

I hagen »rödjan» (Thorsberg) vid den nybygda Fullösa-Värmagården under Kinnekulle enstensättning af

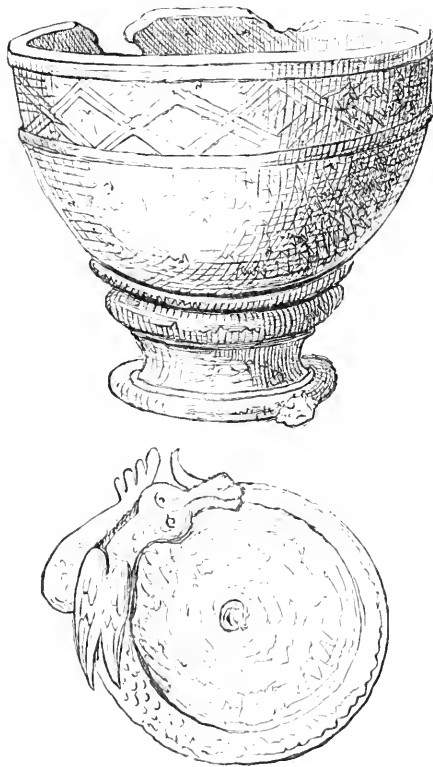

Fig. 11.

9 (10) halffaman alm höga stenar i tre parallela rader. Kallas ett domarsäte.

Å Ödekyrke hemman några gråstenar efter Birums eller Bolums ödekyrka. Der finnes äfven en dopfunt af sandsten (fig. 11).

Götened (vanligen kallad Göta). Altarskåp(*) med snidade bilder. Cylindrisk dopfunt(*), ornerad. Tvenne helgonbilder. Två blosshällare(*).

Holmestad. Liten stenkyrka. Permarne till en kyrkobok af pergament. Dopfunt af täljsten, utan figurer. Storklockan gammal utan inskrift.

»Ring-Kung», en backe, der en kung skall vara begrafven, men sjelfva minnes-stencn är sedan minst 40 år förstörd och försvunnen.

Kesta. Liten stenkyrka(*) med hvalf i vestra ändan. Några skadade helgonbilder. Två gamla klockor utan inskrift.

Klefva. Liten stenkyrka(*) med hvalf och särdeles vacker tornspira. En mater dolorosa, skuren i ek, samt en bild af S:t Anna på en stol under en baldakin. En ovanligt stor, krukformig dopfunt(*); på öfra kanten och strax nedanför denna några bokstäfver, som icke synes gifva någon mening. Storklockan gammal, utan inskrift. Grafstenar öfver kyrkoherden Bengt Arenius († 1674), dess son Ingemar Clefberg († 1693) och Per Clefberg († 1703).

I Klefva by, några steg vester om vestra kyrkogardsluckan, ligger »grann-halla»(*), 6 alnar lång, 3 $\frac{1}{4}$ aln bredast, hvilande på fyra grästenar, på hvilka byns husbönder intill år 1844 plägade sittande hålla by- eller granna-stämman under granna-fogden. En dylik grannhall har legat vid korsvägen i det närbelägna Kesta och säkert äfven ännorstädes i orten. I senare tid har man på stenen inhuggit orden: TÄNK PÅ ÄNDAN SÅ GÖR DU ALDRIG ILLA, samt äfven anbragt ett hal i midten för midsommars-stangen.

Ledsjö. Liten stenkyrka med torn. Storklockan gammal, lang, utan inskrift.

Lugnås. Liten stenkyrka med trätorn. Konung Carl XII:s porträtt i olja med rikt snidad, förgylld ram. Simpel dopfunt.

Mellplana. Modern kyrka med gammalt torn. Epitafium med fyra medaljongporträtter, deribland en pictor

et contrafactor Joh: Joh^{is} Aureller. Storklockan gammal, utan inskrift. Lillklockan ✚ bt : sit : cristo : laus : me : fecit : prester : olaus : amen :

Tre hallar stå i rad vid landsvägen. Den största, närmast kyrkan, 6 alnar lång, 3 alnar hög, har Trolle-, Posse- och Krumme-vapnen samt årtalet 1589.

Sil. Ovanligt liten stenkyrka (*) med triumfbåge och platt brädtak invändigt; hvalfven äro bortbrutna. Dopfunt (*) af sandsten, lik fig. 12. Många gamla grafstenar, äfven dubbla, af hvilka en är rund i storändan.

Fig. 12.

Vedum. Liten kyrka af huggen sten med massivt, vækert torn, triumfbåge och stenhvalf. Dopfunt af sandsten (fig. 12¹). En bild af Maria med Barnet i ek. Gamla dubbla grafstenar, lika Ugghluns-stenarne.

Vesterplana. Gammal korskyrka (*) med låga hvalf. Snidade bilder af Maria med Barnet samt Christus med lammet och segerfanan. Dopfunt (*) af kalksten med väpnad ryttare, drake, centaur, biskop, blommande träd m. m. under rundbågar.

Vättelösa. Liten stenkyrka med triumfbåge, chor med stenhvalf, tvenne dito i högkyrkan och platt tak i vester. Dopfunt (*) af täljsten med drake-, djur- och memiskobilder under låga rundbågar.

»Tjus-grafven» (enligt uppgift den ryktbara Gylingshammaren), på Tjusgrafsmon, en blott omkring 30 alnar lang, trång dalhåla af vid pass 100 alnars tvärrätt, full af barrskog, sten och grastensblock.

¹) Dopfunten är spräckt, men springan har icke blifvit återgifven på träsnittet. (H. H.).

Å Korsbacken, nära öster från Gullhammar, en skadad stensättning af åtta stenar, den högsta $1\frac{2}{3}$ alm.

Österplana. Gammal korskyrka med en pelare, kors-hvalf och tvädelade fönster. Dopfat (*) af messing med bebädelsen, oläslig inskrift och tvenne vapen. En Christus-figur af elfenben på träkors, af utmärkt fint och skönt arbete. Tvenne helgonbilder af trä. Sakristian har tumhvalf samt å murarne förstörda målningar. Dopfunt (*) af sandsten, med bladrankor.

Graf (*) af kantstående kalkhallar, ungefär 1500 alnar sydost från kyrkan å Kinnekulle, på vida öppna fältet.

Kinnefjerdings härad.

Broby. Ingen kyrka finnes mer, men i en stapel (stentorn) sitta två moderna klockor.

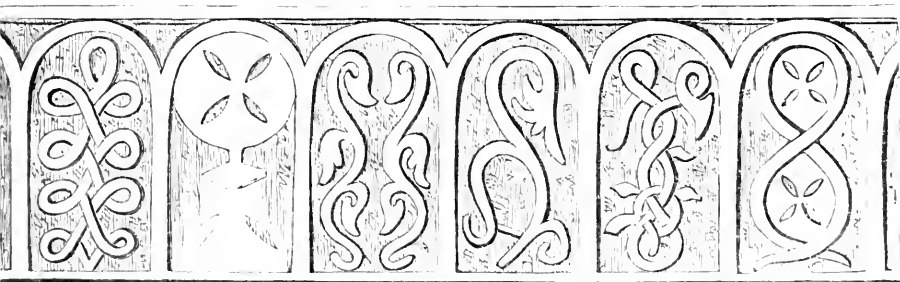

Fig. 13.

Hangelösa. Modern kyrka. Dopfunt (*), rund med lodräta sidor, delade i elfva ornerade fack. Som prof meddelas fig. 13.

Bada klockorna äro gamla och utan inskrift, den större ovanligt lång.

Hassellösa. Kyrkan af huggen sten med torn och ganska hög, vacker spira. Vanlig dopfunt. På norra chorbäggen, öfver sakristidörren, ett öfverkalkadt skilderi med tre personer öfver en bage (*).

Hofby. Liten stenkyrka med träorn. Ett träsnideri (S:t Görans strid). Storklockan lang, utan inskrift. Vanlig grof dopfont af sandsten. Stympadt grafkors (*).

Härened. Modern stenkyrka. Hvitmalad bild af Maria med Barnet. Dopfont af täljsten, inbygd under predikstolen, lik fig. 9. Lillklockan gammal, lång, utan inskrift.

Källby. Dopfonten under predikstolen. Tvenne snidade bilder.

I Högstensgårdet i Bengt-Pers-garden af Källbytorp

Fig. 14.

en stensättning (*) af åtta stenar, af hvilka en är 3 alnar hög.

Linderfva. Kyrkan af huggen sten med chor, inbygdt torn, triumfbåge, tornbåge och hvalf i hela kyrkan. Två helgonbilder. På Storklockan: † anno † dni . d . v . vbi . do . got . bbsse . yacop . dssse . klokke . in . sunte . peter . bn . sante . iohannes . erre. Längre ned på klockan ett ornament (*). På Lillklockan: † anno † dni † m † d † xvi † petrus † est(?) patron in :

Ofva. Kyrkan modern. Manga, prydliga grafstenar i gangen och vapenhuset.

Skeby. Kyrkan modern. Maria med Barnet, hög relief i trä. Dopfont af sandsten, af hvars figurer här återgifves en del (fig. 14). I öfrigt ser man der en man med svärd och sköld stridande mot en drake.

Skålfvum. Kyrkan särdeles vacker, med stort torn, högkyrka, chor och altarsstad af huggen sten, rundbågig,

hvälfad, med port i vester och tvadelade torngluggar (fig. 15). De nya fönstren äro fyrkantiga. Tornets spets är fyr- och åttkantig; det öfriga taket skifferlagdt.

Altartaflan, Christus och två qvinnor, väl snidade och förgyllda.

Ett skilderi (*) af sten, 3 alnar 2 tum långt, sitter 12 tum öfver marken på södra sidan af högkyrkan. Se *Antiqv. Tidskrift för Sverige* II, s. 357. Ett annat skil-

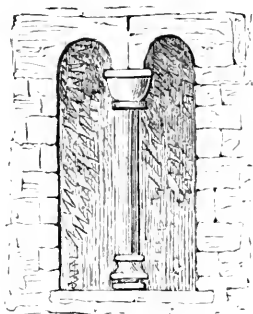

Fig. 15.

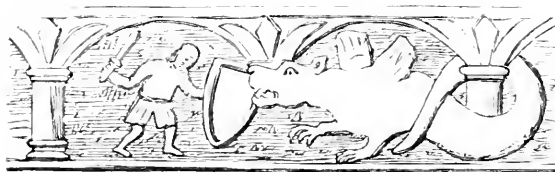

Fig. 16.

deri (*), fyrkantigt, med tvenne englar, en menniska och ett lejon i vinklarna af ett kors, sitter under södra chorfönstret. Ett tredje med en biskopsbild (*), å muren jämte triumfbågen. En list af bladornamenter (*) söder under eller i triumfbågen. Fyra helgonbilder af ek.

På kyrkogården en dopfunts-skål med reliefbilder, deribland fig. 16, — i öfrigt ser man Jesu dop (jfr fig. 14) och beväpnade män — samt en likkistformad grafsten (*), med nästan utplånad inskrift.

Säfvared. Gammal kyrka med hvalf, utom i choret. En simpel dopfunt (*), liknande en täljstensgryta.

På Brakelunds-hedens högsta höjd, vid gränsen mellan Säfvareds, Linderfva och Hassellösa socknar, finnes ett »tingställe», en krets af elfva resta stenar, den högsta 2 alnar 9 tum hög; kretsens diameter omkring 20 alnar. — På en grusbacke vid torpet Lugnet, under skogen å Lingärdet vid Filsbäck, en stensättning (*) med 25 almars diameter, bestående af fem staende och tre fallna stenar; den största af de staende är $2\frac{3}{6}$ aln hög. Jordegaren lofvade, så vidt möjligt, resa de tre fallna stenarne. — En bautasten (*), 3 alnar 4 tum hög, på skogen mellan torpen Stora och Lilla Liden, ungefär 400 alnar öster om den sistnämnda stensättningen.

Kallands härad.

Gillstad. Kyrkan af sten, men en del af norra och vestra gafveln är dubbeltimrad af ek, bestående af 5 eller 8 tums tjocka stockar, bygda med ett mellanrum af $1\frac{1}{2}$ aln. Snidad bild af Maria med Barnet.

Göslunda. Kyrkan bygd af tuktad sandsten. Skilderi (*) af sandsten, med tvenne menniskor å ömse sidor af ett kors, 4 alnar öfver marken, å kyrkans södra utsida. Ett annat (*) i vapenhuset, öfver kyrkans södra ingångsport (strid mellan menniska och djur). Å samma port två kapitäl, å det ena en menniska hållande ett kors (*), å det andra en menniska med staf (*).

En runsten sitter uppe i smygen af kyrkans södra ingångsport, med runorna vända nedåt, Lilj. 1364. : ÞN†A†N : A†B†R*†Y†R : ††IA †N† : R†B†N†) · Y†N†† : ÞN† : IH†. Dopfunt, cylindrisk (*). Två gamla klockor, långa, utan inskrift.

) Eller IH†B†N†?

Hjerpås. Kyrkan modern. Två gamla klockor, långa, utan inskrift. Runsten (*) i högkyrkans vestra utmur, något under marken, Lilj. 1564.

En bautasten (*), 4 alnar hög, nordost om kyrkan vid skollhuset. Några steg derifrån en stensättning af fyra stående och en liggande sten; landsvägen går mellan stenarne.

Häggesled. Liten kyrka med chor och rundbågig triumfbåge, utan torn. Nattvardskalk (*) af silfver med inskrifterna MARIA IHESVS SOTH.. samt *hunc calicem fieri fecit oluoch de cobelaw p(re)p(osi)t(u)s ecc(lesi)e warmien(sis) MCCCCXIII^o 1*). Bild af en biskop stående i en gryta (*). En gammal klocka utan inskrift.

Fragment af en runsten (*), blott hörnet af ristningen med orden $\text{H} \uparrow \cdot \text{N} \uparrow \uparrow \text{I} \dots$ Lilj. 1580—1585 funnos icke. Grafsten, (*) 3 alnar lång, med fördjupningar samt tvenne stenkors vid ändarne, af vid pass 2 alnars höjd.

Kedum. Intet af antiqvariskt intresse.

Lafva. I kyrkan en Christus-figur af förgylld mesing, 21 tum hög.

S:t Mariæ kapell, (*) litet som en stuga, deladt i två afdelningar med ett slags triumfbåge. Bild af Maria med den döde Christus i sitt knä, snidad.

I Tranebergs trädgård en simpel dopfunt (*) af sandsten, som skall hafva tillhört Senete kyrka.

Mällby. Söder om kyrkan en runsten (*), i Tolsgårdens »uppersta gärde», inlagd i en gärdesgård åt vägen, sönderslagen 1856. Af inskriften synes $\text{N} \uparrow \text{R} \cdot \text{R} \text{I} \text{H} \uparrow \text{I} \cdot \text{H} \uparrow (\uparrow) \text{I} \uparrow$.

Rackeby. Runsten (*) på kyrkogården, stående på kant utmed norra kyrkoväggen. Runskriften å ena kanten, Lilj. 1563. Der står $\text{H} \uparrow \uparrow$ icke STA samt $\text{H} \uparrow \uparrow \text{I}$ icke

1) Warmia = Ermeland i Preussen.

ASKIL. Femton grafkors af sten äro lagda till gångstig vester om kyrkan. Lillklockan är gammal, lång, utan inskrift.

Tegelstycken i jorden i Öfre Storgården äro numera det enda, som påminner om det forna klostret.

I Rackeby Öfre Storgård besågs en gammaldags bondbyggning, 87 alnar lång, 10 alnar bred och $3\frac{1}{4}$ aln hög till takfoten, innehållande i samma länga tre särskilda bondehushåll, med tre skorstenar på taket och med golfvet liggande något under jorden. Väggfönstren med deras trekantiga öfverbyggen sitta upp i takfoten, dit de på samma sätt öfverbygda dörrarne räcka, men på sjelfva det flatt sluttande taket sitta ock takfönster i fyrkantiga ramar. Allt invändigt är i gammaldags stil. Spisen är stor, utrundad och hvitlimmad, sparrarne och »krunnstängerna» äro sirade med hemväfda fransar och spetsar, äfvensom hyllorna på gafvelväggen och sängkransen, som äro tätt besatta med fat, tallrikar, muggar, kannor, ljusstakar m. m. Sängen är fastbygd och omgifven af sparlakan. Något inre loft fans naturligtvis icke. Bonden sjelf var klädd i kortbyxor, med röda strumpeband och skinnrock. Han sade sig, liksom det öfriga socknefolket, härstamma från Dalfolket d. v. s. från Dalsland, hvarifrån de efter den stora pesten (1350?) skola hafva invandrat i den öde bygden. Då gjorde de sig en egen dörr, »Dalboporten», på Rackeby kyrka, hvargenom »Dalfolket» inträdde.

Lindö i Vänerns skärgård besöktes, emedan lemningar af en gammal byggnad sades finnas der, men der sägs icke sten på sten. Vid sjöns strand ej långt från Lindö ligger Järnehus, nu blott några öfvervuxna, knapt synliga jordåsar (*), der och hvar bestående af kullersten och murbruk. Skall vara lemning af en borg vid Järnehamn.

Råda. Stenkyrka med torn och mycket hög spira.

Grafstenar öfver kyrkoherdarne Peder Petri † 1621 och Ingellus Petri † 1687. Helgonbilder. På lillklockan: m̄d̄xxviii + in + bigilia + sacti + johannis + bapt + ih̄esbs ‡ laudo + deu + beru + populu + cito + coboco + clera +. Om runstenen (Lilj. 1365) se Antiqv. Tidskrift för Sverige II, s. 150.

Skalunda. På storklockan: ‡ anno + dui + m̄d̄xxviii + fusa + est + het + campana + in + honorem + ih̄u + epi + et + sanctorum + laurencii + et + sigfridi + amen ‡. Lillklockan gammal, lång, utan inskrift.

Runsten i kyrkans stora gång mellan högkyrkan och choret, Lilj. 1363. Inskriften, som nu kan läsas fullständigt, lyder: *R†YNI : †NY : †YIY† : Y††N : Y††† : †IHI : †Y†† : Y†R†† : Y††NR : Y††.

Skarnshögen, stor och vacker, har fordom blifvit gräfd på flera ställen.

Slädene kyrkogård. I klockstapeln en gammal klocka utan inskrift.

Runstenen Lilj. 1366 finnes ännu.

Vid marknadsplatsen, sydost om kyrkogården, en dubbel stensättning af 12 stegs tvärmått. Flera andra äro bortgrädda.

Strö. Gammal kyrka med korshvalf, torn och hög, vacker spira.

Runsten(*) vid södra utsidan af kyrkobalken (kyrkogårdsmuren), funnen för tolf år sedan. Inskriften, som löper i en enda rak rad, lyder: :Y††I : Y††I : Y††† : ††HI.

Söne. Stenkyrka med ovanligt groft torn och hög vacker spira. Dopfunt(*) med flera bilder (krigare, djur o. s. v.) under rundbågar, samt en nästan oläslig inskrift. Ett skadadt rökelsekar af messing. Två helgonbilder.

Sönnersberg. Lillklockan lang, med en del af englahelsningen (Ave — tecum) samt ett oläsligt ord (minskler).

Tranum. Lillklockan af år 1574.

Tådene. Enkel dopfunt (*).

Ufvered. En snibbskål (*) i kyrkans sakristia. Här som annorstädes i orten är sed att upphänga i kyrkan efter ett barns begrafning ett halfark papper, siradt med t. ex. en krans af konstgjorda blommor, granna band, en spegelbit, glasperlor o. s. v. samt derunder försedt med en passande psalmvers och barnets namn, födelse- och dödsdag. Begravningsdagen ligger den s. k. kronan på likkistan, bäres under jordfärden af en yngling och upphänges sedan å qvinnosidans vägg i kyrkan.

Väla. En åttkantig dopfunt (*).

Åsaka. Kyrkan liten, utan torn, med korshvalf i choret och två dylika i högkyrkan, som har i vester en tillbyggnad af trä. En dopfunt (*) med samma ornering som fig. 12.

Ase härad.

Flo. Två gamla klockor utan inskrift.

Runsten (*) stående fritt å kyrkogården (icke, enligt Lilj. 1375, liggande i vestra kyrkogårdsmuren), lättläst. Liljegrens runsti bör rättas till R4PI. Nordvest å kyrkogården står en bautasten, 6 alnar hög, 2 alnar bred och ½ alm tjock.

Friel. Skadadt altarskåp. Ljusstake af jern, lik Hvaltorps kyrkas. Dopfunt (*) af täljsten med bladrankor. Lillklockan af år 1607.

En bautasten (*), »Högasten», 3¾ alm hög, står i en gärdesgård vid allmänna landsvägen, nära en marknadsplats i socknen. Omkring 60 steg åt vester tvenne resta stenar (*).

Håle. Runstenen (*), Lilj. 1369, är rätt läst. I Liljegrens läsning af runstenen 1370 bör rättas kirþu till R4RÐN, osmüt till R4YÐN†.

Karaby. Dopfunt lik Österplana kyrkas.

Näs. Simpel dopfunt. Runstenarne, Lilj. 1373 och 1374, återfunnos ej.

Julaftonen utsättes här nekar eller små sädeskärvar å en stör med tvenne korsade pinnar upptill (*), en s. k. sparfva-lock eller -nek, till fägnad för sparfvarne på julafton.

Sal. En simpel funt.

Särestad. Gamla altartaflan, med bild af treenigheten o. s. v., skadad, förvaras i tornet. På storklockan läses: *ano · dni m : d : xi : andreas : esberni · ebratbs* † †.

En runsten å kyrkogården (*), funnen år 1851, när gamla kyrkan refs, under tröskeln af stordörren på södra sidan, åt vapenhuset. : ?YIYΛ : ††YI† : ††I† ††YΛ · ††IΛ : ††I†BIDR† : *††B† : ?†† : *††Y : ††Y : †† : *IY† : ††† : Y†R††. Runstenen, Lilj. 1371, finnes icke.

Tun. Låg, cylindrisk dopfunt (*). Storklockan har en inskrift (*), af hvilken kan urskiljas: *Ʒ p iohanc. . i(?)* (vapen med ett kors) *dns : Ʒvel* (Possevapnet) *pose : ma* (korsvapnet) *ria : dsa* (Ellingevapnet) *nichsedotter : Ʒhs. 1).*

Runstenen Lilj. 1367 fans icke.

Täng. I kyrkan takmålningar af år 1669. Dopfunt (*) af täljsten, med djurbilder å skålen. Runstenen, Lilj. 1368, är alldeles utsliten.

Bautasten (*), 4 alnar 3 tum hög, nära midt för kyrkan vid landsvägen.

Ås. Lillklockan har öfverst orden: † *abe . maria . gracia . plena . domini* (krona) † †.

Runsten (*) å kyrkans norra sida, längst åt öster vid foten, liggande upp och nedvänd, till en del svår-läst, Lilj. 1372. Der står †††.

1) Herr Axel Nilsson Posse, bland annat herre till Tun, († 1551) hade i sitt första gifte Elsa Nilsson, dotter af den bekante herr Nils Claesson till Wijk, herr Sten Sture d. äs kusin. (H. H.).

Valle härad.

Häggum. Dopfont med blad-ornamenter. Storklockan med inskriften $\text{m} \text{ø} \text{d} \text{m} \text{l. x.}$

Lundby. En bautasten, «Fästene» (*), $4\frac{1}{2}$ alm hög, vid Tranum, 15 steg vester om landsvägen, nära norr om Axevall. »Om stenen rubbas, så dör fäboskapen i socknen, såsom ock händt.»

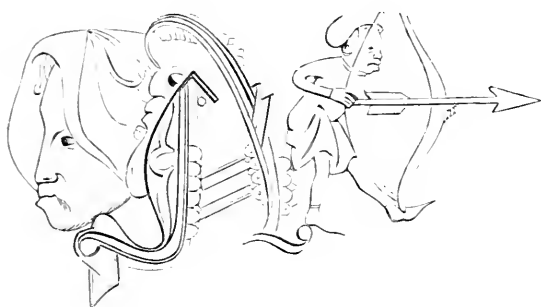
Efter Vestgöta-resans slut besökte Antiquitets-Intendenten Säve Sigtuna. Hans berättelse innehåller äfven uppgifter om fornlemningarne derstädes samt om flera fornlemningar på Gotland.

Bidrag till Svenska Medeltidens Konsthistoria.

Af

Hans Hildebrand.

4.

tt framåtskridandet inom den svenska medeltiden icke skulle hålla jämna steg med den utveckling, som tide-

böcker och konst hos Söderns och Vesterns folk förråda, är naturligt. Sverige drogs sent in i den europeiska medeltidens lif, och här var, just på grund af detta förhållande, det fäderneärfda folklynnets i dess egendomlighet synnerligen kraftigt. Med afseende på det förra kan det vara nog att påpeka, hvilken stor skillnad det fans mellan tillståndet i Sverige och Tyskland år 1250, då Erik Eriksson dog i Sverige, kejsar Fredrik II i Tyskland. Bakom den sednare ligger medeltids-ridderlighetens skönaste tid. Först efter Erik begynner hos oss medeltiden på fullt allvar, så pass det lyckades den tidsriktningen att här vinna en fullt utpreglad gestalt. I hvilken hög grad detta hindrades genom folklynnets trohet

mot de framfarna tiders art, ser man genast deraf, att här uppstod aldrig ett fullkomligt utbildadt länsväsen och att, när det kom till en slutlig resning mot stormannaväldet, var det från allmogen, som denna utgick.

Med afseende på olika riktningar inom konstens värld, fördelar man medeltiden i tvenne stora tidevarf, det romanska, som ännu fasthåller mycket af de antika elementerna, och det götiska, under hvilket de christnade Germanernas sinnesriktning fick ett fullkomligare och mera sjelfständigt uttryck. Gränsen mellan de olika perioderna, hvilka för öfrigt gå öfver den ena i den andra, faller något olika för olika länder.

De första kyrkorna i Sverige bygdes under den romanska tiden. Der de bygdes af sten och i orter, der befolkningen icke, i följd af en hastigt främjad odling, alltför snart ökades i hög grad, kände man icke på länge behof af nya kyrkobyggnader, allraminst på landet, hvar est de en gång uppförda ej voro mycket utsatta för våldens härjningar och hvarest man icke hade råd att bygga om, endast för att följa med tidens fordringar. Det är gifvet, att härigenom skulle den götiska konstens insteg hos våra fäder betydligt försenas. Detta berodde således i väsentlig mon på de yttre historiska förhållandena, och är ingalunda i sig ett tillräckligt vittnesbörd om någon nordbornes förkärlek för rundbågsstilen. Det är väl sant, att Nordens romanska kyrkor i allmänhet äro rikare ornerade än de senare bygda, men detta torde bero derpå, att det folkliga elementet var vid medeltidens början kraftigare än vid dess slut. För öfrigt visa de gotländska kyrkorna, hvad man kunde åstadkomma äfven under gotikens tid.

Jag har redan¹⁾ visat, huruledes gotiken, sedan den redan tidigt inkommit på Gotland, der måste uthärda

¹⁾ Antiquarisk Tidskrift för Sverige 2: s. 372 f.

en långvarig kamp med den romanska stilen, innan den, mot slutet af 1200-talet, blir segervinnaren. På det svenska fastlandet har man vida färre data till frågans afgörande. Det gamla Estuna-hvalfvet¹⁾, antagligen från år 1298, tillhör ännu icke gotiken, och år 1300 invigdes Sko dominikaner-munnors i rundbågsstil uppförda kyrka. Man har särskildt betonat detta senare år, då man tagit för gifvet, att kyrkans grundsten lades först efter 1297 års klosterbrand, som Rhyzelius och efter honom Kjellman-Göransson omtala. Huru det förhåller sig med branden kan jag icke upplysa, men visst är, att klosterkyrkan var till en del uppförd flera år tidigare. Att kyrkan icke började byggas först år 1297 framgår redan temligen säkert deraf, att vid kyrkomötet i Telge den 1 Augusti 1298 utfärdades af flera biskopar förmons-bref för dem, som i denna kyrka förrättade sin gudstjenst²⁾. Kyrkan kunde således då begagnas, och man tycker, att i privilegii-brefven hade väl en sådan ömmande omständighet som branden icke blifvit med tystnad förbigången. Men här talas om ett hinder för begagnandet lika litet som i privilegii-brefvet af den 15 Juni 1297³⁾. Fullkomligt afgörande är för öfrigt erkebiskop Nils Allesons uppgift i ett bref af den 25 November 1300⁴⁾, der han väl anför, att han invigt kyrkan i slutet af Augusti månad 1300, men att högaltaret förut blifvit invigt af framlidne Abo-biskopen Johan. Denne afled i utlandet såsom utvald erkebiskop i Uppsala år 1291. Hans val hade försiggått år 1289, och då hans efterträdare icke gerna hade nämnt honom som endast biskop, såvida icke kyrko-invigningen inträffat före erkebiskopsvalet, måste äfven Sko högaltare hafva blifvit invigt före 1289. Det

1) Antiquarisk Tidskrift för Sverige 2: s. 383 f.

2) Diplomatarium Suecanum II. N:o 1242 f.

3) Dipl. Suec. II. N:o 1198.

4) Dipl. Suec. II. N:o 1331.

blifver då sannolikast att förlägga altarevigningen antingen till 1286, innan den nyvordne biskopen öfverflyttat till sitt stift, eller till år 1288, då man vet att han vistades någon tid i Sverige¹⁾. Att numnorna skulle vända sig till honom med uppdrag att inviga deras kyrka, var ganska naturligt, ty han var, innan han blef biskop i Åbo, dominikanerprior i Sigtuna. Klosterkyrkan i Sko tillhör således icke århundradets tre sista år, utan troligtvis dess näst sista decennium. När man dessutom i valet af den romanska stilen lätteligen kunnat motaga intryck af det närliggande Sigtunas romanska kyrkor, bevisar detta fall väl, att man ännu inemot år 1300 använde den romanska stilen, men svårigen att denna ännu herrskade i full lifskraft.

Långt tidigare hade för öfrigt den götiska konsten vunnit insteg i landet. År 1289 uppgjordes kontraktet med Etienne de Bonneuil om uppförande af Uppsalas götiska domkyrka. Men detta är visserligen icke det första exemplet på det svenska fastlandet. Redan före 1250 fortsatte man den äldsta romanska delen af Linköpings domkyrka i götisk stil. Vid den tiden, heter det, voro alla stiftets kyrkor färdigbyggda²⁾. Man skulle på grund deraf kunna förmoda, att den romanska stilen inom detta stift spelt ut sin rol redan vid midten af 1200-talet, så vida man icke måste antaga, att den äldre stilen, när nybyggnad af någon anledning förekom, med förkärlek bibehölls. Emellertid må det anmärkas, att Wreta klosterkyrka, som år 1248 hade börjat nybyggas efter en klosterbrand, och som invigdes år 1289, är bygd i öfvergangsstil³⁾. Det tyckes på grund häraf,

1) Jfr Diplomatarium Suecanum II. N:o 965.

2) Dipl. Suec. I. N:o 354, ett bref af den 20 Dec. 1247, utfärdadt af päfliche legaten Wilhelm af Sabina.

3) Diplomatarium Suecanum. I. N:o 356. — Brunius, Konstanteckningar, s. 259.

som om öfvergången från romansk till götisk stil inträffat vid olika tider i olika stift, temligen tidigt i Linköpings, men senare, vid pass år 1300, i erkestiftet. I den isolering, som af gammalt rådde mellan de ursprungliga landskapen och deras efterträdare, stiftet, kan man finna skäl härtill liksom till de olika bildhuggarskolornas uppkomst. I Skara stift synes brytningstiden icke hafva inträddt synnerligen sent, och man kan således undra öfver de rena rundbågarne i Rådaehorets hvalfmålningar, så mycket hellre, som de der förekomma tillsammans med fullt utbildade spetsbågar. Detta beror på en långt gången konservatism, som dock måhända får sin enklaste förklaring i trähvalfvets form.

Förra gången framhöll jag betydelsen af den götiska konstperiodens kyrkliga vägg- och hvalfmålningar i erkestiftet. Till våra dagar hafva allenast de yngsta blifvit bevarade; de äldsta, som kunna dateras, äro från år 1437. Ifvern att pryda kyrkorna står helt visst i sammanhang med den tidens stora fosterländska rörelser inom det politiska området, men den framkallades dessutom genom en yttre omständighet. De allra flesta af de målade kyrkorna äro mycket äldre än målningarne. De uppfördes under den uppsalensiska kyrkoprovinsens första tid och fingo, åtminstone ganska ofta, invärtes trätak. Men dessa kunde icke trotsa tidens inverkan, utan måste omsider ersättas af nya, och man slog da tegelhvalf mellan de åldriga gråstensmurarne. Som de gamla kyrkorna inom flera delar af stiftet hade uppförts ungefär samtidigt och trätaken väl i allmänhet haft samma hallbarhet, blef det nögvändigt att nästan vid samma tid sla hvalf i en mängd kyrkor. De på detta sätt erhållna ytorna och väggarne pryddes då med målningar. Detta förtjenar så mycket hellre uppmärksamhet, som man i utlandet vanligen fann de götiska hvalfvens kupor vara alltför små, att med fördel

kunna fyllas med målade figurer¹⁾ Huru de tvenne riktningar inom denna målarekonst, som jag påpekade förra gången, uppkommit, och hur de förhållit sig till hvarandra, må tillsvidare lemnas ofogjort. Båda riktningarne äro samtida och ega en fullkomlig medeltidscharakter, utan minsta inverkan af det södra Europas renaissance.

Att den förteckning öfver erkestiftets målade kyrkor, som jag i föregående del af tidskriften meddelat, skulle befinnas ofullständig, visste jag. Jag är redan i tillfälle att förbättra en och annan uppgift samt att tillägga nya.

* **Alnö.** Målningarne finnas ännu bevarade, enligt benäget lemnad uppgift af hr biskopen A. F. Beckman.

93. Gryta. »Målningen, som under Archiebiskopens Jacobi Ulphonis tid är skedd, och af hans skjöldnärke på öster gafelmuren öfver altaret skönjes, innehåller Bibliska handlingar uthur gamla Testamentet och nya, samt war Frälsares stamfäders afteckningar.» Frediani, Upplands Kyrkiors Märkwärdigheter (Uppsala 1725).

94. Husby Långhundra. Kyrkan lär hafva varit försedd med vägg- och hvalfmålningar från medeltiden.

95. Knifstad. Kyrkan har varit målad. Peringsköld.

Knutby. Skölden med de tre gyllene sparrarne har, enligt uppgift af hr ryttmästaren C. A. Klingspor, tillhört Tomta-släkten, som haft egendom i Knutby socken. Således är Peringskölds teckning riktig, men hans förklaring felaktig.

Ramsta. Kyrkan med de tvenne bevarade vapnen lär nu vara nedrifven.

¹⁾ En af Tysklands mest ansedde konsthistoriska författare har enskildt uppgifvit, sedan han sett min i föregående del af tidskriften intagna uppsats, att hela Tyskland kan icke bjuda på en sådan rad af målade kyrkor, som ensamt erkestiftet i Sverige haft att uppvisa.

96. Tible i Hagunda. Målningen öfverrappades år 1646. Frediani.

Åland. Den i föregående del s. 403 citerade inskriften fans, enligt Frediani, verkligen på altarskåpet, såsom jag förmodat. Den tredje raden återgifves hos honom *eruit a tristi.* »Under Mariabilden och på foten af taflan äro målade *Sanctus Ambrosius : Gregorius : Jeronimus : Onesimus.* [Augustinus]. . . *Ora pro nobis.*»

Då denna uppsats fortfarande har karakteren af »bidrag», icke af en uttömmande afhandling, meddelar jag här tjugofem anteckningar till den senare medeltidens konsthistoria. Till vinnande af en lättare öfversigt ordnar jag dem chronologiskt. Flera af dessa uppgifter äro förut offentliggjorda af andra författare, men jag har här velat påminna om dem, för att sätta dem i sammanhang med andra eller för att framdeles använda dem.

År 1366 arbetade Måns Nilsson, »murator» från Vesterås, med sina svenner Herman, Ulf och Måns på Uppsala domkyrka¹⁾.

År 1390. I riksarchivet förvaras ett bref, utgifvet detta år af en *Tydlhekinus, magister fabricæ ecclesie lynceopensis* eller, såsom han på sitt sigill kallar sig, *Magister lapicidarum Lincopie.* År 1390 höll man måhända på med afslutande af långskeppets vestra del eller man hade kanske redan börjat arbetena på det i sen spetsbågsstil uppförda choret.

År 1419 gifves aflat åt dem, som i Jönköpings stadskyrka, hvilken varit invigd åt Vår Fru, S:t Olof och S:t Nicolaus, bevisa sin andakt inför en bild af Frälsaren, »gjord och bildad till minne af hans lidande och begrafning.» Det var måhända ett motstykke till den snidade bild, som återgifves i Worsaaes Oldsager fig. 602²⁾.

1) Bref i Riksarchivet af den 11 April 1366.

2) Broemans afskrifter i 4:o. Kongl. Bibliotheket.

År 1431 fullbordades, enligt inskrift, vestra portalen af Uppsala domkyrka. Man ser der bland annat bebådelsen och hudfängningen i relief. Figurerna äro icke illa tecknade, men konstnären har utfört sitt arbete så, att figurerna bilda en upphöjd plan öfver sjelfva dörrfältet och på denna upphöjda plan äro sedan anletsdrag m. m. inristade eller inhuggna, hvilket onekligen förråder en mindre god uppfattning af reliefens väsende.

År 1438 utfördes ett altarskåp i Vårdsbergs kyrka, Linköpings stift, hvilket ännu finnes i behåll. I midtstycket ser man öfverst Vår Fru med Jesusbarnet i en aureola mellan tvenne helgon, af hvilka det ena synes vara S:t Olof; derunder ser man i midten en större grupp, hvilken, enligt Brunius, skall föreställa Christus, stående på månen, omgifven af lärjungarne — hvilket dock later underligt —, och vid sidorna tvenne helgon, af hvilka det ena är S:t Göran. Dörrarnes insidor upptagas af tolf snidade människobilder, apostlarne. Öfver figurerna finnas spetsbågiga baldakiner¹⁾. På dörrarnes utsida finnos, kanske finnas, målningar, af hvilka en är återgifven i Scheffers *Liber de antiquis verisque regni Sueciae insignibus*, pl. K. Man ser der en strid mellan barnesk-klädde män, af hvilka en har en krona kring hjälmen. Öfver fentio figurer äro dels afbildade, dels antydda, ställningarne äro något stela och kantiga. I bakgrunden ser man branta bergsklyftor, ett högt torn m. m. De båda stridande härarne föra på baneren tre kronor. Taflan är således, om icke svenskt arbete, åtminstone utförd på svensk beställning.

År 1450 den 7 Mars invigde erkebiskop Jöns Bengtsson i Högs kyrka, Helsingland, en »bild af det helga korset²⁾».

¹⁾ Denna beskrifning grundar sig på Brunii Konstanteckningar, s. 249, samt på en konturteckning i P. A. Säves reseberättelse för år 1862.

²⁾ Erkebiskopens bref i Broemans afskriftssamling i 4:o.

År 1455 hade borgaren i Jönköping Björn Gunneson utbetalt i Lybeck 4 mark lybska för en tafla, som kom till stadskyrkan¹⁾.

År 1461 invigdes i Jönköpings stadskyrka en bild af S:t Erasmus, biskop¹⁾, hvars minne synes hafva varit mycket firadt i Sverige. Hans lidandeshistoria fans t. ex. malad i Edebo kyrka (Uppland).

År 1462 invigdes i Högs kyrka en bild af Jungfru Maria samt i Uklabo kyrka (Ockelbo i Gestrikland) ett större krucifix¹⁾.

Under åren 1465—1500 fullbordades choret i Linköpings domkyrka genom byggmästare från Köln, som biskop Henrik Tidemansson hade efterskickat. En af dessa, *magister Gierlue de Colonia*, har lemnat sin namnteckning i choret²⁾.

År 1468 arbetades i Lybeck ett stort altarskåp troligen för Stockholms storkyrkas räkning. Det flyttades sedan till Öster-Åkers kyrka i Roslagen och förvaras nu i Statens Historiska Museum.

År 1480 lofvas aflat åt dem, som bédja framför S:t Görans bild i Jönköpings kyrka¹⁾.

År 1489 invigdes i Jönköpings stadskyrka en bild, som var gjord till åminnelse af Jungfru Marias medlidande, måhända en s. k. pieta-grupp d. v. s. en bild af Jungfrun, hållande på knät den döde Frälsaren¹⁾.

År 1500 arbetades altarskåpet i Risinge, enligt inskriften:

*Post annos mille cum quingentis Adonai
Edita consiliis sunt flaminis hæc Nicolai
Tutores ecclesie
Andreas in Medelby & Petrus in Ingelstadt³⁾.*

¹⁾ Erkebiskopens bref i Broocmans afskriftssamling in 4:o.

²⁾ Jfr Brunii Konstanteckningar.

³⁾ »Herrans år 1500 förfärdigades detta med råd af presten Nicolaus. Kyrkovärdarne voro» o. s. v.

»I särskilda afdelningar föreställas händelser dels ur Bibliska historien, dels ur påfviske legender, t. ex. Jungfru Marias apotheos m. m. Under altartaflan är Frälsarens ansigte afnåladt och på sidorna deromkring S:t Augustinus, S:t Gregorius, S:t Hieronymus och S:t Ambrosius»¹⁾. På ytterdörrarne »förekomma i oljemålning uppträden ur passionen, såsom Christi gång till Golgatha, korsfästelsen o. s. v.» Detta altarskåp invigdes år 1503²⁾.

År 1509 arbetades en bild af den alexandriska S:t Catharina, en testamentarisk gåfva af en Nils Johansson Lenck, presbiter prebende i Stockholm, till Linköpings domkyrka. Bilden, som icke är synnerligen väl arbetad — hela figuren är liksom hoptryckt, men draperiet är temligen rent — hittades år 1681 i en åker utanför Linköping jämte andra domkyrkans forna tillhörigheter och förvaras nu i Statens Historiska Museum³⁾.

Samma år (1509) var en stenhuggare från Linköping, vid namn Olof, sysselsatt i Vexjö med insläende af hvalf i domkyrkan⁴⁾. Man finner häraf, att i Linköping, liksom ännorstädes i Europa, framkallade den långvariga kyrkobyggnaden en riktig stenhuggareskola, ehuru man derjämte inkallade utländska konstnärer.

År 1510 lät en Johan af Klingsboda pryda Vesterås domkyrka med en kalkstenshäll, i hvilken voro i relief

1) Att anbringa på altarskåpets predella Christi bröstbild eller Veronicas duk samt vid sidorna de fyra latinska kyrkofäderna, var under den senare medeltiden mycket vanligt. Dessa bilder förekomma t. ex. på Österåkers- och Knifsta-skåpen i Statens Historiska Museum.

2) Bref i Broocmans afskriftssamling in 4:o.

3) Bilden är pressad i tvenne halfvor, som sedan blifvit hoplödda. Pressningen har icke blifvit gjord med vederbörlig omsorg, ty på flera ställen har det varit nödigt att sätta in smärre bitar. Håret som är utbreddt och nedhängande, har blifvit efterseisleradt och förgylldt. Förgyllning finnes äfven å kappans bräm, men är vårdslöst anbragt, i det att de delar, som icke skulle förgyllas, hafva icke blifvit med omsorg skyddade. Händerna äro gjutna.

4) Uppgift i Linnæi afhandling De Vexionia, (Lund 1745), enligt inskrift.

huggna bilder af Johannes Döparen och STS DAVID ANGLUS, stående under götiska bågar med yppigt utbildade kantblad. Kolonnerna, som uppbära bågarne, äro mycket smärta och vridna. S:t David är afbildad som abbot med kräkla och bok. Nederst läses JOHANNES DE KLINGESBODA DECANUS AROSIENSIS ME FIERI FECIT MDX.

År 1513 invigdes bilder af S:t Martin och S:t Roch i Jönköpings stadskyrka¹⁾.

År 1514 lät biskop Otto Svinhufvud utföra en altartafla i sten för Vesterås domkyrka, hvilken tafla ingalunda är något mästestycke. Eget nog förekomma vid korsfästelsen solen och månen, hvilket icke är vanligt i så sena bilder²⁾.

Samma år invigdes i Ekebyborna kyrka i Östergötland ett altarskåp, »utskuret och måladt», innehållande bilder af Jungfru Maria, apostlarne, samt helgonen Olof, Birgitta, hennes dotter Catharina och Barbara³⁾.

År 1515 lät domprosten i Vesterås, Lubert Veslo, förfärdiga för domkyrkan en reliefskulptur i sten, framställande Maria med Jesusbarnet, sasom himlarnes drottning. Öfver hennes hufvud hålla tvenne englar en krona. På aureolan ses fem vapensköldar, förande Christi sar och lemmar. Vid sidorna äro två smala kolonner, uppbärande bilder af apostlarne Petrus och Paulus. Längst ned ser man gifvaren knäböjande och midt emot en qvinna hallande hans vapensköld med tre stjernor i rad snedt från högra hörnet, mellan tvenne L³⁾.

1) Bref i Brocemanska afskriftssamlingen i 4:o.

2) Detta skåp står ännu i Vesterås domkyrka, längst österut. Att man under biskop Ottos tid kunde hugga ganska väl, ser man af de två stenar med hans vapen i relief, som äro inlagda i golvet längst vesterut i kyrkan.

3) Det må anmärkas såsom vitnesbörd om tvenne olika jämnlöpande traditioner, att under det medeltidskonsten alltid later Longini stygn hafva träffat Frälsarens högra sida, afbildas och omtalas ofta det genomstungna hjertat.

Samma år invigdes i Högs kyrka, Helsingland, en bild af S:t Urban¹⁾.

År 1516 skänkte herr Sten Sture d. y. och fru Christina Nilsson till Vesterås domkyrka hennes största altarskåp, hvilket såväl genom sina målningar som de snidade bilderna hör till det yppersta i sitt slag i Sverige. Riksföreståndaren och hans fru äro afbildade knäböjande bredvid sina vapensköldar²⁾.

Till denna tid hör ett i kongl. Geheime-archivet i Köpenhamn förvaradt bref³⁾ från en lekman i Nådendal, som tyckes hafva hetat Olof Persson, till klosterbrodern i Nådendal Mattis Olsson, som var frånvarande på en resa till Compostella. Der heter det, sedan brefskrifvaren nämnt, att han varit i Konisberg: »Item teckis eder ytermere weta, at jae talade til mester mickel gdansk om tafflen, oc begerde the 11 gylden jgen, medhan han hade forneffnde tafflan salt, som mester Olaff biscop sama stads mic tilstaar. Han svarade mic skarpt noe etc., oc forneffnde mester Olaff war begerendis at göra sama taffl met myndre summa peninga, som han gjorde; jae kunde honom jngen swar giffua ter wppa för æn jae ware til taals met eder.»

Detta utdrag visar, att man hade hos en danzigsk konstnär — Danzig heter vanligen på latin Gedanium — vid namn Michel bestält en altartafla eller ett

1) Bref i Broemanska afskriftssamlingen i 4:o.

2) Om detta skåpets frändskap med Frustunaskåpet är redan taladt i andra delen af Tidskriften s. 415. Bland målningarne å dörrarne förtjenar särskildt framhållas en bild af yttersta domen, till anordningen påminnande om Meulings målning i Danzigs Mariakyrka. Bilden på Vesterås-skåpet är mästertlig såväl genom figureernas teckning som genom det lif, som genomgår det hela.

3) I brefvet, som är skrifvet dels på svenska dels på platt-tyska, omtalas, att herr Erik (Tureson) på Wiborg var nyss död. Hans dödsår är icke med säkerhet känt, men jag har aldrig sett honom nämnd efter 1509. Att brefskrifvarens namn varit Olof Persson slutar jag af ett annat bref, skrifvet samtidigt med det ofvan anförda och till samma man. Afskrifter af brefven finnas i Broemanska samlingen i 4:o.

altarskåp, förmodligen för Nådendals kloster, att beställningen icke blifvit fullgjord, samt att en annan mästare i Danzig, Olof biskop, erbjudit sig att öfvertaga arbetet.

År 1526 arbetades eller fullbordades för Eds kyrka i Tjust ett stort altarskåp med dubbla dörrar, rikt snidade bilder, dels små, fristående i grupper, dels stora i ganska hög relief. Detta dyrbara konstverk har af församlingen blifvit öfverlemnadt till Statens Historiska Museum¹⁾.

Uti mycket svara visserligen den senare medeltidens kyrkomålningar icke mot våra dagars anspråk på skön konst, men äfven när de icke göra detta, ega de ett stort värde såsom utgörande länkar i en större konstutveckling samt såsom vitnesbörd om kulturen i allmänhet. I detta senare afseende faller deras betydelse genast uti ögonen genom den fullt utpreglade realism, som de förråda och genom hvilken de stå i den hjärtaste motsats till våra äldre medeltidsmålningar med deras allvarliga enkelhet i hållning och kostym. Målarne under fjorton- och femtonhundratalet hemtade formen för sina framställningar fran det dagliga lifvet, i hvilket de sjelfva rörde sig; de anachronismer, som derigenom framkallades, äro lätt förlätliga, i symnerhet som de stå uti den närmaste öfverensstämmelse med det naiva uppfattningssättet i öfrigt²⁾. Stor skilnad råder i de olika mä-

1) Detta skåp förtjenar en utförlig beskrifning. Dessförinnan torde följande antydningar icke vara ur vägen. Midtpartiet samt dörrarnes insidor upptagas af snidade, starkt framspringande grupper, hvilka äro med rätt god smak ordnade. Figurerna äro i allmänhet ganska goda, men händerna äro opropotionerligt långa. De båda inre dörrarnes utsidor och de tvänne ytres insidor upptagas af fyra i hög relief snidade helgonbilder. På ytterdörrarnes utsidor äro målningar, som icke ega något symnerligen stort värde. Den arkitektoniska orneringen in i skåpet är icke hållen i strängt gotisk stil, utan denna har tydligen rönt inflytande af ett främmande element. Artalet MXXXVI är maladt på S:t Maria Magdalenas smörjelse-dosa.

2) Men det finnes äfven andra bevis på naiviteten. Så är det mycket vanligt, att man i samma tafla ser afbildade tvänne händelser, som till-

starnes sätt att utföra sina arbeten. Vänder man sig till de bästas verk, finnes der mycket, som äfven nu tillfredsställer den mera utbildade smakens fordringar, framför allt i sådana scener, öfver hvilka en högtidligare ande hvilar, såsom framställningarne af treenighet, Vår Frus himmelsfärd o. s. v. Ännu under denna medeltidens slutperiod, som uti så många afscenden var en upplösningens tid, har konsten ännu icke på långt när uppgifvit barnasinnets täckhet.

Så betydande äro dessa konstlemningar, att frågan om deras inhemska eller främmande härkomst är af ganska stor betydelse. Bidrag till besvarande af den frågan har jag redan lemnat och ämnar ej här inlåta mig derpå. I stället öfvergår jag till redogörelse för ett konstverk från slutet af medeltiden, hvars svenska upprinnelse icke kan dragas i tvifvel.

Hr Kongl. Bibliothekarien Klemming fäste för någon tid sedan min uppmärksamhet vid en lag-codex, tillhörig Calmar elementar-läroverks bibliothek, hvilken nyligen blifvit af professor Schlyter insänd till Kongl. Bibliotheket, för att tillställas egaren. Handskriften beskrifves i företalet till Uplandslagen s. xv på följande sätt:

14. »En Gymnasii-Bibliotheket i Calmar tillhörig pergamentscodex af K. Magnus Erikssons Landslag, skrifven i medlet af 15:de århundradet. Denne i skinnband bundne codex har, utom pappersblad i början och slutet, 123 blad af 10 tums höjd och 7 tums bredd. — — Foll. 1—6 innehålla ett calendarium, skrifvet i 14:de århundradet. Fol. 7 börjas Upl. L:s KyrkB., och fol. 22 Landslagen, efter hvars slut foll. 120—123 äro tillagde

dragit sig den ena efter den andra. Man kan t. ex. få se Christi törnekröning i förgrunden, gisslingen i bakgrunden af samma taffla. Man har anmärkt, att medeltidens konstnärer i sina framställningar af lidandeshistoriens akter togo till förebild de religiösa passionsskadespelen, hvilka de atergalvo i trä eller i vattenfärg. Detta förklarar ganska mycket.

Fl. 10—12 Kgb. Upl.L., under rubriker »lledungh» och »rodzens wthskylder.» — — I början af flockarne finnas omvexlande röda eller gröna begynnelsebokstäfver. Säsom något ovanligt må anmärkas, att i denna handskrift hvar sida¹⁾ börjas med en stor målad bokstaf, som är utsirad med teckningar, merendels af menniskoansigten.»

Kongl. Vitterhets Historie och Antiquitets Akademien, för hvilken dessa teckningar i handskriften uppvisades, beslöt att låta kopiera dem, samt att ett urval skulle offentliggöras i Akademiens Tidskrift. Jag är således i tillfälle att här meddela som prof begynnelsebokstafven i denna uppsats samt plancherne 2—5.

Skimbandet är mycket yngre än handskriften och vid inbindningen förför man så oförsigtigt, att utkanterna af flera figurer blifvit skadade. Handstilen är ganska redig och jämn samt densamma hela boken igenom. Med afseende på handskriftens härkomst finnas inga upplysningar. Då det är Upplandslagens kyrkobalk, som blifvit upptagen, för att komplettera Landslagen, och då äfven andra tillägg blifvit gjorda ur Upplandslagen, torde den kanske kunna antagas hafva tillkommit i Uppland eller åtminstone mellersta Sverige.

Att skriften och teckningarne äro utförda af samma person synes mig temligen visst. Vid utskrifvandet af lagtexten lemnades tomrum för anbringande af begynnelsebokstäfverna vid hvarje ny afdelning samt af bilderna i öfra hörnet af sidan. De förra antyddes, till ledning vid målningen, med en liten bokstaf; troligen gjordes på samma sätt med de sednare. På en del bilder håller en figur i handen en bandrulle och på denna finnes ofta en inskrift. Dessa inskrifter äro utförda af

¹⁾ Detta är icke fullt noggrant, ty flera sidor, på olika ställen i handskriften, sakna den rikt utsirade begynnelsebokstafven.

tvenne personer, af hvilka den ena, som är något senare, synes hafva roat sig med att fylla en del tomma band och någon gång äfven skrifvit en ny inskrift vid sidan af en äldre. Den andra personen är deremot tydligen lagbokens skrifvare; mellan figurernas fina inskrifter och de med fin skrift antydda begynnelsebokstäfverna och balkrubrikerna finnes en fullkomlig öfverensstämmelse. Att skrifvaren icke var en andlig man, synes man kunna antaga af några figurers art samt af den stora förtroligheten med det dagliga lifvets yrken. Fol. 78 v. är ritad en man, som håller ett band med inskriften *jak ær een mesther j bokenæ*. Får man anse detta hafva afseende på skrifvaren och tecknaren, var denna uppenbarligen en lekman, ty den ifrågavarande figuren är klädd i spetsig hvit hatt med stor röd uppvikt kant, i hvit, temligen kort kjortel, atsittande röda byxor och spetsiga hvita skor.

Alla figurerne äro icke lika goda. De bästa förekomma i början och i slutet af handskriften. Figurerne i demnas midt äro vida mindre till anläggningen och mera skizzerade till utförandet. Jag vågar dock icke påstå, att de olika graderna antyda olika hand. Med afseende på utförandet är följande att iakttaga. Bokstafven och bilderna ritades först med bläck. Understundom gjordes intet mera med bilden, men oftast blef denna, liksom alltid bokstafven, färglagd. De oftast förekommande färgerna äro rödt, grönt och svart; den sistnämnda är utförd med bläck, hvilket understundom ännu eger intensiv svärta. Mera sällan finner man bruna och gula färger använda. Sjelfva teckningen, sådan den nu förefinnes, är utförd på fri hand, utan att konstnären förut gjort på pergamentet något utkast. Något spår efter ett sådant kan ingenstädes skönjas, ehuru man, om det funnits, borde hafva kunnat märka det på sadana ställen, der tecknarens hand varit något ostadig, så att den

slutliga linien icke löper der den borde finnas. För öfrigt torde figurerna knappast fått den raskhet de nu ega, om konstnären känt sig vid utförandet bunden af någon föregående teckning.

Figurerna äro af tvenne slag. Antingen omgifves bokstafven af tvenne hufvud, såsom t. ex. pl. 5, fig. 22, eller ock är, åtminstone vid ena sidan af bokstafven, en figurteckning, under det att ett hufvud intager den andra sidan. Hufvud finnas således i mängd, tillsammans öfver 300. De här meddelade figurerna visa att de äro af olika godhet, men att bland dem finnas sådana, som äro förträffliga. En och annan typ återkommer ett par gånger, men i allmänhet råder stor omvexling.

Figurernas innehåll är af hvarjehanda slag. Flera bland dem äro af temligen smutsig art och beledsagas ibland af förtydligande inskrifter, som ingalunda förbättra saken. Deras enda intresse är, att de lemna bidrag till tidens karakteriserande samt att de visa, huruledes ett och annat groft uttryck i våra dagars gatspråk fans redan på 1400-talet. Eget är att sådant kunde få plats i ett så allvarligt manuskript som en lagbok. Ritaren tyckes icke riktigt med sin erfarenhet besanna en sentens, som han infört strax framför Ärfdabalken, så lydande: *aff laghum skall man wiis warda*.

Man kan fördela figurerna i tvenne grupper. Till den ena höra sådana, hvilkas förebilder tillhöra fantasiens område; till den andra äro motiverna hemtade ur det verkliga lifvet, till en stor del ur sjelfva lagboken. Om de viktigare kunna några ord vara på sin plats.

Med djursagan har konstnären varit väl bekant. Den representeras här af pl. 2, fig. 1 och 2, räffen och storcken på gästabud hos hvarandra; fig. 4, räffen springer med gasen på ryggen; fig. 7, räffen som eremit predikande för gässen, samt möjligen äfven fig. 6, haren bläsande säckpipa. De fyra första bilderna illustrera kyrko-

balken, den sista åter giftermålsbalken, och synes den hafva blifvit framkallad deraf, att på samma sida talas om bröllop och de vid dylika fester uppträdande lekarne.

Likaledes till fantasiens område hör pl. 2, fig. 5, en centaur med sköld och i den lyftade venstra handen en knif. Centaurernas vanliga vapen i medeltidsbilder äro annars pilar och klubbor. Denna figur förekommer å samma sida som »Saramalæ balken medh wadhå» begynnes, och öfver denna läses sentensen: *Epter laghom skal man haldhæ*. Det är möjligt att centaurbilden står i sammanhang härmed. I Dantes Inferno, tolfte sången, berättas huru de, som öfvat våld mot nästan, vada i en sjudande blodström, i hvilken de tvingas att qvarstadna af pilskjutande centaurer. Sådana straffande centaurer förekomma i målningar af Bernardo Orcagna samt i basreliefer af Andrea Riccio († 1531). Vidare kunna nämnas ett stort djurshufvud, ur vars gap framskjuter nedre delen af en menniska, en naken man sittande med benen instuckna i munnen på ett vidunder, en drake med hög hals, tvenne vingar och fogelklor, en man, ridande på en enhörning, en man med lyftadt svärd ridande på en oxe med fogelklor, under hvilken läses »*panther*», vidare en tvehöfdad drake, ett springande djur, med hufvudet instucket i en gryta, ett stort, grinande drakhufvud. Man bör mahända i sammanhang härmed ställa en del nakna figurer, ibland ridande på hvarandra, ibland ridande på stafvar, de flesta under oanständiga åtbörder. Särskildt bör nämnas en bild, föreställande en naken person, som sticker en nedtill spetsad staf i ena foten, så att blod sprutar fram; nära spetsen omslutes stafven af en liten grön skifva. Till denna afdelning torde äfven böra hänföras gruppen pl. 3, fig. 12 med underskriften *join i skam sua tunglæ*, så vida man icke får deri se ett löst lugskott af artisten. Äfven finnes afbildad en

man med tonsur, klädd i grönt och läsande i en bok, på hvilkens rygg sitter en qvinna i röd klädnad och grön hätta.

Från legendens område är allenast en scen tagen: en stående man, som med en stor sabel hugger i hufvudet en på rygg liggande drake — sannolikt S:t Göran i strid med draken.

Af större intresse äro bilderna ur det dagliga lifvet, hvilka man finner fördelade på flera balkar, men som äro talrikast mot slutet af handskriften.

Inom kyrkobalken finner man följande: 1. En man i röd mössa, grön rock, röda byxor och grå, spetsiga skor, står framlutad för att fästa i marken en spetsig stör, hvars öfre del blifvit af bokbindaren bortskuren. 2. Den här ofvan som vignett begagnade skytten. 3. Mannen, som drager på sig hosorna, pl. 5, fig. 24. Hatten är grön, liksom rocken, bältet gult, den redan pådragna och fästade hosan är gul, den till hälften pådragna är rödbrun, den fritt stående kängan gul¹).

Inom konungsbalken finner man: 1. En ryttare hallande i ena handen ett tretrådigt gissel med knutar. 2. En knäböjande man med hopknäppta händer halshugges; på en bandrensa läses: *tu scal geldat*. På samma sida säges, att den som rymt undan konungens baner o. s. v., »haffwi forgiort badhe liif och godz.» 3. En man sitter med fötterna nere i ett stort kärl med tvenne öron, öfver högra axeln håller han en klubba af samma utseende, som på pl. 3, fig. 12. 4. Den på pl. 4, fig. 19 återgifna scenen, som möjligen skall framställa någon lek. Den öfre figuren har brun rock med en grön och en röd ärm; hans ena byxa är röd, den andra grön.

¹) I Odensala-malningarne (Uppland) ser man samma slags hosor afbildade.

Den undre figuren har grön rock med en röd och en grön ärm samt en röd och en grön byxa. 5. En man stöter i en hög och smal mortel.

Som illustrationer till giftobalken förekomma, bland annat, följande, utom haren med säckpipan: 1. En man bär på ryggen en tunna, som synes icke vara lätt; framför läses: *wiliom wi drikka*. 2. En riddare med spetsig, tresidig sköld samt fäld lans, vid hvilken är fästadt ett baner, rider på en hund.

Byggningsbalken är rik på illustrationer af denna art. 1. En gräfvande bonde; sjelfva bilden återgifves pl. 2, fig. 3. 2. Ett djur med stora öron inom ett plank. 3. En man lyfter yxan för att hugga sönder en gärdsgård, pl. 3, fig. 8. Den föregående sidan slutas med orden: Nu hogger man gardh annars ok fører (heen til siin). 4. En tjur försöker att bryta sönder en gärdsgård. Mot slutet af föregående sida heter det: Ægher man otham ffa, thet som gardhen gardh bryther. 5. Trenne svin, vid hvilkas sida man ser en ek med rötter, ett löf och fyra ollon. Nära slutet af föregående sida heter det: Nu loppæ swin skogæ mellan. 6. En man kör ett lass på medar, pl. 3, fig. 9. På den föregående sidan talas om att köra säd, torf o. s. v. 7. En man kör med ärder, pl. 3, fig. 10. På föregående sida heter det: Æria man förar. 8. En man hugger ett växande träd. På föregående sidan läses: *Hogger man timber* o. s. v. 9. En man drager ihop en not, en annan slår med puls i vattnet, pl. 3, fig. 11. På samma sida läses: »*Dragher mau noot j annars mans fiskewatun.*» 10. En man lyfter en fiskryssja ur vattnet, pl. 3, fig. 13. I början af samma sida talas om att bygga vattenverk. 11. En man sätter ned en stake mellan sex stenar; örter och ett träd växa derbredvid. Nederst af föregående sida talas om olika slag af gränsrör; bland annat heter det: »*Staka och steen — — giffs enkthe wizordh.*» Kanske

har likväl figuren snarare afseende på uttrycket å samma sida: »Huar som rijffer raa» o. s. v.

På sista bladet af Tingmalabalken är tecknad en riddare, pl. 5, fig. 25.

Inom Edsöresbalken må följande teckningar märkas: 1. En man, som är beröfvad alla kläder utom skorna, gisslas. På en bandremsa är med skrifvarens egen hand skrifvet: *seyñ minā nödh* Den yngre handen har tillagt vid sidan: *hvr jak blijfuer slagen bak.* 2. En man hugger en annan, liggande man med en yxa. I texten talas om öfvervåld.

På första sidan af Högmälesbalken är tecknad en sittande man, med mycket vida skökläder på fötterna, hvilken håller ett upprätt baner.

I Dråpa- och Sårnalsbalkarne ser man: 1. En sittande karl skjuter af en pil. 2. En man skjuter en stork. 3. En krympling går med staf och krycka.

I sammanhang med Tjufvabalken finnas följande: 1. En man hänger i en galge, pl. 4, fig. 18. På föregående sida läses uttrycket: domas til green och til galghæ. 2. En man går med en tung säck på ryggen. 3. En man sitter i stocken; säcken ligger på marken, pl. 4, fig. 15. Midt på sidan läses: »tha skal han bindes widher gardh eller stook». 4. En man med händer och fötter bundna vid en stock gisslas, pl. 4, fig. 14. Denna bild skall förmodligen utgöra fortsättning af den föregående, ty strax efter de nyss anförda orden heter det: »och hwd mista». 5. En man ledes med rep om halsen, pl. 4, fig. 16.

I den sista afdelningen i handskriften, det ur Upplandslagen hemtade kapitlet om ledungen, ser man följande bilder: 1. En man bär kappsäcken till ett skepp, pl. 5, fig. 21. 2. En båt ros med tvenne par åror, pl. 5, fig. 23. 3. Ett skepp ligger vid land. En man sitter ombord och tyckes sofva. En annan man, beväpnad

med knif, är i land och rycker en gråtande människa i kjortelen, pl. 5, fig. 20.

De bifogade figurerna visa, hvilka rika upplysningar om fjortonhundratalets seder och klädedrägt denna handskrifts teckningar lemna. Kostymerna äro desamma, som man finner i kyrkomålningar från samma tid. Som ett eget sammanträffande må nämnas, att äfven i Flodas hvalfmålningar förekomma historien om räfvens och storkens gästabud samt bilden af räfven, som springer bort med gåsen. Anmärkas må, att kyrkomålarna lagt i dagen större bekantskap med vapenrustningen än miniatyrernas artist, som synes med förkärlek hafva sysselsatt sig med de lägre ståndens lif. Med fullt erkännande af finheten i de prydliga initialerna, saknar man dock hos dem ornaments-motiver af samma lediga behag, som man finner i kyrkomålningarne. I teckning af vidunder står miniatyr-artisten äfven vida efter pictor Albertus.

Härmed lemna vi tills vidare denna handskrift, ett af de dyrbaraste konstinnefrån från vår medeltid, som vi ega i behåll. Till sist vill jag dock meddela några af de sentenser, som beledsaga bilderna eller äro inflickade, oftast i början af balkarne. De kunna i någon mon bidraga till konstnärens karakteristik.

Wor genuldt geit bawen Recht.

Der wold ich leuer sin herre altz kuecht.

Mark vath och lrsz ey wilt.

Aff loghum skoll man wüs warda.

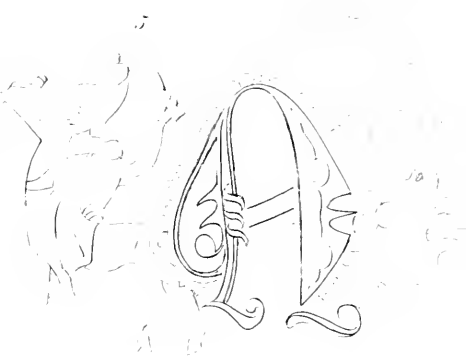
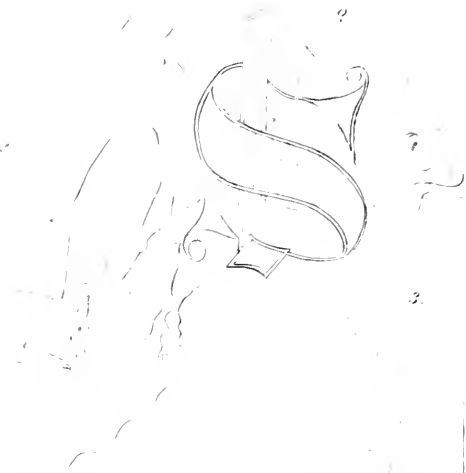
Merk wal a renthum.

*Nunciüs est missus et non est ille reuersus
portat quid petit tamen non ille redit.*

Amor vincit omnia.

Epter Laghom skal man halda.

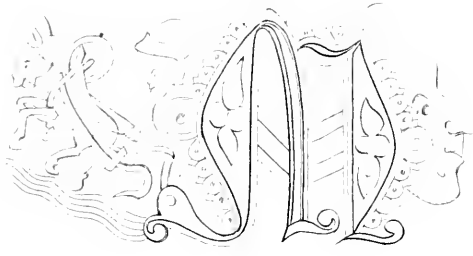
8.

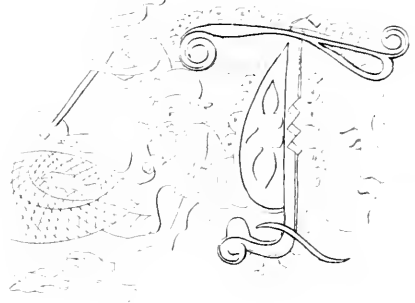
9.

10.

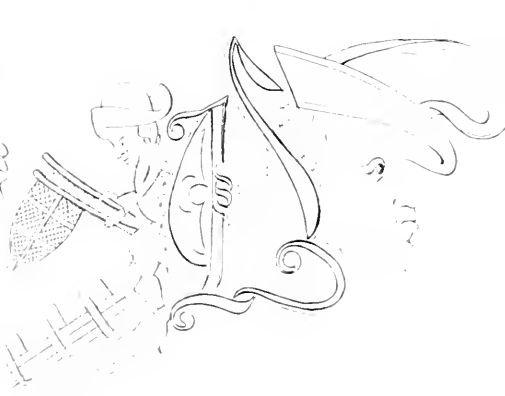
11.

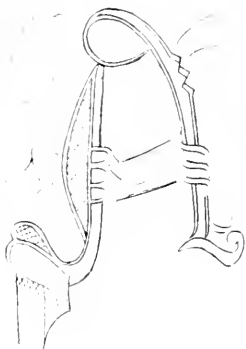
12.

13.

14.

15.

16.

17.

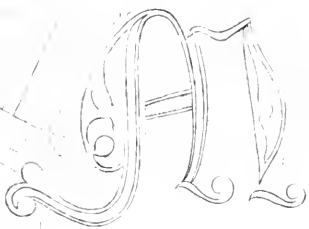
18.

19.

20

21

22

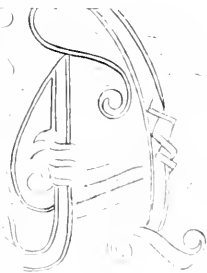
23

24

25

Bronsåldern i norra och mellersta Sverige.

Af

Oscar Montelius.

De fynd från bronsåldern som vi för närvarande känna från norra och mellersta delarne af Sverige äro visserligen icke mycket talrika i jemförelse med dem från södra Skandinavien, men erbjuda ett särdeles stort intresse genom det ljus de sprida öfver den europeiska bronsålderns nordligaste gränser och öfver gangen af vårt fäderneslands befolkning och odling. Dessa fynd visa, att Vermland, Nerike och provinserna omkring Mälaren varit åtminstone *något* befolkade redan före bronsålderns slut, och således senast vid eller kort efter Kristi födelse; då man antager, — hvad man med skäl torde kunna göra, — att jernåldern ungefär vid denna tid börjat äfven i mellersta Sverige.

Men bygden i dessa trakter måtte då ännu hafva varit ganska obetydlig. Om vi nämligen jemföra antalet fornsaker och grafvar från bronsåldern i mellersta Sverige med den stora mängd sådana som finnas i Skåne och Danmark, märka vi en ofantlig skilnad, utvisande, huru länge och huru tätt de sistnämnda trakterna varit bebyggda under bronsåldern i jemförelse med de under den senare hednatiden så betydande Svealänderna. Från *hvarje* kvadratmil i Skåne känner man för närvarande i medeltal 14 fornsaker af brons från bronsåldern, — från de utmed kusten liggande häraderna mer än 25, — under det att antalet i Svealänderna knapt är 1 på *tre* kvadratmil; och då hafva vi icke medräknat

Dalarne, från hvilken provins man blott känner ett enda fynd af detta slag. Deremot tyckes det ej vara så stor skillnad som man kunnat vänta mellan Svealänderna å ena sidan och Bohuslän, Halland, Blekinge å den andra¹⁾).

De stora skogarne vid det nu varande Götalands nordgräns måtte länge hafva utgjort ett hinder för befolkningens framträngande, och det torde ännu vara svårt, om icke omöjligt, att bestämt afgöra, huru stor del af Sverige »Nordanskogs» varit bebodd före stenålderns slut. Att vissa trakter af Vermland redan då egt någon befolkning, kan antagas på grund af de till stenåldern troligen hörande grafvar, — de s. k. »hällkistor», — som till ett betydande antal finnas i sydvestra delen af denna provins, och för hvilka vi här nedan skola lemna en kort redogörelse. Troligen gäller det samma äfven om Nerikes slättbygd och den vestligaste delen af Södermanland, — trakten emellan Hjelmaren och Mälaren, — emedan man äfven här anträffat några egendomliga grafvar som kanske tillhöra stenåldern. Egentliga (fristaende) hällkistor synas dock icke förekomma i dessa trakter.

Hvad deremot hufvuddelen af Södermanland, samt Uppland och Vestmanland angår, så synes det ännu vara ganska osäkert, om här funnits någon bygd förr än under bronsåldern. Grafvar från stenåldern äro icke kända här, och ehuru man visserligen äfven i dessa landskap funnit några stensaker, är det dock icke afgjort, att dessa förskrifva sig från stenåldern.

En mängd fynd²⁾ från Nordens skilda delar hafva

¹⁾ Det nu kända antalet bronsaker utgör för *hvarje* kvadratmil i Uppland 0.3, i Vestmanland 0.15, i Södermanland 0.9, i Nerike 0.2 och i Vermland 0.1. Från *hvarje* kvadratmil i Bohuslän känner man för närvarande i medeltal 1.4 bronsaker från bronsåldern, i Halland 3.8 och i Blekinge 1.4

²⁾ Vi nämna för närvarande mer än fyrtio. Se bland annat »Årböcker för Nordisk Oldkyndighed» 1871 sidd. 74—76, jemf. med sid. 79 följ.

nämligen visat, att nästan alla de olika slags fornsaker af sten, som begagnades under stenaldern, voro i bruk äfven under bronsaldern. Detta är också i sig sjelft ganska naturligt, då den billiga stenen i många fall kunde med stor fördel ersätta den, i synnerhet under denna tid, mycket dyrbara bronsen.

Det är till och med möjligt, att några af dessa stensaker voro i bruk ännu under jernaldern. Antydningar derom finnas verkligen, i synnerhet i afseende på stenyxorna med skafthål. Och då man besinnar, huru föga användbara dessa, vanligen trubbiga, yxor äro såsom egentliga huggverktyg, under det de äro ganska goda vapen och särskildt torde kunna med fördel användas såsom kastyxor, da synes det vara anmärkningsvärdt, att just sådana stenyxor utgöra en så högst betydlig del — öfver 60 % — af de i Svealand funna fornsakerna af sten.

När härtill kommer, att det för närvarande kända antalet stensaker från provinserna omkring Mälaren är ganska obetydligt — blott en eller två från hvarje kvadratmil¹⁾ —, så anse vi oss kunna med skäl säga, att man ännu icke erhållit några afgörande bevis för, att dessa provinser (möjligen med undantag af nordvestligaste Södermanland) varit bebodda före stenalderns slut. Detta synes på ett intressant sätt bestyrkas deraf, att alla de i dessa trakter funna bronsaker, som här nedan beskrivas, tillhöra *senare delen* af bronsaldern.

I den nu följande fyndbeskrifningen upptaga vi egentligen endast de i norra och mellersta Sverige funna fornsaker af *brons* från bronsaldern. Det torde visserligen, sasom vi nyss sökte visa, vara ganska säkert, att

¹⁾ I Södermanland känner man visserligen 3 a 4 från hvarje kvadratmil, men i Uppland knapt 1 och i Vestmanland endast 0.6 (d. v. s. föga mera än 1 på *tre* kvadratmil). I Skåne är deremot medeltalet för hvarje kvadratmil nära 300.

äfvén många, om icke de flesta, bland de fornsaker af sten, som blifvit funna i dessa trakter, förskrifva sig från bronsäldern. Men da detta ej gäller om dem alla, och da man icke med säkerhet kan i hvarje särskildt fall afgöra, om en fornsak af sten tillhör stenäldern eller en senare tid. så hafva vi ansett det vara lämpligast att till en blifvande afhandling spara den fullständiga beskrifningen på de i Svealand och Norrland funna stensaker. Här meddela vi därför endast en allmän och kortfattad öfersigt af dessa fynd, samt af de grafvar, som synas tillhöra den äldsta befolkningen i dessa nejder.

Emedan de nyaste undersökningarne hafva visat, att flertalet af »hällristningarne» förskrifva sig från bronsäldern, torde vi få fästa en särskild uppmärksamhet på de, visserligen icke talrika, men symmerligen intressanta fornlemningar af detta slag, som finnas i Svealand och som troligen tillhöra bronsäldern. Hällristningarne i Norrland hafva deremot utan tvifvel tillkommit under senare tider¹⁾.

I afseende på de viktigare här beskrifna fornsaker af brons hafva vi sökt redogöra för, huruvida dylika blifvit funna på andra ställen i Sverige, och om sådana förekomma äfvén i öfriga delar af Europa. Dessa jemförelser göra dock icke anspråk på fullständighet, emedan det ännu icke varit oss möjligt att få uppgifter om alla svenska fornsaker från bronsäldern²⁾, och än mindre om alla utländska fynd från samma tid. Dels hafva vi nämligen icke här i Stockholm tillfälle att lära känna hela den litteratur som behandlar bronsäldern i andra Europeiska länder, och dels kan man icke studera fler-

¹⁾ Se Holmberg »Skandinaviens Hällristningar» sid. 138, och Sidenbladhs afhandling i andra delen af denna tidskrift sid. 205 följ.

²⁾ Utom Statens Historiska Museum hafva vi inellertid haft tillgång till Lunds och Uppsala Muscer, samt till öfver 50 andra offentliga och enskilda samlingar.

talet af dithörande fynd annorstädes än i de utländska museer der de förvaras.

De särskilda landskapen, i hvilka nu ifragavarande bronsaker blifvit funna, följa här i denna ordning: Medelpad, Dalarne, Uppland, Vestmanland, Södermanland, Nerike och Vermland. Inom hvarje landskap äro fynden, så vidt möjligt varit, ordnade geografiskt.

Medelpad.

1. Timrå socken, Lunde by.

»Vid gräfnung i jorden och fyllningstagande i en fast och stembunden backe å Lunde bys egor» fann man, år 1838, omkring fyra fot under jordytan:

En *skafteelt*¹⁾ af *brons* (eller koppar), afbildad här bredvid fig. 1 *a* i hälften af verkliga storleken. Bredsidorna äro nästan plana med något uppstaende kanter, sasom genomskärningen fig. 1 *b* utvisar. Längd 120 millimeter; bredd vid eggen 52 m.m. Den är icke analyserad, men synes bestå nästan endast af koppar.

Den förvaras i Statens Historiska Museum (N:o 788).

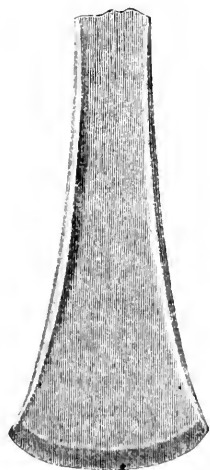

Fig. 1 *a*. Skafteelt af brons.
F. vid Lunde i Timrå sn.,
Medelpad. 1838.

Fig. 1 *b*.

¹⁾ Vi begagna här — i likhet med bruket i England och Frankrike — uttrycket »elt» om alla de olika slags för bronsåldern egendommiga yxor eller mejslar, som i Danmark kallas »celter» och »pålstave».

Skaftcelter af denna form — lika med de vanliga flintyxorna, men med något uppstående kanter — äro icke sällsynta i Norden, ehuru eggen stundom är mera utsvängd än på den här afbildade (såsom på W. 179).

För närvarande känna vi nära 80 sådana skaftcelter från Sverige. En af dem är funnen i Uppland (se här nedan fynd N:o 15), 3 i Södermanland (se fynd N:ris 37, 38), 1 i Vestergötland (St. M. 397), 4 i Bohuslän (St. M. 1270: 450, 606 och 4054), 4 i Halland (St. M. 739, 1690 och 3304), 1 i Kalmar län (S. Tjust; St. M. 4095), 3 på Öland (St. M. 1304: 1831. 5, 1840. 36 och 1841. 13), 1 på Gotland (St. M. 2175), 1 i Blekinge (St. M. 1452: 56) och åtminstone nära 60 i Skåne (St. M., Lunds M., m. fl.).

Af de sistnämnda äro 7 hela och 4 ituhuggna år 1864 funna under plöjning på en åker, som hör till Pihle i Tygelsjö socken, Oxie härad¹⁾. På samma ställe, och tillsammans med dessa celter, hittades äfven: dels 2 andra skaftcelter af liknande form, men alldeles utan några uppstående kanter (således flintyxorna), dels fragment af två dolkar med simpla bronsfästen (= fig. 10 här nedan), två dolkklingor med nitnaglar och utan tånge (= W. 143), samt flere hela och sönderbrutna ringar, som äro släta (ej vridna), öppna, ganska tjocka och mot ändarne afsmalnande. Allt är af brons, och alla brotten visa genom sin erg. att de äro gamla (St. M. 3311).

En sådan gemensam benämning anse vi oss kunna med skäl använda, då man kan uppvisa, att alla de olika formerna hafva utvecklat sig från en gemensam grundform — lik den vanliga flintyxan. Vi skilja inlertid de två hufvudlagen genom uttrycket »*skaftcelter*» om dem som hafva varit ämnade att sättas i ett klufvet skaft (W. 177—184 och fig. 1 här ofvan), samt »*halvcelter*» om dem som hafva ett stort längsgående skaft (W. 193—196: se fig. 11 här nedan).

¹⁾ Sex af de här funna celterna hafva på hvardera bredsida flere med eggen parallela, något litet upphöjda ränder, ungefär som på fig. 2 bland »Palstaver» i Madsens »Afbildningar af Danske Oldsäger och Mindesmarker».

Fyndet tillhör utan tvifvel senare hälften af var brons-ålder.

Från Norge, som i allmänhet icke är rikt på brons-saker från denna tid, känner man endast tre skaftecelter af ifrågavarande form. De äro funna i Stavangers, Christians och Hedemarkens amter¹⁾.

I Danmark äro deremot dylika skaftecelter ganska allmänna.

Utom Norden anträffas de i Meklenburg, mellersta Tyskland, Irland, England, Frankrike, Schweiz, Italien, Mähren och Ungern²⁾. Uti Museet i Clermont-Ferrand, Auvergne, förvaras jemte några dylika bronscelter ett par gjutformor af sten för deras förfärdigande. (Kemble »Horæ Ferales» sid. 144).

De irländska celterna af denna form äro ofta prydda med inristade eller inslagna sirater af trianglar fyllda

¹⁾ Christiania Museum N:ris 1645, 2057 och 4386, enligt Nicolay-sen »Norske Fornlevninger» (sid. 296 och 126). »Årsberetning af Foreningen till Norske Fortidsmindesmerkers Bevaring» 1868 sid. 104 och ett enskildt meddelande af Herr Professor Rygh.

²⁾ *Meklenburg*: »Friderico-Franciscum» pl. XIII. — *Mellersta Tyskland* (nära Göttingen och i trakten af Mainz): Lindenschmit »Die Alterthümer unserer heidnischen Vorzeit» I: 1, pl. 3 fig. 9—11, 13. — *Irland*: Wylde »Catalogue of the antiquities in the Museum of the Irish Academy» sid. 365. — *England*: Akerman »Archæological Index» pl. IV. — *Frankrike* (Auvergne och Dauphiné): Kemble »Horæ Ferales» pl. IV f. 8. — *Schweiz*: »Mittheilungen der antiquarischen Gesellschaft in Zürich» 2:dra bandet 2:dra afd., häft. 2 pl. 2, och 15:de bandet, häft. 7 pl. 9; Troyon »Habitations lacustres» pl. 8 f. 30 (öfre delen mycket smal), pl. 10 f. 17; Lindenschmit »Alterthümer der Hohenzoller'schen Sammlungen» pl. XLII f. 4. — *Norra Italien* (i terramara-lagren uti Po-dalen och bland lemmingarne efter pålbyggnader vid Peschiera): Züricher-Mittheilungen 14:de bandet, häft. 1 pl. 2 och häft. 6 pl. 3. — *Etrurien*: bland åtskilliga italienska fornsaker, som genom testamente af Friherre B. von Beskow tillfallit St. M., finnes äfven en vacker bronscelt af nu ifrågavarande slag (med inskärning i öfverkanten): enligt påskrift är den funnen i Etrurien. Jfr Lindenschmit »Hohenz. Alterth.» pl. XLII f. 3. — *Södra Italien* (Paestum), *Mähren* och *Ungern*: v. Sacken i »Sitzungsberichte der k. Akademie der Wissenschaften» (Wien) XLVIII sid. 313.

med parallela streek m. m. Så vidt vi veta, förekommer något dylikt endast på två af de i Norden funna. Den ena (originalet till W. 179) är hittad, jemte tre mindre skaftcelter, under en stor sten nära Storeheddinge på Sjælland (Kjöbenh. M. N:o MLXIX). Den andra, afbildad i »Antiqvarisk Tidskrift» 1861—63 s. 24, är funnen i en torfinosse vid Flenstofte på Fyen.

Skaftcelterna af detta slag från södra Europa hafva ofta i öfre kanten en djup inskärning (se t. ex. Troyon anf. st. pl. 10 f. 17), hvilket mycket sällan förekommer på de hos oss funna (se dock St. M. 2110 och 2549, båda från Skåne. Den förstnämnde liknar nästan fullkomligt en vid Thun i Schweiz funnen celt, som är afbildad i »Züricher-Mittheilungen» 2: 2, häft. 2 pl. 2 f. 2. Är han införd till Sverige från södra Europa?).

Sådana bronscelter, som den här afbildade, närma sig i afscende på formen särdeles mycket de under slutet af stenåldern begagnade yxor af flinta. De skilja sig från dem endast genom de uppstående kanterna, och derigenom att den öfre delen småningom gjordes allt mer och mer smal i förhållande till eggen, emedan man på detta sätt kunde spara mycket af den dyrbara metallen, utan att försvaga verktygets styrka¹⁾.

Ehuru dessa bronscelter således i anscende till *typen* torde böra hänföras till bronsålderns äldsta tider, visa dock åtskilliga förhållanden, — t. ex. det ofvan omnämnda fyndet vid Tygelsjö. — att de i Norden funna celter af denna form tillhöra senare delen af vår bronsålder. Man får således betrakta dem såsom ett af de många bevisen för, huru äldre typer bibehålla sig länge, äfven vid sidan af yngre, mera utvecklade former.

¹⁾ I Statens Historiska Museum förvaras 3 väl slipade flintyxor, som till formen mycket likna de här ifrågavarande bronscelterna, emedan de på båda bredsidorerna hafva något uppstående kanter. De äro alla funna i Skåne och hafva i inventariet N:ris 2109:1245, 2548 och 2549.

Det är högst sannolikt, att åtminstone flertalet af de i Sverige funna bronscelter af det slag, hvarmed vi nu sysselsatt oss, äro förfärdigade inom landet, då de många här funna exemplaren i allmänhet öfverensstämma med hvarandra, men i flera afseenden afvika från de utom Skandinavien anträffade. Bland de få gjutformar från bronsåldern, som vi för ögonblicket veta vara funna i Sverige, är dock ingen afsedd för gjutning af sådana celter som fig. 1.

2. Njurunda socken, Å by.

Vid stensprängning i ett berg, beläget vid Å by i närheten af Njurunda kyrka, fann Hemmansegaren Olof Sjölund i Vestbo, vid nyårstiden 1859, under en större sten:

Ett ovanligt väl bibehållet *bronssvärd*, med helt fäste af brons; afbildadt här bredvid fig. 2 i $\frac{1}{5}$ af verkliga storleken. Hela svärdets längd 65.5 ctm; klingans längd c:a 53.5 och bredd vid fästet 5.6; kafflens längd nära 9 ctm.

Det förvaras i Statens Historiska Museum (N:o 2559).

Detta svärd, som äfven är afbildadt i Prof. Nilssons »Bronsåldern» pl. 1 f. 5, är, så vidt vi veta, det enda i sitt slag. Hvarken inom eller utom Skandinavien torde man känna något alldeles dylikt.

Det hör till bronsålderns aldra sista tider, såsom man finner genom att jemföra nedre delen af fästet med de till den äl-

Fig. 2. Bronssvärd,
f. vid Å i Njurunda
sn, Medelpad. 15.

dre bronsaldern hörande svärden (W. 121—128) å ena sidan, och med de till periodens slut hörande (W. 133, 135) å den andra ¹⁾).

Några andra fynd af bronsaker från bronsaldern äro icke, såvidt vi för närvarande veta, gjorda i Norrland. Alla de fornsaker af brons, som äro kända från Helsingland, Gestrikland och andra landskap i Norrland, tillhöra nämligen jernaldern eller en senare tid.

Det var imellertid oväntadt nog att finna fornsaker från bronsaldern så nordligt som i Medelpad, och man kunde fråga sig, om de två här beskrifna fynden verkligen tillhöra nämnda period. Utan att våga påstå något bestämdt, då vi från dessa trakter ännu känna så få fynd af detta slag, tro vi dock, att man kan besvara fragan med ja och i dessa omständigheter se en antydning om, att Medelpad hade *någon* befolkning redan omkring Kristi födelses tid. Vi måste nämligen härvid taga i betraktande, att om man också icke känner flere till denna tid hörande *bronsaker* från Norrland, har man dock der vid flere tillfällen funnit fornsaker af sten, bland hvilka de flesta troligen äro äldre än bronsalderns slut.

Det märkligaste af dessa fynd är det som omkring år 1830 gjordes i *Vesterbotten*, vid Byske elf å Bjurselets bys egor i Skelefte socken, då man vid gräfning af en brunn ungefär 500 alnar från elfven påträffade, en aln djupt i jorden, icke mindre än 70 mejslar af flinta, hvilka stodo, med eggarna vända nedåt, i en krets af omkring 3 fots diameter. Några ben af menniskor eller djur syntes icke till; deremot hittade man, vid och om-

¹⁾ Jemför Förf:s »Från jernaldern» texten sid. 24.

kring det ställe der mejslarne ligo, några flintflisor, »men ej i den mängd som bort finnas, i händelse mejslarne blifvit på stället luggna». Nativ flinta lär icke finnas i dessa trakter. Af de här funna flintmejslarne kommo 23 till Statens Historiska Museum (N:is 1308 och 1392); alla dessa äro oslipade, breda halmejslar, och hafva nu alla samma ljusgrå färg¹⁾.

Herr Prosten N. Nordlander, som insände de 23 nu omtalade flintmejslarne, tillägger i sin år 1847 om detta märkliga fynd meddelade beskrifning, att »under fortsatt odling af jorden kring Bjurselets by har man här och der i jorden, till och med på elfsbotten, påträffat dylika flintviggar». De flesta af dessa fynd synas dock icke hafva blifvit tillvaratagna. I Statens Historiska Museum förvaras emellertid följande, å Bjurselets egor funna stensaker, som icke höra till det stora nys beskrifna fyndet: en bred rätmejsel af flinta, 5.4 tum lång, samt 2 yxor af annat stenslag, utan skafthål. Vid Fimträsk i Skelefte socken har man funnit en båtformig stenhammare, och vid Burträsk i samma socken en lansspets af skiffer (alla dessa fem i St. M., N:o 483). I Skelefte socken har man slutligen äfven funnit hälften af en vacker båtformig stenhammare (i Ume läroverks samling).

Den enda forsak af sten som vi veta vara funnen i *Lappland* är en halmejsel af skiffer, 9 tum lång, hvilken tillhör Herr Hofstallmästaren J. W. Beijer på Kollinge i Kalmar län.

I Herr Grefve G. M. Hamiltons samling på Hedens-

¹⁾ Hr J. A. Zetterberg på Hersby å Lidingön eger två, troligen till detta fynd hörande flintsaker. Den ena är en smalmejsel, något halleggad, oslipad; den andra en bred rätmejsel, slipad. Båda skola vara funna vid Åby elf i Norrland, jemte en mängd andra mejslar stående i en krets. »Det enda fynd af sten från Norrland». Herr Zetterberg har för flere år sedan erhållit dem af Kapten J. P. Pettersson i Stockholm.

berg i Vestmanland förvaras en stenyxa med skafthål, funnen vid Östersund i *Jämtland*.

Från *Ångermanland* känner man: en yxa eller bred rätmejsel af flinta, nu $3\frac{1}{2}$ tum lång, funnen i Viksjö socken (St. M. 3788); 2 lansspetsar af skiffer, funna i Grundsunda socken (St. M. 1736); en stenhammare med skafthål, från Stigsjö socken (St. M. 3788). Derjemte omtalar Lidfors i »*Iduna*» (8:de delen, sid. 158), att han erhållit dels en »thorvigge» af flinta och en vacker hammare af sandsten, båda funna år 1814 vid Edens by i Jungsele socken, södra Ångermanland, »vid häckning på en svedja, djupt in i skogen och en mil från Ångermannaelven»; dels en »offerknif» af flinta, funnen »i en hög» på en till Mo by i Resele pastorat hörande aker.

I *Medelpad* äro funna: en stor, väl slipad yxa af flinta (St. M., ännu icke upptagen i inventariet); en hålmejsel af svart skiffer, 3.3 tum lång, hittad i en myr i Sättna socken (St. M. 3211); samt en tunn yxa af svart skiffer, 3.6 tum lång, och en lansspets af samma stenlag, afbruten, nu 2.9 tum lång, båda likaledes från Sättna socken (St. M. 4112).

I *Helsingland* har man funnit: en mejsel af svart skiffer, håleggad i bada ändar, 4 tum lång, från Delsbo socken (St. M. 1208); 3 flintyxor, funna i jorden norr om Gnarps kyrkomur; en afbruten »pilspets» af flinta (oliknande nästan W. 56), funnen mellan Kärböle och Loos; 8 stenyxor med skafthål, 1 mejsel af grönaktig lerskiffer (oliknar till formen en flintyxa) och 3 lansspetsar af skiffer, funna i olika delar af provinsen. De sexton sistnämnda förvaras i Helsinglands Formminnes Sällskaps samling i Hudiksvall.

Från *Gestrikland* känna vi: en stor flintyxa (W. 12), väl slipad, nära 11 tum lång, funnen »vid Gefle»; en stenyxa med skafthål och en afbruten lansspets af skiffer, nu 3.6 tum lång, båda funna »i en hög» vid

Häklinge, Valbo socken (dessa tre förvaras i Upsala Museum). I Hudiksvalls Museum förvaras »en väl arbetad pilspets» (ä: lansspets) af mörkröd lerskiffer, funnen vid Vahlbo bodarna. Dessutom har man i Fernebo socken funnit en »stenknif», och i Årsunda socken en stenyx (enligt Herr Lektor Wibergs reseberättelse för åren 1864 och 1865 i K. Vitterhets H. och A.-Akademimens arkiv). Af ett icke obetydligt antal stenyxor som funnos i Gefle Museum, och bland hvilka de flesta voro funna i Gestrikland, gingo alla utom två förlorade vid den stora branden ar 1869 (enligt benäget meddelande af Herr Lektor Wiberg).

Det är härvid anmärkningsvärdt, att flere af de i Norrland funna stensakerna äro gjorda af skiffer, och att man der funnit ganska många skiffer-lansspetsar af en egendomlig form (= fig. 61 i Prof. Nilssons »St.Å.»), som äro relativt sällsynta i andra delar af landet¹⁾.

Hela antalet i Norrland funna fornsaker af sten, är således, så vidt man nu känner: i Lappland 1, i Jämtland 1, i Vesterbotten nära 80 (alla i Skellefte s:n), i Ångermanland 7, i Medelpad 4, i Helsingland 17 och i Gestrikland åtminstone omkring 10, — således tillsammans knapt 120 stensaker från en yta af mer än 2000 svenska kvadratmil, eller, om vi utesluta Lappland, öfver 1200 kvadratmil, d. v. s. en yta ungefär lika stor som hela det söder om Dalelfven belägna Sverige, der man funnit öfver 30,000 fornsaker af sten.

Dessa fynd af brons- och stensaker i Medelpad och angränsande provinser blifva af så mycket större intresse, om vi paminna oss de bevis för, att dessa trakter

¹⁾ De förekomma dock någon gång äfven i sydligare landskap, såsom t. ex. en vacker lansspets af brun skiffer, funnen i Thortuna socken, Vestmanland (i Grefve Hamiltons samling på Hedensberg) och 2 skifferlansar, af samma form som de norrländska, funna i Nerike (Hofberg »Nerikes gamla minnen» sid. 67, 71).

varit befolkade under den äldre delen af jernaldern, som Dr Hildebrand meddelat i andra delen af denna tidskrift (s. 222 följ.). Hvarvid det särskildt förtjenar anmärkas, — ehuru det naturligtvis kan bero på en tillfällighet, — att de två här beskrifna bronssakerna äro funna just i Medelpad och icke i södra Helsingland eller Gestrikland, hvilka trakter erbjudit vida mindre fynd från den äldre jernaldern än Medelpad och norra Helsingland.

I Norge äro några få bronsvapen funna ännu högre upp mot norden än i Sverige. Det nordligaste fynd som man hittills känner är ett stort, vackert bronssvärd från bronsalderns sista del, med bred, flat tånge, hvilken har 9 nithål, men inga uppstående kanter; klingan liknar mycket fig. 10 i Professor Nilssons »Bronsåldern». Det är funnet i en myr på garden Vaag i Helgeland, Nordlands amt, öfver 66 " nordlig bredd. (»Årsberetning af Foreningen til Norske Fortidsmindesmerkens Bevaring for 1866» sid. 98, der det äfven är afbildadt). Svärdet har vid analys visat sig innehålla 88.92 % koppar, 9.17 tenn och 1.50 bly (»Årsberetning for 1867» sid. 115).

Närmast — men 2 " sydligare — komma två fynd från Nordre Thronhjems amt: en spjutspets af brons, från Prestgarden i Snaasen prestegjeld (Nicolaysen »Norske Fornlevninger» s. 658), och en annan spjutspets af brons, från Stiklestad sm (Nicolaysen anf. st. sid. 833 och »Årsberetning for 1866» sid. 78).

Äfven på *jinska* kusten gå bronsvapnen lika långt mot norr som på den svenska. I Storkyro socken, ej långt från Vasa, och således vid 63 " n. br., har man funnit ett bronssvärd (— W. 115). Utom detta kände man år 1863 endast två andra fynd af bronsaker från Finlands bronsålder, — bada från Finska Vikens kust.

— nämligen ett svärd från ett stenrös i Kyrkslätt socken, och 2 vackra skaftcelter (= W. 181), funna i en grusbacke i Helsinge socken. (H. J. Hohnberg, »Finska Fornlemningar» i »Bidrag till Finlands Naturkänneedom» 9:de häftet sid. 29, 30 och pl. XX).

Dalarne.

3. Mora socken, Vattnäs.

Vid uppodling af en skogsmark har man funnit (år 1851 eller derförut):

a) En liten *hålcelt* af *brons*, med ögla uppe vid kanten, = W. 195, men utan prydnader. Ett oregelbundet, ganska stort hål genom ena bredsidan, tätt vid öfra kanten. Längd 58 m.m.; bredd vid eggen 41 m.m.

b) En alldeles dylik *bronscelt*, men utan något hål genom sidan. Längd 63 m.m.; bredd vid eggen 42 m.m.

c) En öppen *halsring* af en trind, 4.5 m.m. tjock, spiralretflad *brons*-ten. Ändarne äro böjda till hakar att häkta om hvarandra. Den är nu lagd i en oregelbunden spiral, omkring 2 hvarf, hvarigenom den passar kring armen. Bruten i två delar.

Alla tre sakerna förvaras nu i Statens Historiska Museum (N:o 1662).

Det är a ena sidan anmärkningsvärdt, att dessa fornsaker — de enda dylika som vi hittills känna från Dalarne — äro funna så högt upp i provinsen (omkring 7 mil nordvest om Falun), och så langt från närmaste kända fynd af samma slag. Man har nämligen icke uppgift om något fynd af bronsaker från bronsål-

dern på närmare håll än i Simtuna socken, nordost om Vesterås, det vill säga 25 mil fogelvägen från Vattnäs.

Å andra sidan är det märkligt, att detta kanske om nära tvåtusenårig odling vittnande, fynd gjordes just i Mora socken, nära Dalelffvens utlopp i Siljan, i en trakt som ända in i senare tider varit en af Dalarnes mest betydande bygder.

Enligt Herr Adjunkten O. W. Wahlins till Dalarnes Fornminnes-Förening afgifna berättelse om en antiqvarisk resa inom länet, lär man dock icke hafva funnit några fornsaker af sten i trakterna kring Siljan, under det att sådana ej sällan träffas uti provinsens södra socknar. Stenyxor äro ej sällsynta i Folkerna socken, som ligger omkring Dalelffen, i sydöstra hörnet af landskapet, utmed gränsen till Vestmanland. Adjunkten Wahlin erhöll i Viddarsboda inom denna socken »tre stenyxor, af hvilka en med hål och en af flinta». I den angränsande By socken, hvilken äfven ligger omkring Dalelffen, »förekomma stenyxor allmänt». Adjunkten Wahlin erhöll härifrån fem stenyxor utan skafthål; hvarjemte han omtalar, att man funnit, men förstört en stenyxa med hål. Dessutom förvaras i Dalarnes Fornminnes-Förenings samling en stenyxa utan skafthål, funnen vid Källviken i Kopparbergs socken.

Utom dessa fynd af stensaker kända vi från Dalarne endast följande: en stenhammare med skafthål, funnen vid kanten af en myr å Björnås bys egor i Svärdsjö socken (St. M. 1243); en stenyxa utan hål, funnen vid Smedjebacken i Norrberke socken (St. M. 457: 14); en vacker stenhammare med skafthål, funnen för länge sedan »på en åker i Dalarne» och förvarad i Upsala Museum; samt »en vacker, tveeggad lansspets med hullingar och tånge»¹⁾, funnen i Husby socken, enligt Dybeeks

¹⁾ Troligen en skifferlans af den vanliga formen, se Prof. Nilssons »Stenåldern» fig. 61.

»Runa» 1844 sid. 58, der det äfven uppgifves, att stensaker temligen ofta anträffas i nämnda socken.

Det förtjenar i sammanhang härmed anmärkas, att vi för närvarande känna mycket få fynd från jernåldern i Dalarne och endast ett par som kunde hänföras till den äldre delen af nämnda period¹⁾.

U p p l a n d.

4. Lena socken, Vattholma.

(Norunda härad).

Vid Vattholma bruk gjordes år 1833 ett intressant fynd, hvars närmare omständigheter ses af följande berättelse. »År 1833 den 2 Maj å Lena ås i Lena socken, omkring 500 famnar norr om Lena kyrka — och vid pass 2 famnar till höger ifrån den förbi Lenabergs hemmans åbyggnader löpande allmänna vägen, vid dennes bestämda krökning öfver åsen åt det nedom dess högra eller östra sida belägna Vattholma bruk, — påträffades några bronsvapen tillfälligtvis, utan gräfning, i en vid dervarande sandtägtsgröpar blifven rubbning i ytan af sjelfva åsen och, såsom det skulle kunna antagas, icke djupare än högst $\frac{1}{2}$ aln under ås-ytan, om den varit orörd. Fyndstället röjer ej tecken till forntida grafplats; ej heller hade något annat funnits jemte dessa bronsaker».

¹⁾ Om fornlemningar i Dalarne, se Dybecks »Runa» 1844 sid. 56—58 och »Dalarnes Fornminnes-Förenings Arsskrift 1867», der uppgifter meddelas om fornminnen i Sundborns, Svärdsjö, Rättviks, Mora, Sofia Magdalena, Ore, Elfdalens, Venjans, Tyngsjö, Malingsbo, Säter, Folkerna och Hedemora socknar. Från ingen af dessa socknar kände Föreningen då något fynd af stensaker.

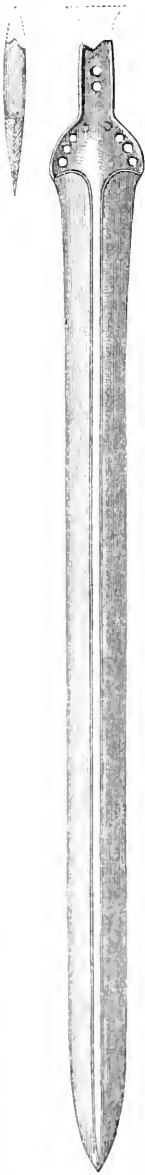

Fig. 3. Bronssvärd, f. vid Vattholma i Lena sn., Uppland. ¹/₃.

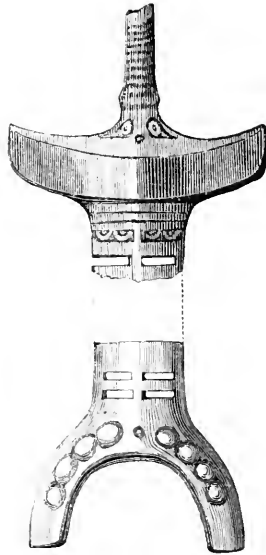

Fig. 4. Fästet till ett bronsvärd, f. vid Vattholma i Uppland. ¹/₂.

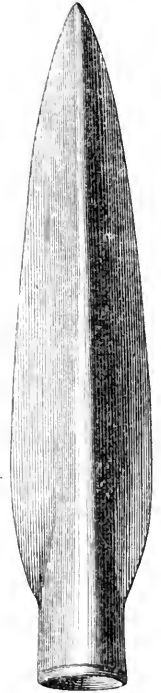

Fig. 5 a. Lausspets af brons, f. vid Vattholma i Uppland. ¹/₂.

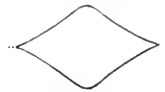

Fig. 5 b.

Fyndet består af:

a) Ett vackert *bronsvärd*, som, med undantag af fästets öfversta del, är alldeles helt och fullständigt. Det är afbildadt här bredvid fig. 3. i ¹/₃ af verkliga storleken. Handtaget har haft en beläggning af trä, horn eller dylikt, hvilken varit fästad med åtminstone 8 naglar; dessa äro nu bortfallna, men hålen äro kvar. Kanten af fästet är nedtill prydd med streek,

såsom teckningen visar. Å klingans båda sidor löpa fina dubbla linier utmed midtryggen. Svärdet är nu betäckt med en ovanligt vacker, mörkgrön erg. Hela längden nu 74.8 ctm.; bredden vid öfvergången mellan klingan och fästet 6 ctm.

b) Ett dylikt *svärd*, som blifvit itubrutet nära midten, sedan det hittades. Det är icke så väl gjort som a), men af alldeles samma form. Beläggningen på handtaget har varit fästadt med 7 naglar. Ränderna utmed klingans midt äro ej så fina som på föreg., och kanten af fästet är slät. Svärdet, hvaraf intet mer än fästets öfversta del saknas, är nu 67.8 ctm. långt; bredden vid fästets bas är 6.5 ctm.

c) *Handtaget* till ett tredje *svärd*, afbildadt på föregående sid. fig. 4, i hälften af verkliga storleken. Mellersta delen felas.

d—g) Fyra *lansspetsar*, af samma form. En af dem är afbildad fig. 5 a i hälften af verkliga storleken. Fig. 5 b visar genomskärningen af samma lansspets. Tre äro hela; af den fjerde finnes endast nedre delen. d) har ett helt och ett upprifvet, ganska litet nagelhål vid basen; längd 191 m.m.; bredd 40. e) utan nagelhål; längd 189 m.m.; bredd 39. f) utan nagelhål; längd 180 m.m.; bredd 37. g) Öfre delen med spetsen är borta; brottet synes vara nytt. Inga nagelhål. Längd nu 130 m.m.

Alla dessa saker äro af *brons* och förvaras i Statens Historiska Museum (N:o 612).

Bronssvärd och bronsdolkar af samma form som fig. 3 — bred tänge med uppstående kanter, samt med eller utan nithål; inga inskärningar i eggen såsom på fig. 8; vanligen ett par fina linier utmed klingans midt — äro icke sällsynta i Sverige. Man känner för närvarande, utom de tva här beskrifna, åtminstone 27

stycken, af hvilka 1 dolk är funnen i Uppland (se här nedan fynd N:o 10), 1 svärd är funnet i Vermland (St. M. 3823), 1 svärd i Vestergötland (Helsingfors' Museum)¹⁾, 1 svärd på Oroust i Bohuslän (St. M. 2531), 1 svärd i Halland (St. M. 2115)²⁾, 14 svärd och 5 dolkar i Skåne³⁾, 1 svärd i Blekinge (St. M. 1452:122), 1 svärd i Vexiö län (St. M. år 1695; se här nedan) samt 1 svärd på Gotland (St. M. 1401).

I Storkyro socken, Finland, är ett svärd af detta slag funnet⁴⁾.

Från Norge känner man icke något dylikt bronssvärd.

I Danmark äro deremot sådana svärd och dolkar af brons ganska allmänna. Enligt ett benäget meddelande af Herr Justitsråd Strunk förvaras på Museet i Köbenhavn 76 svärd och 11 dolkar af ifrågavarande form. Af dessa lära alla dolkarne och 64 svärd närmast likna fig. 1 å planch B. II i »Atlas for Nordisk Oldkyndighed», under det tolf svärd äro mest lika fig. 2, 3 och 4 å samma planch.

Utom Norden förekomma liknande bronssvärd i England (i Themsens flodbädd; klingorna afvikande), i Meklenburg, i sydvestra Tyskland (i Oberhessen, vid Mainz och nära Stuttgart; fästena äro ganska lika fig. 3 här ofvan, men klingorna äro mycket olika), och i Schweiz⁵⁾. I Irland — der bronssvärd med en inskär-

¹⁾ H. J. Holmberg »Finska Fornlemningar» (i »Bidrag till Finlands Naturkännedom» etc.) sid. 30 och pl. XX f. 68.

²⁾ »Hallands Fornminnesförenings Arsskrift» sid. 62.

³⁾ I St. M. 7 svärd (N:ris 459, 2109, 2548, 2549, 3765 (2 st.), 4450) och 2 dolkar (N:ris 3176, 3765); 6 svärd och 2 dolkar i Lunds Museum; samt 1 svärd och 1 dolk i Malmö Museum.

⁴⁾ H. J. Holmberg »Finska Fornlemningar» sid. 30 och pl. XX f. 66.

⁵⁾ Akerman »Archæological Index» sid. 53; »Friderico-Franciscum» pl. XV; Lindenschmit »Heidn. Alterthümer» I bandet, I häftet, pl. 2 f. 14, 15 och 3:dje häftet, pl. 3 f. 1, 6; »Mittheilungen der Antiq. Gesellschaft in Zürich» 12:te bandet 3:dje häftet, pl. 1 f. 59 (funnet i Bieler-

ning i hvardera eggen och af samma typ som fig. 8 å sid. 204 härnedan äro mycket allmänna — synas några svärd af nu ifrågavarande form icke vara funna.

De i England och på kontinenten funna svärd som nu omtalats äro visserligen ganska lika de skandinaviska, men det finnes dock en så stor olikhet, isynnerhet i afseende på klingans form och ornering¹⁾, att vi med skäl kunna antaga, att de båda Vattholma-svärden, och de nordiska bronssvärd som fullkomligt likna dem, äro förfärdigade inom Skandinavien.

Utan att ännu våga påstå något bestämdt, tro vi oss dock kunna med skäl antaga, att svärd af denna typ varit i bruk både under förra och senare delen af bronsåldern. Detta kan äfven a priori synas samolikt, emedan det väl hufvudsakligen var den nu förtärda beklädnaden på handtaget som bestämde dess karakter. Nu kämmer man verkligen ett par bronssvärd med sådan tånge som på fig. 3, men hvilkas fästen nedtill varit af brons och omslutit klingan på det för vår äldre bronsålders svärd egendomliga sätt som visas af W. 121, 123—128. Ett sådant svärd, nu förvaradt i St. M., hittades i slutet af 1600-talet i Skatelöfs socken, Småland, och är afbildadt i Dahlbergs »Suecia antiqua & hodierna» t. III pl. 84 fig. 1. Ett dylikt är funnet i en graf i Danmark, tillsammans med ett obrändt skelett (Kjöbenh. Museum 12151—2). Å andra sidan visa flera fynd, att svärd af samma form som fig. 3 begagnades äfven under bronsålderns sista tid.

Svärdsfästen af samma form som fig. 4 här ofvan synas vara mycket sällsynta. Från Sverige känna vi

eller Neufchatel-sjön; isynnerhet klingan är dock mycket afvikande från Vattholma-svärdet).

¹⁾ De fina linierna utmed klingans midt finnas icke på något af de utanför Skandinavien funna svärd som i föregående not citeras.

intet mer än det vid Vattholma funna, och i Norge är icke något sådant svärd funnet. Men i Köpenhavns Museum förvaras ett svärd med liknande fäste (N:o 8080); det är funnet på Sjælland och afbildadt i »Atlas for Nordisk Oldkyndighed» fig. 38 (samt W. 137). Enligt meddelande af Herr Justitsråd Strunk förvaras dessutom i samma museum »5 andra bronssvärd af liknande typ och 3 knappar (Atlas fig. 47 och 44)». Jemför Madsens »Afbildninger af Danske Oldsager» »Suite af Sværd» fig. 10, 11. Det förtjenar anmärkas, att klingorna på dessa svärd fullkomligt likna dem på det under fig. 3 här ofvan afbildade svärdet från Vattholma.

Utom Norden är, så vidt jag vet, blott ett dylikt bronssvärd funnet, nämligen i Meklenburg. Det förvaras i Schwerins Museum och är afbildadt i Kembles »Hors ferales» pl. VIII fig. 6. Det liknar nästan fullständigt det förstnämnda danska svärdet (»Atlas» fig. 38; W. 137), men den öfversta spetsen på fästet är längre och öfverensstämmer mera med fästet från Vattholma.

Derjemte känner man åtskilliga »symboliska bronssvärd», — eller 3 à 6 tum långa afbildningar i miniatyr af de stora svärden, — på hvilka fästet mycket liknar de nu omtalade. Ett sådant är t. ex. W. 156, och några dylika finnas i Madsens »Afbildninger» (»Boeslunde-fyndet» fig. 5, »Nyrup-fyndet» figg. 9 och 10 samt »Efterligninger af Sværd och Dolke» figg. 1—3). På Museet i Köpenhamn förvaras, enligt en af Herr Justitsråd Strunk lemnad uppgift, tillsammans 22 symboliska bronssvärd med sådant fäste.

Äfven i Sverige äro några dylika miniatyr-svärd funna. Museet i Lund eger två sådana från Skåne, hvilka likna W. 156; och i Visby Museum förvaras ett dylikt, funnet på Gotland.

I »Friderico-Franciscum» pl. XVI f. 1 (och Lin-

denschmits »Heidn. Alterth.» II: 8 pl. 2 f. 17) är afbildadt ett vid Kummer i Meklenburg funnet symboliskt svärd likt W. 156, och ännu mera öfverensstämmande med det här redan omtalade, af Madsen (fig. 9) afbildade svärdet från Nyrup.

Slutligen böra vi fästa uppmärksamheten på en af Madsen (»Suite af Knive» fig. 8) afbildad bronsknif, hvars skaft tydligen är en efterbildning efter sådana svärdsfästen som W. 137 och det vid Vattholma funna.

Denna knif tillhör, liksom de symboliska bronssvärden, slutet af bronsåldern, och det lider intet tvifvel, att de verkliga svärden af samma typ förskrifva sig från samma period.

Vi torde således kunna utan tvekan hänföra fyndet vid Vattholma till slutet af bronsåldern.

5. Ärntuna socken, Solvallen.

(Norunda härad.)

»I Juni 1862 fann skräddaren J. P. »Lundin å Skomakare-vreten nära Solvallen, »vid odling och gräfning bland smärre grafkullar, en *lansspets* af brons tillsammans »med *brända ben*, på 3 fots djup».

Denna lansspets, som är afbildad här bredvid fig. 6 a i hälften af verkliga storleken, är öfverdragen med en utmärkt väcker, grön erg. Ornamenterna ses i naturlig storlek fig. 6 b. Ett litet nithål går

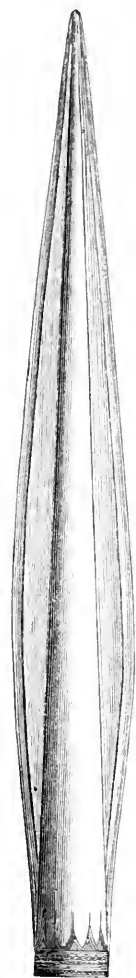

Fig. 6 a. Lansspets af brons, f. vid Solvallen i Ärntuna s:n. Uppland 12.

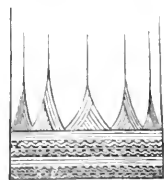

Fig. 6 b.

tvärsigenom holken. Längd 255 m.m.; bredd 31.5 m.m. Skafthålets diameter 17 m.m.

Den förvaras i Uppsala Museum.

Berättelsen om detta fynd är af stort intresse, emedan vi här hafva den enda direkta uppgift¹⁾ om ett graffynd från bronsåldern, hvilken vi ännu erhållit från någon af provinserna kring Mälaren. De redan bekanta fynden af fornsaker från nämnda period visa, att dessa provinser redan före bronsålderns slut måste hafva varit åtminstone något befolkade; och den omständigheten, att vi ännu icke der känna någon annan graf från nämnda tid, måste således endast bero på ofullkomligheten af vår bekantskap med Mälareprovinsernas arkeologiska förhållanden.

Då, såsom man med visshet vet, åtminstone flertalet af vestra och södra Sveriges *stenkummel*²⁾ tillhöra bronsåldern, och då detsamma, såsom vi få tillfälle att här nedan visa, gäller om stenkumlen i Vermland, synes det

¹⁾ Jemför dock äfven fynd N:o 26 här nedan. Det torde dock vara mycket osäkert, om den der omtalade högen inneslutit en graf från bronsåldern.

²⁾ Med stenkummel mena vi här sådana, endast af sammanhopade stenar, utan någon jord, bildade grafminnesmärken, som annars äfven benämnas stenrör, griftrör o. dyl.

Man känner med visshet många stenkummel som inneslutit grafvar från bronsåldern både uti *norra Halland* (se Bexell »Hallands Historia» 3:277,278 och »Hallands Fornminnesförenings Årsskrift»), i *Bohuslän* (Holmberg »Bohusläns Historia» 2:135,198), i *Småland* (Jönköpings län: Liljegren »Nord. Fornl.» LH; Vexjö län: fynd i Dr Wittlocks samling; Kalmar Län: St. M. 1453: 309 och 4323), i *Blekinge* (Worsaae »Blekingeske mindesmärken» sid. 7), på *Öland* (St. M. 1288 och 3385, båda fynden från Köpings socken), och på *Gotland*. A sistnämnda ö undersökte därvarande Pastorsadjunkten Ekdahl år 1826 ett kolossalt stenkummel, benämndt »Angantyr's rör», vid Rovalds i Gröttlingbo socken. Dess diameter var ca 80 fot och höjd ca 20 fot. På dess botten fann han brända ben och en bronsdolk = W. 143 (St. M. 484). Äfven i Danmark finnas stenkummel, hvilka likaledes omsluta grafvar från bronsåldern, och äro täckta endast af ett tunnt jordlager (se t. ex. »Arböger for Nord. Oldk.» 1871 sid. 4, 12 etc.).

imellertid vara sannolikt, att, om icke alla, åtminstone en del af de äfven i landskapen vid Mälaren vanliga kumlen förskrifva sig från tiden *före* jernålderns början. Herr Dybeck säger också i 2:dra häftet af sina »Svenska fornsaker» (Stockholm, 1853): »I förbigående nämnes, att några i Uppland öppnade kummel eller rör, belägna å icke särdeles betydliga höjder, till så väl samman-sättning, som innehåll, visat sig tillhöra bronsåldern. Antalet af dylika rör är i samtliga Mälareländerna icke ringa, men, märkligt nog, de flesta öppnade. Att de innehålla, eller innehållit bronsaker, kände förf. likväl förut af så väl talrika skriftliga efterrättelser, som af allmogens berättelser, hvarom Runa på flere ställen gifver närmare besked. För de nu skedda rör-undersökningarna skall i ett kommande häfte af detta arbete redogöras». Ifrågavarande arbete blef dock olyckligtvis afbrutet med nästa häfte, det tredje, hvilket fylles af den fortsatta beskrifningen på författarens forskningar i Södermanland. Så vidt jag vet, har Herr Dybeck ej heller på något annat ställe meddelat redogörelse för de utan tvifvel intressanta undersökningarne i uppländska stenrör. Deremot omtalar han i »Runa» innehållet af ett par södermanländska stenkummel.

Det ena af dessa, beläget på Hernön¹⁾, var ofvan-till platt och af mycket ringa höjd (mindre än 3 fot); diametern öfversteg icke 15 fot. På dess botten fann man i centrum, men utan tecken till stenkista eller dylikt, »några fa, mycket små och nästan förmultnade benskärfvor, samt deromkring en ljusgrå och lös mull, hvilken synbarligen icke var något annat än förmultnade ben. Uppbrytandet af stenarne fortgick mot rörets omkrets, men intet vidare blef deri funnet». Då man så-

¹⁾ »Runa. Svenska Forn-samlingar» 1847 sid. 4. — Hernön ligger nära Mariefred.

ledes i denna graf icke fann några fornsaker, kan man icke direkt bestämma, till hvilken tid detta kummel bör hänföras. Herr Dybeck tillägger visserligen: »enär några af kringliggande rör påtagligen blifvit i senare tider uppbrutna, torde icke böra förtigas, att, enligt fleres uppgifter, saker af koppar i dem funnits». Men då, såsom bekant, »koppar» — d. v. s. brons eller andra kopparblandningar — icke begagnades blott under bronsåldern, utan äfven under jernåldern hade en vidsträckt användning till smycken och annat; så kan man icke ens af dessa berättelser sluta något till Hernö-kumlens ålder.

Berättelsen om öppnandet af ett annat stenkummel i Södermanland förekommer uti årgången 1848 af »Runa» (sid. 9). Detta rör låg på Sunds egor i Vårdinge socken, Öknebo härad. Herr Dybeck säger, sedan han redogjort för undersökningen af en större grafhög, som visade sig tillhöra jernåldern: »På få famnars afstånd från denna hög är en grafkulle af 48 fots omkrets vid roten och nära 3 fots lodrät höjd. Denna fanns vid undersökning utgöra ett af massa och frodig ljung betäckt rör af stora klumpstenar. Brytningen börjades ofvanifrån, och vidtog på något öfver 2 fots djup fin och myllblandad sand, hvilken, till tjocklek af omkring en half fot, betäckte en större stenhäll. Denna upptogs med möda och fanns hafva hvilat på en med omsorg lagd krets af klumpstenar af $2\frac{1}{2}$ fots tvärdrag. Stenkretsen var alldeles fylld af grafmörja (d. v. s. brända ben, kol, aska o. dyl.) till $1\frac{1}{2}$ kvarters tjocklek, och i dess midt stod ett jemnt brändt grafkäril, som saknade öfre kanter, och hvars botten egde nära 6 tums tvärdrag. Det innehöll fin och mycket hårdt packad grafmörja. Den omgifvande mörjan undersöktes grannligen, och intet af metall kunde deri upptäckas; men på en fläck öster i kretsen lågo bland de ovanligt stora

kolen 30 till 40 svartbrända nötskal och hela nötter med bibehållna kärnor. Under graflagret vidtog hårda grusgrunden».

Dessa båda fynd gifva således icke några andra upplysningar om stenkumlen i Södermanland, än att några innehålla brända ben, under det att obrända skeletter blifvit nedlagda i andra.

Utom de två nu beskrifna kända vi för närvarande endast ett fynd i Mälaredalens stenkummel, som kan bidraga till kännedomen om dessa fornlemningars ålder, nämligen det vi sistledne år hade tillfälle att göra vid undersökning af ett kummel på Askers egor, under Lenartsnäs, i Näs socken, Bro härad, Uppland. Kumlet var ganska stort — 52 fot i diameter och 9 fot högt — och bestod uteslutande af rullstenar, utan någon jord. Det hade uppenbarligen aldrig varit öppnadt förut. Innan vi nådde botten, träffade vi bland stenarne endast några spridda djur-ben (af nötkreatur, get och hund). Efter två dagars arbete af 4 karlar blottades botten i kumlets midt i en krets af omkring 12 fots diameter. Nästan hela den härigenom åtkomliga jordytan befanns vara betäckt med ett tunnt, endast $\frac{1}{2}$ à 1 tum tjockt lager af kol och (i allmänhet) mycket små brända benbitar, bland hvilka lägo: *a*) några stycken af ett mycket (0.6 tum) tjockt, groft lerkärl, som är illa brändt och alldeles saknar sirater; *b*) några mindre bitar af ett tunnt (endast 1 linie tjockt) och fint lerkärl med sådana intryckta sirater, att vi utan tvekan kunna hänföra kärlet till jernåldern, möjligen till denna periods förra del; *c*) 3 sma bitar af en benkam, hvilka också bestämdt hänvisa till jernåldern; samt *d*) ett tunnt, nästan rundt stycke af en koppar- eller bronsplåt, som alldeles saknar sirater; dess diameter är 1.2—1.3 tum och tjocklek 0.5 linie. (Dessa saker förvaras nu i St. M., N:o 4504.)

Oaktadt noggrannt letande kunde inga andra fornsaker upptäckas, och af något slags stenkista syntes intet spår. Det är dock möjligt, att den egentliga grafven ännu icke blifvit påträffad, utan finnes i rörets oundersökta kant. För att få visshet härom, hade det imidlertid varit nödvändigt att helt och hållet borttaga kumlet, hvilket af flere skäl icke kunde ske. Den nu undersökta delen af röret har troligen betäckt den plats der bälet stått.

Detta stenkummel förskrifver sig således visserligen från jernåldern, och det är så mycket mera sannolikt, att äfven många andra kummel i Mälaredalen tillhöra samma tid, då vi med säkerhet känna, att det i Norrland och Finland¹⁾ finnes en mängd stenrör hvilka innehålla grafvar från jernåldern. Men då vi för ögonblicket icke hafva bestämd uppgift om det inre i mer än ett eller ett par af de många hundra kumlen i Uppland och Södermanland²⁾, så torde vi icke kunna af dessa få observationer sluta till, att *alla* kumlen i dessa landskap tillhöra jernåldern. Det förtjenar åtminstone i hög grad att blifva föremål för noggrann undersökning, om icke några af dessa grafvar i Mälaretrakten, lika väl som i Götaland och Vermland³⁾, förskrifva sig från bronsåldern. Enligt hvad vi redan antydtt, synes det nämligen a priori vara högst sannolikt, att en del af det egentliga Svealands kummel (kanske isynnerhet de som ligga på aflägsna höjder med utsigt öfver större vatten) innesluta grafvar från bronsåldern, i likhet med stenrören i

1) Sidenbladhs afhandl. i 2:dra delen af denna tidskrift sid. 200 följ.

2) Enligt texten till »Sveriges geologiska undersökning» kämer man mer än 400 stenkummel i dessa båda landskap.

3) I sammanhang härmed torde det förtjena anmärkas, att det finnes en antydning om att *några* af stenkumlen på Finlands södra kust möjligen tillhöra bronsåldern; se det här ofvan sid. 187 (efter Holmbergs »Finska Fornlemningar») omtalade fyndet af ett bronssvärd i ett stenrös uti Kyrkslätt socken.

Götaland; under det de öfriga tillhöra jernåldern, i likhet med stenrören i Norrland.

Innan vi lemna frågan om de i Mälaretrakterna möjligen förekommande grafvar från bronsåldern, torde vi få fästa uppmärksamheten derpå, att man här några gånger påträffat grafhögar med stora, fyrsidiga stenki-
stor i midten, hvilka kanske förskrifva sig från nämnda tid. Olyckligtvis hafva de blifvit öppnade, utan att man känner något om deras innehåll. En sådan stenkista finnes t. ex. i en hög i Herkeberga socken, Trögds härad, och en annan i en hög vid Vallby i Långtora socken, Lagunda härad, Uppland (R. Dybecks förteckningar öfver dessa socknars fornlemningar, i K. Vitt. Hist. Ant. Akad:s arkiv).

6. Bälinge socken, Forkarby.

(Bälinge härad.)

Vid gräfning å Forkarby egor har man funnit följande två bronsringar, troligen tillsammans:

a) En stor, sluten *ring* af *brons*, ovanlig, afbildad på följ. sid. fig. 7 i en tredjedel af verkliga storleken. Genom de inristade strecken har den utseende af att vara spiralreflad på större delen af öfversidan; den återstående delen och undersidan är alldeles slät. På smalaste stället finnes en utvidgning, men intet synes vara bortbrutet der. Inre diameter 220 m.m.; största tjocklek 11 m.m. Hela ringen är nu öfverdragen med en vacker, mörkgrön, glänsande erg.

b) En mindre *halsring* af *brons*, öppen, spiralreflad än åt höger, än åt venster. Den är alldeles lik fig. 18 härnedan. Ena ändan är afbruten; den andra är böjd

såsom en vanlig hake. Inre diameter 170 m.m.; största tjockleken 6 m.m.

Båda ringarne förvaras i Uppsala Museum.

Vi känna icke någon bronsring lik den förstnämnda (fig. 7).

Deremot äro halsringar af samma slag som den andra (fig. 18) ganska vanliga i Sverige¹⁾. I Vestman-

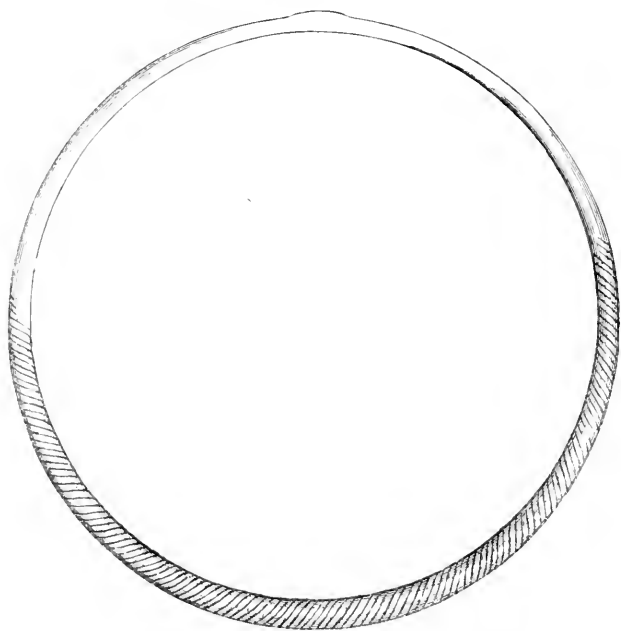

Fig. 7. Halsring af brons, f. vid Förkarby i Balinge sn, Uppland. ¹⁾ 3.

land äro — såsom vi snart skola närmare beskrifva — 2 sådana ringar funna, och i Södermanland åtminstone 27. Från Halland känna vi 2²⁾, från Skåne 37³⁾, från

¹⁾ Halsringar af denna form böra icke förväxlas med de tjocka bronsringar som likna fig. 49 på pl. 4 i Prof. Nilssons »Bronsåldern».

²⁾ Funna i en torfmosse, tillsammans med en stor ring — W. 221. Den ena förvaras i St. M. (N:o 4228), den andra i en enskild sauling.

³⁾ Af dem förvaras 7 i St. M. (N:ris 2549, 2918, 3036 och 3765), 28 i Lunds Museum och 2 i Malmö Museum.

Småland 1 (funnen i Kalmar Län; St. M. 1259), från Öland 6 (St. M. 1077 och 2453), samt från Gotland 14 (St. M. 2962, 2976, 3267 och 3382). Således känna vi redan från Sverige tillsammans åtminstone 90 halsringar af denna form, hvilka alla, såsom fig. 18 härnedan, äro vridna än åt ena hållet och än åt det andra. Dessutom har man i Sverige funnit några halsringar af brons som för öfrigt likna de nu ifrågakvarande, men öfverallt äro vridna åt samma håll. En sådan ring är funnen i Vestergötland (St. M. 1580), 2 i Bohuslän (St. M. 1270: 457 och 458) samt 2 på Gotland (St. M. 2962).

Äfven i Danmark äro halsringar af samma form som fig. 18 funna, ehuru i ett vida mindre antal än i Sverige, hvilket förtjenar anmärkas, då minnen från bronsaldern i allmänhet förekomma mycket talrikare i Danmark än i Sverige. På Museet i Köbenhavn finnas 28 halsringar fullkomligt lika fig. 18, d. v. s. vridna dels åt höger dels åt venster, samt 14 ringar af samma slag, men endast vridna åt ett håll. Af de förstnämnda äro 13¹⁾ funna i en mosse vid Fjellerup på Fyen, tillsammans med hälcelter, stora ringar = W. 221, en »rakknif» (= W. 171—5), en hängurna med »kupa» (W. 208) m. fl. brons saker från sista delen af bronsaldern.

Utom Norden har man icke, så vidt vi veta, funnit några ringar af fullkomligt samma form som vi nu beskrifvit. Deremot har man i Tyskland, och isynnerhet inom norra delen af detta land, funnit några större bronsringar, hvilka likna fig. 18, men skilja sig från densamma derigenom, att de utstående vingarne (om vi få begagna ett sådant uttryck) äro mycket större. Se t. ex. Lindenschmit »Heidn. Alterthümer» I bandet, 11 häftet, pl. 3 f. 1—4. Äfven i Sverige och Danmark äro sådana bronsringar anträffade.

¹⁾ Två af dem ses i Madsens »Afbildninger» Fjellerupfyndet fig. 13, 14.

7. Rasbo socken, Vestra Vallby.

(Rasbo härad.)

Vid odling af en äng å Vestra Vallby egor hittades, omkring en fot under jordytan, i Augusti månad år 1868:

Ett *bronssvärd*, bestående af en smal, jembred klinga, som upptill afspetsas till en omkring 60 m.m. lång tånge, hvilkens öfre hälft är nästan trind och endast 4 å 5 m.m. bred. Klingan, hvars yttersta spets är afbruten, är 20 m.m. bred. Hela svärdets längd är nu 45.5 ctm.

Förvaras i Statens Historiska Museum (N:o 3944).

8. Knutby socken, Långsjön.

(Sjuhundra eller Nördinghundra härad.)

Egaren af Rånäs, Friherre Axel Reuter-skiöld, skänkte i Nov. 1849 till Statens Historiska Museum följande »i Långsjön uppfiskade» saker. Närmare underrättelser om fyndomständigheterna saknas; men de särskilda sakernas färg och andra förhållanden antyda, att allt blifvit funnet tillsammans.

a) Ett *bronssvärd* med bred och platt tånge, afbildadt här bredvid fig. 8 i $\frac{1}{3}$ af verkliga storleken. Det är alldeles fullständigt och väl bibehållet. Handtaget har haft någon beläggning af horn eller dylikt, hvilken varit fästad med 4 ovanligt fina naglar; af dem äro nu 3 kvar. I klingans egg finnes å hvardera sidan, tätt nedanför fästet,

Fig. 8. Brons-svärd, f. i Lång-sjön, Knutby socken, Uppland. 15.

en inskärning. På ytan af detta svärd, liksom af de tre följande sakerna, finnas en mängd större och mindre fördjupningar, som troligen uppkommit genom luftblåsor vid gjutningen. Hela svärdets längd är 73 ctm; klingans längd 61; största bredden (vid fästets bas) 6.1 ctm.

b) Ett annat *bronssvärd* med fäste af brons, afbildadt här bredvid fig. 9 i $\frac{1}{5}$ af verkliga storleken. Fästet är ihåligt, tomt, men af temligen tjockt gods; det är nu löst och kan skjutas utaf den nästan trinda tangen. Hela svärdets längd 83.2 ctm; klingans längd (nedanför fästet) 69.3 och bredd vid midten 2.3 ctm.

c) En i forna tider nedtill afbruten, smal klinga till ett *bronssvärd*, nästan alldeles lik klingan till b), med kullrigt firsidig tange, men utan handtag. Längd nu (med tangen) 44.3 ctm; bredd vid midten 2.1 ctm.

d) Nedre delen af en *bronslans*, till formen närmast lik fig. 14 å pl. 2 i Prof. Nilssons »Bronsåldern»; spetsen, redan i äldre tider afbruten, saknas. Holken, 9.5 ctm lang, är prydd med inristade parallela streck och koncentriska halfeirklar m. m. Längd nu 30.2 ctm; bredd 6.3.

Alla dessa saker, hvilka till färg och utseende mycket likna hvarandra, förvaras i Statens Historiska Museum (N:o 1563).

Fig. 9. Bronssvärd, f. Langsjön, Uppland, 15.

Detta fynd tillhör tydligen bronsålderns sista tid, såsom vi få tillfälle att här nedan närmare visa.

Bronssvärd af samma typ som fig. 8 — med bred, tunn tånge och ett skarpt hak i hvardera eggen, tätt nedanför fästet — äro mycket sällsynta i Norden. Utom det här beskrifna känna vi från Sverige med säkerhet endast 2, nämligen det här nedan under N:o 42 upptagna från Husby socken i vestra Södermanland, samt ett i Lunds Museum (N:o 3400) förvaradt och troligen i Skåne funnet bronssvärd. Det sistnämnda är afbildadt fig. 7 å pl. 1 i Nilssons »Bronsåldern»¹⁾. Dessutom förvaras visserligen i Statens Hist. Museum ännu ett bronssvärd af samma slag, men man har ingen uppgift om dess fyndort.

Från Norge känna vi ett dylikt svärd, funnet vid Lekve i Ulvik prestegjæld, Søndre Bergenhus amt. Det förvaras i Bergens Museum (N:o 1008) och beskrifves såsom en klinga med rund upphöjning längs midten och ett skarpt hak i eggen på hvardera sidan strax nedanför tången, som är flat och har två nithål. Klingans längd är 25½ (norska) tum²⁾.

I Danmark är, märkvärdigt nog, intet sådant svärd funnet, så vidt man för närvarande vet³⁾. Detsamma gäller om Meklenburg.

Deremot är denna form mycket vanlig på Irland. På Museet i Dublin förvaras en mängd sådana svärd,

1) Äfven på det sid. 181 här ofvan afbildade svärdet från Njurunda socken i Medelpad finnes i hvardera eggen ett hak, ehuru icke så skarpt som på de nu ifrågakarande svärden.

2) Enligt Nicolaysen »Norske Fornlevninger» sid. 382 och ett meddelande af Herr Professor Rygh.

3) I Kjöbenh. Museum förvaras visserligen 2 bronssvärd med bred och tunn tånge, hvilka så till vida likna dem som nu äro i fråga, men de sakna de karakteristiska haken i eggen. Det ena af dem är afbildadt fig. 5 å pl. II i »Atlas for nordisk Oldkyndighed» och beskrifvet i »Annaler for Nord. Oldk.» 1856 s. 343. Det är funnet vid Holbek på Sjælland. — Det andra (N:o MMCLII) är uppfiskadt i Liimfjorden. (Enligt benäget meddelande af Herr Justitsråd Herbst).

hvilka fullkomligt öfverensstämma med de i Sverige funna. Flere af dem äro afbildade i Wilde's »Catalogue» sid. 442, 444 etc.

Äfven i Skotland¹⁾ och England²⁾ äro bronssvärd af samma typ funna.

På kontinenten förekomma de i Frankrike³⁾, Tyskland⁴⁾, Schweiz⁵⁾ och Österrike⁶⁾. I en af grafvarne vid Hallstatt, i provinsen Ober-Österreich, har man, jemte ett par bronssvärd af nu ifrågavarande form, äfven funnit ett *jernsvärd*, hvars klinga mycket påminner om bronssvärdens, i det den är bredast vid midten och har ett djupt hak i eggen på hvardera sidan, strax nedanför fästet⁷⁾.

Fyndet vid Hallstatt visar, att bronssvärd af samma form som fig. 8 här ofvan, atminstone i Österrike, till-

1) Wilson »The Archæology and præhistoric annals of Scotland» (Edinburgh, 1851) sid. 228, der ett svärd med hak i eggen och alldeles likt de svenska är afbildadt; detta hittades, jemte ett annat svärd af fullkomligt samma form, helt nära Edinburgh. Af Wilsons arbete (sid. 226 m. fl.) synes det, att bronssvärd med »bladformig» klinga — d. v. s. af samma form som det nyss omnämnda, af honom sid. 228 afbildade — icke äro sällsynta i Skotland. Han upplyser dock icke, om de hafva de karakteristiska haken i eggen.

2) »Archæological Journal» 3.dje delen, s. 67 (från södra Wales; alldeles likt de Irländska och fig. 8 här ofvan); Kemble »Horæ Ferales» pl. IX f. 1, 2 (funna i Themsen; något afvikande från de nyssnämnda), fig. 5 (funnen i Severn), fig. 9 (från Themsen; med lemning af bronsbeklädning på handtaget).

3) Cochet »La Seine inférieure» sid. 90, 154 (två bronssvärd af denna form, funna i Seine); Kemble »Horæ Ferales» pl. IX f. 6; Montfaucon »L'antiquité expliquée» slutet af Tom. IV; Bonstetten »Essai sur les Dolmens» pl. II f. 3 och sid. 36 (ett svärd alldeles likt de irländska, funnet i en stendös i departementet Lot, sydvestra Frankrike).

4) Lindenschmit »Heidnische Alterthümer» I bandet, 3 häftet, pl. 3 fig. 4, 5 (Hessen).

5) Troyon »Habitations lacustres» pl. 9 f. 8 (funnet i Genève-sjön, något afvikande från de svenska).

6) v. Sacken »Das Grabfeld von Hallstatt» pl. V fig. 6, 7 (båda, liksom alla de föregående, af brons; inskränningarne i eggen äro grunda).

7) v. Sacken »Hallstatt» pl. V fig. 2; jfr det i samma graf funna och under fig. 8 afbildade jernsvärdet.

höra slutet af bronsåldern, och alla omständigheter bekräfta, att detsamma gäller om de i Sverige funna.

Då vi af den nu gifna öfversigten se, att dessa svärd ytterst sällan förekomma i Sverige och Norge, att de icke äro kända från det eljest på bronsålderns lemningar så rika Danmark, men att alldeles dylika svärd ganska talrikt förefinnas i andra trakter af Europa, i synnerhet i Irland, — så torde man kunna med skäl antaga, att de i Sverige funna icke äro förfärdigade inom Skandinavien, utan hit införda från annat land, möjligen från Irland.

Bronsvärd af samma form som fig. 9 här ofvan — med bronshandtag, hvilket upptill slutar i två mot hvarandra böjda spiraler — äro äfven ganska sällsynta i Norden. Från Sverige känna vi intet mer än det här afbildade, och i Norge är, så vidt man vet, intet funnet. Från Danmark känner man endast tre, af hvilka ett (Kjöbenhavns Museum N:o 2457; afbildadt W. 135. »Atlas» f. 40, Madsen »Suite af Sværd» f. 13) är funnet i en torfmosse i Veile amt, Jylland; det andra (Kjöp. Mus. N:o 2756; »Atlas» f. 42, Madsen f. 14) hittades under en stor sten på Möen; det tredje (Kjöp. Mus. N:o B. 564; närmast likt Atlas f. 42) är nyligen funnet tätt invid en stor sten i Rutsker socken på Bornholm. Det är brutet i 6 stycken, och dess fäste är utfyllt med rent *tenn*. Dessutom förvaras i Kjöbenhavns Museum ett svärd med bronshandtag (afbildadt W. 136, »Atlas» f. 41, Madsen f. 12), som liknar de nyss nämnda, ehuru hvardera spiralen ej är fullt ett hvarf; det är funnet i en hög i Holbek amt på Sjælland. Samma Museum eger äfven två andra bronsvärd, hvilkas fästen upptill sluta i spiraler, ehuru de skilja sig från de nu beskrifna deruti, att handtaget ej helt och hållet varit af brons, utan haft en genom nitar fästad beklädnad

af ben eller dylikt. Det ena af dessa svärd (Kjöp. Mus. N:o 4669; afbildadt W. 134, »Atlas» f. 39, Madsen f. 19) är funnet i en torfmosse inom Hjörring amt, i nordligaste Jylland. Det andra (Kjöp. Mus. N:o 11032; Madsen f. 20) är funnet på Fyen.

Från Meklenburg känna vi blott ett svärd af samma slag som fig. 9 här ofvan. Det är dock betydligt afvikande, såsom man ser af afbildningen uti Kembles »Horæ ferale» pl. VIII fig. 4.

I Pommern äro två bronssvärd funna, hvilka ganska mycket likna fig. 9¹⁾.

I en af grafvarne vid Hallstatt i Ober-Österreich fans ett bronssvärd som fullkomligt liknar fig. 9²⁾. Och vid Glein i Steiermark har man funnit ett alldeles dylikt svärd, afbildadt i Kenners »Chronik der archæol. Funde in der Österreich. Monarchie» (i »Archiv für Kunde Österreich. Geschichts-Quellen» XXIV s. 262).

I Schweiz äro äfven några dylika svärd funna, nämligen tre vid uttorkningen af den lilla sjön Luissel i cantonen Pays de Vaud³⁾ och ett bland lemmingarne af pälbyggnader i Neufchatel-sjön vid Concise⁴⁾.

Troyon omtalar (»Habitations lacustres» sid. 133), att dylika svärd äfven äro funna uti Italien och Frank-

¹⁾ Lindenschmit »Heidnische Alterthümer» I bandet, 1 häftet, pl. 2 f. 1 (funnet i trakten af Stettin) och 3 häftet, pl. 3 f. 7 (funnet i Naugard-kretsen, nordost om Stettin). Derimot kan man ej af teckningen se, huruvida de i samma arbete 1 häftet, pl. 2 f. 2 och 3, samt 3 häftet, pl. 3 f. 8 afbildade, i södra Tyskland (Bayern etc.) funna bronssvärd äro af här ifrågakvarande typ, ehuru spiralerna nu blifvit afbrutna; jfr dock v. Sacken »Hallstatt» s. 29 not. 3.

²⁾ v. Sacken »Hallstatt» pl. V f. 10.

³⁾ Två af de vid Luissel funna svärderna förvaras nu uti Muscet i Bern och äro afbildade af Troyon i »Habitations lacustres» pl. IX f. 9; af Bonstetten i »Recueil des Antiquités Suisses» pl. 3 f. 4 samt i Lindenschmits »Heidnische Alterthümer» I bandet, 7 häftet, pl. 2 f. 2. Det tredje förvaras i Muscét i Lausanne och är afbildadt i Troyons anf. arbete pl. IX f. 7.

⁴⁾ Troyon »Habitations lacustres» pl. IX t. 11.

rike. Vi hafva ännu icke varit i tillfälle att se någon närmare uppgift derom.

Nära Lincoln i England lärer ett svärd af detta slag vara funnet¹⁾. Men från Irland torde denna form ännu ej vara känd; åtminstone omtalas icke något sådant svärd i den af Wilde år 1861 utgifna »Catalogue of the antiquities in the Museum of the royal Irish Academy», i hvilken man har en fullständig beskrifning på de 300 bronssvärd, som då funnos i detta stora museum.

Då således bronssvärd af samma form som fig. 9 äro sällsynta i Skandinavien, men i ett icke obetydligt antal förekomma i andra delar af Europa, så torde vi kunna med skäl antaga, att det i Långsjön uppfiskade svärdet af nämnda form är förfärdigadt utom Sverige. Det kan dock icke, liksom det andra på samma ställe funna bronssvärdet (fig. 8), hafva kommit från Irland, utan har troligen blifvit hitfördt från södra Europa.

Det förtjenar imellertid härvid anmärkas, att man i Danmark funnit flere »symboliska bronssvärd», hvilkas fästen, genom två mot hvarandra böjda spiraler, mycket påminna om de nu i fråga varande svärden. Sådana svärd i miniatyr kunna ses W. 154, 155²⁾. Enligt ett meddelande af Hr Justitsrad Strunk förvaras på Köbenhavns Museum 12 sådana små vapen. Från Sverige känner man ännu icke något dylikt fynd.

Slutligen få vi fästa uppmärksamheten på några i Norden funna bronsknifvar med skaft af samma form som de här beskrifna svärden. En vacker sådan knif hittades för två år sedan vid Åsled i Vestergötland bredvid en större sten tillsammans med två hela brons-

¹⁾ Enligt Kemble »Hone ferale» s. 160, der det dock ej är afbildadt.

²⁾ Samt i Madsens »Afbildninger» (fig. 1 i »Jordhöi-fyndet» och fig. 4 bland »Efterligninger af Svärd»).

urnor (= W. 281) och fragment af en tredje dylik, jemte bitar af 4 svärds klingor, 8 hela och en ofullständig hålcelt, 3 hela och bitar af tva sönderbrutna spjutspetsar, 18 bitar af sågar (= W. 157), 2 nålar med runda skifvor (= W. 239), 1 göte, bitar af ringar m. m.; allt af brons. Fyndet, som tydligen tillhör slutet af bronsåldern, förvaras i St. M. (N:o 4127).

I Snöstorps socken, Halland, har man på ett ställe funnit 2 bronsknifvar af denna form, hvilka nu förvaras i Grefve G. M. Hamiltons samling på Hedensberg i Vestmanland. En af dessa knifvar, hvilken, liksom den nyss omtalade från Åsled, utmärker sig för ett särdeles prydligt arbete, är afbildad i »Hallands Fornminnes Förenings Årsskrift» (3:dje häftet sid. 150).

I Prosten Hofverbergs samling i Barsebäck, Skåne, förvaras dessutom en sådan knif, funnen i Skåne.

Äfven i Danmark äro några dylika bronsknifvar funna; se Madsens »Afbildningar» »Jordhöi-fyndet» (fig. 2), »Sarup-fyndet» och »Suite af Knive» fig. 4, 9.

Enligt en af Hr H. von Gegerfelt välvilligt företagen kemisk analys, har det under fig. 9 afbildade svärdet visat sig bestå af 92.9 % koppar, 6.92 % tenn och spår af jern. Profvet är taget från öfversta delen af den i fästet inskjutna tången.

9. Skepptuna socken, Espesta.

(Seminghundra härad.)

Å Espesta egor hittades år 1846:

En i tre delar bruten *halsring* af en trind, 8 m.m. tjock *brons*-ten, som mot ändarne blir platt, men föga bredare, och slutar i enkla hakar att knäppa om hvarandra. På ytan äro streck inristade på ett sådant sätt.

att ringen skall synas vara spiralreffield. Inre diametern nära 15 ctm.

Förvaras i Statens Historiska Museum (N:o 1333).

9 1/2. Vaksala socken, Råby.

(Vaksala härad.)

Vid Råby hittades, år 1823:

En *hålcelt* af *brons* med ögla uppe vid kanten; inga ornament. Längd 56 m.m.; bredd vid eggen omkr. 40 m.m.

Förvaras nu i Uppsala Museum, dit den kom med Major Lundebergs samling (i hvilken katalog den har N:o 149).

10—14. Gamla Uppsala.

(Vaksala härad.)

Vid Gamla Uppsala äro följande bronssaker på olika tider funna. De närmare omständigheterna vid fynden äro icke kända; man vet endast, att icke alla sakerna äro hittade tillsammans. Att en af *hålcelt*erna uppgifves vara funnen i Odins hög, beror sannolikt på något misstag. Säkert är, att den förskrifver sig från en vida äldre tid än den egentliga grafven i nämnda hög, som vid den af Herr Riksantikvarien Hildebrand åren 1846 och 1847 företagna undersökningen visade sig tillhöra midten eller senare delen af jernaldern.

a) En *dolk* med en del af tången, som är bred, tunn, med uppstående kanter, och således liknar W. 116. Tre nitar sitta kvar. L. nu 175 m.m. »Funnen vid Gamla Uppsala 1822». (N:o 114 i Major Lundebergs katalog).

b) En *dolk* med helt handtag af brons, afbildad här bredvid fig. 10 i ¹, af naturliga storleken. Knappen på fästet är ofvantill oval, plan och alldeles slät. Dolkens hela längd är 304 m.m., kaffens längd 49, och klingans största bredd 22 m.m. »Funnen vid Gamla Uppsala 1820». (N:o 115 i Major Lundebergs katalog).

c) En *lansspets* = W. 189, utan zirater. L. 142 m.m. »Funnen i den mellersta af Gausla Uppsala högar år 1755». (N:o 116 i Major Lundebergs katalog).

d) En *hålcelt* med ögla, som sitter 20 m.m. nedanför kanten; eggen utsvängd. För öfrigt är celten alldeles lik fig. 11 å nästa sida. Längd 95 m.m.; bredd vid eggen 48 m.m. »Funnen vid Gamla Uppsala by 1822». (N:o 148 i Major Lundebergs katalog).

e) Eggen till en *hålcelt*, bred och tunn. Bredd 43 m.m. »Från Odins hög i Gamla Uppsala» (N:o 152 i Major Lundebergs katalog).

Alla af *brons* och nu förvarade i Uppsala Museum, dit de kommit med Major Lundebergs samling.

Fig. 10.
Bronsdolk, f.
vid Gamla
Uppsala,
14.

15. Uppsala stad.

I en trädgård vid Fyrisån i Uppsala har man funnit:
En *skafteelt* af *brons* (eller koppar), hvars öfra hälft är ovanligt smal (endast 14 å 15 m.m. bred), men hvars egg är mycket utsvängd. Den liknar derigenom närmast fig. 6 bland »Paalstave» i Madsens »Afbildningar», ehuru kanterna äro nästan omärkligt uppstående; ingen tvärgående upphöjning vid midten. Mycket angripen

af erg. Längd 113 m.m.; eggens bredd 53 m.m. — Se här ofvan sid. 178 följ.

Förvaras i Statens Historiska Museum (N:o 2678); erhållen genom byte med Herr C. J. Nyman i Uppsala.

16. Bondkyrka socken, Håga.

(Ulleråkers härad.)

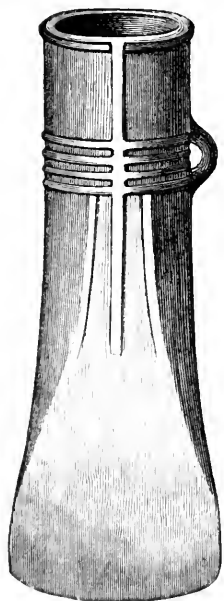

Fig. 11. Hålcelt af brons, f. vid Håga, Uppland, 2 3.

Vid Håga by hittades år 1801: En vacker *hålcelt* af *brons* med ögla, som sitter 20 m.m. nedanför kanten. Den är afbildad här bredvid fig. 11 i $\frac{2}{3}$ af verkliga storleken. Längd 113 m.m.; bredd vid eggan 42 m.m. Nu förvaras den i Uppsala Museum, förut i Major Lundebergs samling (i hvars katalog den har N:o 147.)

Det förtjenar anmärkas, att man i Mälaretrakterna och Nerike funnit flere bronscelter som nästan fullkomligt likna den här afbildade (se fynd N:ris 13, 28 etc.), under det att sådana celter åtminstone äro mera sällsynta i andra delar af Norden.

17. Vänge socken, Bärby.

(Ulleråkers härad.)

»Sommaren 1869 hittades en *hålcelt* af *brons* å Bärby egor, da ett djupt dike gräddes från Ålbo-sjön genom att fördjupa an till det från Fiby-sjön kommande vattendraget. Celten anträffades något norr om den mellan Åland och Vänge gående landsvägen».

Celten, som är oskadad och mycket väl bibehållen, har en ögla ganska nära öfverkanten och är vid midten sexsidig. Skafthålet är bredt ovalt. Ytan är endast obetydligt ergig. Längd 75 m.m.; bredd vid eggén 40. Ögla börjar 8 m.m. nedanför öfverkanten.

Förvaras i Statens Historiska Museum (N:o 4287).

18. Fröjeslunda socken, Hamra.

(Lagunda härad.)

I en åker å Hamra egot hittades år 1865:

En söndrig *halvelt* af *brons*.

(N:o 153 i Major Lundebergs f. d. samling; nu i Uppsala Museum).

19. Håtuna socken, Håtuna.

(Håbo härad.)

Vid Håtuna hittades år 1840:

En *halvelt* af *brons*, med utsvängd egg; utan öra.
L. 60 m.m.

Förvaras nu i Uppsala Museum; förut i Major Lundebergs samling (i hvars katalog den har N:o 150).

20. Thorstuna härad.

I Herr Friherre H. H. von Essens samling på Signildsberg förvaras en *halvelt* af *brons*, hvilken lär vara funnen i Thorstuna härad, eller i trakten närmast deromkring.

21. Simtuna socken, Mällersta.

(Simtuna härad, Vesterås län.)

»Sommarén 1847 fann Jan Janssons i Mällersta son Anders en *bronsyxa* bredvid en stor sten uti en potates-

täppa på Mällersta egor, då jorden tillbrukades för potatessättning. Jorden vid denna sten var till circa $\frac{1}{2}$ alns djup uppgräfd och bortförd på det ställe, der yxan påträffades. Hon låg med eggen nedåt jorden och hammaren uppåt. Ena hörnet på eggen hade Jan Jansson tillhamrat för att se, af hvilket ämne yxan var förfärdigad».

Yxan är massiv, fyrsidig, med rundt skafthål, något utsvängd egg och en föga utskjutande, platt, fyrkantig bane. Kring hålet finnes på båda sidor en uppstående, 7 m.m. hög kant. Yxans längd 19 ctm.; eggens bredd 7 ctm.

Den förvaras nu i Statens Historiska Museum (N:o 1477).

Massiva bronsyxor äro icke sällsynta i vårt land. Om vi inberäkna den här nu omtalade, känner man f. n. 24 från Sverige. Alla, utom den från Mällersta, äro funna i Götaland ¹⁾, neml. 3 i Östergötland, 1 i Småland, 1 i Bohuslän, 1 i Halland ²⁾ och 17 i Skåne. En af de skånska är den präktiga bronsyxan som finnes afbildad i »Iduna» häft. 6 pl. 1 och i Prof. Nilssons »Bronsåldern» pl. 3 f. 35. Den är funnen ensam vid dikesgräfvning å Villie bys egor i Skytts härad.

Den sist omtalade och den halländska äro betydligt större och präktigare än de öfriga, hvilka antingen — liksom den från Mällersta — hafva en uppstående kant omkring skafthalet, eller — sasom originalet till fig. 46 pl. 4 i Prof. Nilssons »Bronsåldern» — sakna en sådan kant ³⁾.

Från Norge känner man ännu icke några massiva

¹⁾ I Södermanland — vid Skogstorp nära Eskilstuna — äro två stora bronsyxor funna, men de äro ej massiva, utan gjutna af tunn brons öfver en kärna af lera. Se vidare här nedan.

²⁾ Denna praktfulla yxa, funnen vid Lundby i Slöinge socken, är afbildad i »Hallands Fornminnes Förenings Arsskrift» 3 häftet.

³⁾ Bronsytaxor af samma form som W. 110 äro, så vidt jag vet, ännu icke funna i Sverige.

bronsyxor. I Danmark äro de derimot ej sällsynta. Flere sådana yxor äro afbildade i Worsaaes »Nordiske Oldsager» fig. 110, 111, 113 och i Madsens »Afbildninger» (»Suite af Öxer» fig. 1—8, 10).

Äfven i Meklenburg och Hannover förekomma massiva bronsyxor, hvilka fullkomligt öfverensstämma med de Skandinaviska (»Friderico-Franisceum» pl. VII f. 2; Kemble »Horæ ferales» pl. V f. 52—54); men i andra länder har man antingen icke funnit några sådana yxor, eller också äro de — såsom t. ex. de ungerska och italienska — betydligt olika våra nordiska. En af de minst afvikande är den i Schlesien funna bronsyxan, hvilken är afbildad af Büsching i »Die Alterthümer der heidnischen Zeit Schlesiens» band 1 pl. 4 f. 1. (Jemför för öfrigt Lindenschmit »Heidn. Alterthümer» II bandet, 3 häftet, pl. 2; v. Sacken »Leitfaden» fig. 28 a sid. 91; Kemble »Horæ ferales» pl. V f. 55, 56, m. fl.)

22. Simtuna socken, Vester-Vad.

(Simtuna härad, Vesterås län.)

Vid Vester-Vad anträffades, hösten år 1869, tillsammans i en bergsskrefva:

a) Ett stort *bronsspänne* af samma form som W. 231 och fig. 12 e) å sid. 221 här nedan. Det är brutet i två delar (gammalt brott); nålen saknas. Spännets hela längd 20.3 ctm; dess bredd, d. v. s. ovalernas längd, är nu omkring 9 ctm.

b) Öfre delen af en stor *bronsnål* af samma form som W. 239 och fig. 21 här nedan. Skifvan är prydd med inristade, concentriska kretsar; dess diameter 4.9 ctm. Nalen är afbruten och spetsen saknas; nu återstå omkring 3.7 ctm.

Fyndet förvaras i Statens Historiska Museum (N:o 4288).

Båda dessa brons saker tillhöra bronsålderns sista del, såsom de omständigheter, under hvilka dylika prydnader vid många tillfällen blifvit funna, enstämmigt visa.

Spännen af samma slag som a) (W. 231) — de vanligen så kallade »glasögonformiga» bronsspänna — äro ganska allmänna i Norden. Vi känna för närvarande 25 från Sverge, af hvilka endast det här beskrifna är funnet i Uppland, men 2 i Södermanland (St. M. 2674), 3 i Vermland (St. M. 1314 och 3825), 4 i Bohuslän¹⁾, 1 i Vestergötland²⁾, 1 på Öland (St. M. 1304 : 1831.6) och 13 i Skåne³⁾. Några af dessa skånska spännen⁴⁾ likna dock närmast fig. 1 å pl. 4 i I bandets 7 häfte af Lindenschmits »Heidnische Alterthümer».

Äfven i Norge är ett stort bronsspänne af samma form som W. 231 funnet, nämligen å Hamangs egor i Askers prästegjæld, Akershus amt. Det hittades under en stor sten, tillsammans med en större bronsring som närmast liknar W. 220⁵⁾.

1) Alla funna i en torfmosse å Vegstorps egor, i Karreby socken, tillsammans med 2 »kuper» = W. 208, 2 hälelter och den afluggna eggen till en tredje, 1 lausspets, 1 halsring, 1 nål = W. 238, 1 syl = W. 274, 6 bitar af sägar = W. 157 m. m. (St. M. 845, 983).

2) Afbildad fig. 25 å pl. 3 i Prof. Nilssons »Bronsåldern». Den är funnen i en torfmosse å Senäte egor, i Otterstads socken, Kållands h:d, tillsammans med 2 bronsurnor = W. 281 (men utan den inböjda, genombrutna kanten) samt 1 »kupa» = W. 208, 1 halsring = W. 220 och 3 andra ringar; allt af brons. (St. M. 1580).

3) 5 i St. M. (N:o 2548, 2549 och 3312 [3 st.]), 2 i Hr Öfverjögmästaren Sjöcronas samling och 6 i Lunds M. Af de sistnämnda äro 2 funna vid Fredshög i Skytts-härad, tillsammans med 6 hela och 7 sönderbrutna hälelter, 1 itubrutna skafteelt, 4 sönderbrutna svärd (ett af dem = W. 115, 116), samt lansar, ringar, skäror, gjuthufvuden m. m.; allt af brons och de flesta sakerna mer eller mindre ofullständiga. Fyndet låg i en lerurna (utan spår af ben), som anträffades bredvid en större sten. Se N. G. Bruzelii »Svenska Fornlemningar» 1 häfte, s. 45 följ.

4) T. ex. det i N. G. Bruzelii »Beskrifning öfver Fornsaker funna i Skåne» (Akadem. afhandling, Lund 1850) pl. 2 fig. 20 afbildade spänne, som nu tillhör St. M. (N:o 2519) och äfven kan ses här nedan å sid. 221, fig. 12 b).

5) Enligt ett meddelande af Hr Prof. Rygh.

I Danmark förekomma äfven sådana »glasögonformiga» bronsspännen, och det i ganska stort antal. Enligt en af Herr Justitsråd Strunk benäget meddelad uppgift, förvaras på Köpenhavns Museum omkring 40 dylika spännen, jemte fragmenter. Några af dem kunna ses W. 231, i »Antiqvariske Annaler» 4 bandets 2:dra häfte pl. 2, samt i Madsens »Afbildninger» »Fyndet i Kostræde-banker».

Utom Skandinavien äro, såvidt vi veta, dylika spännen endast funna i Meklenburg, i östra Hannover (Lüneburg) och i norra delen af provinsen Brandenburg (vid Oranienburg¹⁾).

Då vi således känna ett ganska betydligt antal sådana spännen från Skandinavien och nordligaste delen af Tyskland, under det att denna form saknas i det öfriga Europa, kunna vi med skäl antaga, att dessa spännen äro alster af de nordiska ländernas inhemska industri.

Såsom vi redan anmärkt, utvisa fyndomständigheterna, att dessa spännen förskrifva sig från bronsålderns sista del, och, ehuru det vid första påseendet kan synas vara förhastadt, våga vi dock framställa den frågan, om icke dessa »glasögonformiga» bronsspännen uppkommit genom en utveckling af den till vår bronsålders början hörande broche-typ, som representeras af W. 228. Sistnämnda form kan i sjelfva verket sägas vara ursprunget till de flesta af vår bronsålders spännen, hvilka nästan alla öfverensstämma deruti, att de bestå af två likformiga, större eller mindre, afrundade, tunna ändstycken, som förenas genom en båge, kring hvars ena lodräta del nålen roterar. Det enklaste uttrycket af denna

¹⁾ Lindenschmit »Heidnische Alterthümer» 1 bandet. 7 häftet pl. 4; v. Estorf »Heidnische Alterthümer» pl. XI f. 3, 4; Kemble »Horræ ferules» pl. 22 fig. 3. Se äfven Büsching »Die Alterthümer Schlesiens» pl. 2 fig. 1.

princip är tydligen W. 228. Genom utvidgning af bågen uppstod W. 229; genom utvidgning hufvudsakligen af de båda ändstyckena uppstod W. 231.

Vi skulle vilja uppställa de särskilda stadierna i denna utveckling på följande sätt: 1) W. 228 eller fig. 12 a) å följande sida. 2) Fig. 3 å pl. XI i »Friderico-Franciscum», hvilken står mycket nära W. 228 och hvars ändstycken endast äro 21 m.m. i diameter. 3) Fig. 2 å samma pl., der hvardera ändstyckets diameter vuxit till omkring 45 m.m. 4) Fig. 1 å samma pl., der diametern uppgår ända till mer än 130 m.m. Ändstyckena å alla dessa tre spännena äro, liksom å W. 228, bildade af en i tät, platt spiral lagd bronssten. 5) Den å följande sida fig. 12 b) afbildade formen. Här återstår af ändstyckenas spiraler endast det yttersta hvarfvat, under det midten bildar en sammanhängande yta. 6) Den form som visas af fig. 7 i Madsens »Afbildninger», »Fyndet i Kostræde-banker». Den liknar mycket sist omtalade typ, men hvarje spår af spiralläggning har försvunnit. Samt 7) W. 231 eller fig. 12 c) å följande sida.

Det torde härvid förtjena uppmärksamhet, att mellanformerna N:ris 2), 3) och 4) icke äro anträffade inom Sverige, samt att N:o 5) är sällsynt här; ett förhållande som troligen står i sammanhang dermed, att flere fornsakstyper, hvilka tillhöra vår yngre bronsålder, synas hafva vunnit sin utveckling utanför Sverige, ja utanför Skandinavien, emedan man icke här, men väl i andra länder, finner de mellanformer som visa öfvergången från en äldre typ. Man får dock härvid icke låta förvilla sig af att denna äldre typ stundom förekommer äfven i Skandinavien, emedan detta beror derpå att han är gemensam för flere delar af bronsålderns värld. Vi måste emellertid här inskränka oss till dessa antydningar, emedan utrymmet ej tillåter, att vi längre syssel-

sätta oss med dessa intressanta undersökningar, som vi hoppas få tillfälle att på ett annat ställe fortsätta.

Fig. 12a). Spänne af brous, funnet på Öland. 2 3.

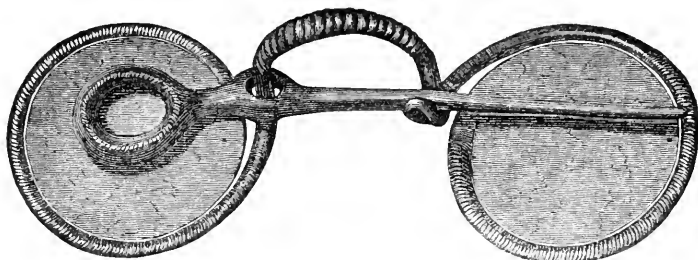

Fig. 12b). Bronsspänne, funnet i Skåne. 2 3.

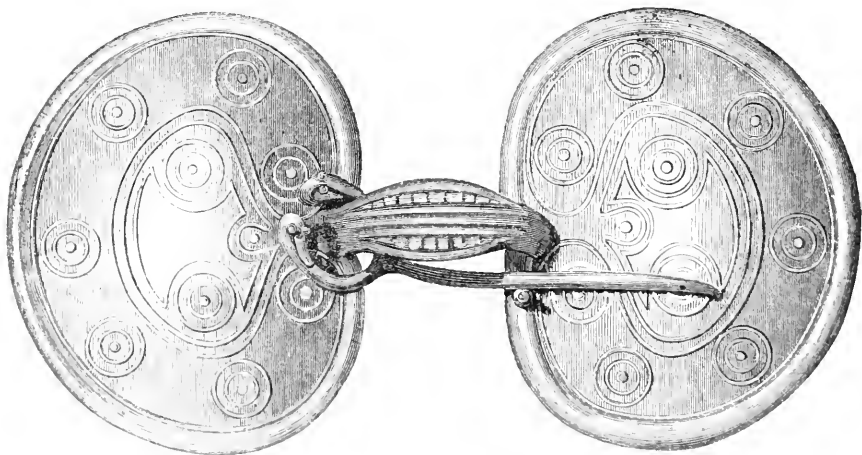

Fig. 12c). Bronsspänne, funnet vid Langbro i Södermanland. 1 2.

Bronsnalar af samma slag som W. 239 — upptill rätvinkligt böjda och slutande i en rund skifva — äro äfven ganska allmänna i Skandinavien. Fran Sverige känna vi åtminstone 14, af hvilka 1 (den här ofvan be-

skrifna) är funnen i Uppland, 1 i Vestmanland (St. M. 2503; skifvans diameter 80 m.m.), 2 i Södermanland (St. M. 2674; skifvornas diameter 94 och 73 m.m.), 3 i Vestergötland (två, hvilkas skifvor äro 20 och 19 m.m. i diameter, höra till det sid. 210 beskrifna fyndet från Åsled [St. M. 4127]; den tredje är funnen i Synnerål socken och förvaras i Herr H. Werners samling), 2 på Gotland (St. M. 1543 [skifvan 68 m.m. i diameter] och 3382¹⁾, samt 5 i Skåne²⁾. En af de sistnämnda (St. M. 2548) är funnen, jemte brända ben, i en lerurna, som upptogs ur en stor ättehög vid Ifvetofta i Villands härad. (Se »Iduna» 8:de häftet, sid. 104; nålen är afbildad pl. 1 f. 7).

I Norge är, så vidt jag vet, någon dylik nål ännu icke funnen.

I Danmark äro sådana bronsnålar derimot ganska allmänna. Enligt ett meddelande af Herr Justitsråd Strunk förvaras på Museet i Köbenhavn åtminstone 40 dylika nålar. Några af dem äro aftecknade W. 239 och i Madsens »Afbildningar» »Jordhöi-fyndet», »Boeslundefyndet» (skifvan förgylld) och »Sundby-fyndet» (i en urna med brända ben).

Utom Skandinavien synas bronsnålar af detta slag alldeles icke förekomma, eller åtminstone vara mycket sällsynta³⁾. Vi kunna därför med så mycket större skäl anse dem vara nordiska arbeten. Att de tillhöra slutet af vår bronsalder visar sig tydligt af de förhållanden, under hvilka de vid flere tillfällen blifvit hittade.

¹⁾ Den sistnämnde, hvars skifva är 64 m.m. i diameter, är funnen vid Libbenarfe i Häfdehem socken tillhoppa med flere halsringar af samma form som fig. 18 här nedan.

²⁾ 3 af dem förvaras i St. M. (N:ris 1518, 2548, 2549; skifvornas diameter 14, 26 och 19 m.m.), 1 i Christianstads samling (skifvan förgylld, 15 m.m. i diameter) och 1 i Grefve Hamiltons samling på Heddensberg i Vestmanland (skifvans diameter 39 m.m.).

³⁾ Enl. »Iduna» 8:de häft., sid. 104 not, skall en bronsnål lik den vid Ifvetofta funna vara afbildad i »Monumenta inedita rerum Germanicarum, præcipue Cimbricarum», af E. J. de Westphalen, T. 3 p. 685.

23. Uppland (troligen).

Följande saker äro troligen funna i Uppland. Närmare uppgifter saknas, men det är ingen anledning att antaga, det de äro hittade tillsammans.

a) En *hålcelt* af *brons*, 123 m.m. lång, nästan jembred och närmast lik W. 193, men ej utsvängd vid eggen. Hålet nära cirkelrundt; en tresidig ögla uppe vid kanten. Bredd vid eggen 40 m.m.

b) En söndrig *lansspets* af *brons*, af ungefär samma form som fig. 6 här ofvan (sid. 195); nedre delen saknas. Längd nu 162 m.m.; största bredd 34 m.m.

Båda förvaras i Statens Historiska Museum (N:o 2678); de erhöles år 1859 genom byte med Herr C. J. Nyman i Uppsala.

Vi känna således för närvarande 33 fornsaker af brons från Upplands bronsålder. Då landskapets yta (med sjöar o. dyl.) är 111 svenska qv.-mil, gör detta endast 0,3 sak på hvarje qv.-mil i medeltal.

Dessa bronsaker äro:

7 svärd (fynd N:ris 4, 7, 8).

2 dolkar (fynd N:ris 10, 11).

8 lansspetsar (fynd N:ris 4, 5, 8, 12, 23).

1 yxa med skafthål (fynd N:o 21).

1 skafteelt (fynd N:o 15).

9 hålcelter (fynd N:ris 9¹/₂, 13, 14, 16—20, 23).

3 halsringar (fynd N:ris 6, 9).

1 spänne (fynd N:o 22).

och 1 nål (fynd N:o 22).

En af dessa saker (en lans, se fynd N:o 5) uppgifves vara funnen tillsammans med brända ben. Detta

är visserligen den enda berättelse vi känna om något grafvynd i Uppland från bronsåldern; men det är naturligtvis *möjligt*, att några af provinsens ättehögar innehålla grafvar från denna tid, och det är — på de grunder vi sid. 196 och följ. sökt utveckla — *troligt*, att det samma är förhållandet med en del af de i hundratal här befintliga stenkumlen.

Bland minnen från bronsåldern böra vi sannolikt äfven räkna de hällristningar, som på ett par ställen förekomma i Uppland. I Rickeby, Boglösa socken, Trögds härad, finnas »nästan midt i byn uti en låg bergshäll några ristningar, föreställande större och mindre skepp och annat. Öster utom byn är en annan sådan ristning.» (R. Dybecks förteckning öfver fornlemningar i Boglösa socken, uti K. Vitt. Hist. Ant. Akad. arkiv). — Å Opp-Boda egor i Ramsta socken, Hagunda härad, finnes på en bergshäll en 9.5 fot lång ristning, föreställande ett fartyg. De inhuggna linierna äro $\frac{1}{4}$ tum djupa med afrundade kanter och botten. Hällen ligger mot norr vid foten af en hög bergsbacke, kallad Valborgsmässa-berget. (Enligt två teckningar och beskrifningar i K. Vitt. Hist. Ant. Akad:s arkiv, inlemnade af Hr Kapten Svanberg och Hr Major Lundeberg). Både denna hällristning och den vid Rickeby äro afbildade i Dybecks »Runa» 1848 sid. 11, 12. De här framställda skeppen synas alla hafva varit spetsiga endast i framstammen, men tvåra i aktern, hvarigenom de likna de på hällristningar från bronsåldern vanliga skeppen (se t. ex. andra delen af denna tidskrift pl. 3), under det jernålderns fartyg i allmänhet synas hafva varit spetsiga i båda ändar¹⁾.

¹⁾ Jfr Bantil N:o 344; Stephens »Oldnothern runic monuments» sid. 224 (Tjängvidestenen, Gotland). Både de i Nydaus mosse, Sönder-Jylland och i Tune-högen, Norge, funna fartygen från jernåldern äro spetsiga i båda ändar (se Engelhardts »Nydam mosefund» och »Skilling-

Till de lemningar från bronsåldern i Uppland som vi nu beskrifvit torde vi slutligen kunna, på redan anförda skäl, räkna åtminstone flertalet af de inom provinsen funna fornsaker af sten, hvarföre vi ansétt oss böra här meddela följande

Öfversigt öfver de i Uppland funna fornsaker af sten,

om hvilka vi hittills lyckats erhålla kännedom¹⁾.

A. Stockholms län.

Långhundra härad. Husby socken: hälften af en mejsel (ej af flinta; St. M. 2678). — Lagga s:n: 1 yxa med skafthål (St. M. 2678).

Erlinghundra h:d. Knifsta s:n: 1 yxa med skafthål (Upps. M.). — Haga s:n: 1 yxa med skafthål (Lbg 28). — Husby s:n: 1 yxa med skafthål (Kapten Wimans samling på Märsta).

Seminghundra h:d. Vidbo s:n: 1 yxa med skafthål (St. M. 2856).

Sollentuna h:d. Eds s:n: 1 yxa med skafthål (Lbg 9).

Danderyds skeppslag. Lidingö s:n: hälften af en yxa med skafthål (St. M. 3787), samt en hel och 2 halva yxor med skafthål, jemte en afslagen yxa utan hål (ej flinta; alla fyra i Herr Zetterbergs samling på Hersby).

Wernudö skiblag. Ingarön: 1 yxa utan hål (ej flinta; St. M. 3591).

magasin» 1867 sid. 718); hvarjemte det härvid förtjenar anmärkas, att de »skeppsförmiga» stensättningarna, hvilka tillhöra samma tid, alltid äro lika spetsiga i begge ändar.

¹⁾ Denna öfversigt kan naturligtvis icke göra anspråk på att upptaga alla här funna fornsaker af sten, och förf. mottager med synnerligen stor tacksamhet alla bidrag, stora eller små, till en fullständigare kännedom om fynden af stensaker i Uppland, liksom i hvarje annat landskap. — Endast de saker äro af flinta, om hvilka sådant är uttryckligen uppgifvet.

Således känna vi nu från den till Stockholms län hörande delen af Uppland: 10 yxor med skafthål och 3 mejslar eller yxor utan hål, eller tillhopa 13 fornsaker af sten. Ingen af dessa är af flinta.

B. Uppsala län.

Örbyhus h:d. Elfkarleby s:n: 1 yxa, troligen med skafthål¹⁾. — Tierps s:n: 1 yxa med skafthål och 2 båtformiga hammare (St. M. 2050, 2806 och 3803). — Wendels s:n: 1 flintknif (»funnen i hög»; St. M. 474) och 1 yxa med skafthål (Lbg 27).

Olands h:d. Tegelsmora s:n: 1 flintknif (St. M. 447).

Norunda h:d. Björklinge s:n: 1 yxa med skafthål och hälften af en dylik (Lbg 26, 29), samt 3 yxor med skafthål och 2 yxor utan hål (ej flinta; Kapten Wimans saml.). — Ärntuna s:n: 3 yxor med skafthål och 4 yxor utan hål (ej flinta; Upps. M.). — Lena s:n: 2 yxor med skafthål (funna vid Wattholma; Lbg. 1, 2). — Tensta s:n: 1 flintknif och 3 stenyxor (i Major Norlins ego), samt en stenyxa med skafthål (Herr S. A. Lundebergs samling).

Rasbo h:d. Rasbokils s:n: hälften af en yxa med hål (St. M. 2678). — Rasbo s:n: 1 flintknif med fyrkantigt handtag (Upps. M.), och 1 annan flintknif med 6.5 tum långt blad (Herr S. A. Lundebergs samling).

Bällinge h:d. Skuttunge s:n: 1 yxa utan hål (ej flinta; St. M. 2678), samt 3 yxor med skafthål (Lbg 4—6). — Junkils s:n: hälften af en yxa med skafthål, 1 mejsel och 1 yxa utan hål (ej flinta; Lbg 44, 75 och 8). — Bällinge s:n: 1 mejsel af skiffer (St. M. 2678), hälften af en yxa utan hål (ej flinta; Upps. M.) och 2 halfva yxor med skafthål (Lbg 31, 94).

¹⁾ »Upplands Foruminnes Förenings Tidskrift» 1 sid. 6.

*Vaksala h:d*¹⁾. Gamla Uppsala s:n: 1 hel och 3 afslagna flintyxor (Lbg 66, 70—72), 1 vacker lausspets af flinta (Lbg 81), samt 6 hela och 2 afslagna yxor med skafthål (St. M. 2678; Hammers M.; Upps. M. och Lbg 23, 24, 30).

Ulleråkers h:d. Börje s:n: 2 hela och 1 half yxa med skafthål (Lbg 7, 38 och St. M. 2678). — Wänge s:n: 1 flintknif = W. 53 (Upps. M.), 7 yxor med skafthål (Upps. M. och Lbg 37, 39—42) samt 2 yxor utan hål (ej flinta; Lbg 48, 49). — Läby s:n: 1 lausspets af flinta (Upps. M.) och 1 yxa med skafthål (Lbg 36). — Trefaldighets s:n: 1 yxa med skafthål (St. M. 2678).

Hagunda h:d. Järlåsa s:n: 1 flintyxa (Lbg 64), 2 grofva, bladformiga lans- eller pilspetsar af flinta (Lbg 73, 74), 1 hel och 1 half yxa med skafthål (Upps. M. och Lbg 43), samt hälften af en båtformig hammare (Upps. M.) — Dalby s:n: 1 yxa af ovanlig form, med skafthål²⁾, och 1 yxa af vanlig form, med skafthål (St. M. 4293, 2678). — Gryta s:n: 1 väl slipad, bred hålmejsel af flinta (R. Dybecks saml.)

Lagunda h:d. Fröslunda s:n: 2 yxor med skafthål (St. M. 948). — Hjelsta s:n: 2 yxor med skafthål (Kapten Wimans saml.). — Holms s:n: 1 yxa med skafthål (St. M. 2109 : 367).

Häbo h:d. Häggeby s:n: 2 yxor med skafthål (St. M. 2678, 4068). — Öfver-Gran s:n: 1 yxa utan hål (ej flinta; Kapten Wimans saml.). — Kalmar s:n(?): 1 tunn flintyxa och 2 rätmejslar af flinta (Lbg. 92,

¹⁾ Den hålmejsel af flinta, som i Major Lundebergs katalog (N:o 65) uppgifves vara funnen i »Danmarks socken, Uppland», är från Kjöbenhavn.

²⁾ Afbildad och beskrifven i »Upplands Fornm. Fören:s Tidskrift» 1 sid. 111.

68, 69). — Skoklosters s:n: 1 groft slagen lansspets af flinta (R. Dybecks saml.).

Bro h:d. Bro s:n: 1 hel och 2 halfva yxor med skafthål (Kapten Vimans saml.).

Åsunda h:d. Tillinge s:n: 8 »skedformiga skrapare» af flinta (St. M. 2227). — Bred s:n: 2 »halfmånformiga skrapare» af flinta (= W. 58; den ena St. M. 2474, den andra i Grefve Hamiltons samling på Hedensberg), samt en smalmejsel af flinta, 1 flintknif och 1 yxa med skafthål (St. M. 3691, 2889).

I här upptagna samlingar förvaras alltså från Uppsala län:

32 fornsaker af flinta, nämligen 6 yxor, 2 breda rätmejslar, 1 bred hålmejsel, 1 smalmejsel, 12 knifvar eller lansspetsar, 2 halfmånformiga skrapare, 8 skedformiga skrapare:

samt 76 fornsaker af andra stenslag, nämligen 62 yxor med skafthål och 14 mejslar eller yxor utan hål; således tillhopa 108 fornsaker af sten.

C. Vesterås län.

Våla h:d. Våla s:n: 1 yxa med skafthål (Upps. M.).

Thorstuna h:d. Löfsta s:n: 1 yxa utan hal (Upps. M.)

Simtuna h:d. Löfsta s:n: 1 slipad yxa utan hal, af svart sten (ej flinta; St. M. 1048). — Simtuna s:n: 1 större, nästan äggformig slipsten, af sandsten, med två slipytor; 6.7 tum lång (St. M. 4289). — Altuna s:n: 1 yxa utan hal (ej af flinta; Upps. M.), samt 1 yxa med skafthål (of. vid Säfvæ; Lbg 25).

Fran de till Vesterås län hörande häraderna af Uppland känna vi således endast fyra fornsaker af sten; ingen af dem är af flinta.

D. Uppland, utan närmare uppgift om fyndstället.

1 halfmånformig skrapare af flinta (Lbg 67); 1 yxa med skafthål och *runor* (Upps. M.; se Stephens »Old-northern runic monuments» sid. 204), samt 5 andra yxor med skafthål (St. M. 2678, 3015; Upps. M. och Grefve Hamiltons saml.).

Hela antalet här uppräknade stensaker från Uppland utgör således 132, bland hvilka endast 33 äro af flinta.

V e s t m a n l a n d.

24. Tortuna socken, Fors.

(Ytter-Tjurbo härad).

På bottnen af Tillberga-ån hittades år 1868, nära bron vid Fors by:

En *skafteelt* af *brons*, lik W. 177, med 5 m.m. höga kanter. Celtens längd 143 m.m.; dess bredd vid eggen 50 m.m.

Den förvaras i Herr Grefve G. M. Hamiltons samling på Hedensberg.

25. Tortuna socken, Fors.

Vid Fors har man dessutom, under upprensningen af Tillberga-ån, för ett par år sedan funnit:

En *skafteelt* af *brons*, lik fig. 1 å sid. 177, men smälare och med mera uppstående kanter. Längd 122 m.m. bredd vid eggen 44 m.m.

Den förvaras i Herr Doktor Herm. Hofbergs samling i Örebro.

Om sådana skafteclter se här ofvan sid. 178 följ. ¹⁾.

26. Kungsåra socken, nära kyrkan.

(Siende härad.)

»Uti en grafhög söder om Kungsåra kyrka hittades, år 1845»:

Klingan till en *bronsdolk*, ganska simpel, 18.5 ctm. lång; en bit finnes kvar af den breda tången.

Den förvaras nu i Herr Chr. Hammers Museum i Stockholm; tillhörde förut Herr Wahrens' samling af fornsaker.

Med afseende på uppgiften, att detta fynd gjorts i en grafhög, jemför här ofvan sid. 196.

27. Svedvi socken, Berga.

(Snäfringe härad.)

Under dikning i den del af Berga mosse, som tillhör Anders Larsson i Berga, och som då skulle uppodlas, anträffades i Augusti månad 1858, på ungefär två fots djup, följande fornsaker af brons, »omkring hvilka», enligt hittarens berättelse, »äfven befunnits alldeles upprutnad *näfrer*».

Fyndet, som inlöstes till Statens Historiska Museum och i dess inventarium har N:o 2503, består af:

a) 2 *halsringar* af brons alldeles lika hvarandra och fig. 18 härnedan, spiralrefflade än åt höger, än åt ven-

¹⁾ Den är dock icke upptagen bland de der uppräknade celterna af denna form, emedan jag erhöi kämedom om fyndet, först sedan 12:te arket var tryckt.

ster; med enkla hakar att knäppa om hvarandra. Inre diameter omkring 150 m.m.; största tjocklek 6 m.m.

b) En *spiralarmring* i 12 hvarf af en enkel *bronsten*, som är plan på insidan och kullrig på utsidan, samt hvars största bredd är 5 m.m.; afbruten i bada ändar. Inre diameter 60 m.m. (En dylik ring, ehuru endast af $4\frac{1}{2}$ hvarf, är afbildad pl. 5 fig. 68 i Prof. Nilssons »Bronsåldern»).

»Då fyndet gjordes, satt detta spiralarmband inuti bucklan c).»

c) En *»kupa»* af *brons*, närmast lik W. 208, men utan andra sirater än några enkla, upphöjda streck. Största diameter i ytterkant 113 m.m.; höjd nu 85 m.m., ehuru yttersta spetsen synes vara afbruten. På insidan sitta nära underkanten och midt emot hvarandra två enkla, fyrkantiga öglor.

d) En stor rund, tunn *skifva* till en *bronsnål*, lik den här nedan fig. 21 afbildade. Skifvan är prydd med många gröfre och finare concentriska ränder; dess diameter är 80 m.m. Af nålen, som blifvit afbruten, återstå blott 19 m.m.

Fyndet tillhör tydligen bronsålderns sista tider.

Om halsringar af samma slag som a) se här ofvan sid. 202 och 203.

Utom den här funna spiralarmringen af brons kända vi f. n. 18 sadana ringar från Sverige, af olika storlek och olika antal spirallhvarf. Af dem äro 2 funna i Södermanland (båda i Uppsala Museum; se fynd N:o 32), 1 i Vermland (St. M. 1314; se här nedan), 1 på Öland (St. M. 1304 : 1838.111), 12 i Skåne¹⁾ samt 2 troligen i södra Sverige (möjligen på Öland eller i östra Småland;

¹⁾ 3 i St. M. (2548 [2 st.], 3765). 8 i Lunds Museum (en af dem är stor, präktig och fullständig i 20 hvarf; slutar i båda ändar med

de tillhörde nämligen Fabrikör Storcks samling i Kalmar; förvaras nu i St. M., N:o 2076).

I Norge torde någon dylik ring icke vara funnen.

I Danmark äro de derimot ganska allmänna (se t. ex. W. 261).

Utom Skandinavien synas sådana spiralarmsringar af brons nästan endast förekomma i Meklenburg¹⁾, under det att de antingen icke äro funna i andra länder, eller, om de finnas, vanligen betydligt skilja sig från våra²⁾.

Dessutom har man i Nörden funnit några till bronsåldern hörande spiralarmsringar af *dubbel* brons- eller guldtråd, af samma slag som fig. 19 här nedan (jfr äfven fig. 6 i Madsens »Afbildninger», »Fundet ved Sundby»). Från Sverige känna vi 5 dylika ringar af brons³⁾ och 4 af guld⁴⁾. Derjemte har man vid Måsarp i Lindbergs socken, Halland, funnit en spiralring i 9 hvarf af 55 m.m. nuvarande diameter; den är bildad af en 1 m.m. tjock guldtråd, som *nu* är enkel (St. M. 2967; se »Hallands Forminnes Förenings Arskrift» sid 72⁵⁾.

ett bredare, utplattadt, ovalt stycke) och 1 i Friherre Gyllenstjernas samling på Krappert (i 17 hvarf, ehuru den är afbruten i båda ändar).

¹⁾ »Friderico-Franciscum» pl. XXI; Kemble, »Horæ feræles» pl. XXIII f. 3 (jfr Madsens »Afbildninger», »Ögemose-fundet» fig. 9).

²⁾ v. Sacken »Leitfaden» fig. 36 ä sid. 97. — Vid Wien har man dock funnit ett par spiralringar af brons, som ganska mycket likna de nordiska (»Sitzungsberichte der K. Akademie der Wissenschaften, philosoph.-historische classe», XLIX B., s. 125, fig. 10; jfr Lindenschmit »Heidnische Alterthümer» 1 bandet, 10 häftet, pl. 1 fig. 6 (Italien).

³⁾ Fyra af dem äro funna vid Långbro i Södermanland (St. M. 2674), den femte i Blekinge (St. M. 1453: 61); se här nedan »Fynd» N:o 34.

⁴⁾ Alla fyra äro funna vid uppgrävning af en större sten å Skärje egor i Skee socken, Bohuslän, jemte en öppen armrings af tunnt guldbleck med invikta kanter samt klufna och åt båda sidor tillbakarullade ändar (St. M. 2072).

⁵⁾ I Sverige har man äfven funnit en mängd spiralringar af tjocka guld- och silfvertenar, men dessa tillhöra jernåldern.

Sådana »kupor» som den under *c*) beskrifna äro icke sällsynta i Norden. Från Sverige känna vi tillsammans 13, nämligen, utom denna från Vestmanland, 1 från Vestergötland (funnen jemte 2 bronsurnor = W. 281 vid Senäte, St. M. 1580; se här ofvan sid. 218 not 2), 2 från Bohuslän (St. M. 845; se sid. 218 not 1), 1 från Kalmar län (funnen jemte en bronsurna = W. 281 och ett par bronsringar i jorden under ett stenkummel vid Thorstorp i Söderåkra socken, S. Möre h:d; St. M. 1453 : 310), samt 7 från Skåne¹⁾; hvarjemte Uppsala Museum eger en, hvilkens fyndort icke är känd.

Från Norge känner man inga sådana brons»kupor», men i Danmark är de icke sällsynta. De äro der — liksom i Sverige — ofta funna tillsammans med de vackra bronsurnorna af samma slag som W. 281²⁾.

Utom Skandinavien äro de, såvidt vi veta, icke funna.

De hafva troligen på något sätt hört till hängurnorna af brons³⁾, med hvilka de, såsom vi nu visat, flere gånger blifvit funna tillsammans, hvilka de likna i anseende till stil och ornament, och till hvilkas öron de vanligen hafva motsvarande öglor eller knappar.

Om bronsnalar af samma slag som *d*) (fig. 21) se här ofvan sid. 222 följ.

¹⁾ Af dem förvaras 2 i Lunds Museum och 5 i St. M. (N:o 2548 [2 st.; en af dem, afbildad i »Iduna» 6:te häftet, pl. 1 fig. 4, är funnen i en torfmosse på Vennerlöfs egor, i Skytts härad, tillsammans med 3 bronsurnor (afbildade på samma pl., fig. 2—5), 5 tjocka, ihalliga halsringar = W. 224 (samma pl., fig. 6, 7), 1 knif med fyrsidig tänge samt 3 hälleclter, allt af brons och nu i St. M.; jfr »Iduna» 6:te häftet, sid. 49 följ.], samt N:o 3312 och 3765 [2 st., som till form, färg och ornament alldeles likna hvarandra]).

²⁾ Så t. ex. Kjöbenh. Museum N:o 8872 (originalt till W. 208; se äfven Madsens »Afbildningar»), hvilken är funnen jemte en bronsurna m. m. vid Fjellerup på Fyen; N:o 16999, funnen jemte en bronsurna m. fl. saker i en torfmosse i Kjettinge sn på Lalland; N:o 20216, funnen jemte en bronsurna m. m. i en torfmosse nära Nysted på Lalland; jfr Ogemose-fyndet fig. 8 i Madsens »Afbildningar» och andra fynd.

³⁾ Om dessa urnor se närmare här nedan fynd N:o 35.

28. Munktorps socken(?).

(Snäfringe härad.)

Herr Major J. A. Hafström i Stockholm eger en *lansspets* och en *hålcelt*, båda af *brons*, hvilka han har köpt på auktion efter Brukspatron Iverus på Afhulta i Munktorps socken, och hvilka antagas vara funna i trakten deromkring.

Celten är nästan alldeles lik fig. 11 å sid. 214 här ofvan. Ögslan sitter omkring 25 m.m. nedanför kanten. Längd 128 m.m.; bredd vid eggen 42 m.m. — Enligt en vidfästad anteckning (af Iverus), är den »funnen vid potatesgräfning å mark, som förr varit gräsvall invid Fru Löfvens byggning; lemnad af Gripstedt den 24 Oct. 1844.»

Lansspetsen, som är utan sirater, liknar närmast W. 189, ehuru vingarne äro smalare. Inga nihål finnas. Längd 165 m.m.; bredd 37 m.m.

Båda dessa bronsaker äro nu öfverdragna med en ganska vacker grön erg, som dock icke har samma färg å begge, hvarföre man kan antaga, att de äro funna på olika ställen.

29. Vestmanland (utan närmare uppgift).

I Vestmanland äro följande bronsaker anträffade på olika ställen. Ehuru närmare uppgifter om fyndort saknas, är det sannolikt, att de alla blifvit funna i sydöstra delen af landskapet.

a) En *hålcelt* af *brons* (»vanlig form»).

Den förvaras i Herr Friherre A. Kurcks samling på Tidön, i närheten af Vesterås.

b) En annan *hålcelt* af *brons*, vacker, afbildad här bredvid fig. 13 i hälften af verkliga storleken. Den har aldrig haft ögla, men i stället finnes ett nithål nära öfverkanten. Längd 114 m.m.; bredd vid eggen 42 m.m.

Den köptes år 1869 hos en gelbgjutare i Vesterås, hvilken haft den i många år; förvaras nu i Herr Grefve Hamiltons samling på Hedensberg.

c) En *skaftcelt* af *brons*, närmast lik W. 177, men med något mera utsvängd egg, och med 7 m.m. höga kanter. Längd 128 m.m.; bredd vid eggen 48 m.m.

Den är köpt hos samma gelbgjutare i Vesterås och tillhör nu äfven Grefve Hamiltons samling.

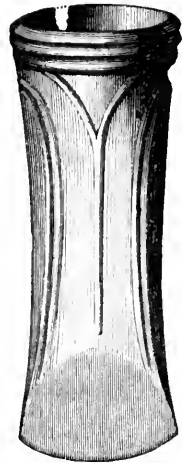

Fig. 13. Hålcelt af brons f. i Vestmanland, 1. 2.

Vi känna således endast 13 fornsaker af brons från Vestmanlands bronsålder, nämligen:

- 1 dolk (fynd N:o 26).
- 1 lansspets (fynd N:o 28).
- 3 skaftcelter (fynd N:ris 24, 25, 29).
- 3 hålcelter (fynd N:ris 28, 29).
- 1 »kupa» (fynd N:o 27).
- 2 halsringar (fynd N:o 27).
- 1 spiralarmsring (fynd N:o 27).
- 1 större nål (fynd N:o 27).

Om man fördelar dessa 13 fornsaker på hela landskapets yta, 78 kvadratmil, blir det visserligen endast 0.15 bronssak på hvarje kv.-mil; men man bör dervid ihogkomma, att alla dessa fynd äro gjorda i häraderna närmast omkring Vesterås, under det att man ännu icke

känner någon till bronsåldern hörande fornsak (af metall) från den till Örebro län hörande delen af landskapet.

För närvarande känna vi följande

Fornsaker af sten funna i Vestmanland.

A. Vesterås län.

Långheden: 1 yxa med skafthål (Hammers M.).

Öfver-Tjurbo härad. Kumla socken: 1 flintyxa, väl slipad (Upps. M.) — Vid Sala: 1 yxa utan hål (Hamilt. saml.)

Ytter-Tjurbo h:d. Sevalla s:n: 1 yxa med skafthål (Hamilt. samling). — Tortuna s:n: 1 vacker lansspets af brun skiffer (= fig. 61 i Prof. Nilssons »Stenåldern») och 1 bred halmejsel af hård, skifferlik sten, väl slipad (båda i Hamilt. saml.), samt 1 yxa med halfborradt skafthål (en tapp i midten af hålet; nu i St. M., se Liljegren »Nordiska fornlemningar» LXII). — Björksta s:n: 1 väl arbetad stenhammare och 1 vanlig yxa med skafthål (St. M. 982, 1419).

Siende h:d. Hubbo s:n: 1 yxa med skafthål (Hamilt. saml.) — Badelunda s:n: 1 yxa med skafthål (St. M. 2086).

Norrbo h:d. Skultuna s:n: 1 yxa med skafthål (St. M. 1659). — Romfartuna s:n: 2 yxor med skafthål (Upps. M. och Hamilt. saml.). — Vesterås: 1 yxa med skafthål (Upps. M.).

Tortuna, Björksta, Sevalla, Tillberga, Hubbo, Romfartuna och Lillhärad socknar: 2 vackra båtformiga stenhammare och 12 vanliga yxor med skafthål (alla i Hamilt. saml.).

Tuhundra h:d. Ingen.

Snäfringe h:d. Ramnäs s:n: 1 yxa utan hâl (Faluns M.). — Sura s:n: 1 yxa med skafthâl (Faluns M.). — Svedvi s:n: 1 yxa med skafthâl (Upps. M.). — Kolbäcks s:n: 1 yxa med skafthâl (»funnen i en ättehög»; St. M. 4305).

Åkerbo h:d. Odensvi s:n: 5 yxor med skafthâl (Upps. M.), 1 d:o (Vesterås M.), 1 d:o (Hammers M.), 1 d:o (R. Dybecks saml.) samt 1 rät flintmejsel (enligt uppgift af Herr Dybeck). — Medåkers s:n: 1 yxa med skafthâl (Upps. M.).

Norbergs bergslag. Vestanförs s:n: 1 yxa med skafthâl (St. M. 1495).

Skimskattebergs bergslag. Gunnilbo s:n: 2 yxor med skafthâl (St. M. 1251, 1495).

I Vestmanland (och sannolikt i Vesterås län) är äfven funnen en brynsten af samma slag som W. 36, med 8 sliputor, hel. Längd 7.5 dec.-tum, bredd 4 tum, tjocklek 3 tum. Denna intressanta fornsak tillhör Uppsala Museum.

I Vesterås samling förvaras dessutom: 1 flintmejsel, utsvängd mot eggen, 2 stenmejslar och 6 stenyxor (med skafthâl). Atminstone de flesta af dem äro troligen funna i Vesterås län.

I den till Vesterås län hörande delen af Vestmanland äro således, såvidt vi nu veta, icke mer än 55 fornsaker af sten funna. Endast 3 af dem äro af flinta (1 yxa och 2 mejslar); de öfriga äro 45 hammare och yxor med skafthâl, 5 mejslar och yxor utan hâl, 1 brynsten = W. 36 och en lansspets af skiffer.

B. Från den till Örebro län hörande delen af Vestmanland känna vi för närvarande endast 1 flintyxa (St. M. 4407), funnen vid Yxe i Lindesbergs socken

(på gränsen till Nora s:n), samt en vanlig yxa med skafthål, funnen i Jernboås s:n (Örebro M.).

Flintyxan är en af största och vackraste som någonsin blifvit funnen i Sverige. Hon är lik W. 12, väl slipad och alldeles oskadad. Längd 420 m.m. (14.1 dec-tum); bredd vid eggen 8 ctm. Det är anmärkningsvärdt, att fyndstället ligger helt nära ortens förnämsta vattendrag, Järle-ån, mera bekant under namnet Arboga-ån, såsom han kallas närmare sitt utlopp.

Vestra delen af Vestmanland, den egentliga bergstrakten, torde först under en mycket sen tid blifvit bebyggd.

Från hela provinsen kämma vi således nu endast 57 fornsaker af sten, eller 0.73 från hvarje qv.-mil. I den till Vesterås län hörande delen af landskapet är emellertid medeltalet nu kända stensaker per qv.-mil 1.2.

S ö d e r m a n l a n d.

30. Vester-Haninge socken, Prestgården.

(Sotholms härad).

Å Vester-Haninge Prestgårds egor hittades år 1843 under dikesgräfvning i en sidländ äng (eller vid odling af en torfmosse) på 4 fots djup, *fem halsringar af brons*.

Hvarje ring består af en trind bronsten, 7 à 8 m.m. bred, med inristade linier på öfre sidan, hvilka gifva ringen utseende af att vara spiralvriden än åt höger än åt venster. Mot ändarne, som sluta i enkla knäpphakar, blir ringen tunnare och något bredare (10 m.m.), samt är der prydd med en rad större punkter

längs midten och sneda linier utmed kanterna. Inre diameter 140 à 160 m.m.

Fyra af dessa ringar förvaras i Statens Historiska Museum (N:o 1074); den femte i Örebro Elementarläroverks samling.

31. Vester-Haninge socken, Fors.

(Sotholms härad).

Vid Fors, å Prestgårdens egor, har man funnit en *hålcelt* af *brons*, som af Herr Prosten J. E. Törnqvist år 1863 skänktes till Strengnäs Elementarläroverks samling, i hvars förteckning den har N:o 165.

Celten liknar alldeles den här ofvan sid. 214 under fig. 11 afbildade. Skafthålet är i det närmaste rundt. Öglan, som nu är något söndrig, sitter 30 m.m. nedanför kanten. Celtens längd är 122 m.m.; bredd vid eggen 46 m.m.

Enligt ett enskildt meddelande af Herr Prosten Törnqvist hittades jemte celten en rund kula, troligen af sten, hvilken användes som leksak af några barn och nu har förkommit.

32. Botkyrka socken, Tullinge.

(Svartlösa härad).

Hösten år 1800 funno några arbetare vid gräfnings på toppen af en liten kulle (»in summitate monticuli») å Tullinge egor följande fornsaker af brons, liggande under en större sten och knapt täckta af någon jord. Kullen eller backen, der fyndet gjordes, var af sand, men sakerna voro omgifna med litet svartmylla som, enligt Hallenbergs åsigt, »utviste att de varit förvarade i en låda». — Hvardera celten lär ha varit omgif-

ven af en spiralling, »som med öfra ändan uppgick genom öglan».

Fyndet — som är beskrifvet och afbildadt af Riksantikvarien J. Hallenberg i en latinsk afhandling »Quatuor monumenta ænea e terra in Suecia eruta» (Stockholm, 1802¹⁾) — består af:

a) En *skära* af *brons*, afbildad här bredvid (fig. 14) i hälften af verkliga storleken; med tjock rygg och

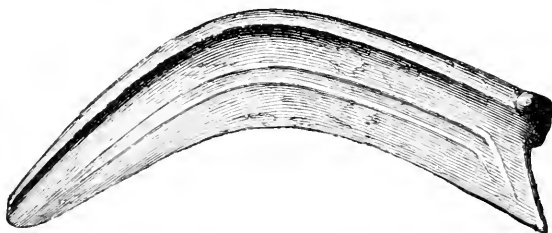

Fig. 14. Skära af brons, f. vid Tullinge, Södermanland. 1 2.

en mot ena breddsidan vinkelrät tapp vid basen. Denna sida är prydd med 2 långsgående upphöjda ränder; andra sidan alldeles slät. Längd 135 m.m.

b) En *hålcelt* af *brons*, nästan jembred, med ögla uppe vid kanten; afbildad i Hallenbergs anf. arbete sid. 10. Den liknar nästan fullständigt (med undantag af öglan) fig. 13 å sid. 235 här ofvan. Längd 130 m.m.; bredd vid eggen 38 m.m.

c) En annan *hålcelt* af *brons*, temligen lik b), med ögla helt nära öfverkanten; afbildad i Hallenbergs anf. arbete sid. 12. Längd 120 m.m.; bredd vid eggen 40 m.m.

d) En s. k. *tutulus* af *brons* med hög spets, afbildad å följande sida (fig. 15 a, b) i naturlig storlek. Den är här sedd dels från sidan (a), dels nedifrån (b). Skadad i kanten. Diameter 43 m.m.

¹⁾ Jemför »Tillägning till en år 1802 utgifven latinsk afhandling, kallad Quatuor monumenta ænea, af J. Hallenberg» (Stockholm, 1816).

e) En dylik »*tutulus*», men med låg (troligen afbruten) spets; afbildad här nedan (fig. 15 c) i naturlig storlek och sedd uppifrån. Diameter 34 m.m.

f) Två *spiralringar* af *brons* (eller en i två delar bruten ring). Se afbildning hos Hallenberg å anf. ställe sid. 6. Inre diametern är omkr. 45 m.m.

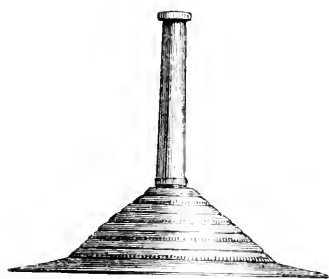

Fig. 15 a.

»Tutulus» af brons, f. vid Tullinge, Södermanland. 1 1.

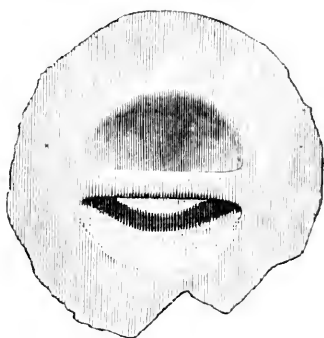

Fig. 15 b.

Alla dessa saker äro öfverdragna med en vacker grön erg. De förvaras nu i Uppsala Museum.

.....

Sådana *skärar* som den här afbildade äro icke talrika i Sverige, då vi för närvarande ej känna mer än 14 från hela landet. Med undantag af den nu omtalade äro de alla funna i Skåne. Sex af dem¹⁾ höra till det i Bruzelii »Svenska fornlemningar» 1:sta häftet sid. 45 beskrifna Fredshög-fyndet (jfr noten 3 å sid. 218 här ofvan); de öfriga äro funna enstaka.

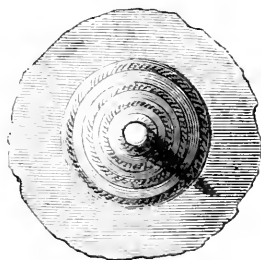

Fig. 15 c. »Tutulus» af brons, f. vid Tullinge, Södermanland. 1 1.

¹⁾ Dessa 6 förvaras, jemte en sjunde, i Lunds Museum. Af de återstående finnas 1 i Hr Kammarjunkaren Th. Gyllenskölds samling på Vallen i södra Halland och 5 i Statens Historiska Museum (N:o 2109:1189, funnen ensam i Glemminge socken och afbildad i Prof. Nilssons »Bronsåldern» pl. 3 fig. 41; N:ris 2549: 3217:54, funnen i Klagstorp socken: 3414 och 4487).

I Norge är, oss veterligt, endast en bronsskära funnen, nämligen vid Svennes i Nordre Aurdal prestegjæld, Kristians amt. Den hittades bland en hop kol under en stor sten i en åker tillsammans med 20 å 30 spjutspetsar af brons (Nicolaysen »Norske Fornlevninger» sid. 11; skäran lär vara afbildad i Schybelers »Kulturpflanzen Norwegens» sid. 161).

I Danmark äro sådana skäror derimot mera allmänna. På Museet i Köbenhavn förvaras nämligen 36 st. (en af dem afbildad W. 159), af hvilka sex eller sju (sönderbrutna) äro funna på samma ställe i Jylland, jemte en stor hålcelt = W. 193 och en bit af en dolk, allt af brons (enligt benäget meddelande af Hr Justitsråd Strunk).

Bronsskäror af samma form som de nordiska förekomma dessutom i Meklenburg, Hannover (trakten kring Lüneburg), Rhenhessen, Sachsen, Bayern, Schweiz, Schlesien och Böhmen¹⁾. Äfven i Ungern äro dylika skäror funna, men de äro vanligen mera böjda än våra och trubbiga vid spetsen (National-Museet i Pesth).

I Antik-samlingen i Dresden, uti den afdelning som förut bildat den Preusker'ska samlingen, förvaras en år 1855 vid Nieder-Zschauitz nära Grossenhain, i norra delen af konungariket Sachsen, funnen gjutform af gneiss för gjutning af skäror, försedda med en sådan uppstående tapp som å vår fig. 14 och äfven för öfrigt mycket lika de nordiska. Helt nära det ställe der denna gjutform hittades hade man år 1854 funnit en annan

¹⁾ »Friderico-Franciscum» pl. XVII fig. 7—9 (jfr texten sid. 131); Lindenschmit »Heidnische Alterthümer» I bandet, 12 häftet pl. 2 fig. 5, 9, 15; Estorff »Heidnische Alterthümer der Gegend von Uelzen» pl. 7 f. 9 och pl. 12 f. 7 (pydd med en rad små halfringar; hör till det stora fyndet vid Klein-Hesebeck, se sid. 253); Preusker'ska samlingen i Dresdens »Antiken-Sammlung»; Bonstetten »Recueil d'Antiquités Suisses» pl. 4 fig. 9; Büsching »Die Alterthümer der heidnischen Zeit Schlesiens» pl. 7 f. 11; samt Museet i Prag (2 st. = W. 159, funna vid C'ahlava).

form, äfven af sten, hvars ena sida var afsedd för gjutning af en lausspets, under det den andra sidan, som nu är ofullständig, troligen varit ämnad till gjutande af ett knifsblad. — Ungefär en tysk mil från detta fyndställe har man vid Weissig hittat en betydlig mängd brons saker, nedlagda uti ett mycket stort lerkärl. Detta fynd, som nu likaledes tillhör Antik-samlingen i Dresden, består af 22 skärar, af hvilka en del äro sönderbrutna, 88 större och mindre bitar af skärar, 10 till en del ofullständiga skaftelster, 10 bitar af dylika, ett i flera stycken sönderbrutet bronssvärd (= W. 115), 5 lausspetsar, en bronsplåt med nithål (möjligen en del af ett harnesk), hela och sönderbrutna ringar, kärl, nålar m. m., samt några bronsstackor i form dels af kakor, dels af stänger¹⁾. Hela fyndet lär väga ungefär $\frac{1}{2}$ centner. Fjorton skärar och de 5 lausspetsarne likna nästan fullkomligt de vid Nieder-Zschauitz funna formarne, ehuru de icke alldeles passa uti fördjupningarne (och icke kunna hafva gjort det, när de voro nygjutna²⁾).

I södra Tyskland, Schweiz, norra Italien, Böhmen, Ungern etc. förekomma dessutom i stor mängd bronsskärar af några former, som betydligt skilja sig från den nordiska typen. De hafva icke den mot bredsidan

¹⁾ Dessa bronsstänger hafva i genomskärning form af en triangel med rätlinig bas och utböjda sidor; vid ändarne äro de afrundade. Alldeles dylika äro äfven några gånger funna i Sverige, men innan man hunnit kemiskt undersöka tillräckligt många af dem, våga vi ej afgöra, om några bland dem kunna anses tillhöra bronsäldern. Under plöjning i en nyupptagen åker vid Myrvälder i Tingstäde socken, på Gotland, hittades år 1847 *sjutton* hela och 5 bitar af sådana gjutna bronsstackor, omkr. $1\frac{1}{2}$ fot långa och vägrande tillsammans 17 skålp. 25 ort (St. M. 1375). Dessa höra dock, liksom en vid Lindholm i Skåne funnen dylik tacka, troligen till järnaldern (jfr Annaler f. Nord. Oldk. 1852 sid. 250. En der omtalad »bronsbarre» från Kjöbenh. Museum torde derimot tillhöra bronsäldern).

²⁾ Detta märkliga fynd är äfven beskrifvet i »Mittheilungen des königl. sächsischen Vereins für Erforschung und Erhaltung vaterl. Alterthümer» 10 häft., sid. 26—28, der tre analyser på bronserna meddelas.

vinkelräta tappen, men ofta i dess ställe ett nithål; de äro mera böjda än våra och hafva vanligen ett slags kort handtag, som bildar en nästan rät vinkel mot sjelfva skäran¹⁾. Muscerna i Pesth och Brünn ega ett par sådana skäror med ännu qvarsittande gjuthufvud vid ryggen.

I vestra delen af Europas kontinent och på de brittiska öarne synes man derimot icke hafva funnit några fornsaker liknande våra bronsskäror.

.

I Sverige funna »*tutuli*» af ungefär samma form och storlek som de här under figg. 15 *a—c* afbildade äro kända till ett antal af 50²⁾. Bland dem är dock ingen mer än de 2 nu beskrifna funnen i Svealand. Af de öfriga är 1 funnen i Vestergötland (Dimbo s:n; St. M. 3586), 4 i Halland³⁾, 12 i Blekinge⁴⁾ och 29 i Skåne⁵⁾. Dessutom förvaras i Statens Hist. Museum 2 sådana

¹⁾ Lindenschmit »Heidnische Alterthümer» I bandet, 12 häftet pl. 2 figg. 2, 4, 8, 12, 13; »Mittheilungen der antiquarischen Gesellschaft in Zürich» IX bandet pl. 5 figg. 14, 15; XIII bandet 2:a afdeln. pl. 5 fig. 30; XIV bandet 6 häftet pl. 2 figg. 6, 7; XV bandet 7 häftet pl. 9 fig. 41; Wocel »Pravěk Země České» sid. 43 och »Grundzüge der böhmischen Alterthumskunde» pl. 3 fig. 6; »Illustrierter Führer in der Altherthums-abtheilung des ungarischen National-Museums» sid. 33. — I Siebenbürgen, i synnerhet uti det stora fyndet vid Hammersdorf nära Hermannstadt, har man derjemte funnit en mängd »skäror» af brons, som äro nästan S-formigt böjda (Muscet i Pesth och »Archiv des Vereins für siebenbürgische Landeskunde», neue Folge, X: 1 sid. 15).

²⁾ Derjemte finnas 2 mycket små »*tutuli*» i Ystads Museum, enligt benäget meddelande af Hr Rektor Bruzelius.

³⁾ En i St. M. (N:o 4168), och 2 i Hr A. Vallbergs samling i Halmstad. Den fjerde är enligt uppgift af Hr Löjnant Hagdahl funnen i en stenkista i Träslöfs s:n.

⁴⁾ De äro alla funna uti en stenklyfta vid Asarum. En af dem har nu N:o 1452:276 i St. M., och troligen höra till samma fynd de två *tutuli*, som förvaras i Hr Doktor Vittlocks samling i Vexjö.

⁵⁾ Sjutton af dem förvaras i Statens Historiska Museum under N:ris 1985:1847.56; 2109:1163 och 1734; 2410 (2 st. endast 1 tum i diameter, med tvärslä på undersidan; funna jemte ett vackert bronssvärd och ett skelett i en hög vid Hindby i Fosie s:n; jfr »Annaler f. nord. Oldk.» 1854 sid. 350 ff. och pl. 2 fig. 3) samt 2548 (12 st.). Sju till-

tutuli, af hvilka den ena (N:o 893) är köpt från Prof. Sjöborgs sterbhus och troligen funnen i Skåne; den andra (N:o 1485) är sannolikt funnen i Skåne eller Vestergötland.

En af de halländska (St. M. 4168) är funnen i en grafhög på Dömmestorps egor i sydligaste delen af provinsen. Han låg i en af flata stenar bildad, 4.5 fot lång och något öfver 1 fot bred, kista, hvilken för öfrigt endast innehöll sand utan spår af ben. Jfr »Hallands Formminnes-Förenings Årsskrift» sid. 78.

En af de i noten omtalade tutuli (St. M. 2109:1163) är funnen i en ättehög nära Cimbrishamn jemte ett präktigt diadem och ett spänne, båda af brons. Diademet är afbildadt i förf:s »Svenska fornsaker» fig. 123.

Två andra skånska tutuli (St. M. 2548) hvilka hafva 2 tum diameter och på öfre sidan äro prydda med fina zigzaglinier (en af dem afbildad i »Sv. fornsaker» fig. 112), äro funna uti en stor grafhög å Bosgårdens egor i Norrhveddinge sn, tillsammans med en liten rund (sköld)-plåt, nästan plan, 2.2 tum i diameter, med en kort uppstående pigg i midten och en liten ögla derunder, prydd på öfversidan med zigzaglinier (men inga spiraler; närmast lik fig. 5 i Madsens afbildningar af Vellinge-fyndet). Bredvid dessa saker lägo dessutom ett diadem af brons, likt fig. 122 i »Svenska fornsaker», 1 lansspets, nagra ringar, 1 kam, 1 bred såg m. fl. saker af brons, hvilka tydligen tillhöra den äldre delen af bronsåldern. Fyndet anträffades nära högens kant och var ej omgifvet af någon stenkista eller dylikt; nagra lemningar af människoben omtalas icke i beskrif-

höra Lunds Museum (2 af dem äro lika fig. 65 å pl. 5 i Prof. Nilssons »Bronsåldern»), 2 Malmö Museum, 1 Hr Öfverjägmästaren Sjökronas samling i Helsingborg, och 1 Hr Ryttnästaren Follins samling på Pålssjö; hvarjemte en lär hafva medföljt en samling, som Handlanden Sjöberg i Malmö för ett par år sedan sålde till Köbenhavn.

ningen («Iduna» 7:de häftet, sid. 191 följ.; der de flesta sakerna äfven äro afbildade. Diademets ansågs af förf., Prosten M. Bruzelius, vara en söndrig urna).

I Norge äro, såvidt vi känna, inga tutuli ännu funna.

I Danmark äro de derimot allmänna; jfr W. 209, »Atlas for nordisk Oldkyndighed» pl. B VI och Madsens »Afbildninger» (fynden från »Borum-Eshöi» och »Vellinge»).

Utom Skandinavien förekomma tutuli — i likhet med många andra nordiska fornsaker — endast i Hannover¹⁾ och i Meklenburg²⁾, der man t. ex. vid Parchim funnit 12 sådana tutuli jemte en armring af guld m. m. uti ett bronskärl = W. 281 («Meklenb. Jahrbücher» X sid. 283). Vid Meteln i Meklenburg hittades år 1808 sju större tutuli af samma form som de nordiska och tre mindre dylika jemte 2 skäror, 4 spiralarmsringar m. m. af brons (Lisch »Friderico-Francisceum», texten sid. 63).

Bronstutuli till formen nästan alldeles lika figg. 15 *a—c* hafva varit i bruk både under den äldre och yngre bronsaldern. Det nu beskrifna fyndet vid Tullinge är ett af de många exemplen på deras förekomst under den senare perioden³⁾. Och såsom bevis för de-

¹⁾ Enligt meddelande af Dr Hildebrand eger Museet i Hannover flera tutuli från trakten af Osabrück. De likna de skandinaviska till form och storlek.

²⁾ »Friderico-Francisceum» pl. 33 fig. 10; Kemble »Hore ferales» pl. 25 fig. 18. Å sist anf. pl. fig. 20 är en liten tutulusformad prydnad afbildad, som jemte flere hundra dylika är funnen nära Landsberg i Brandenburg (de flesta i Berlins Museum, några i Schwerin); dessa skilja sig imellertid från de nordiska genom en fogellik sirat på toppen. — I Hallenbergs redan anförda »Tilläggning» (sid. 5) omnälas ett fynd nära Helustädt i Braunschweig, som synes hafva innehållit 2 tutuli; men beskrifningen är knapphändig, och det har ej lyckats oss att få närmare kännedom om detta fynd. — Den i Troyons »Habitations lacustres» pl. 11 fig. 12 afbildade, i Schweiz funna trattformiga bronspjes, med en hög ihålig spets, står säkerligen icke i något historiskt samband med norra Europas »tutuli».

³⁾ Bland fynd af tutuli i grafvar från denna tid (med brända ben) hafva vi i Kjöbenhavn's Museum antecknat N:ris 12294—6. 13705,

ras användande redan under den äldre delen af bronsåldern kunna vi anföra — utom det här ofvan beskrifna fyndet från Bosgården i Skåne — fynden från Vellinge mosse på Fyen samt Havndrup (Kjöbenh. M. 13751—62) och Svenstrups mosse (K. M. 10927—44), båda på Sjælland.

Sistnämnda fynd visar, huru de nu i fråga varande tutuli endast äro efterbildningar i liten skala af de för Skandinavien äldre bronsålder egendomliga stora sköldplåtarna af brons, vanligen prydda med vackra spiralsirater (fig. 43 å pl. 4 i Prof. Nilssons »Bronsåldern»; fig. 111 i »Svenska fornsaker»; W. 205; »Atlas f. nord. Oldk.» pl. B VI fig. 5, 6 m. fl.). Svenstrupfyndet bestod nämligen af *a*) en sådan rund sköldplåt, $9\frac{1}{4}$ (danska) tum¹⁾ i diameter, med en uppstående, troligen fastnitad, spets i midten af den med *fyra* koncentriska kretsar af spiralsirater prydda framsidan; på baksidans midt sitter en ögla; *b*) en dylik sköldplåt, 8 tum i diam., prydd med *tre* kretsar af spiralsirater; *c*) 2 sköldplåtar af samma form, $4\frac{3}{4}$ och 4 tum i diam., hvardera prydd med *två* kretsar af spiralsirater; *d*) 4 liknande sköldplåtar, $2\frac{5}{6}$ — $2\frac{1}{6}$ tum i diam., men med blott *en* krets af spiralsirater; *e*) 12 ännu mindre sköldplåtar af samma form, $1\frac{3}{4}$ — $1\frac{1}{2}$ tum i diam., och icke prydda med spiraler, utan endast med koncentriska cirklar och inslagna strecksirater; *f*) 5 dylika bronsplåtar, hvilka dock mera närma sig de vanliga tutuli, i det den uppstående spetsen är ihålig, och det på baksidan öfver denna ihålighet är anbragt en liten tvärstång, som träder i stället för den förut omtalade öglan; de äro $2\frac{1}{4}$ — $1\frac{3}{4}$ tum i diam., och framsidan är prydd med streck och

15304—8, 15469—71 m. fl. — Att dessa prydnader voro i bruk ännu vid slutet af bronsåldern, kan man bland annat se af de »tutuliformade bronsspännen» med lemningar efter *jern*-nålar, som man några gånger funnit; se Förf:s »Från Jernåldern» pl. 8 figg. 1, 2 och texten sid. 23, 24.

¹⁾ 1 dansk tum — 0,88 svenska dec.-tum.

zigzaglinier; *g*) 2 dylika, $1\frac{1}{2}$ tum i diam., utan andra sirater än cirklar; *h*) 3 dylika, blott $1\frac{1}{6}$ tum i diam., hvilka ännu mera likna tutuli; de äro prydda med streck och zigzaglinier; *i*) 2 dylika, $\frac{5}{6}$ tum i diam., blott prydda med cirklar; *k*) 2 små bronsplåtar af samma slag, $1\frac{3}{4}$ tum i diam., men som i stället för en spets hafva en uppstående, afrundad upphöjning i midten; på framsidan äro de prydda med streck och zigzaglinier. — Utom dessa 34 större och mindre bronsplåtar bestod fyndet af ett diadem = W. 218, spiralarmsringar = W. 261 m. m., allt af brons.

Det af Madsen afbildade Vellinge-fyndet åskådliggör också det sätt, på hvilket tutuli och de stora sköldplåtarna öfvergå i hvarandra. Äfven i detta fynd förekom ett bronsdiadem = W. 218, vid ändarne prydt med spiralsirater; jfr »Antiqv. Tidskr.» 1861 sid. 26--28.

Man torde kunna säga, att den äldre bronsålderns tutuli *i allmänhet* skilja sig från dem som tillhöra den senare perioden derigenom, att de förra hafva en lägre spets som mera tvärt öfvergår i den för öfrigt nästan flata plåten; och att de på framsidan äro prydda med fina zigzaglinier eller att åtminstone de upphöjda koncentriska kretsarne äro tvärstreckade. På en tutulus från bronsålderns slut är vanligen den flata delen jemförelsevis liten, och framsidan prydd endast med släta upphöjda linier.

I början misstog man sig om det sätt hvarpå dessa tutuli varit använda, och ännu Hohnberg säger i »Nordbon under Hednatiden» (1:a uppl. sid. 39), att de varit hårprydnader. Genom flere under de sista decennierna gjorda fynd torde det imellertid numera vara klart, att åtminstone de flesta tutuli varit prydnader för sköldarne, på samma sätt som de stora runda bronsplåtarne med spiralsirater. De nyss omtalade fynden från Svensstrup och Vellinge antyda ett sådant bruk, och i det

»Nordiske Oldskrifts-Selskabs» Årsberättelse för 1842 (sid. 13) beskrifves ett fynd från Steensgården vid Bud-dinge på Sjælland, som gifver oss intressanta upplysningar i detta hänseende. I lemningarne af en nästan utplöjd grafhög på nämnda gårds mark hade man nämligen påträffat — utom ett diadem, en kam och två spiralarmband m. m. af brons — en stor sköldplåt med spiralsirater på framsidan, fem tutuli af 2 tums diameter och med inslagna krets-sirater på öfversidan, samt en sjette något mindre dylik. I en af dessa tutuli såg man ännu lemningar af en smal *löderrem*, hvarmed den varit fästad. De sex tutuli lågo alla i en krets omkring den stora sköldplåten, och under de förra liksom under den sistnämnda funnos lemningar af *ekträ*.

I »Atlas för nord. Oldk.» (pl. B VI fig. 12) ser man en annan tutulus med en bit af en *löderrem* vid tvärstången på baksidan. Den är funnen i närheten af Kolding i Jylland (»Annaler f. nord. Oldk.» 1856 sid. 361).

Att sköldarne under den yngre bronsåldern stundom voro på midten prydda med en tutulus, antydes af ett i »Antiqv. Tidskrift» för åren 1843—5 (sid. 21) ontaladt fynd från en hög i trakten af Nykjöbing på Falster. »I denna hög funnos flere hela urnor och dessa måtte i forntiden hafva varit betäckta med en rund sköld. Skölden var nu förtärd, men i midten fans en bronstutulus och på ett afstånd af ett qvarter (!) från denne en rad fullkomligt sönderfallna kopparnaglar. Att dessa angåfvo sköldens periferi, syntes ännu mera framgå deraf, att jorden innanför denna krets var mörkare färgad än utanför densamma ¹⁾»

.

¹⁾ Med afseende på uppgiften om den här troligen nedlagda sköldens ringa storlek torde det förtjena anmärkas, att de bohussländska hållristningarne — hvilka, såsom vi redan nämnt, sannolikt tillhöra bronsåldern — ofta framställa krigare med mycket små sköldar; se t. ex.

I sina båda, af oss redan anförda, afhandlingar om detta fynd framställer Hallenberg den åsigt, att de här funna sakerna utgjort en »apparatus religiosus» för sjöfarande och varit använda vid »sacra deorum inferorum» eller »sacra samothracica». De båda celterna äro icke äggverktyg utan kärl (»vasa futilia»), hvilka varit »nyttjade till de vid dylik gudstjenst brukliga libationer». De båda tutuli äro libationskärlens lock. Kärlen voro med afsigt gjorda hvassa i nedre ändan, »så att de ej kunde stå, utan skulle af sig sjelfva falla omkull, när man efter förrättad libation lade dem ifrån sig; skälet var att icke något i kärlen skulle blifva kvar och ruttna, hvilket ansågs vara af ond betydelse. Derföre äro ock locken så beskaffade att de lågo löst ofvanpå kärlen, så att när kärlen föllo omkull afföllo äfven locken, att icke hindra utrimmandet af hvad i kärlen blifvit kvar efter förrättadt offer. Innnder locken är anbragt en tvär-tunga, på hvilken och i kärlets öron eller handtag locken kunde fastbindas att ej förloras från kärlet.» — — »Till sacra deorum inferorum hörde äfven ormar, som genom kärlets öron uppstucko sina hufvuden; derföre har jag ansett ringarne som omgifva kärlet vara fragment efter ormar. Sacra samothracica hörde till sacra deorum inferorum och till dem initierades sjöfarande; dertill hörde vidare en kopparknif, med hvilken sjöfarande borde afskära sig håret, att offras åt Hafs-guden, om de kommo i sjönöd.» Den af oss s. k. skärnan hade enligt H:s mening varit en sådan offerknif. —

Holmbergs »Skandinaviens Hällristningar» figg. 17 och 36 (en rund fläck i midten). Äfven den i 2:a delen af denna Tidskrift sid 426 efter en hällristning i Ostergötland under fig. 4 afbildade sköld är ganska liten i förhållande till det bredvid tecknade svärdet. En i Oxfordshire i England funnen bronssköld är endast 1.2 fot i diameter (Akerman »Archæological Index» pl. 5 f. 49) och vid Klein-Glein i Steiermark har man funnit 3 små bronssköldar af ej fullt 1.1 fots diameter (Weinhold i »Mittheilungen des histor. Vereins für Steiermark» X sid. 22, der flere exempel på små sköldar från bronsäldern anföras).

I afseende på celterna tillägger han dock: »Men ingalunda är min mening att göra alla sådana viggjar till religionskär!; ty de mesta hafva ostridigt varit vapen.»

Ehuru den nuvarande fornforskningen icke längre hos de klassiska auktorerna söker förklaring af hvarje i Norden anträffadt fynd, och ehuru Hallenbergs åsigt att några af celterna varit offerkär! numera torde räkna få anhängare, har man dock på sista tiden åter upptagit den tanken, att sådana större eller mindre samlingar af fornsaker som den vid Tullinge anträffade, — hvilka tydligen blifvit med flit nedlagda i jorden, men icke kunna betraktas såsom graffynd, — stundom böra förklaras genom antagande af en religiös handling, såsom offer eller dylikt. Dessa fynd anträffas dels i torfmossar, dels på torra marken, och sakerna äro i senare fallet vanligen nedlagda under eller invid en stor sten.

Om de hithörande mossfynden få vi snart tillfälle att tala något närmare (se sid. 267), hvarföre vi hafva ansett oss här böra lemna en kort redogörelse för det senare slaget af fynd, de af de danska fornforskarna så kallade »markfynden».

Sådana fynd från bornsåldern äro flere gånger anträffade i Sverige, och såsom några af de viktigaste kunna vi nämna de redan beskrifna fynden från Tullinge, från Vattholma i Uppland (sid. 189), Asled i Västergötland (i jorden bredvid en större sten; s. 210, 211), Skärje i Bohuslän (5 guldringar invid en större sten; s. 232 not), Tygelsjö (s. 178) och Fredshög i Skåne (i ett lerkär! bredvid en större sten; s. 218 not), samt fynden från Spelvik (sedan en större sten blifvit bortsprängd) och Skogstorp i Södermanland (se fynd N:ris 35 och 43).

Härtill kunna vi lägga följande fynd¹⁾: 1) I Jern

¹⁾ Både svärdet från A i Medelpad och yxan från Mållersta i Uppland anträffades under eller bredvid hvar sin större sten (sid. 181, 215). Vid stenbrytning i Smörkulleberget, Skrea socken, Halland, hittades är

socken, Dalsland, fann man år 1853, »vid upptagning af grop för potäters nedläggande i en sandbacke nära Venerns strand», en lerurna, som innehöll 1 hålcelt, 5 bitar af dylika, flere bitar af åtminstone tre svärd, sönderbrutna sågar, ringar m. m., samt 9 gjuthufvud och smälta klumpar, allt af brons. Brotten äro ergiga och följaktligen gamla; flere af sakerna äro ofullständiga (St. M. 1995). — 2) Å ett hemman i Odarslöf, Torna härad, Skåne, har man för flere år sedan vid dikning funnit 5 hela hålcelter, 5 mer eller mindre söndriga d:o, eggarne af två dylika, 12 hela och 12 sönderbrutna sågar = W. 157, 4 gjuthufvud och 1 liten smält klump, allt af brons (Bruzelius »Svenska fornlemningar» 1 häftet sid. 44; fyndet förvaras i Lunds M.). — 3) Vid Balsby i Nosaby socken, Skåne, hittades år 1851 ett guldband, hvars klufna ändar äro upprullade i spiraler (= W. 255), samt 3 massiva bronsyxor. Dessa lågo 1½ fot under jordytan i rad bredvid hvarandra på en stenhäll, och guldbandet vid ena sidan af dem (St. M. 1665). — 4) Vid gräfvning a Smörkulleberget i Skrea socken, Halland, hittades år 1859 en liten vacker gulddurna, som låg ½ fot under jordytan invid en stenhäll (St. M. 2604; se »Hallands Formn.-Fören:s Årsskrift» sid. 62).

I Norge äro dylika fynd gjorda vid Hamang i Akershus amt, och vid Svennes i Kristians amt (1 skära och 20 à 30 spjutspetsar bland en hop kol under en stor sten; se här ofvan sidd. 218 och 242).

I Danmark äro många sådana markfynd anträffade, ofta af betydlig storlek ¹⁾. Se Worsaae i »Årböger for

1855 under en större stenhäll ett i två delar brutet bronssvärd; brottet var gammalt (St. M. 2115).

¹⁾ Till jemförelse med de nyss omtalade fynden från Dalsland och Fredshög kunna vi särskildt anföra de i »Annaler for nord. Oldkynd» 1853 sid. 132 och 137 beskrifna fynden från Ryegård på Sjælland (en ovanligt stor mängd sönderbrutna kärl, verktyg, vapen och prydnader, samt gjuthufvud och klumpar af brons, nedlagda i ett lerkärl) och från

nord. Oldk.» 1866 sid. 316 och Engelhardt i samma Årböcker 1868 sid. 121.

Äfven utom Norden äro betydliga bronsåldersfynd af nu ifrågavarande slag vid många tillfällen gjorda. Bland den stora mängd sådana fynd som blifvit kända vilja vi endast anföra följ.: 1) Vid Plestlin nära Demmin i Pommern fann man år 1821 två gjutna kakor af koppar och omkring 150 celter af brons, som påträffades vid plöjning i en åker, från hvilken man nyss borttagit flere stora stenar (Ledebuhr »Das königl. Museum zu Berlin» sid. 25). — 2) Vid Granow i nordöstligaste delen af prov. Brandenburg fann man före 1831 »vid borttagande af en stor sten» en mängd ringar och andra smycken m. m. af brons, de flesta sönderbrutna (Ledebuhr anf. st. sid. 63). — 3) Vid Weissig i konungariket Sachsen fann man, såsom vi redan sid. 243 närmare beskrifvit, omkr. $\frac{1}{2}$ centner hela och sönderbrutna bronsaker, som legat i ett stort lerkärl. — 4) Vid Skopau nära Halle, i preuss. provinsen Sachsen, har man funnit mer än 150 skaftcelter af brons, hvilka lågo på kant i en krets med eggarne mot kretsens medelpunkt (Wagener »Handbuch der deutschen Alterth.» sid. 621). — 5) Vid Klein-Hesebek i Lüneburg fann man år 1840 under ett stort granitblock 1 bronskärl = W. 281, 2 »kupon» = W. 208, 1 skära, flere spännen m. m. af brons (v. Estorff »Heidn. Alterth.» sid. 98 och pl. 12). — 6) Vid Bevay i Belgien har man på ett ställe funnit omkr. 50 bronscelter af olika storlek och form (Lindenschmit »Heidnische Alterthümer» I: 2 pl. 2 f. 4). — 7) Vid Coz-ti i depart. Côtes-du-Nord, Bretagne, hittades år 1871 åttio bronscelter, som synas hafva varit nygjutna då de nedlades i jorden (»Revue archéologique» 1872 sid. 60, der äfven andra dylika fynd i samma trakt omnämnas). — 8) Vid Lar-

Blære i Jylland (åtskilliga dylika bronsaker i en lerkruka, stående under en vid gräfvning i jorden påträffad sten).

naud nära Lons-le-Saunier i depart. Jura, östra Frankrike, hittades år 1865 i jorden inom en rymd af 1 qv.-meter 1784 st. hela och sönderbrutna vapen, verktyg, smycken och klumpar af brons, vägande tillsammans öfver 130 skålp. («Archiv für Anthropologie», II sid. 348); — 9) I en grotta vid Beuron, i Hohenzollern-Sigmaringen invid Donau, fann man år 1844 en mängd brons saker, som synas hafva varit förvarade i en af tiden förstörd säck el. dyl. Fyndet bestod af vapen, verktyg och smycken, de flesta sönderbrutna, samt troligen äfven af större bronsklumpar (Lindenschmit »Die Hohenzollerschen Sammlungen zu Sigmaringen» sid. 151). — 10) I Krain har man år 1867 nära Görz, uti en klyfta i ett vinberg, funnit två tjocka lerkärl och mer än 4 centner gjutna brons saker, till största delen sönderbrutna eller obrukbara («Meklenb. Jahrbücher» XXXIV sid. 236). — 11) Under plöjning vid Hammeisdorf nära Hermannstadt i Siebenbürgen påträffades år 1870 en ovanligt stor mängd brons saker, som lågo utan ordning kastade på hvarandra i en rund grop af 4 fots diameter, hvilkens väggar och botten bestodo af fast, gul lera. Fyndet, som vägde ungefär 10.5 sv. centner, bestod af hela och sönderbrutna vapen, verktyg, prydnader, kärl m. m. af brons, samt af en ovanligt stor mängd smälta klumpar af nästan ren koppar, hvilka senare utgjorde $\frac{3}{4}$ af hela fyndets vikt samt här och der voro betäckta med aska. (Reissenbergers beskrifning af fyndet i »Archiv des Vereines für siebenbürgische Landeskunde», neue Folge X: 1 sidd. 8—37 och pl. 1—4)¹⁾.

¹⁾ Till de nu anförda exemplen skulle vi kunna lägga ett fynd i Hannover af 96 bronsskäror («Correspondenzblatt des Gesamtvereines der deutschen Geschichts- und Alterthumsvereine» 1872 sid. 3) och fynden vid Gaubach i preussiska Rhenprovinsen (mer än 1 centner vapen, prydnader och smälta klumpar af brons; Wagener »Handbuch der deutschen Alterth.» sid. 254); vid Blödesheim i Rhenbessen (ringar, skäror

Vid förklaringen af denna intressanta fyndgrupp måste vi komma ihog, att den icke är något för bronsåldern egendomligt. Både från stenåldern och jernåldern, ja äfven från senare tider, äro en mängd liknande fynd bekanta.

Bland dem från Sveriges stenålder kunna vi särskildt fästa uppmärksamheten på det här ofvan sid. 182 beskrifna fyndet från Byskeelf i Vesterbotten. Ett märkligt motstykke är känt från södra Sverige. På Ryssviks egor i Urshults s:n, Kinnevalds h:d, södra Småland, fann man nämligen år 1821 *femton* stora och väl arbetade flintyxor, »liggande i en halfcirkel med spetsiga ändarne mot öster» (St. M. 1453:210,211; 2548). Och i »Hallands Fornm.-Fören:s Årsskrift» sidd. 147, 148 hafva vi sökt fästa uppmärksamheten på det intressanta förhållande, att de s. k. »halfmånformiga skraparne» af flinta ofta hittas i större antal tillsammans, vanligen under en sten. Sådana fynd äro t. ex. gjorda vid Skarstad i Bro s:n, Bohuslän (10 st. under en flat stenhäll; St. M. 1270:137—146); vid Knem i Tanum s:n, Bohuslän (7 halfmånf. och 1 »skedformig» skrapare samt 2 lansspetsar af flinta, under en stenhäll; St. M. 1270:165 m. m.); vid Lissleby i samma s:n (8 halfmånf. skrapare; St. M. 1270:147—154) m. fl.

Äfven från Danmark och andra länder äro flere sådana märkliga stenåldersfynd kända¹⁾.

m. m.; Lindenschmit »Alterthümer» I: 5 pl. 4, fig. 3 och I: 12 pl. 2 figg. 9, 12); vid Groitzsch i konungariket Sachsen (mer än 50 skäror; Lisch »Friderico-Franceseum», texten sid. 131); vid Wülflingen i Schweiz (Lindenschmit »Hohenzoll. Samml.» sid. 183); vid Sobenitz i Böhmen (26 skaftcelter; Muscet i Prag); vid Freistadt i Oberösterreich (mer än 50 skäror och en bronsklump; Lisch »Friderico-Franc.» texten sid. 131); vid Negau nära Radkersburg i Steiermark (20 bronsbjelmar, af hvilka några hafva etruskisk inskrift; v. Sacken och Kenner »Die Sammlungen des k. k. Münz- und Antiken-Cabinetes» i Wien, sid. 292) m. fl.

¹⁾ Säsom t. ex. fyndet från Vanggård i Iljöring amt, Jylland. Vid borttagande af en stor, ensam liggande sten, som varit understödd

Bland hithörande svenska fynd från jernåldern torde det vara nog att nämna de många i jorden nedgrädda skatter af silfver eller guld, som tid efter annan blifvit till ett betydligt antal påträffade. Dessa skatter bestå dels af romerska silfvermynt, hufvudsakligen från andra årh. e. Kr. f.¹⁾, dels af guldmynt och guldsmycken från det femte århundradet och tiden deromkring²⁾, samt dels af silfvermynt och silfversmycken från hednatidens sista århundraden och från början af den kristna medeltiden³⁾. Dessa silfverskatter äro ofta nedlagda i ett kärl af brons eller dylikt; och många af de nu anförda fynden från jernåldern hafva, liksom fynden från föregående tid, varit nedlagda vid eller under stora stenar.

En stor del af dessa guld- och silfverfynd från jernåldern äro utan tvifvel skatter som i fredliga eller osäkra tider, blifvit af egarne nedgrädda i jorden för att der, på ett af ingen annan känt ställe, säkert förvaras. Ända in i senaste tider — t. ex. under det sista tyskfranska kriget — har man på samma sätt användt jorden såsom en säker kassakista för sina dyrbarheter.

Några sådana skatter hafva möjligen under hednatiden blifvit anförtrodda åt jorden, för att i ett annat lif komma egaren till godo.

Man torde äfven hafva skäl att antaga, det några

af några mindre stenar, påträffades der 22 halfmånformiga och 2 skedformiga skrapare, 31 spånor och 4 tunna, triangulära redskap m. m., allt af flinta. Sakerna lägo under stenen, nedpackade i hvit sand på en vanlig, af naturen på den ena sidan något flat gråsten af en fots längd och ungef. samma bredd. »Nord. Tidskr. f. Oldk.» 3: 319.

¹⁾ Se Förlfs »Från Jernåldern», fynd N:ris 36, 37, 38, 47 etc., och »Månadsblad» 1872 sid. 55.

²⁾ »Från Jernåldern», fynd N:ris 156, 171, 200, 306, 318, 353 m. fl. Det största kända fynd från denna tid är det som år 1774 anträffades vid Thureholm i Södermanland, och som bestod af ringar och andra prydnader till en vikt af 29 sv. skålp.; se anf. st. sid. 40 not.

³⁾ Tornberg »Numi eufici» sid. V—XLVIII och B. E. Hildebrand »Anglosachsiska mynt» sid. XXXI—LXVIII; Föhlhagen-fyndet i »Ant. Tidskr. f. Sv» 3 sid. 51; Vårby-fyndet, St. M. 4516, m. fl.

af de till jernåldern hörande markfynden böra, liksom de stora danska mossfynden, anses såsom offer åt gudarne.

Och hvad de här omtalade bronsåldersfynden af samma slag beträffar, synes det vara sannolikt, att några af dem böra betraktas såsom gömda skatter eller delar af metallarbetares och handlandes förråd, under det andra möjligen äro offergåfvor åt gudarne¹⁾.

33. Mörkö socken, Mörkön.

(Hölebo härad).

Enligt Pastor Ekströms »Beskrifning på Mörkö socken» (Stockholm 1828, sid. 142) hittades 2 *hålcelter* af af *brons* sommaren 1822 nära invid det s. k. Vaggberget på Mörkön. De anträffades af en dräng, som var sys-selsatt med att samla mossor, och lågo mellan mossan och jorden vid en omkullbläst gran. De äro afbildade å pl. 19 af »Teckningar till beskrifningen öfver Mörkö socken» (Stockholm 1828).

a) Den ena celten har ögla uppe vid kanten och rundt skafthål. Den är icke prydd med upphöjda linier eller dylikt. Längden är 63 m.m.; bredden vid den utsvängda eggen 36 m.m.

b) Den andra celten liknar närmast fig. 16 å följ. sid. Den är smal, 50 m.m. lång och utan ögla; skafthålet nästan fyrkantigt. Bredd vid den skarpa, något utsvängda eggen 14 m.m.

Bada äro nu öfverdragna med vacker blågrön erg och förvaras i Uppsala Museum.

1) Jfr Worsaae »Om Mosefund fra Bronzealderen» i »Årbøger» 1866 sid. 313 följ. och Engelhardt i »Årbøger» 1868 sid. 121. — Man har fäst uppmärksamheten på att markfynden från bronsåldern ofta innehålla (med flit) sönderbrutna saker.

34. Wårdinge socken, Långbro.

(Öknebo härad).

Vid gräfnig för anläggning af Vestra stambanan gjordes på hösten år 1859 ett i många afseenden högst intressant fynd å Långbro egor uti en *torfmosse*, belägen högt uppe uti en mindre fördjupning i en grus-ås. Sakerna träffades på 4 à 5 fots djup under mossens yta.

Fig. 16. Hålcelt af
af brons, f. vid Lång-
bro, Södermanland.
1. 1.

Då varande Distrikts-Ingenieuren, Hr Kapten L. M. Nordenfelt, hvilken man har att tacka för att detta märkliga fynd blef räddadt, anmärker i sin berättelse om fyndet, att »på circa 5 fots afstånd (från det stället der fornsakerna anträffades) befans ett stenkummel, af omkring 2 fots höjd och 5 fots diameter, nedbäddadt i mossen till samma djup, hvaraf synes såsom om kumlet blifvit lagdt på mossen till ett minnesmärke och sedermera dels sjunkit, dels blifvit af ny mossbildning öfverväxt. Lemningar af ben eller aska kunde ej upptäckas.»

Fyndet, som inlöstes till Statens Historiska Museum och i dess inventarium har N:o 2674, består af:

a) En *hålcelt* med ögla uppe vid kanten, närmast lik fig. 22 å sid. 270 här nedan. Inga tydliga upphöjda ränder; nästan rundt skafthål. Längd 65 m.m.; bredd vid eggen 46 m.m.

b) En *hålcelt* med ögla uppe vid kanten af ungefär samma form som a); men prydd med långsgående upphöjda ränder på hvardera breddsidan. Skafthålet nästan rundt. Längd 68 m.m.; bredd vid eggen 40 m.m.

c) En smal *hålcelt* utan spår af ögla, afbildad här ofvan fig. 16 i naturlig storlek. Skafthålet aflångt

fyrkantigt, men med afrundade hörn. Eggen slipad, skarp. På båda kanterna ser man tydligt, huru gjutsömmarne äro genom hamring tillplattade. Längd 67 m.m.; bredd vid eggen 14 m.m.

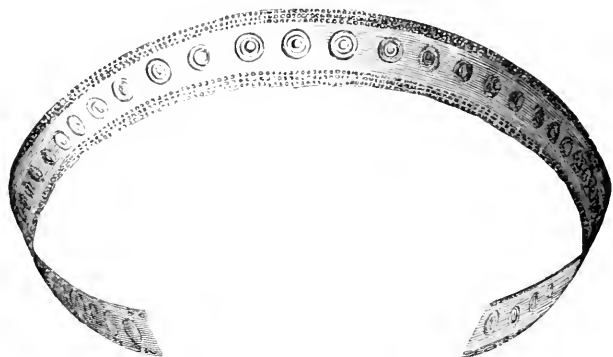

Fig. 17 a. Brons-band, f. vid Langbro, Södermanland. 1 3.

d) Ett 38 à 40 m.m. bredt band af tunn bronsplåt, prydt med concentriska ringar och punkter i drifvet arbete; böjdt så som fig. 17 a visar. Hela längden är

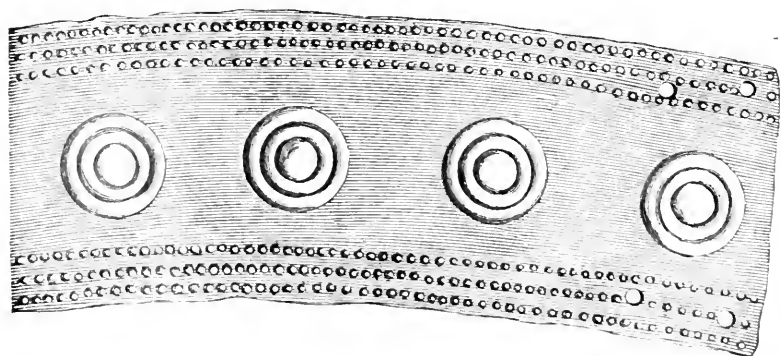

Fig. 17 b. Andan af bandet fig. 17 a.

50 centimeter. Den ena ändan, som ses i naturlig storlek fig. 17 b, är försedd med 4 smärre, runda hål, hvilka alldeles svara mot fyra hål i andra ändan, då man bö-

jer bandet tillhopa i en ring. Diametern af denna ring blir vid ena kanten omkr. 140 m.m., och vid den andra omkr. 160 m.m. På ett ställe, der bandet blifvit till en del afbrutet, har man lagat det genom att vika omkring kanten en liten, 24 m.m. lång, tunn bronsplåt, fästad

Fig. 18. Halsring af brons, f. vid Langbro, Södermanland. 1 2.

med två små nitar. Oaktadt denna lagning har kanten ånyo brustit på samma ställe som förut. Bandets tjocklek är omkring en half m.m.

e) En *halsring* af en än åt höger än åt venster vriden bronssten, som vid ändarne är trind. Afbildad fig. 18 i hälften af verkliga storleken. Ändarne sluta i enkla

hakar, att knäppa om hvarandra. Ringen är ännu ganska elastisk. Inre diameter 190 å 195 m.m.; största tjockleken 10 m.m.

f—l) Sex andra *halsringar* af alldeles samma form som fig. 18, men af olika storlek; alla vridna än åt ena hållet, än åt det andra, och alla med enkla knäppen. På *h)* ligga spirälränderna mycket tätare och på *k)* mycket glesare än på fig. 18. Inre diameter: *f)*, *g)* och *h)* omkring 170 m.m.; *i)* omkr. 160 m.m.; *k)* 130—135 m.m.; och *l)* 122 m.m. Tjocklek: *f)* 7 m.m.; *g)—i)* 6 m.m.; *k)* 4 m.m. och *l)* 5 m.m.

m) En *armring* af en dubbel i *spiral* lagd, nästan trind, 2 m.m. tjock bronstråd; afbildad i hälften af verkliga storleken fig. 19, som visar huru de tillspetsade ändarne äro snodda om hvarandra. Inre diameter 70 m.m.

n—p) Tre andra *spiralringar* af samma form och storlek som *m)*. Å en af dem ligga spiralhvarfven tätt tillhopa, så att hela bredden endast blir 14 m.m. De andra hafva, såsom å fig. 19, större eller mindre mellanrum mellan spiralhvarfven.

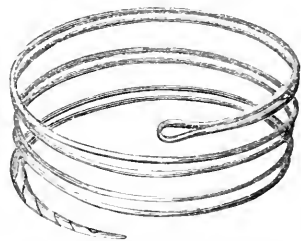

Fig. 19. Spiralring af brons f. vid Långbro, Södermanland.
1 2.

q) En sluten *armring* (?) af brons, jembred, på utsidan convex och slät, på insidan concav. På två ställen något tjockare än för öfrigt. Inre diameter 65 å 67 m.m.; bredd 13 m.m.

r) Ett ovanligt stort »glasögonformigt» spänne, afbildadt fig. 20 *a* i hälften af verkliga storleken. De concentriska ringarne och de andra ornamenten äro gjutna och icke drifna (å baksidan synas nämligen inga spar af dem). Nälen slutar baktill i två djurshufvudlika figurer, hvardera med två utstaende ögon (?). Hela spännets längd är 230 m.m.; bredden 118 m.m.; vid bågens

bas finnes å baksidan af hvardera skifvan ett af fina upphöjda linier bildadt märke, likt fig. 20 *b*. På ett ställe, vid kanten af den ena skifvan, har metallen vid gjutningen ej fyllt hela formen. Det härigenom upp-

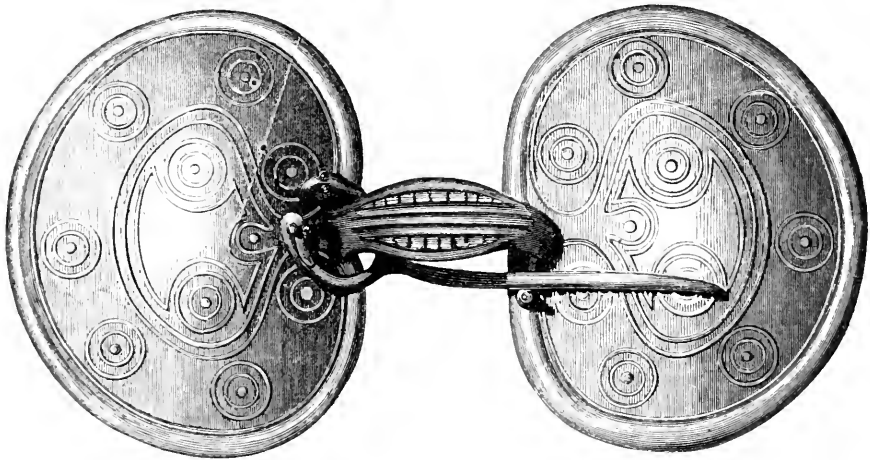

Fig. 20 *a*. Spänne af brons, f. vid Langbro, Södermanland. 1 2.

komma hålet är repareradt genom att gjuta dit hvad som felades. Då det lär vara ganska svårt att på detta sätt åstadkomma ett starkt arbete, under det sådant med större lätthet ernås genom lödning, hafva vi häri ett (bland flere likartade) bevis för nordbornes obekantskap med lödning under bronsåldern.

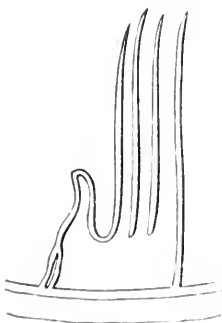

Fig. 20 *b*.

s) Ett ännu större spänne af alldeles samma form som fig. 20 *a*, och med samma slags ornament (concentriska ringar); afbrutet midt på bågen. Nälen saknas. Spännets hela längd 250 m.m.; bredden 135 m.m. Äfven detta spänne har på baksidan af hvardera skifvan ett sådant märke som fig. 20 *b*. På detta spänne hade också vid gjutningen ett hål uppkommit, hvilket fyl-

des genom en eftergjutning på samma sätt som redan under *r)* är nämndt.

t) En trind, 6 à 7 m.m. tjock och 160 m.m. lång bronsnål, upptill böjd (i rät vinkel) och slutande i en stor, tunn cirkelrund skifva; afbildad fig. 21 *a* i hälften af verkliga storleken. Fig. 21 *b* visar nålen från sidan.

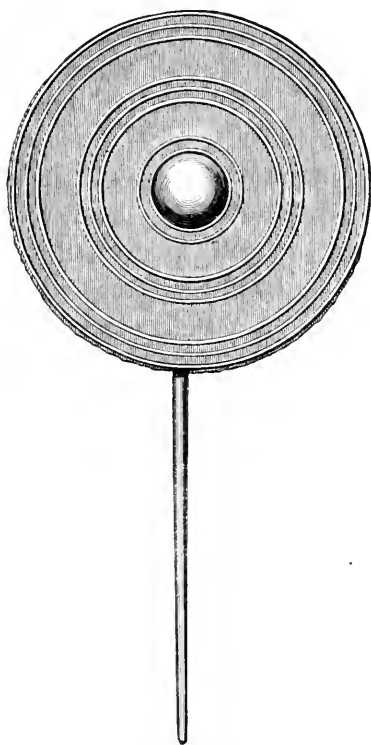

Fig. 21 *a*. Bronsnål f. vid Langbro. Södermanland. 1 2.

Fig. 21 *b*. Nålen fig. 21 *a* sedd från sidan.

Skifvan, hvars diameter är 94 m.m., är prydd med fina upphöjda koncentriska kretsar, hvilka, liksom den utstående bucklan i midten, äro gjutna och icke drifna.

u) En alldeles dylik, men något mindre *nål*. Skifvan, hvars diameter är 73 m.m., är omkring den i midten utstående bucklan prydd med 7 fina upphöjda con-

centriska kretsar, på ungefär lika afstånd från hvarandra.

Allt af brons, endast föga angripen af tiden och med den för mossfynd egendomliga gulbruna färg.

Samt slutligen

c) en stor, 18 m.m. tjock, nästan trind *tenn-ring*, bruten i sju stycken; inre diameter omkring 150 m.m. Den väger 1 skålp. 20 ort (eller 510 gramm). Enligt en på Geologiska byrån företagen och af professor Erdmann år 1859 meddelad analys, innehåller denna ring 95.81 % tenn och 3.79 % bly.

Under N:o 2842 är i Museets inventarium upptagen en bit af en *brynsten*, som år 1861 hittades af Riksantikvarien Hildebrand »i en jordhög uppkastad från en stor och djup åsgrop, full af trädstammar och förrutnade blad m.m., der år 1859 vid åsens genomskärande för järnvägen det under N:o 2674 beskrifna fyndet gjordes.» Brynstenen är af finkornig sandsten, fyrsidig, platt, begagnad på ena breddsidan och på ena smalsidan. Längden nu 82 m.m.; bredden 67 och tjockleken 28 m.m.

.

Sådana bronsband med drifna figurer, som det här ofvan under *d)* beskrifna, äro mycket sällsynta i Norden. Från Sverige känna vi intet mer än detta. Och i Köpenhavns Museum finnes endast *ett* dylikt band, prydt med sådana concentriske ringar som *d)*; ena kanten är slät, den andra omvikt. Bandets längd 230 m.m.; bredd vid ena ändan 40 m.m.; vid den andra endast 16. Det är funnet i Danmark, men närmare upplysningar saknas (Kjöbenh. M. 20839).

I Meklenburg-Strelitz har man funnit ett slags »diameter» (eller möjligen en halsprydnad) af tunt bronsbleck med drifna figurer. Bredden är 40 m.m. och diametern omkring 160 m.m. Figurerna äro dels sådana concentriske kretsar som på fig. 17, dels ormar

(eller svanhufvuden på långa, böjda halsar) hvilkas konturer äro betecknade med tätt inslagna fina punkter, men utan de från den halländska bronsskölden kända större punkterna i midten. — Detta bronsband hittades vintern 1840—1841 vid Roga nära Friedland i Meklenburg-Strelitz, tre fot djupt i gyttjan af en liten dam, tillsammans med ett vackert hängkärl af samma slag som W. 281, 3 par armringar, 3 halsringar, 3 fingerringar, allt af brons, och ett spänne af bernsten. (»Jahresbericht des Vereins für meklenburgische Geschichte und Alterthumskunde» 7 sid. 37).

I Lindenschmits »Heidnische Alterthümer» II bandet, 2 häftet pl. 3 fig. 1 är ett tunt bronsband afbildadt, som troligen varit användt som gördel. Det är prydt med figurer af drifna punkter och funnet i Uckermark, i nordligaste delen af provinsen Brandenburg, tillsammans med ett diadem och 3 armringar af brons.

Äfven andra brons saker med upphöjda figurer i drifvet arbete äro mycket sällsynta från Nordens bronsålder¹⁾. I södra Europa träffas de derimot ganska ofta; en stor mängd dylika arbeten äro i synnerhet kända från de här förut flere gånger omtalade grafvarne vid Hallstatt i Österrike. Bland annat har man der funnit flere bälten af bronsbleck med figurer i drifvet arbete;

¹⁾ Jfr för Sverige den vid Nackhülle i Halland funna bronsskölden (St. M. 3420), beskrifven af Hr Boye i »Hallands Fornm.-Förenings Årsskrift» sid. 6 (jfr sid. 69), och ånyo afbildad i förf:s »Sv. forn-saker». — I sammanhang härmed böra vi fästa uppmärksamheten på de två i Halland och Blekinge funna guldurnorna (St. M. 2604 och 1426; se »Hallands Fornm.-Förenings Årsskrift» sid. 62) och på den i Prof. Nilssons »Bronsåldern» sid. 18 afbildade bronsvagnen från trakten af Ystad i Skåne (St. M. 2791). Denna vagn har utan tvifvel burit en sådan med drifna punkter prydd bronskål som stått på den vid Peecatel i Meklenburg funna, alldeles dylika vagnen (»Meklenb. Jahrbücher» IX sid. 369). — I Danmark funna brons saker med drifna figurer ses W. 203, 204, 206 (bronssköldar), och i Madsens »Afbildningar» (de vid Rönninge och Siem funna stora brons-vaserna; de små brons-skälarna från Ogemose m. fl.).

och i en af dessa grafvar hade skelettet ett halsband af ett dylikt bredt bronsbleck (v. Sacken »Das Grabfeld von Hallstatt» sid. 53 och pl. 12 fig. 3). I samma arbete (sidd. 52 och 53) anföras flere fynd af dylika bronsarbeten från södra Tyskland och andra sydligare länder.

Hvartill det vid Långbro funna bronsbandet varit användt, kunna vi väl icke med säkerhet afgöra. Det vore dock möjligt, att det — likasom det nyss anförda från Hallstatt — tjenat som halsprydnad.

.

Om halsringar af samma slag som fig. 18, om spiralarmsringar lika fig. 19, om »glasögonformiga» spännen lika fig. 20 och nålar lika fig. 21 se här ofvan sidd. 202, 232, 218, 221.

.

Detta i flere afseenden intressanta fynd torde dock hafva sin största märkvärdighet genom den under *v*) beskrifna temringen, hvilken icke endast är det enda föremål af nämnda metall från bronsåldern som man vet vara funnet i Sverge, utan hvilken ensam innehåller mera rent tenn än som för öfrigt är känt från hela Skandinavians bronsålder. I Norge har man nämligen icke funnit något rent tenn från denna tid. Och de enda fynd af detta slag som vi f. n. känna från Danmark äro följande: *a*) Det här ofvan sid. 208 omtalade, med tenn fyllda, svärdsfästet från Bornholm. *b*) En liten temknapp från ekkistan i Treenhöi i Jylland (Madsens »Afbildninger» fig. 4). *c*) Träskålar prydda med små temstift från ekkistor i Kongshöi, Dragshöi och i en hög vid Sandbæk, allt på Jytska halfön¹). *d*) En liten tennklump från Dragshöi (Worsaac »Slesvigs Oldtidsminder» sid. 31, not).

¹) Madsens »Afbildninger», »fyndet i Kongshöi»; Worsaac »Slesvigs Oldtidsminder» sid. 31, 33 (Dragshöi); »Tilleg til Årbøger», 1866 sid. 5, 6 (Sandbæk).

Äfven utom Norden höra fynd af tenn från bronsåldern till stora sällsynheter. Utom de exempel från Cornwall, Schweiz och Hallstatt som Wibel uppräknar¹⁾ känna vi från Europa endast några i det sid. 254 omtalade stora Hammersdorfer-fyndet i Siebenbürgen förekommande små klumpar, bestående af rena tennkorn, hvilka i jorden blifvit sammangyttrade genom sand- och kalkaktiga ämnen (Reisenberger, å anf. st. sid. 28).

För att förklara den stora tennringens förekomst i Långbro-fyndet torde vi kunna antaga två möjligheter. Antingen har den blifvit importerad såsom rent tenn, eller också har genom omsmältning af äldre brons vid jemförelsevis låg temperatur en del af tennet blifvit af-söndradt, emedan dess smältpunkt ligger betydligt lägre än koppars. Utseendet af de vid Långbro funna bronssakerna synes också antyda, att de äro ovanligt tennfattiga, och vid analys²⁾ af spännet³⁾ har det visat sig, att profvets tennhalt endast uppgick till 5.3 %. Imellertid anse vi det ännu vara för tidigt att afgöra, hvilketdera alternativet är det rätta.

.

Man har ofta nog i de svenska torfmossarne träffat fornsaker från bronsåldern, och det under sådana omständigheter att vi tydligen se, att de icke kunna vara af en händelse tappade, utan måste hafva blifvit med flit nedlagda i mossen, eller rättare sagdt i den sjö, som sedermera under tidernas längd blifvit fylld med torf. Bland viktigare sådana fynd kunna vi nämna: 1) Det nu beskrifna från Långbro. — 2, 3) De under N:ris

1) »Die Cultur der Bronze-Zeit Nord- und Mittel-Europas» i »26:ter Bericht der schl. holst. lauenb. Gesellschaft» sid. 42 och Tab. V; jfr v. Sacken »Das Grabfeld von Hallstatt» sid. 119.

2) Analysen är utförd af Hr Th. Nordström i Geologiska Byråns laboratorium. Resultatet var: koppar 91.06 %, tenn 5.30, samt mindre kvantiteter af jern, nickel, bly och möjligen äfven zink, tillsammans 3.64 %.

27 och 59 beskrifna från Berga i Vestmanland och By i Vermland. — 4, 5) De i det föregående omtalade fynden från Senäte i Vestergötland och Vegstorp i Bohuslän (sid. 218 not 2 och 1). — 6) Vid Fageråkra i Veddige s:n, Halland, hittades år 1869 på ungefär 1 fots djup i en torfmosse 3 bronsringar af olika storlek, liggande den ena inuti den andra (St. M. 4228). Åtminstone en af dem var omvirad med *bast*. De två mindre ringarne voro af samma slag som fig. 18 å sid. 260; den större ringen är afbildad å pl. 5 i tredje häftet af »Hallands Fornm.-Fören:s Årsskrift», der äfven fyndet är närmare beskrifvet (sid. 181, 182). — 7) På 2 fots djup i en kärrmosse vid Kåshessle i Oderljunga s:n, Norra Åsbo h:d, Skåne, har man »bredvid en jordfast sten» funnit två halsringar af brons, lika fig. 49 å pl. 4 i Prof. Nilssons »Bronsåldern» (St. M. 4128). — 8) I Åmossen, i Stora Slågarps s:n, Skytts h:d, Skåne, har man funnit 5 lansspetsar af brons tillsammans (två i St. M. 2549, 2918; de andra i Lunds M.). — 9) I Trelleborgs torfmosse, Skytts h:d, hittades år 1845 fem halsringar m. m., af brons. På en af ringarne hänga 3 tunna, cirkebrunda smycken af brons, närmast = W. 266 (St. M. 1407). — 10) I 6:te delen af »Iduna» (sidd. 49 följ. och pl. 1 figg. 2—9) beskrifves och afbildas ett stort fynd, anträffadt år 1812 strax under jordytan i en torfmosse på Vemmerlöfs egor i Skytts h:d, och bestående af 3 hängkär af brons (närmast = W. 281), en liten »kupa» af ungefär samma slag som W. 208, fem tjocka halsringar, på undersidan öppna och ihåliga (= W. 224), en knif med tunn, fyrsidig tånge, 3 hålcelter m. m., allt af brons. Dessa saker, som förut tillhörde Prosten M. Bruzelii samling, förvaras nu i St. M. (N:o 2548). — 11) I det s. k. Orbyngskärret å Tågarps egor i Tommarps s:n, Skytts h:d, hittades år 1845 på ett ställe 12 större,

runda, tjocka »harpix-kakor»¹⁾ med ett hål i midten; de stodo på kant bredvid hvarandra (två af dem i St. M., N:o 2918).

I Danmark äro en mängd stora mossfynd från bronsåldern anträffade, och äfven i andra länder förekomna sådana.

Liksom de sid. 250—257 omtalade »markfynden» äro mossfynden icke något för bronsåldern egendomligt. Bland hithörande fynd från stenåldern kunna vi påminna om det i »Hallands Fornm.-För:s Årsskrift» sid. 147 beskrifna fyndet från Skedala i Halland (omkr. 20 st. halfmånformiga skrapare af flinta) och fyndet från Hæbelstrup i Jylland (11 halfmånformiga skrapare af flinta = W. 58; »Årböger» 1868 sid. 103) samt om de stora bernstensfynden från Læsten och från Aggers mosse i Danmark²⁾. De mest storartade mossfynd från jernåldern, som hittills blifvit gjorda i Norden, äro de från Thorsbjerg och Nydam i Sønder-Jylland, samt Allesøe och Kragehul på Fyen³⁾.

Vi hafva redan (sid. 257) talat om den förklaring man sökt gifva öfver dessa märkliga företeelser, hvarvid vi särskildt fäst uppmärksamheten på Etatsråd Worsaaes uppsats »om Mosefund fra Broncealderen» i »Årböger» 1866 sid. 313.

¹⁾ Enligt Rektor Bruzelii »Sv. Fornl.» 1 sid. 71 not, var antalet 14; de hittades i »en liten torfmosse». — En dylik kaka är äfven funnen i en torfmosse på ön Tjörn i Bohuslän (St. M. 1365). — I Danmark äro sådana fynd ej sällsynta; se »Årböger» 1868 sid. 124.

²⁾ Fyndet vid Læsten innehöll 4000 bernstensstycken, »Annaler f. nord. Oldk.» 1838—39 sid. 162. Fyndet i Aggers mosse (omkr. 1800 bernstensmycken, nedlagda i ett lerkärl) är beskrifvet i »Årböger» 1868 sid 104.

³⁾ De äro, hvar för sig, beskrifna af Prof. Engelhardt. Jfr Worsaae »Om Betydningen af vore store Mosefund fra den ældre Jernalder» i »Videnskabernes Selskabs Oversigter for 1867» sid. 242 följ.; samt »Framtiden» 1870 sid. 199 följ.

35. Spelviks socken, vid kyrkan.

(Röne härad).

Å kyrkovallen nära Spelviks kyrka hittades år 1838, efter det en större sten blifvit bortsprängd, följande forn-

Fig. 22. Håleelt af brons, f. vid Spelvik, Södermanland. $\frac{2}{3}$.

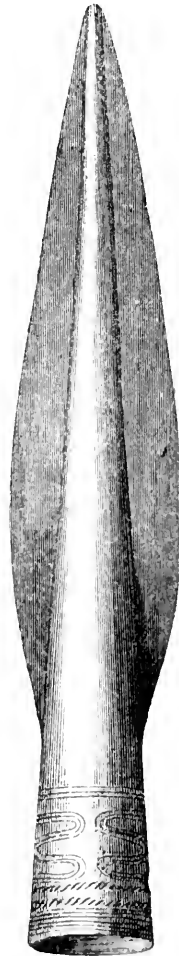

Fig. 23 a. Spjutspets af brons, f. vid Spelvik, Södermanland. $\frac{2}{3}$.

Fig. 23 b. Nedre delen af spjutspetsen fig. 23 a, sedd från sidan. $\frac{2}{3}$.

saker af *brons*, alla öfverdragna med en ovanligt vacker, mörkgrön, glänsande erg, som nästan liknar emalj:

a) Ett *hängkärl* af samma slag som fig. 29, men utan de två uppstående öronen, hvilka ersättas af två 38 m.m. långa och 9 m.m. breda hål, midt emot hvarandra strax nedanför öfre kanten. På utsidan finnas inga ornament, med undantag af några svagt upphöjda, släta ränder. Största yttre diameter 190 m.m.; inre diameter vid mynningen 153 m.m.; höjd 80 m.m.

b) En *hålcelt* med ögla, afbildad fig. 22 i $\frac{2}{3}$ af verkliga storleken. Eggen är vid ena hörnet afslagen. Skaft hålet cirkebrunt. Längd 85 m.m.; bredd vid eggen nu 44 m.m.

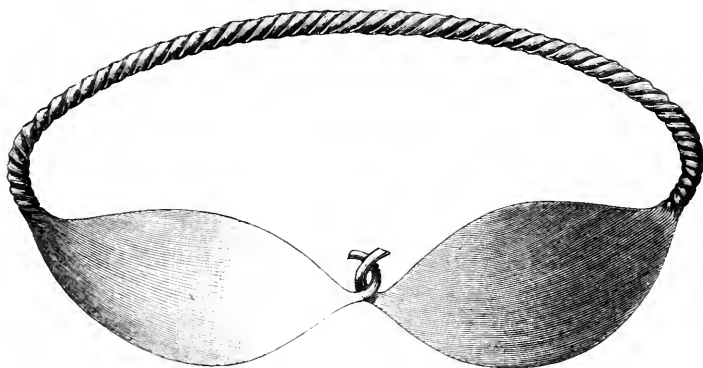

Fig. 24. Bronsring, f. vid Spelvik, Södermanland. 1 2.

c) En annan *hålcelt* med ögla uppe vid kanten; skaft hålet nästan rundt. Eggen ej så utsvängd som på b). Inga sirater. Längd 75 m.m.; bredd vid eggen 46 m.m.

d) En *spjutspets* med (troligen) graverade ornament, afbildad fig. 23 a i $\frac{2}{3}$ af verkliga storleken. Fig. 23 b visar ornamenterna från sidan. Två runda nithål, midt emot hvarandra, 9 m.m. från kanten. Hela längden 186 m.m.; största bredden 33 m.m.

e) En annan *spjutspets* af ungefär samma form; utan sirater och nithål. Längd 153 m.m.; största bredden 37 m.m.

f) En större *hals-* eller *hufvudring* af en rund, 6.5 m.m. tjock, spiralrefflad ten med tunna, platta, något böjda, ovala ändar, som sluta i enkla hakar; afbildad (å föreg. sida) fig. 24 i hälften af verkliga storleken. Ringen har i forna dagar blifvit afbruten på ett ställe och är nu mycket förböjd ¹⁾. De ovala ändstyckena äro 110 m.m. långa och 50 m.m. breda. Det ena har i forntiden blifvit med en *nitnagel* fästadt vid den runda delen af ringen. Hakarne synas ej vara afbrutna; de äro tydligen nötta på det ställe der de legat emot hvarandra, då de varit hopknäpta.

g) 12 hela *halsringar*, alldeles lika fig. 18 å sid. 260 här ofvan. Den största är 190 å 200 m.m. i inre diameter och 8 m.m. på tjockaste stället. Den minsta är 140 å 150 m.m. i inre diameter och 6 m.m. tjock.

h) 10 bitar af åtminstone 4 dylika *halsringar*.

Hela fyndet inlöstes för Statens Hist. M. (N:o 813).

.

Om dylika fynd af bronssaker invid stora stenar se här ofvan sid. 251.

.

Hängkärll af samma slag som det här funna äro icke sällsynta i Sverige. Man känner nämligen f. n. 27 st., af hvilka 1 (det nu beskrifna) är funnet i Södermanland, 1 i Vermland (se här nedan), 5 i Vestergötland (ett af dem afbildadt sid. 277, fig. 29 ²⁾), 1 i Bohuslän ³⁾, 3 i Smaland ⁴⁾, 12 i Skåne, och 4 i Sverige,

¹⁾ Troligen har den spiralrefflade delen varit något längre än fig. 24 antyder.

²⁾ Två hela och en söndrig höra till det sid. 210, 211 beskrifna fyndet vid Åsled; de två andra höra till Senäte-fyndet, se noten å sid. 218.

³⁾ Med inböjd, genombruten kant vid mynningen, såsom W. 281. Det är funnet i en torfmosse vid Vegestorp i Karreby socken (St. M. 453); troligen samma torfmosse der det i noten sid. 218 omtalade fyndet anträffades.

⁴⁾ Ett af dem är funnet, jemte en liten »kupa» och två bronsringar, i jorden under ett stenkummel vid Thorstorp i Söderåkra socken,

ehuru närmare uppgifter saknas¹). Af de skånska höra 3 till det sid. 268 beskrifna Vemmerlöf-fyndet (St. M. 2548); 3 andra förvaras i Statens Hist. Museum (1 under N:o 2548 och 2 under N:o 2549), 4 i Lunds Museum, 1 i Malmö Museum och 1 i Hr Öfverjägmästaren Sjöcronas samling (nu i Helsingborg). Om två af de Lunds Museum tillhöriga kärnen — af hvilka det ena, prydt med harpixinläggning i botten, är afbildadt sid. 277 fig. 28 — heter det i »Bihang till Lunds Vecko-blad» för den 2 September 1818: »Två bronsurnor, stycken af en kopparpiece, som tycks hafva utgjort en grepe, måhända till en af urnorna (troligen en ring), samt två hålcelter, funna sommaren 1818 uti en naturlig backe, men inom en egen stensättning, å Öllsjö bys egor, $\frac{1}{2}$ mil från Christianstad, af några bönder som bröto sten. Celterna lågo uti skålen (d. v. s. den ena urnan) och voro omgifna af grepen; ingen aska fanns uti skålen.»

Dessa svenska bronskärn hafva i allmänhet icke någon sådan inböjd, genombruten kant vid mynningen som W. 281. Undantag äro endast St. M. 453 (Bohuslän) och ett af dem hvilkas fyndort ej är närmare känd (St. Hist. Museum).

Från Norge känner man endast ett sådant bronskärn, hvilket är funnet jemte en brons-»kupa» (= W. 208²) under stora stenar i en »urd» å gården Bents-

Södra Møre härad (St. M. 1453:309). — Det andra, som är mycket stort (210 m.m. i diam. vid mynningen och 120 m.m. högt), hittades jemte en stor öppen, ihålig halsring med ovala ändstycken (= fig. 30 å sid. 283) i ett större stenkummel vid Bjurvik i Hjorteds s:n, Södra Tjust h:d (St. M. 4323). — Det tredje, funnet inom det gamla Varend, förvaras i Dr Wittlocks samling i Vexjö.

¹) Två af dem (söndriga och ofullständiga) förvaras i Statens Hist. Museum och 2 i Uddevalla Museum (ett helt och botten till ett annat).

²) Härigenom rättas den å sid. 233 förekommande uppgift, att sådana kupor aldrig blifvit funna i Norge. Då 15:de arket trycktes, hade den norska årsberättelsen för 1870 ännu icke kommit till Stockholm.

ruds egor i Hiterdals prestegjæld, Bratsbergs amt. Det är afbildadt och beskrifvet i »Årsberetning for 1870» af »Foreningen til Norske Fortidsmindesmerkers Bevaring» sid. 74 och pl. 1 fig. 4.

I Danmark äro hängkärl af brons derimot mycket talrika¹⁾. Kjöbenhavns Museum eger icke mindre än 53 st., af hvilka de flesta äro lika fig. 29. De andra hafva antingen en inböjd genombruten rand vid mynningen såsom W. 281, eller en mindre kupig botten såsom W. 283 och fig. 28.

Utom Norden hafva dylika bronskärl endast blifvit funna i nordligaste Tyskland²⁾, nämligen i Holstein, Meklenburg, Lüneburg (Uelzen), Braunschweig (Helmstädt), i preussiska provinsen Sachsen (Darsekow nära Salzwedel, och Wegeleben nära Halberstadt), samt två i norra delen af provinsen Brandenburg. De två sist nämnda förvaras i Berlins Museum. Det ena (N:o II 3137) är funnet vid Oranienburg, några mil nordvest från Berlin; det andra (N:o II 4459) är funnet vid Katerbow, — i kretsen Ruppın, hvilken gränsar till Meklenburg, — tillsammans med 3 »glasögonformiga» spännen och 6 halsringar = fig. 18 (å sid. 260) m. m.

1) Danska bronskärl af detta slag äro afbildade W. 281 och 283, i »Annaler f. nord. Oldk.» 1844—45 pl. 10 fig. 84—87, i »Ant. Tidsskrift» 1858—60 sid. 6, i Madsens »Afbildninger», fynden från Billeshöi, Kostræde, Fjellerup och Ögemose, samt »Suite af Broncekar».

2) Lindenschmit »Heidnische Alterthümer» II bandet, 9 häftet, pl. 1 fig. 1—5; »Jahrbücher u. Jahresbericht des Vereins für meklenburgische Geschichte und Alterthumskunde» 7 sid. 34 (Roga), 10 sid. 281 (Parehin), 14 sid. 320, 325 (Basedow och Lübbertorf); v. Estorff »Heidnische Alterthümer der Gegend von Uelsen» pl. 11 f. 1, 2, (två hängkärl funna vid Dörnte jemte 3 »glasögonformiga» spännen och ett »diadem»), pl. 12 f. 1 (hörande till det stora fyndet vid Klein-Hesebeck, se sid. 253); Kruse »Deutsche Alterthümer» 3:dje bandets 1:sta häfte, sid. 119, pl. 2 fig. 9 (Helmstädt); Wagener »Handbuch der deutschen Alterthümer aus heidnischer Zeit» sid. 197, pl. 37 fig. 388 (Darsekow; stort markfynd). Det från Wegeleben förvaras nu i Wernigerode, enligt uppgift af Dr. Hildebrand. — »Das germanische Nationalmuseum» i Nürnberg eger äfven ett dylikt bronskärl, men det är funnet i Lüneburg.

Då sådana bronskärl icke äro kända från andra länder, kunna vi således med skäl antaga, att de äro tillverkade inom Skandinavien och den del af norra Tyskland, hvars minnen från bronsåldern i så många afseenden likna de skandinaviska. Detta bekräftas deraf, att man en gång i Danmark, vid Sandager nära Assens på Fyen, funnit ett stort bronskärl, som till formen är alldeles likt fig. 29, men som vid gjutningen misslyckats, så att ett stort hål uppstått på ena sidan. Det är ännu fyllt med den *lerkärna*, öfver hvilken det är gjutet. På utsidan är det, liksom fig. 29, prydt med flere upphöjda ränder, men dessa äro *släta* och hafva ännu icke genom fina, sneda inskrifningar fått den likhet med snodder, som vi se å vår figur och på många andra dylika kärl. Fälten emellan dessa upphöjda ränder äro å Sandagerurnan äfven *släta*, hvilket visar, att de å de andra kärnen vanliga prydnaderna först efter gjutningen blifvit graverade, eller kanske snarare med en stämpel inslagna. Detta intressanta kärl förvaras nu i Köbenhavns Museum (N:o 4678). Sådana halffärdiga, odugliga arbeten kunna väl icke antagas hafva blifvit importerade, isynnerhet då den ännu qvarsittande lerkärnan mångdubbade tyngden.

Ett ytterligare bevis för dessa arbetens nordiska ursprung torde vi finna deri, att den typ som representeras af fig. 29 tydligen blifvit *utvecklade inom Norden*, d. v. s. i Skandinavien och de oss närmast liggande delar af norra Tyskland. Gången af denna utveckling hafva vi tänkt oss på följande sätt:

1) Såsom den äldsta kända form af nu i fråga varande bronskärl torde man kunna anse ett slags runda dosor af brons (fig. 25) med flat botten och plant lock, hvilket synes hafva varit fasthållet med en regel, instucken genom en på lockets midt och två på dosans kant uppstående fyrkantiga öglor. — Två sådana dosor

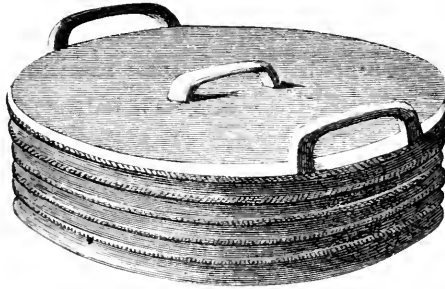

Fig. 25. Rund dosa af brons med lock, t. i Danmark. $\frac{1}{2}$.

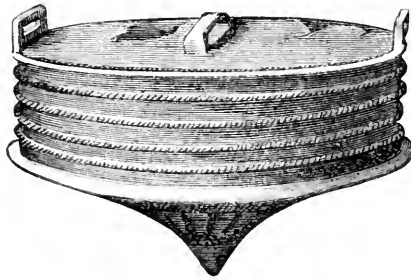

Fig. 26. Hængkærl af brons med lock, f. på Sjælland, Danmark. $\frac{1}{3}$.

Fig. 27. Hængkærl af brons med lock, t. på Fyen, Danmark. $\frac{1}{2}$.

Fig. 28. Hängkärl af brons, utan lock, f. i Skåne. 2 3.

Fig. 29. Hängkärl af brons, utan lock, f. i Vestergötland. 1 2.

äro afbildade i »Friderico-Francisceum» pl. 12 fig. 1 och 2. En dylik dosa är funnen uti en stor grafhög vid Ruchow i Meklenburg; hon låg — jemte två spiralfinger-ringar af dubbel guldtråd, flere hals- och arm-ringar af brons, en bronsknif m. m. — under ett hvalf af kullersten, som troligen en gång täckt ett obrändt lik (»Jahresbericht des Vereins f. inekl. Geschichte» V s. 33). En annan dosa af samma slag låg i en af de märkvärdiga högarne vid Peccatel nära Schwerin (sist anf. arb. XI sid. 368). I Kjöbenhavns Museum förvaras tre sådana runda dosor, funna i Danmark¹⁾. I Sverige är, så vidt vi veta, något sådant fynd ännu icke gjordt²⁾.

Det synes förtjena uppmärksamhet, att dessa dosor, hvilkas flata botten antyda, att de voro ämnade att *ställas*, vanligen äro rikt prydda på undersidan, under det att locket är utan sirater (jfr dock »Friderico-Francisceum» pl. 12 fig. 5).

2) Såsom en intressant mellanform mellan dessa dosor med flat botten och de vanliga hängkärnen kunna vi betrakta det under fig. 26 å sid. 276 afbildade bronskärn³⁾, hvars hufvuddel består af en rund dosa med plant lock (utan sirater), alldeles så som de under 1) omtalade, men hvars rikt prydda botten (se W. 283) i

1) En af dem, originalet till vår fig. 25, ses i Madsens »Afbildningar» »Suite af Broncekar» fig. 4.

2) I Kammarjunkaren Gyllenskölds samling på Vallen i södra Halland förvaras imellertid en rund bronskifva 89 å 85 m.m. i diam., med en kort, uppstående pigg i midten, och prydd med en krets af inristade spiral-liknande ornament, samt försedd med två hål, ett på hvardera sidan om midten, i hvilka hål ännu sitta lemningar af en smal läderrem. Denna skifva, som möjligen varit lock till en rund bronsdosa af nu i fråga varande slag, är funnen — jemte brända ben, 2 armringar af brons, fullkomligt lika dem från »Bussahögen» vid Dömmestorp (se fig. 127 i »Sv. Forn.»), samt en med en smal läderrem omvecklad bronsknif lik fig. 114 i »Sv. Forn.» — i en stor grafhög (utan kista) på Hallandsås vid Båstad i Skåne.

3) Detsamma som W. 283 och fig. 5 i Madsens »Afbildningar» »Suite af Broncekar».

midten har en ganska långt nedgående spets. Både på lockets midt och på kärlets öfverkant finnas sådana fyrkantiga, uppstående öglor, som vi förut omtalat. Detta märkliga kärl är funnet i den s. k. »Kassemose Höi» på Solröds mark i Köpenhavns amt, jemte ett slags »hattformig» prydnad (afbildad W. 207), en näl och en liten knif, allt af brons (K. M. 93).

3) Det af oss å sid. 276 fig. 27 (efter Madsen) afbildade bronskärl från en grafhög å Billeshöi mark på Fyen är vid första påseendet mycket likt fig. 26. Båda hafva ett plant lock utan sirater, med den omtalade fyrkantiga öglan på midten; å fig. 27 är dock det dosformiga öfverstycket med lodräta väggar ej längre så öfvervägande i jempörelse med bottenstycket, hvilket dessutom ej är så spetsigt nedtill som å fig. 26.

4) I »Meklenb. Jahrbücher» X sid. 281 är ett bronskärl afbildadt, som förmedlar öfvergången mellan 3) och de vanliga hängkärlen. Det har ännu samma plana lock med en fyrkantig ögla i midten, som vi under föreg. nummer omtalat; men det är nedtill mycket mera bukigt än något af de förut beskrifna, hvarigenom det till formen ganska nära liknar de följande. Det hittades år 1844 vid Parchim i Meklenburg, uti en af flata sterner bildad regelmässigt fyrsidig kista af omkr. 1 kubikfots rymd, som var täckt med en stor, tjock sten, hvilkens öfre del låg ofvan jord (någon grafhög omtalas icke). Uti bronskärlet lågo en vriden armring af guld (= W. 253), 12 små »tutuli» af brons (= W. 209) och 11 flata, runda bronsknappar, ungefär en tum i diameter och på undersidan försedda med en liten ögla.

5) Såsom representant för den samolikt äldsta formen af hängkärl utan plant lock kunna vi anföra fig. 28 å sid. 277, samt de af Madsen afbildade kärnen från en grusgraf i »Kostrade Banker» nära Nestved på Sjælland (funnet jemte ett »glasögonformigt» spänne af den äldre

typen), och från Ögemose på Fyen. Vi vilja visserligen icke påstå, att *alla* dylika kärl höra till en äldre del af bronsåldern än de under 6) omtalade, men vi tro att de representera en äldre *typ*, i synnerhet som de äro prydda med zigzaglinier, spiral-lika ornament och harzfyllda fördjupningar, men icke med de från bronsålderns slut väl kända »bölje-sirater», »svanhalsar» o. dyl. (se fig. 231, 232, 246 m. fl. i »Svenska Fornsaker»). — Tillsammans med bronskärl af detta slag hittas ofta (t. ex. vid Kostråde och i Ögemose) sådana »tutulusformade» bronspjeser som W. 207 (se här ofvan under N:o 2). Dessa hafva förmodligen icke varit egentliga lock, utan motsvara närmast de »kupor» (W. 208) som pläga förekomma tillsammans med de under nästa nummer omtalade kärl.

6) Såsom hängkärl af yngre typ kunna vi nämligen betrakta dem som i likhet med fig. 29 här ofvan äro mycket kupiga och prydda med de för bronsålderns sista del egendomliga siraterna. Några af dessa kärl hafva, såsom vi redan anmärkt, vid mynningen en inböjd, genombruten rand (t. ex. W. 281). — Tillsammans med dem har man ofta¹⁾ funnit de här förut under fyndet N:o 27 omtalade »kuporna», hvilka tydligen på något sätt hört tillhopa med kärlden, såsom man ser af de öglor eller knappar som vanligen finnas i kuporna och svara mot kärleus öron.

¹⁾ T. ex i *Sverige*: vid Senäte i Vestergötland (St. M. 1580), vid Thorstorp i Kalmar län (St. M. 1453:309, 310), vid Vennerlöf i Skåne (St. M. 2548) och troligen vid Vegestorp i Bohuslän (St. M. 453 och 845; se här ofvan sid. 272 not 3); i *Norge* vid Bentsrud i Bratsbergs amt (se sid. 273); i *Danmark* vid Smidstrup på Sjælland (Ant. Tidskr. 1858—60 sid. 6, afbildade), vid Eggetsbo Magle, i Blidstrup socken och vid Lindforlund, allt på Sjælland (K. M. CXXIX, 12927 och B. 451), vid Fjellerup på Fyen (W. 208 och Madsens »Afbildninger»), vid Kjettinge och Lägerup på Låland (K. M. 16999 och 20216) m. fl.; i *Meklenburg* vid Lübberstorf (»Jahrbücher» XIV sid. 325); i *Luneburg* vid Klein-Hesebek (se här ofvan sid. 253).

Hvartill dessa kärl varit använda, torde vara ganska svårt att afgöra, och vi tro ej, att man ännu lyckats finna den rätta förklaringen. Vi anse det inellertid vara tydligt, att de *icke* varit dryckeskärl, utan varit afsedda att hängas; att de *icke* varit ämnade till kokkärl eller dyl., emedan deras botten alltid är rikt prydd och emedan de, så vidt vi veta, aldrig hafva blifvit funna med spår af sot eller eld på undersidan; att de varit afsedda för flytande ämnen; men att de troligen icke varit lampor, emedan den harpixinläggning, hvarmed de ofta äro prydda, då lätt kunnat taga skada af hettan. Man har varit böjd för att betrakta dem såsom motstycken till rökelsekärlden i den katolska kyrkan (oaktadt deras stundom betydliga storlek synes tala derimot); och då de icke bruka förekomma i grafvarne, men ofta i mossfynden och »markfynden», af hvilka flere möjligen stå i sammanhang med ett religiöst bruk, har man velat anse dem såsom på något sätt hörande till tempeltjinsten. Ehuru denna förklaring möjligen kan hafva skäl för sig, tro vi dock att deras jämförelsevis stora antal skulle kunna anföras såsom invändning härimot, äfvensom den omständigheten att de flere gånger blifvit funna tillsammans med saker hvilka sannolikt varit afsedda för profant bruk. — Vi torde således böra afvakta den upplysning om dessa kärles verkliga bestämelse, som framtida fynd utan tvifvel skola gifva oss.

.

Stora bronsringar med tunna ovala ändstycken äro icke sällsynta i Skandinavien. Från Sverige kämmer man f. n. 21 st., af hvilka 1 (fig. 24) är funnen i Södermanland, i Vermland¹⁾, 1 i Bohuslän²⁾, 3 i Halland — en af

1) St. M. 1056 (ovalernas bredd 22 m.m.); funnen vid Rud i By s:n. Se fyndet N:o 59 här nedan.

2) St. M. 4109 (sluten framtill; ovalernas bredd 55 m.m.); funnen ensam i en torfmosse vid Lilla Oppen i Tauums s:n och hed.

dem är afbildad fig. 30¹⁾ — 2 i Småland²⁾, 1 på Öland³⁾ och 11 i Skåne⁴⁾. Dessutom förvaras i Statens Historiska Museum, men utan uppgift om fyndort, en dylik bronsring, hvars båda, 27 m.m. breda ändar sluta i smärre spiraler, som ej kunna häktas om hvarandra; ringen är aflemnad från Kongl. Lifruskammaren, hvilken förvärfvat honom med den Willebrandska samlingen.

Å de flesta af nu uppräknade ringar slutar hvardera ändstycket i en spiral, såsom å fig. 30; stundom äro dock dessa spiraler betydligt mindre. Endast tre af nu i fråga varande ringar sakna sådana spiraler och sluta i stället med enkla hakar.

Utom nämnda ringar har man i Sverige funnit nå-

1) Två i St. M. N:ris 2752 och 4228 (ovalernas bredd 35 och 58 m.m.) Den förre är funnen i Hasslöfs s:n, Höks h:d. Den senare, som är slutet framtill och hvars trinda del är tjock och ihålig, är originalet till fig. 30 och funnen tillsammans med två bronsringar (= fig. 18 å sid. 260) i en torfmosse vid Fageråkra i Veddige s:n, Viskje h:d. — Af en tredje ring lik fig. 30 förvaras den afbrutna ändspiralen i Hr Alfr. Bexells samling å Fjellaldalen.

2) Den ena, funnen i Varend och närmast lik W. 220, tillhör Dr Wittlocks samling i Vexjö. Den andra hör till det sid. 273 i noten omtalade fyndet från ett stenkummel vid Bjurvik i norra delen af Kalmar län; ovalernas bredd 62 m.m., den trinda delen ihålig och tjock. (St. M. 4323).

3) St. M. 2453 (ovalernas bredd 44 m.m.); funnen, jemte 4 halsringar af brons — fig. 18 å sid. 260, i jorden nära boningshusen å N:o 8 Alfvara i Böda s:n.

4) Sex förvaras i St. M., nämligen: 1) och 2) N:ris 2109:1527 *a* och 1527 *b* (ovalernas bredd 62 m.m. å båda; den trinda delen af den senare är ihålig), funna, jemte bitar af en tredje större bronsring, vid Beddinge i Källstorps s:n, Vemmenhög's h:d. 3) 2549 (ovalernas bredd 45 m.m.). 4) 2549 (endast den afbrutna ändspiralen af en dylik ring). 5) 2918 (ovalernas bredd 56 m.m.). 6) 3765 (fragment af en framtill slutet ring med små spiraler och 26 m.m. breda ovaler; liknar mycket fig. 1 å pl. 1 i II bandets 3:e häfte af Lindenschmits »Heidn. Alterthümer»).

Af de andra skånska ringarne förvaras 1 i Köbenhavn's Museum, 1 i Öfverjägmästaren Sjökronas samling, 1 i Hofverbergska samlingen i Barsebäck och 2 i Professor Nilssous nya samling. De två sistnämnda äro för ett par år sedan funna »i ett stenrös jemte aska på Östadsmarken i Näsums s:n, Villands h:d, på Ryssberget invid Blekingsgränsen.»

gra andra halsringar af ungefär samma form, men med snä-
 lare ovaler, nämligen: 1 i Vestergötland¹⁾, 1 i Bohuslän²⁾,
 1 i Halland³⁾ och 4 i Skåne (se not. 4 å nästa sida).

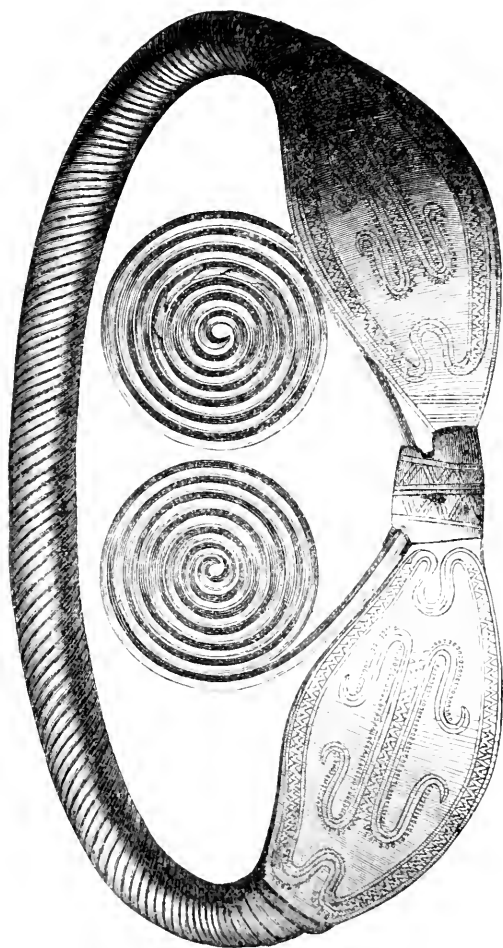

Fig. 30. Stor sluten bronsring, f. vid Fageråkra, Halland. 1 2.

¹⁾ St. M. 1580 (ovalernas bredd 16 m.m.; med små spiraler); hör till det sid. 218 not. 2 omtalade fyndet från en torfmosse å Senäte egor.

²⁾ St. M. 845 (ovalernas bredd 10 m.m.; inga spiraler, men enkla hakar); hör till det sid. 218 not 1 omtalade fyndet i en torfmosse å Vegestorps egor.

³⁾ St. M. 2696 (ovalernas bredd 12.5 m.m.; inga spiraler, men hakar som sluta i runda, platta ändar; afbildad fig. 228 i »Sv. Forn.»);

I Norge har man nyligen funnit en större bronsring af samma slag som fig. 30. Den är afbildad fig. 2 å pl. 1 i »Årsberetning för 1870» af »Foreningen til Norske Fortidsmindesmerkers Bevaring», och synes vara sluten framtill, så att den icke kan öppnas; den hör till det sid. 218 beskrifna fyndet under en stor sten å Hamangs egor i Akershus amt. — I samma »Årsberetning» sid. 69 omtalas, att en annan dylik ring förvaras i Bergens Museum, men utan uppgift om fyndort. Man vet derföre icke ens, om den är funnen i Norge.

I Danmark äro flere sådana bronsringar med tunna ovala ändstycken funna. Jfr W. 220, 221 och Madsens »Afbildninger» (»Fjellerupfyndet» och »Suite af Hovedsmykker och Haarringe»).

Utom Skandinavien förekomma dylika ringar endast i Meklenburg¹⁾. En sådan ring, hvilken förvaras i den Merlo'ska samlingen i Köln, uppgifves imellertid vara funnen vid Bingen nära Mainz. Den är sluten framtill, i det de ovala skifvorna omedelbart öfvergå i hvarandra; de vanliga spiralerna finnas väl, men endast såsom ornamenten utan praktisk betydelse²⁾.

Stil och fyndomständigheter visa, att dessa ringar tillhöra den skandinaviska bronsålderns sista period.

Om de varit använda såsom personliga prydnader för män eller kvinnor, hafva de troligen burits som hals-smycken, emedan de i allmänhet äro för stora att bäras

funnen på ungefär 3 alnars djup i en torfmosse å N:o 1 Tjerby Nygård i Grimmeton s:n, Himle h:d.

¹⁾ St. M. 1407 (2 st. utan spiraler, med enkla hakar; ovalernas bredd 17 och 16 m.m. Höra till det sid. 268 omtalade fyndet från Trelleborgs torfmosse), — 2369 (ovalernas bredd 15 m.m.; inga spiraler. Funnen ensam under plöjning vid Hötöfta i Åkarps s:n, Oxie h:d) — och 3312 (ovalernas bredd 18 m.m.; mycket små spiraler).

²⁾ »Friderico-Franciscum» pl. 10 fig. 1 och Lindenschmit »Heidnische Alterthümer» II bandet, 3 häftet pl. 1.

³⁾ Lindenschmit i »Jahrbücher des Vereins von Alterthumsfreunden im Rheinlande» XLVI sid. 40.

på hufvudet och för små att spännas kring midjan. Det torde imellertid förtjena anmärkas, att, så vidt vi veta, bronsringar af samma slag som vår fig. 30 aldrig blifvit funna i grafvar¹⁾. De flesta äro anträffade i törfmossar eller — såsom vid Spelvik — under en stor sten på marken.

.....

Om bronsringar af samma slag som g) se här ofvan sid. 202.

36. Röntuna socken, Årsta.

(Rönne härad).

Under dikesgräfnng å Årsta egor hittades år 1867:

En liten *dolk*, eller ett *miniatyr-svärd*, af brons, afbildadt fig. 31 i $\frac{1}{2}$ af verkliga storleken. Bladet och skaftet äro gjutna i ett stycke. Hela längden 155 m.m.; bladets längd 91 m.m.

Den förvaras i Statens Historiska Museum (N:o 3748).

I den senare bronsålderns grafvar har man stundom funnit små bronspjeser, som med skäl torde kunna betraktas såsom miniatyrafbildningar af svärd. Det förefaller som om de efterlevande ansett det vara för dyrbart att låta den döde medtaga i grafven sitt verkliga svärd och därför endast gifvit honom en afbildning deraf i liten skala.

Fran Sverige känna vi imellertid ännu endast ett mindre antal sådana »symboliska»

Fig. 31. »Symboliskt» svärd af brons, f, vid Årsta, Södermanland, 1867.

¹⁾ Någon gång hafva de visserligen blifvit hittade i stenrösen, men utan att lemningar af menniskoben synas hafva funnits på samma ställe.

bronssvärd¹⁾, nämligen: det här afbildade från Södermanland, 1 från Gotland²⁾, 1 från Halland³⁾ och 6 från Skåne. Af de skånska tillhöra 2 Statens Historiska Museum⁴⁾, 3 Lunds Museum⁵⁾ och 1 Hofverbergiska samlingen i Barsebäck⁶⁾.

Från Norge känna vi inga sådana »symboliska» svärd, men i Danmark äro de ganska allmänna (jfr W. 147—156; Madsens »Afbildninger», fynden från Jordhöi och Nyrup samt »Efterligninger af Svärd og Dolke»).

Utom Skandinavien synas de endast förekomma i Meklenburg; se »Friderico-Francisceum» pl. 16 fig. 1 och Lindenschmits »Heidnische Alterthümer» II bandet, 8 häftet, pl. 2 fig. 17.

37 a. Bårbo socken, Täckhammar.

(Jönåkers härad).

Följande fornsaker äro funna i Nyköpings-ån vid Täckhammars-bro, under pågående rensning för aftappning af sjöarne Långhalsen m. fl. De hittades alla på 5 fots djup under förut varande botten, enligt uppgift

¹⁾ Det kan naturligtvis stundom vara svårt att afgöra, om man har för sig ett »symboliskt svärd» eller en liten dolk, använd såsom verkligt vapen.

²⁾ I Visby Museum. Det är afbildadt fig. 161 i »Sv. Forn.»; dess längd är 184 m.m.

³⁾ St. M. 1796. Närmast likt W. 153 (men fästet är ej omlindadt med guldtråd). Funnet i ett »stenröse» vid Flädje i Alfshögs s:n, Faurås h:d, tillsammans med en liten kam (»Sv. Forn.» fig. 244), en knif och en syl, allt af brons; jfr. »Hallands Forn. Fören:s Årsskrift» s. 66.

⁴⁾ Båda bestå af små, 20 m.m. breda klingor utan skaft eller tånge, men med två nithål; spetsen är afbruten å båda. Den ena, som synes hafva varit omkr. 45 m.m. lång, har N:o 2791:338; den andra, som troligen varit något längre, har N:o 3649. — Hafva de möjligen varit pilspetsar? Några dylika, från norra Italien, sågos å Bolognaställningen 1871.

⁵⁾ Två af dem äro lika fig. 161 i »Sv. Forn.»; den tredje liknar närmast W. 153 (men fästet är ej omlindadt med guldtråd).

⁶⁾ Afbildadt fig. 162 i »Sv. Forn.»; dess fäste liknar mycket fig. 4 å sid. 190 (jfr sid. 194).

af Herr Löjtnant Uno Enegren, som år 1856 skänkte dem till Statens Historiska Museum. Man vet ej, huruvida alla sakerna lågo så nära hvarandra, att de böra anses hafva samtidigt kommit på den plats der de nu anträffades. Fyndet består af:

a) En *dolk*- eller kort *svärds-klinga* af *brons*, ovanligt bred, afbildad här fig. 32 a i en fjerdedel af verkliga storleken. Intet spår af tånge. Vid klingans bas sitta fyra nitnaglar af brons, som å hvardera sidan hafva ovanligt stora runda, kupiga hufvuden. Klingan är prydd med fina inristade linier och små bågar, så som fig. 32 b närmare visar. Längd 390 m.m.; bredd vid basen 72 m.m. Bruten i två delar af hittaren.

b) En af erg och yttre åverkan skadad *spjutspets* af *brons*, med ett stort fyrkantigt nagelhål på holken. Spetsen afbruten. Längd nu 137 m.m.

c) En *skaftecelt* af *brons* af samma slag som fig. 1 å sid. 177, men de uppstående kanterna äro något högre. Eggen är vid ena hörnet afslagen. Längden är 133 m.m. och bredden vid eggen har varit omkr. 42 m.m.

d) En *hålcelt* af *brons*, med ögla vid kanten, afbildad fig. 33 i hälften af verkliga storleken. Skafthalet är cirkebrunt. Längd 140 m.m.; bredd vid eggen 51 m.m.

och e) En mindre *hålcelt* af *brons*, med ögla vid kanten; simpelt arbete. I

Fig. 32 a. Bronsdolk, f. vid Täckhammar, Södermanland. 1/4.

Fig. 32 b. 1/4.

det bredt-ovala skafthålet sitta ännu lemningar af *träskafftet*. Längd 84 m.m.; bredd vid eggen 32 m.m.

samt *f*) En *flintknif* med jernbredt, fyrkantigt blad, en vanlig *stenyxa* med skafthål och en »båtformig» *stenhammare* med uppstående kant kring skafthålet.

Alla dessa fornsaker hafva i Museets inventarium N:o 2273.

37 b. Bärbo socken, Täckhammar.

Fig. 33. Haleelt af brons,
f. vid Täckhammar,
Södermanland. 1. 2.

Herr Häradsskrifvaren L. P. Forssman skänkte år 1869 till Statens Historiska Museum en liten *stenyxa* med skafthål och en *spjutspets* af brons, båda funna »i Täckhammars-åu, vid Långhalsens utlopp.»

Spjutspetsen är liten, med skaftholk, i hvilken dock intet nihål finnes; icke ergig. Längd 70 m.m.; största bredden 19 m.m.

Den har i Museets inventarium N:o 4177.

38. Täckhammar eller Vrena.

Under sjön Långhalsens sänkning hittades äfven vid Täckhammar eller Vrena ¹⁾ två *skafteclter* af brons, till formen liknande fig. 1 a sid. 177 här ofvan; eggen är dock något mera utsvängd.

¹⁾ Den celt som förvaras i Strengnäs uppgifves vara funnen »vid Täckhammar», och den som eges af Herr Baker skall vara funnen »i Vrena-strömmen». Enligt ett meddelande af Herr Baron Silversparre lära dock båda celterna vara hittade tillsammans. Vrena ligger vid västra ändan af Långhalsen, och Täckhammar vid Nyköpings-åns utlopp ur sjöns östra ända.

Den ena celten skänktes år 1857 af Hr Löjtnanten, Friherre C. J. Silfversparre till Strengnäs läroverks samling, i hvars katalog den har N:o 156. Den har ännu en gulaktig bronsfärg och är föga ergig. Kanterna höja sig 3 m.m. öfver hvardera bredsidan. Celtens längd är 138 m.m.; bredd vid eggen 62 m.m.

Den andra — som till formen nästan fullkomligt liknar den nu beskrifna, ehuru den är något längre (omkr. 150 m.m.) — eges af Herr Oscar Baker på Dalby i Bettna socken.

Om dylika skaftecelter se här ofvan sid. 178 följ.

39. Vrena socken, Vrena.

(Oppunda härad).

Vid Vrena har man under gräfning för vattendragets sänkning funnit följande fornsaker, som i Januari månad 1858 skänktes till Statens Historiska Museum af d. v. Majoren E. C. Leijonancker:

a) En *hålcelt* af *brons*, med ögla 28 m.m. nedanför kanten; alldeles lik fig. 11 å sid. 214 (men de upphöjda ränderna äro något finare). Spår af träskaftet synas ännu i det cirkelrunda skafthalet. Längd 120 m.m.; bredd vid eggen 39 m.m.

och b) En *stengra* med skafthål, en oval *brynsten* samt en med silfver belagd *parerstång* af *brons* till ett *svärdsfäste* från midten af järnåldern. Dessa saker funnos sannolikt icke tillsammans med bronscelten, emedan de utan tvifvel tillhöra helt andra tider.

De hafva alla i Museets inventarium N:o 2417.

40. Björkviks socken, Danbyholm.

(Jönäkers härad).

Herr C. M. Gumelius skänkte år 1871 till Statens Historiska Museum en å Danbyholms egor funnen

vacker *hålcelt* af *brons* utan ögla, som är alldeles lik fig. 13 å sid. 235. I stället för ögla finnes i ena sidan ett stort, nästan rundt hål (10 m.m. i diameter), som sitter 18 m.m. nedanför kanten; den motsvarande sidan har intet hål. Kanten är skadad. Hela celten är nu be-täckt med vacker mörkgrön erg. Längd 127 m.m.; bredd vid den icke utsvängda eggen 37.5 m.m.

Celten har i Museets inventarium N:o 4605.

Det synes förtjena uppmärksamhet, att *hålcelter* af samma form och med alldeles samma sirater som fig. 13 vid tre olika tillfällen blifvit funna i Mälarenejden, under det att de i andra trakter torde vara ganska sällsynta. Jfr fynden N:ris 29 och 32.

41. Ärila socken, Gåsnäs.

(Öster-Rekarne härad).

På en nyodling vid Gåsnäs har man funnit den af-brutna udden af en *spjutspets* af *brons*. Den är lång, smal och har en bred, halfrund upphöjning längs mid-ten. Dess längd är nu 218 m.m., och största bredden 27 m.m.

Den skänktes år 1869 af Herr Lektor H. Aminson till Strengnäs elementarläroverks samling, i hvars för-teckning den har N:o 175.

42. Husby socken, kyrkoherdebostället.

(Öster-Rekarne härad).

»Ut i en oländig, nästan otillgänglig, med skog öfver-växt stenbacke å kyrkoherde-boställets hagmark hittades år 1836 ett *bronssvärd* i en fördjupning mellan stenar. Udden stack fram ur jorden. Stället, der fyndet gjor-des, röjer en af menniskor gjord stenläggning.»

Svärdet är nästan alldeles likt fig. 8 å sid. 204, men tången är bredare och har inga uppstående kanter. Vid klingans bas finnas två nithål (ett nära hvartdera hörnet), och ett dylikt hål sitter i nedre tredjedelen af tangens midtlinie. De två inskränningarna i eggen äro visserligen tydliga, men numera icke så skarpa som på fig. 8. På hvardera sidan om midten har klingan tre smala, upphöjda ränder. Hela svärdets längd är 70.8 ctm; klingans längd 59 och största bredd (vid basen) 6.1; tångens största bredd (något nedanför midten) är 3.5 ctm.

Det förvaras nu i Statens Historiska Museum (N:o 740).

Om sadana svärd se sid. 206 följ.

43. Fors socken, Skogstorp.

(Vester-Rekarne härad).

År 1864 hittades två högst märkvärdiga *bronsyxor* i närheten af Skogstorp, en half mil vester om Eskilstuna. De ligo tätt under jordytan på ett lagt, af skogklädda höjder omgifvet ställe, som förut icke hade varit odladt, men der man nu, sasom vanligt vid nyodling, hade flahackat och bränt grästorfvén. Da askhögarne efter brämningen utbreddes, påträffade man yxorna, hvilka ännu bära tydliga spår af eldens inverkan.

Bada yxorna — hvilka äro afbildade å följ. sida, fig. 34 och 35 i ¹/₄ och ¹/₃ af verkliga storleken — synas hafva varit lika hvarandra. Nu är blott den ena fullständig; af den andra återstar ej mer än öfversta delen. Äfven den första nämnda, som nu är lagad, var, då den fanns, afbruten på samma ställe, der den andra gått sönder. Anledningen till denna bräcklighet ligger deri, att yxorna icke äro massiva utan bestå af en tunn

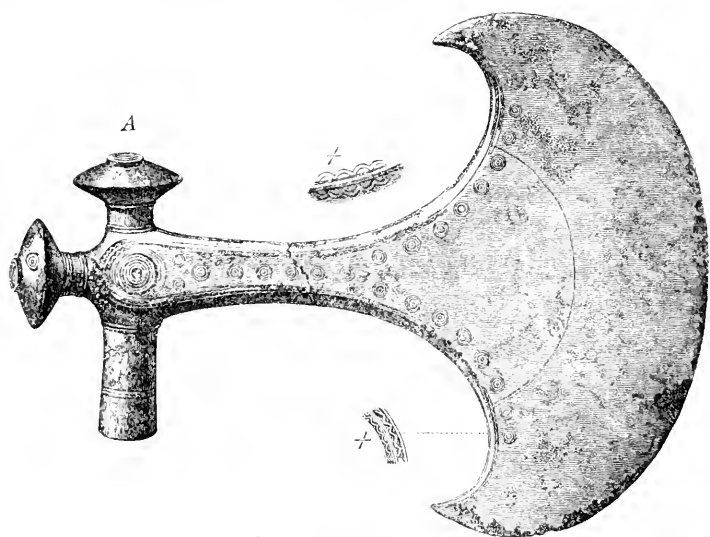

Fig. 31 a. 1 4.

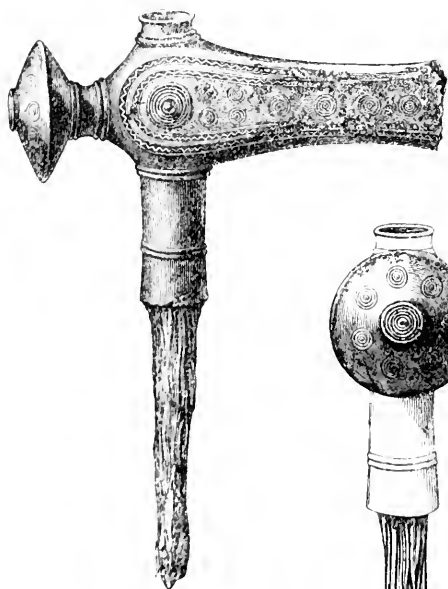

Fig. 35. 1 3.

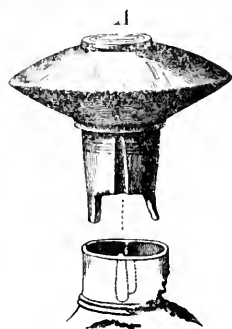

Fig. 34 b.

Fig. 36. Bronsholk för skafvet till en af yxorna. 1 3.

Fig. 31 och 35. Tva yxor af tunn brons gjuten öfver en kärna af lera, f. vid Skogstorp, Södermanland.

bronsskorpa, som är gjuten öfver en kärna af bränd lera. Bronsens tjocklek uppgår i allmänhet knapt till 1 m.m. Båda bredsidorerna af hvardera yxan äro prydda på alldeles samma sätt, endast med undantag deraf att den fina, med eggen concentriska linie, som ses på den afbildade sidan af yxan fig. 34, icke finnes på dess andra sida. Denna linie är tydligen inristad i bladet, sedan yxan var gjuten. De egentliga prydnaderna — hvilka lära vara gjutna, och icke graverade — utgöras af zigzaglinier och en mängd små, concentriska ringar. Dessutom äro på hvardera yxan de fyra mest framstående knapparne vid och ofvanför skaftålet prydda med concentriska kretsar och belagda med tunna guldplåtar, som äro pressade på bronzen och böjda ned omkring den inskurna kanten. Midt i hvar och en af de på skaftörörens sidor sittande guldplåtarna har en rund, rödbrun bernstensbit med glatt, något böjd yta varit infattad. Men alla dessa bernstensstycken äro nu bortfallna, utom det som finnes på den icke afbildade sidan af den halfva yxan (fig. 35).

De för skaftets ända anbragta stora bronsknappar, af hvilka blott den till *A* hörande är bevarad, äro, såsom fig. 34 *b* visar, icke gjutna i samma stycke som sjelfva yxan. Knappen *A* slutar nedtill i en cylinder, som passar in i skaftöröret och fasthålls i detta dels genom två uppstaende lister och två elastiska flikar, dels genom en i och omkring cylindern smält mörkbrun harpaxartad massa, af hvilken betydliga lemningar ännu finnas kvar.

Skaftörörens äro utvändigt 65 m.m. långa och halla invändigt 25 m.m. i diameter. På båda yxorna finnes det i skaftörörens betydliga lemningar af den nyss omtalade harpax-massan, hvarmed skaften varit fästade, och i det ena af dem sitter ännu kvar ett 18 ctm. långt stycke af ett ek-skaft, som i den ena ändan är med flit

aflugget och något svedt af eld. Till det ena skaftet har utan tvifvel det under fig. 36 afbildade bronsrör hört, som hittades tillsammans med yxorna. Det är öppet i båda ändar, 13 ctm långt och har på ena sidan ett litet hål, som möjligen tjänat såsom nihål.

Den fullständiga yxan (fig. 34) är 39 ctm. lång och 29.8 ctm. bred vid eggen.

Båda yxorna kommo i Hr Professor G. Stephens' ego, men han har med vanlig frikostighet skänkt dem till Statens Historiska Museum, i hvars inventarium de nu hafva N:o 3573.

I Danmark har man funnit ett par bronsyxor som nästan fullkomligt likna dem från Skogstorp. Under gräfning kring en till uppbrytning bestämd stor sten i Bröndsted skog, Veile amt, Nörre-Jylland, hittades nämligen två bronsyxor, omkring 1 alm från stenen och 1 alm djupt i jorden. Vid sidan af dem såg man några förtärda benbitar och ett ungefär 47 ctm långt träskaft, som var omgifvet med 5 eller 6 ringar (troligen af brons); men dessa voro så skadade af rost eller erg, att de föllo sönder vid beröringen. Yxorna inlemnades (år 1838) till Kjöbenhavns Museum der de hafva N:ris 4985, 4986. De äro afbildade W. 112, »Atlas f. nord. Oldkynd.» pl. B 1 fig. 4, »Årböger f. nord. Oldkynd.» 1866 sid. 127, Madsens »Afbildninger» »Suite af Öxer» fig. 9 m. fl. st. De äro likasom de svenska gjutna af tunn brons öfver en kärna af bränd lera, samt prydda med palagda, små guldplåtar och en slags emalj, bestående af den förr omtalta harpixmapman¹⁾.

¹⁾ Utom dessa fyra bronsyxor har man i Skandinavien funnit ännu en dylik, ehuru betydligt mindre. Den är gjord af tunt bronsbleck, och har varit fylld, ehuru icke med en lerkärna, utan med sand, som till en del runnit ut. Blecket har på flere ställen gått upp i fogarne, och breidsidorna äro något insjunkna. Yxan är 142 m.m. lång och omkring 80 m.m. bred vid den åt båda sidor starkt utsvängda eggen; banen är smal, firsidig och icke utskjutande. Vid skafthålet, som är litet och

Om det sätt, på hvilket dessa båda yxor äro arbetade, yttrar Herr Justitsråd Herbst följande i »Årböcker f. nord. Oldkynd.» 1866 sid. 129: »Att man i bronsåldern, hvartill dessa yxor efter alla criterier otvifvelaktigt höra, har förstätt att gjuta en så tunn bronsskorpa öfver en kärna af bränd lera, och att man tillika har kunnat skarpt och tydligt gjuta de olika prydnaderna (hvilka väl att märka icke äro ingraverade utan gjutna), det vittnar om en förvanande skicklighet, och om att gjutkonsten då nått en ovanligt hög standpunkt. Med afseende på det sätt hvarpa man gjutit, äro de med smält brons fyllda, aflånga hal, som äro antydda på knappen A, mycket intressanta. Spår af ett liknande, fylldt hål ser man på en af knapparne på de i Bröndsted skog funna yxor, och samma hal återfinnas bland annat ofta på de i Köbenhavns Museum förvarade lurar från bronsåldern, hvilka tydligen äro gjutna på samma sätt och med samma skicklighet som yxorna. Det ligger nära till hands att antaga, det dessa hål uppkommit genom de tappar, som hafva hållit den inre och yttre formen skilda från hvarandra under gjutningen. Den metall, hvarmed hålen efter fulländad gjutning äro fyllda, har samma utseende och hårdhet som den omgifvande metallen och bär tydliga spår af att den är smält i hålen. Nu för tiden skulle man tvifvelsutan hafva fyllt hålen genom att löda fast proppar i dem; men efter den erfarenhet man hittils gjort förefaller det, som om man under bronsåldern öfver hufvud icke har användt lödning eller känt bruket af slaglöd, utan att man i

endast går igenom ena smalsidan, är yxan mycket utsvängd. Parallelt med eggen finnes ä hvardera breddsida en rad af 5 små uppdrutna runda bucklor. Denna märkliga förusak, hvars ålder synes vara svår att med säkerhet bestämma, är funnen i Skåne, men närmare uppgifter om fyndomständigheterna saknas. Han har tillhört Herr Kammarjunkaren Th. Carlheim-Gyllenskölds samling på Vallen, men är af honom nu skänkt till H. M. Konungen.

stället har förstått att få en påsmält bronsmassa intimt förbunden med ett stycke af liknande metallblandning, troligen dock först efter att hafva starkt upphettat detta.»

»Den på yxorna dels såsom emalj dels under guld-beläggningarna och i skaftrören såsom bindemedel använda harpixartade massan af mörkbrun färg ses temligen ofta på föremål från bronsaldern. Man har flere gånger, i synnerhet i våra torfmossar¹⁾, funnit stora stycken af den, i form af runda flat-tryckta kakor med ett hål i midten (de förr så kallade »Rökelsekakorna»), och i användt tillstånd ses den på ganska många föremål. Begagnad till inläggning såsom ett slags emalj återfiner man den således på flere svärds- och dolkfästen, på bottnar af hängkärl, på de stora så kallade tutuli m.m.; som tättningsmedel är den bland annat begagnad i fogarne kring botten af ett träkärl (»Annaler f. nord. Oldkynd.» 1848 sid. 346), och som bindemedel är den använd till att fästa spetsarne på lansskaften²⁾, locken på lerurnor m. m.³⁾. Denna massa brinner som harpix och gifver en egen bituminös lukt. Den utmärkte kemisten, Professor N. J. Berlin i Stockholm har för flere ar sedan, efter en företagen undersökning, muntligen förklarad mig, att den troligen bestod af björk-näfver och en eller flere hartser (jfr hans yttrande i Bruzelii »Svenska fornlemningar» I sid. 71—72), men dock måhända med liten tillsats af bernsten. Ett vitnesbörd om riktigheten af denna åsigt erhålla vi af ett märkligt stycke i Konung Fredrik VII:s efterlemnade fornsamling (nu i Köbenhavns Museum). Det är en böjd, oval bronsplåt (se »Årböcker» 1868 s. 114), hvilken

¹⁾ Jfr sid. 269 här ofvan.

²⁾ Och flintskärfvorna i kanterna af de fig. 83—85 i Prof. Nilssons »Stenaldern» afbildade pilspetsarne af ben.

³⁾ Se äfven »Hallands Fornn. Fören:s Årsskrift» sid. 102 (för att fylla springan mellan de båda källfterna af en klufven och urholkad björkstam, använd till grafkista).

för flere ar sedan fanns, jemte åtskilliga präktiga och ovanliga guld- och brons-saker, i en hög vid Voldtofte på Fyen. Denna plåt är nämligen på båda sidor belagd med ett jemförelsevis tjockt lager af den harpix-artade massan, och fastklibbade i denna sitta en mängd större och mindre bitar af björknäfver och bernsten¹⁾.»

Fornsaker från bronsåldern prydda med infattad bernsten äro ganska sällsynta. Fran Sverige känna vi inga andra än de båda yxorna från Skogstorp. Och från Danmark voro år 1866 endast följande bekanta²⁾: a) På ett till Konung Fredrik VII:s samling hörande bronssvärd, som var funnet i närheten af Kjöbenhavn, men som gick förloradt vid Frederiksborgs slotts brand år 1859, voro bernstensstycken inlagda öfver nithufvudena på den nedersta delen af fästet. b) På ett annat bronssvärd i samma samling, hvilket är funnet i Bogense socken, söder om Kjertemind på Fyen, och som ännu finnes i behall, är det ofvanpå fästets knapp infattadt ett större och omkring detta 8 mindre bernstensstycken³⁾. c) Dessutom förvaras i Kjöbenh. Museum två stora dubbelknappar af brons med infattade bernstensstycken; den ena af dessa knappar, i hvilken en stor ljusgul bernstensskifva med inskurna spiraler är fästad, hittades i en ekkista i den s. k. Treenhöi i Ribe amt (se Madsens »Afbildninger»).

Hvartill de stora tunna bräckliga bronsyxorna med sina tunga lerkärnor varit använda, vet man visserligen icke ännu; men att de icke kunnat begagnas såsom verktyg eller vapen torde vara klart redan deraf, att lerkärnan nar ända fram till eggen, som således icke kunnat slipas. Man har antagit, att de varit »proces-

1) Om användningen af denna harpix-massa, se äfven Boyes afhandling i »Hallands Fornm. Fören:s Årsskr.» sid. 115.

2) Enligt Herbst i »Arbøger» 1866 sid. 131.

3) Madsens »Afbildninger» »Suite af Sværd och Sværdfester» fig. 41.

sionsyxor», eller ett slags commandostafvar eller prydnader för gudabilder. Då de för sin tyngd och svaghet icke torde kunna utsättas för häftiga rörelser, utan fara att bräckas, förefaller det oss väl sannolikast, att de varit ämnade till stillasittande prydnader, möjligen i något tempel. Vid förklaringen af deras bestämelse får man inellertid icke förgäta, dels att både de svenska och de danska yxorna äro funna parvis och att de synbarligen blifvit med afsigt nedlagda i jorden, dels att man, såsom Herbst anmärkt, både i Sverige och Danmark hittat åtskilliga spjutspetsar af mycket tunn brons, gjuten öfver en kärna af lera, alldeles på samma sätt som yxorna¹⁾.

Vår redogörelse för de vid Skogstorp funna yxorna är hufvudsakligen grundad på två i »Årböger f. nord. Oldkynd.» 1866 sid. 120 och 124 intagna afhandlingar: »To i Sverrig fundne Processions-öxer», af G. Stephens och »Om de over en Kjerne af brøndt Leer støbte Bronze-öxer», af C. F. Herbst.

¹⁾ Utom de af Herbst i »Årböger f. nord. Oldkynd.» 1866 sid. 132 anförda exemplen kunna vi nämna en spjutspets af mycket tunn brons, som förut tillhört Prof. Arvid Bruzelii samling och nu förvaras i St. M. (N:o 2918). Den är 177 m.m. lång och lik fig. 175 i »Sv. forns.», ehuru icke så spetsig; saknar lerkärna och nihål. Denna spjutspets hittades år 1848 jemte 4 dylika i Åmossen, Stora Slågarps s:n, Skytts h:d, Skåne. Af de fyra andra kommo 3 i Öfverste Sjöcronas samling och finnas troligen nu i Lunds M. Den fjerde, som är 184 m.m. lång, har med Prosten Joh. Bruzelii samling tillfallit St. M. (N:o 2549) och är afbildad fig. 175 i »Sv. forns.»: den var sönderbruten, då den hittades, men är nu lagad och fylld med harz, som synes hafva blifvit ihäld vid lagningen. — I St. M. förvaras dessutom (N:o 3765) en ganska tunn spjutspets af brons, lik sist anförda fig., som förut tillhört Grefve M. Stenbocks samling på Thorsjö i Skåne. Den är 200 m.m. lång och utan lerkärna. Dess fyndort är olyckligtvis icke känd.

Vi känna således nu 73 fornsaker af metall från Södermanlands bronsålder, nämligen:

a) 72 af brons:

- 1 svärd (fynd N:o 42).
- 1 »symboliskt svärd» (fynd N:o 36).
- 1 dolk (fynd N:o 37 a).
- 5 spjutspetsar (fynd N:ris 35, 37 a, 37 b, 41).
- 2 yxor med skafthål (fynd N:o 43).
- 3 skaftcelter (fynd N:ris 37 a, 38).
- 14 hålcelter (fynd N:ris 31—35, 37 a, 39, 40).
- 1 skära (fynd N:o 32).
- 1 hängkärl (fynd N:o 35).
- 2 »tutuli» (fynd N:o 32).
- 29 halsringar (fynd N:ris 30, 34, 35).
- 1 bredt band med drifna figurer (fynd N:o 34).
- 6 spiral-armringar (fynd N:ris 32, 34).
- 1 amman armring (fynd N:o 34).
- 2 spännen (fynd N:o 34).
- 2 nålar med stora, runda skifvor (fynd N:o 34);

och b) 1 af tenn:

- 1 tjock ring (fynd N:o 34);

men ingen af guld.

Om man fördelar dessa 73 saker på hela landskapets yta, 74 kvadrattmil, finner man, att i det närmaste 1 fornsak af metall från bronsåldern är känd från hvarje kv.-mil i medeltal, eller mer än i någon annan provins norr om Götaland.

Denna jämförelsevis stora rikedom på minnen från bronsåldern, i synnerhet de betydande fynden från Tullinge, Långbro, Spelvik och Skogstorp, samt de många inom provinsen funna fornsaker af sten, för hvilka vi straxt skola göra redo, — allt detta visar, att Södermanland redan före bronsålderns slut måste hafva egt

en befolkning, som kanske icke var obetydlig. Och likväl känna vi ännu från hela Södermanland intet enda *graflyud* från tiden före jernalderns början. Detta kan emellertid ej bero på något annat än var ofullständiga kännedom om de fynd som blifvit inom provinsen gjorda.

Vi få dock härvid icke förbise, att det i Södermanland finnes några grafminnesmärken från hednatiden, hvilka, ehuru vi icke veta något om beskaffenheten af de fornsaker som de kunna hafva inneslutit, synas tillhöra en äldre period än jernaldern.

Såsom vi redan i det föregående (sid. 196 följ.) hafva sökt visa, är det sannolikt, att en del af de många i Södermanland befintliga stenkumlen innesluta eller hafva inneslutit grafvar från bronsaldern. Bland dessa stenkummel är det några som i synnerhet synas förtjena uppmärksamhet. Söder om Biltunge i Lista socken, Vester-Rekarne härad, finnes nämligen ett stenkummel, från hvars ena sida utlöper en öppen gang af resta stenar, hvilken mycket påminner om ganggrifternas. Vid inre ändan af denna gang, hvars längd är 18 fot, bildas stenkumlets kant af en mycket stor, på utsidan flat sten. Lyckligtvis synes detta fornminne ännu vara oskadadt, så att vi kunna hoppas att af en framtida undersökning få veta, under hvilken period det blifvit uppfördt. Ett stenkummel med dylik gang ligger äfven a Yttersta egor i Barfva socken, Öster-Rekarne härad¹⁾.

Bland grafvar som möjligen tillhöra bronsaldern torde vi äfven, såsom redan sid. 201 är anmärkt, böra anteckna de grafhögar (af jord, ej sten) med en stor

¹⁾ Båda dessa fornlemningar äro afbildade i Friherre O. Hermelinus under åren 1866—1871 upprättade antiqvariska beskrifning öfver vstra Södermanland (manuskript i K. Vitterh. Hist. och Antiqv. Akademiens arkiv). Der ser man äfven teckningar af några i samma trakt belagna stenkummel med en vid ena kanten utskjutande lag fyrsidig utbyggnad t. ex. i Torpunga lage i Torpa sn m. fl. ställen.

stenkista i midten, som några gånger blifvit paträffade i Mälare-trakten. En sådan hög finnes å Åsby egor i Fors socken, Vester-Rekarne härad. Den har en fotkedja af temligen stora stenar, som ligga tätt intill hvarandra. Högens diameter inom fotkedjan är omkring 32 fot; dess höjd 6 fot. Midt i högen synes en kista, ungefär 6 fot lång och 3 fot bred, hvars sidor bildas af flere tjocka stenar (ej af flata hällar). Man har ingen kännedom om beskaffenheten af de ben eller fornsaker som kistan torde hafva innehållit. Vid högens fot ligger nu en stor, bred sten, hvilken möjligen varit täckhäll på kistan ¹⁾.

Slutligen måste vi fästa uppmärksamheten på ett par södermanländska grafvar, hvilka på grund af sin form synas böra hänföras till någon af hedna tidens äldsta perioder. Å Berga egor i Torpa socken, Åkerbo härad, finnes en grafhög med fotkedja och fyrsidig grafkammare, från hvilken en gång leder ut till högens kant, så som fig. 37 å nästa sida närmare utvisar. Kammarens längd är 12 fot och bredd 6 fot; gången är 9 fot lång och 3 fot bred. Stenarnes höjd är ej uppgifven och inga takhällar finnas, utan både kammaren och gången äro nu öppna. Man känner icke, om några fornsaker möjligen blifvit funna då grafven öppnades ²⁾.

I Friherre Hermelins anf. arbete, beskrifningen öfver fornminnena i Härads socken, Åkers h:d, är å pl. 22 en intressant stensättning afbildad, som fullkomligt liknar en gånggrift utan tak med oval kammare och lång gång. Stenarne, som sluta ganska tätt tillsammans, äro temligen stora; kammarens längd omkring 12 fot och bredd 8 fot, samt gångens längd 10 fot. Stenarnes

1) Friherre Hermelins nyss anförda arbete, Fors socken, pl. 3

2) Hermelins anf. arbete, Torpa socken, pl. 5.

höjd är icke uppgifven. Grafven synes ej vara omgifven af någon hög.

Dessa bada fornlemningar äro i symnerhet af intresse derföre, att några liknande förekomma i Nerike, såsom vi snart få tillfälle att här nedan närmare beskrifva. Likheten i *form* med gånggrifterna i det närbelägna Vestergötland blir alltid anmärkningsvärd, ehuru den icke ensam kan tjena såsom bevis för sam-

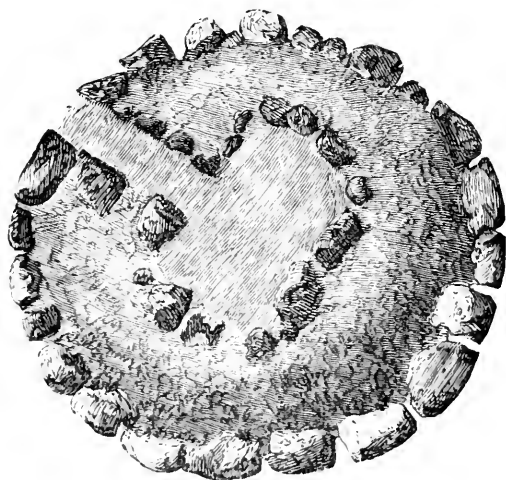

Fig. 37. Graf vid Berga i Torpa sn. Södermanland.

tidighet. Att Vestergötlands gånggrifter tillhöra stenåldern är, såsom bekant, genom flere noggranna undersökningar utredt¹⁾.

Nagon hällristning är, såvidt vi veta, ännu icke uppdagad i Södermanland. Man kan dock hafva skäl att vänta sådana der, då de förekomma både i Uppland (sid. 224) och, till ett betydligt antal, i Östergötland.

¹⁾ Se t. ex. första delen af denna tidskrift, sid. 255 följ.

För närvarande känna vi följande

Fornsaker af sten funna i Södermanland.

A. Stockholms län.

Svartlösa härad.

Brännkyrka socken: 1 yxa med skafthål (St. M. 3720).

Huddinge s:n: 1 yxa utan hål och 1 yxa med skafthål (St. M. 4669 och 4667).

Botkyrka s:n: 1 mejsel och 1 yxa med skafthål (St. M. 4194).

Grödinge s:n: 1 yxa utan hål och 1 yxa med skafthål (St. M. 1574).

Sötholms h:d.

Vester-Haninge s:n: 2 yxor med skafthål (Strengu. M.).

Öster-Haninge s:n: 1 yxa med skafthål¹⁾ (G. Upmarks samling på Hammar). — 1 hel och 2 söndriga hålmejslar, 1 »stenmejsel» och »1 utmärkt väl arbetad och polerad stenyxa» (troligen med skafthål; enligt G. Upmarks åren 1865 och 1866 afgifna berättelse om fornlemningar i Södertörn, hvilken nu förvaras i K. Vitt. Hist. och Ant. Akad:s Arkiv. Der omtalas äfven, att, enligt uppgift af Skogvaktaren F. Wård, flere andra stensaker — hvaribland en stenyxa af betydlig storlek — blifvit anträffade inom socknen, men förskingrade).

Ösmo s:n: 2 yxor med skafthål samt öfre delen af en yxa utan hål (G. Upmarks saml.). — 4 »thorviggar» (d. v. s. fornsaker af sten, troligen yxor; enligt G. Upmarks nyssnämnda berättelse, hvarest äf-

¹⁾ Enligt uppgift funnen tillsammans med en oval brynsten (från början af järnåldern).

ven omtalas, att »thorviggar» på flere ställen i skärgården begagnas såsom notsänken). — Samt »ett väl arbetadt stenspjut, 1¹/₁₂ kvarter (5.4 tum) långt, af flinta liknande porfyr, och väl polerad» (»Iduna» 5:te häft., sid. 57. not).

Öknebo h:d.

Tveta s:n: 1 hammare med skafthål (St. M. 3555).

Öfver-Järna s:n: 1 lång och smal dolk eller spjutspets af flinta (St. M. 3672).

Vårdinge s:n: 1 afslagen fyrsidig brynsten (St. M. 2442; se sid. 264).

I den till Stockholms län hörande delen af Södermanland äro således, så vidt vi nu veta, icke mer än 27 fornsaker af sten funna, nämligen 1 flintdolk, 10 mejslar och yxor utan hål af andra stenslag än flinta, 14 yxor med skafthål, 1 spjutspets af »porfyr», samt 1 fyrsidig brynsten.

B. Nyköpings län.

Hölebo h:d.

Mörkö s:n: 1 yxa med skafthal (St. M. 1270:269).

Vagnhärads s:n: 5 mejslar och yxor utan hål, samt 12 yxor med skafthal (alla funna på Fredriksdals egor och skänkta af Hr Öfverste Hægertflycht till St. M., N:o 4407).

Röne h:d.

Ludgu s:n: 3 yxor med skafthal (Schm.)

Spelviks s:n: 1 dolk af flinta och 3 bitar af stenyxor (Schm.)

Ripsa s:n: 1 bit af en stenyxa (Schm.)

Lids s:n: 1 flintyxa, 1 rätmejsel, 3 hålmejslar, 3 yxor utan hål, 6 yxor med skafthål och 1 bit af en stenyxa (Schm.)

Röntuna s:n: 1 bred hâlmejsel af flinta; 2 rätmejslar (ej flinta), 1 hâlmejsel, 3 yxor utan hâl, 8 yxor med skafthâl och 2 bitar af stenyxor (Schm.). — 1 bred hâlmejsel och 1 smal rätmejsel af flinta; 1 hâlmejsel af annat stenslag och 3 yxor med skafthâl (i Röntuna sockens skollhus). — 1 yxa med skafthâl (tillhör Hr Löjtnant A. af Forselles).

Bogsta s:n: 1 hâlmejsel (Schm.).

Tystberga s:n: 2 yxor med skafthâl och 1 bit af en stenyxa (Schm.).

Svärta s:n: 3 rätmejslar, 5 hâlmejslar, 5 yxor utan hâl, 3 yxor med skafthâl och 3 bitar af stenyxor (Schm.).

Råby s:n: 1 bred och 1 smal hâlmejsel af flinta; 2 rätmejslar, 1 hâlmejsel och 5 yxor utan hâl, af andra stenslag, 5 yxor med skafthâl och 5 bitar af stenyxor (Schm.).

Allhelgona s:n: 1 bred, slipad rätmejsel af flinta; 5 rätmejslar och 1 yxa utan hâl, af andra stenslag, 7 yxor med skafthâl samt 5 fragment af stenyxor (Schm.).

Jönåkers h:d.

S:t Nicolai s:n eller Allhelgona s:n (Röne h:d): 1 yxa med skafthâl (tillhör Hr G. Ekeblad på Oppeby).

Nyköpings (S:t Nicolai) s:n: 2 breda rätmejslar af flinta, väl slipade (nägot litet haleggade; St. M. 981 och 1311); hälften af en yxa utan hâl, samt en hel yxa med skafthâl (St. M. 1139 och 1086). — 1 dolk af flinta (Schm.).

Tuna s:n: 1 yxa utan hâl (Strengn. M.).

Kila s:n: 1 yxa utan hâl (Hammers M.). — 1 yxa med skafthâl (St. M. 4501).

Stigtomta s:n: 1 yxa utan hâl (Schm.).

Bärbo s:n: 1 yxa hvars hål ännu ej är borrhadt (St. M. 3781). — Hälften af en yxa med skafthål (Ups. M).

Halla s:n: 1 yxa med skafthål (tillhör Hr Regiments-skrifvaren A. Svensson).

Björkviks s:n: 2 flintknifvar (Strengn. M.). — 1 yxa med skafthål (A. Lewenh.¹⁾). — 1 flintknif och 2 yxor med skafthål (St. M. 4605).

Vid arbetena för sjön Långhalsens sänkning²⁾, och således i Röne, Jönåkers eller Oppunda härad: 1 flintknif, 1 båtformig hammare och 1 yxa med skafthål (St. M. 2273; se härofvän fynd N:o 37 a) — 1 yxa med skafthål (St. M. 4177; se fynd N:o 37 b) — 1 spjutspets af flinta och 1 vacker båtformig hammare med skafthål (Strengn. M.).

Oppunda h:d.

Husby s:n: 1 rätmejsel (Schm.). — 1 hälmejsel och 1 yxa med skafthål (St. M. 3832); 1 yxa utan hål och 2 yxor med skafthål (St. M. 4490).

Vrena s:n: 1 yxa med skafthål (St. M. 2417; se här ofvån fynd N:o 39).

Bettna s:n: 1 båtformig hammare med skafthål (St. M. 4315).

Blackstads s:n: 1 yxa med skafthål (Nyköpings Elem.-lärovs saml.).

Vadsbro s:n: 1 yxa med skafthål (Vadsbro sockens skolhus).

¹⁾ Uppgifterna om de forusaker som tillhöra Hr Grefve Adam Lewenhaupts samling — äfvensom Nyköpings, Röntuna och Vadsbro skolor samt Grefve O. Frölich, Löjtnant A. af Forselles, Regiments-skrifvaren A. Svensson, Hr G. Ekeblad och Hr K. Schmidt — grunda sig på meddelanden af sistnämnda forskare.

²⁾ Under dessa arbeten hittades äfven en rätmejsel (ej af flinta) och en half yxa med skafthål, hvilka tillhöra Hr K. Schmidts samling och redan äro upptagna under Allhelgona s:n i Röne h:d. — Se äfven under Vrena s:n i Oppunda h:d.

Sköldinge s:n: 1 flintyxa (Upps. M.). — 1 hålmejsel, väl slipad (ej flinta; St. M. 3782). — 1 yxa med hål (Hammers M.).

Floda s:n: 2 flintyxor, 2 hålmejslar och 8 yxor utan hål (A. Lewenh.) — 1 bred hålmejsel af flinta, väl slipad, och 1 slipad mejsel (ej af flinta; Örebro M.). — 2 mejslar och 1 yxa utan hål (Hammers M.).

Stora Malms s:n: 1 yxa utan hål (Schm.). — 1 yxa med skafthål (Strengn. M.). — Hälften af en båtformig hammare (Vexjö M.).

Östra Vingåkers s:n: 1 smal rätmejsel af flinta, väl slipad (St. M. 3765); 1 hammare och 2 yxor med skafthål (St. M. 1304; 1842.21.22 och 1844.19). — 1 flintyxa, 4 hålmejslar (ej flinta), 26 yxor utan hål och 3 yxor med skafthål (A. Lewenh.).

Vestra Vingåkers s:n: 1 vacker oslipad flintyxa, = fig. 19 i »Sv. forns.» (Strengn. M.). — 2 rätmejslar af flinta och 1 flintknif (Hammers M.). — 1 hålmejsel af flinta, 1 flintknif, 46 yxor utan hål, och 14 yxor med skafthål (A. Lewenh.). — 1 rätsmalmejsel af flinta, 9 hela och 1 half yxa utan hål, samt 1 hel och 1 half yxa med skafthål (St. M. 1894). — 2 rätmejslar, 1 hålmejsel, 5 yxor utan hål och 8 yxor med skafthål (Hammers M.). — 2 yxor troligen af flinta, 38 rätmejslar och yxor utan hål af andra stenslag, 2 hålmejslar, 4 yxor med skafthål och 1 fyrkantig brynsten (Grefve C. Bondes samling på Kesäter).

Österåkers s:n: 1 hel och 1 half yxa med skafthål (St. M. 478).

Julita s:n: 1 hålmejsel och 4 yxor utan hål (A. Lewenh.).

Villåttinge h:d.

Lilla Mellösa s:n: 1 hammare med skafthål (Strengnäs M.).

Forsa s:n: 1 yxa med skafthål (Strengn. M.).

Årdala s:n: 6 yxor med skafthål (3 af dem i Strengnäs M., 3 i Hr Grefve C. Bondes saml. på Kesäter).

Helgesta s:n: 1 bit af en yxa (Schm.).

Lilla Malma s:n: 1 rätmejsel (Schm.).

Daga h:d.

Gryts s:n: 1 yxa utan hål (St. M. 1035).

Catrinenäs s:n: 1 vacker spjutspets af flinta, = fig. 45 i »Sv. forns.» (Strengn. M.).

Selebo h:d.

Ytter-Enhörna s:n: 1 flintknif (St. M. 1663).

Toresunds s:n: 2 yxor med skafthål (Strengn. M.).
— 1 vacker hammare med skafthål (»funden i en grafhög vid Herrestad»; tillhör Hr Grefve O. Frölich).

Ytter-Sela s:n: 1 yxa utan hål och 1 half yxa med skafthål (St. M. 4701).

Sela-ön: 1 yxa med skafthål (Strengn. M.).

Akers h:d.

»Vid Strengnäs»: 1 rätmejsel och 3 yxor med skafthål (Strengn. M.).

Härads s:n: 2 mejslar och 1 yxa utan hål (Strengn. M.). — 1 yxa med skafthål (St. M. 3970).

Länna s:n: 1 yxa utan hål, 1 hammare och 7 yxor med skafthål (Strengn. M.).

Öster-Rekarne h:d.

Barfva s:n: 1 half yxa utan hål (Strengn. M.).

Kjula s:n (troligen): 1 yxa med skafthål (Strengn. M.).

Ärila s:n: 1 half yxa utan hål (Upps. M.). — 1 yxa utan hål och 1 yxa med skafthål (Strengn. M.).

— 1 yxa med skafthål (enligt benäget meddelande af Hr E. Bohnstedt).

Stenqvista s:n: 1 halmjessel, 1 yxa utan hål och eggen af en annan yxa (Herr Kapten Wimmans samling på Märsta i Uppland).

Husby s:n: 1 yxa med skafthål (Strengn. M.).

Vester-Rekarne l:ld.

Råby s:n: 1 yxa med skafthal (St. M. 3834).

Södermanland, troligen Nyköpings län, utan närmare uppgift: 1 rätmejssel, 1 halmjessel, 2 yxor utan hål, 2 yxor med skafthal och hälften af en slipsten lik fig. 5 i »Sv. forns.» (den sistnämnda troligen funnen i trakten af Strengnäs. Alla i Strengn. M.). — 1 yxa med skafthal (Schm.).

Enligt denna förteckning har man alltså i Nyköpings län funnit:

33 fornsaker af flinta, nämligen 8 yxor, 5 breda rätmejslar, 5 breda halmjessler, 3 smala rätmejslar, 1 smal halmjessel, samt 11 dolkar och spjutspetsar;

och 393 fornsaker af andra stenslag, nämligen 199 breda rätmejslar och yxor utan hål, 26 breda halmjessler, 143 yxor och hammare med skafthål, 23 bitar af yxor (med eller utan hål), samt 2 brynstenar;

eller tillhopa 426 fornsaker af sten.

Hela antalet här upptagna stensaker från Södermanland utgör således 453 (bland hvilka endast 34 äro af flinta), eller i medeltal 6.1 från hvarje kvadratmil.

Nerike.

44. Stora Mellösa socken, Bo.

(Askers härad).

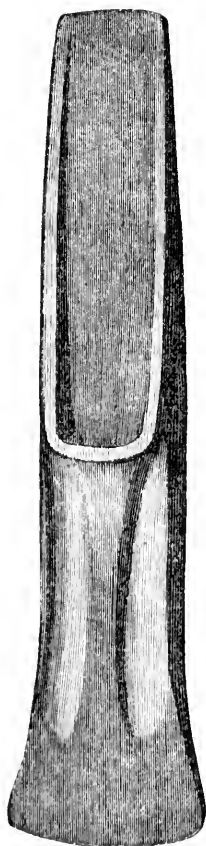

Fig. 38. Skafteelt af brons,
f. vid Bo, Nerike. 2/3.

Under uppbygning af en »stenrösa» å egorna till Bo hemman hittades i början af April år 1871:

En väl bibehållen *skafteelt* af brons, afbildad här bredvid fig. 38 i $\frac{2}{3}$ af verkliga storleken; den öfre hälften, som varit insatt i ett klufvet skaft och som genom en tvärgående hög afsats är skild från den nedre hälften, är på båda sidor omgifven af ganska höga uppstående kanter. Den nedre hälften har på båda sidor två långsgående fördjupningar. Ergen brungrön. Längd 166 m.m.; bredd vid eggen 40 m.m.

Förvaras i Statens Historiska Museum (N:o 4519).

Skaftcelter af denna form förekomma ganska allmänt i Skandinavien. Vi känna för närvarande 67 från Sverige, af hvilka 3 äro funna i Nerike (se fynden N:ris 50 och 52), 1 i Östergötland (St. M. 3010; funnen å Sjelfs egor i Östra Husby sn. Jfr 2:dra delen af denna Tidskrift, sid. 104), 1 i Västergötland (i Hr II. Werners samling), 9 i Halland¹⁾, 6 i

¹⁾ En i St. M. (N:o 2109:1216), 3 i Doktor Ehrengranats samling i Falkenberg, 2 i Professor Angelins samling i Stockholm, 1 i Hr

Småland¹⁾, 2 i Småland eller på Öland²⁾, 2 på Öland³⁾, 1 på Gotland (i Spröge s:n; St. M. 3485) och 41 i Skåne¹⁾, samt 1 i okänd provins (St. M.).

I Norge är, så vidt vi veta, icke någon skaftecelt af denna form funnen.

Derimot äro sådana celter i ganska stort antal anträffade i Danmark. Det viktigaste fyndet i detta afseende är det som år 1851 gjordes vid Smörumövve på Sjælland. Där hittades icke mindre än 81 skaftecelter af samma form som fig. 38, bland hvilka 43 ännu icke voro färdiga, emedan de ej blifvit afputsade efter gjutningen⁵⁾; på samma ställe funnos äfven 4 skaftecelter = fig. 39, samt 9 andra skaftecelter, 2 hela och en half

Alfred Bexells samling på Fjeldalen, 1 i Hr Rolf Bexells samling på Runesten och 1 i Kammarjunkaren Th. Gyllensköllds samling på Vallen. Se närmare i »Hallands Fornminnes-Förenings Årsskrift» fynden N:o 20, 116, 192, 260 och 304.

1) Två i St. M.: N:o 1661 funnen vid Össlöf i Berga s:n, Sunnerbo h:d; och N:o 4095 funnen i Gamleby s:n, Södra Tjusts h:d. — Två i Doktor Wittlocks samling i Vexjö; de äro båda funna i Konga h:d inom det gamla Varend. — Två i Hofstallmästaren Beyers samling.

2) I Kalmar Elementar-Läroverks samling.

3) Båda i St. M.: N:o 1304:1834.67. funnen ensam i en åker norr om Norra Munketorps by i Högby s:n; och N:o 1304:1843.10, funnen ensam »under odling af nyland» på Runsbäcks bys egor i Thorslunda s:n.

4) Elfva förvaras i Statens Historiska Museum, nämligen 1) N:o 1374:311. — 2) 2109:5, funnen i St. Harrie s:n. — 3) 2109:245, f. vid torfskärning i Bromma s:n. — 4) 2729, f. på en åker å Årups egor i Villands h:d. — 5) 2791:370. — 6) 2918, f. i en torfmosse vid Hottarp. — 7) 2918 (endast den i forntiden afbrutna öfre hälften). — 8) 3141. — 9) 3191. — 10) 3733. — 11) 3765 (liten och ovanligt tunn). Ingen af dessa är, så vidt man vet, funnen tillsammans med andra forusaker.

Af de öfriga tillhöra 16 Lunds Museum, 1 Mahmö Museum, 3 Professor Nilssons nya samling, 2 Grefve Axel De la Gardies samling på Hamiltonhouse, 2 Öfverjägmästaren Sjöcronas samling i Helsingborg, 2 Hofverbergska samlingen i Barsebäck, 1 f. d. Riksdagsmannen Nils Anderssons samling på Östakra i Raflunda s:n, 1 Professor Angelinus samling i Stockholm, 1 Fabrikör Borgs samling i Lund och 1 Friherre Gyllenstjernas samling på Krapperup.

5) En af dem är afbildad W. 211.

hälcelt, ett svärdsfäste (= W. 127—129) med utmärkt vackra spiralsirater, 60 lansspetsar, 1 smält klump m. fl. saker, allt af brons ¹⁾).

Utom de till detta fynd hörande celter förvaras i Köbenhavns Museum åtminstone omkr. 90 skaftcelter af samma form som fig. 38 ²⁾).

Dessutom har man i Danmark funnit 2 gjutformar af brons och 1 af sten för detta slags skaftcelter ³⁾).

Dessa formarsamt det stora antalet (omkr. 240 st.) i Skandinavien anträffade, icke blott färdiga och begagnade, utan äfven nygjutna och ännu icke slipade, skaftcelter af samma form som fig. 38, torde höja det öfver alla tvifvel, att dessa celter — d. v. s. de i Norden funna — utgått från nordiska verkstäder.

Sadana celter, alldeles lika de skandinaviska, förekomma äfven i nordligaste Tyskland, nämligen i Hannover, Holstein, Meklenburg, Brandenburg och norra de-

1) Se Worsaae's beskrifning i »Annaler för nord. Oldkynd.» 1853 sid. 121 och pl. 1—4. Största delen af detta märkliga fynd köptes för Konung Fredrik VII:s samling på Frederiksborgs slott och blef förstörd eller skadad vid slottets brand år 1859. Det som räddades är nu förknadt med den del af fyndet som redan förut tillhörde Köbenh. Museum.

2) Madsens »Afbildninger» »Paalstave» fig. 13. — Ett af de vigtigaste fynden är det som år 1869 gjordes på Frenderupgårds egor å Mön. Sedan man här på ett ställe, der marken var alldeles jenn, borttagit jordskorpan, fann man i det af grus och sten bestående underlaget, på ett godt spadtags djup under jordytan, följande bronsaker tätt sammanpackade: 7¹/₂ skaftcelter — fig. 38 (å en af de hela, som ej varit slipad, sitter ännu gjutsömmen kvar), 1 kil bildad af den afslagna eggändan till en dylik skaftcelt, fästet och 2 bitar af den sammanböjda och afbrutna klingan till ett svärd — W. 131, en »krokknapp» närmast lik fig. 106 i »Sv. forns.» (men med dubbelspiraler), en i spiral lagd, afbruten bronsten = hälften af W. 243 (eller 262), en liten spetsig bronsstäng och en bronsklump, som tydligen efter någon gjutning blifvit kvar på stöpslefvens botten (Kjöbenh. Museum B 368—375).

3) Köbenh. Museum N:ris 21774, 25833 och B 209; den förstnämnde är afbildad i »Illustreret Tidende» 6:te bandet sid. 258. Se »Arbøger för nord. Oldkynd.» 1868 sid. 129 och »Månadsbladet» 1872 sid. 103.

len af preussiska provinsen Sachsen¹). Och i Lindenschmits »Heidn. Alterth.» II: 12 pl. 1 f. 3 är en gjutform af sten afbildad, som är funnen i Hannover och som synes vara afsedd för dylika celter.

I andra länder torde visserligen icke några skaft-celter *alldeles* lika vår fig. 38 förekomma, men man har flerstädes träffat bronscelter som hufvudsakligen likna de nu beskrifna, ehuru de i vissa afseenden äro afvikande. Om vi nämligen sasom karakteristiska kännetecken endast betrakta den tvärgående afsatsen till skaftets stöd och de uppstaende kanterna utmed en större eller mindre del af den i skaftet instuckna öfre hälften, så finna vi, att sådana celter äro ganska allmänna både i vestra och södra Europa, t. ex. i Irland²) England³), Frankrike⁴), mellersta Tyskland⁵), Ungern⁶)

¹) *Hannover*: v. Estorf »Heidn. Alterth.» pl. 7 fig. 26. Lindenschmit »Heidn. Alterth.» I bandet, 1 häftet pl. 4. — *Holstein*: En från Ditmarschen i Berlins Museum. — *Meklenburg*: I Schwerins Museum förvaras 24 st.; se »Friderico-Franciscum» pl. 13 fig. 5 och »Jahrbücher» 9 sid. 335 (analys; 90 % koppar och 10 % tenn). — *Brandenburg*: En från trakten af Wittstoeck och en från Dahme, söder om Berlin; båda i Berlins Museum. — *Sachsen*: En från Altmark i Berlins Museum.

²) Wilde's »Catalogue» sid. 377 (utan ögla; eggen utsvängd), 381 (med en ögla vid midten; eggen mycket utsvängd), 382 (med två öglor; eggen ej utsvängd) och 391 (med en ögla; eggen utsvängd).

³) Kemble »*Horæ ferales*» pl. IV f. 25 (utan de två fördjupningarne; med qvarsittande gjutränder; funnen i norra Wales) och f. 26 (med två fördjupningar på hvardera sidan af bladet; eggen utsvängd; funnen i Buckinghamshire. Enligt Franks är denna form vanlig i England). — Enligt »*Archæologia Cambrensis*», III serien vol. 2 sid. 128, hvilken jag likväl icke varit i tillfälle att få se, lär en gjutform af brons för celter af samma slag som den nyss nämnda fig. 25 vara funnen på Anglesea.

⁴) I Rhonedalen, enligt meddelande af M. Emile Chantre i Lyon. En af de der tunna är mycket lik vår fig. 38, men eggen är bredare och de två fördjupningarna på nedre hälften något afvikande.

⁵) Vid Bingen nära Mainz och vid Giessen i Hessen, den senare med bred egg och en ögla vid midten; se Lindenschmit »Heidn. Alterthümer» I: 1 pl. 4 fig. 32 och 41.

⁶) Museet i Pesth; närmast lika fig. 21 a nyss anförda pl. 4 i Lindenschmits »Heidn. Alterth.» (de uppstaende kanterna äro höga men korta och närma sig hvarandra nedtill; de två fördjupningarna saknas).

och Italien¹⁾. I dessa länder träffar man äfven åtskilliga bronscelter, hvilka kunna betraktas såsom mellanformer mellan de nu beskrifna skaftcelterna och dem som representeras af fig. 1 a sid. 177 eller, om vi gå ännu längre tillbaka, af fig. 138 i »Sv. forns.», d. v. s. de simplaste, efter flintyxorna copierade bronskilarne.

Sammanhanget mellan de sist nämnda och celterna med låga uppstående kanter (t. ex. vår fig. 1) är redan antydtt å sid. 180. Mangfaldiga öfvergångsformer visa, huru dessa kanter småningom tilltogo i höjd, under det att de (på vissa exemplar) aftogo i längd; hvarigenom de s. k. »skaftlapparne» uppkommo (W. 184). Och da man ville förekomma, att verktyget vid användningen icke skulle intränga för djupt i skaftet (se W. 180), lät man »skaftlapparnes» nedre delar närma sig intill hvarandra och slutligen sammanväxa (Lindenschmit »Heidn. Alterth.» I: 1 pl. 3 f. 23). Nära intill sist anförda fornar den som representeras af fig. 20 å sid. 85 i v. Sackens »Leitfaden». Den långsgående springan, hvilken ännu fanns kvar mellan de forna »skaftlapparnes» öfre del, fylles småningom, hvarigenom den tvärgående afsats uppkom som utgör det väsentligen utmärkande för de celter hvilka likna fig. 38²⁾

Men om vi å ena sidan kunna spåra dessa skaft-

¹⁾ Lindenschmit »Hohenzoll. Alterth.» pl. XLII f. 13 (temligen lika de nordiska, men utan de två fördjupningarna) och »Heidn. Alterth.» I: 1 pl. 4 fig. 38, 40 och 41 (mycket afvikande från våra; jfr »Horie ferales» pl. IV fig. 19, 20).

²⁾ En mängd celter i museerna i Wien, Pesth, Berlin m. fl. åskådliggörå den i texten antydda utvecklingen, till hvilken vi snart torde få tillfälle att på annat ställe återkomma; då vi äfven hoppas kunna visa, att hälcelten likaledes endast är en utveckling från bronscelten med »skaftlappar» och således ursprungligen från den efter flintyxan bildade bronskilen. I brist på utrymme och nödiga illustrationer hafva vi här icke kunnat ingå på en närmare redogörelse för dessa intressanta frågor. Vi vilja blott tillägga, att det ingalunda är vår mening, att alla *exemplar* af de typer vi berört stå i samma kronologiska förhållande till hvarandra som typerna.

celters sammanhang med de simpla bronskilarne och flintyxorna, så kunna vi å den andra sidan icke förbise, att dessa celter stå mycket nära den särdeles vackra

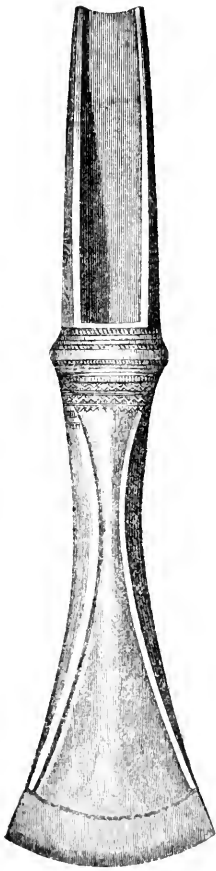

Fig. 39 a. Skattecel af brons,
f. från Borgholm på Oland.
1 2.

Fig. 39 b. Celten till
39 a, sedd från sidan.
1 2.

typ af hvilken vi här under fig. 39 afbildat ett exemplar. Skaftecelterna af denna typ utmärka sig för en ovanligt elegant form och ett fulländadt arbete; de äro ofta prydda med dubbel-spiraler och fina zigzaglinier.

Från Sverige känna vi för närvarande 13 sådana skaftecelter. Af dem äro 3 funna på Öland¹⁾, 1 i Småland²⁾, 1 i Blekinge³⁾ och 8 i Skåne⁴⁾. Dessutom förvaras i St. M. (N:ris 2548 och 3765) två skaftecelter af brons utan sirater och närmast lika fig. 12 bland »Paalstave» i Madsens »Afbildningar», samt således bildande en öfvergångsform mellan var fig. 38 och fig. 39.

¹⁾ En af dem (St. M. 1288), som är mycket vacker och prydd med spiralsirater, hittades år 1846 »vid stenbrytning i det s. k. Galgeröröret» vid Solberga i Köpings s:n, tillsammans med (obrända menniskoben,) en utmärkt vacker dolk och en spjutspets af brons samt en liten spjutspets af flinta. Dolken är afbildad i Prof. Nilssons »Bronsåldern» pl. 1 f. 3 och fig. 103 i »Sv. forns.» Spjutspetsen är mycket lik fig. 6 å sid. 195 här ofvan. — Den andra (St. M. 1304:1828.12; vackert arbete med dubbelspiraler och två fina zigzag-linier parallela med eggen, såsom W. 181) är funnen ensam i Viekleby s:n. — Den tredje (St. M. 1304:1831.3), hvilken är originalet till vår fig. 39 och till fig. 18 å pl. 2 i Prof. Nilssons »Br.-äld.», hittades år 1830 »ensam på $\frac{1}{2}$ fots djup i en något stenbunden utmark, nu upptagen till åker, tätt utmed Rosenfors vid Borgholms stad.»

²⁾ St. M. 2570; funnen ensam vid stenbrytning å egorna till Dansjö i Lekaryds s:n, Albo h:d. Utmärkt vackert arbete med dubbelspiraler. Denna celt har aldrig haft någon mellanbalk i fortsättning af bladet, men genom de breda kanterna har, såsom ett nihäl ännu visar, en med eggen parallel nitnagel gått, med hvilken skaftet varit fästadt. Detta har således icke varit klufvet, utan blifvit inträdt i en slags skaftholk. Vi halva alltså häruti en märkelig mellanform mellan skaftecelter och hältecelter (jfr W. 182).

³⁾ St. M. 1452:171; funnen ensam vid Ryssberget i Listers h:d. Vackert arbete, med dubbelspiraler; två långa (mot eggen vinkelräta) nitnaglar sitta i mellanbalkens öfre hälft, som ej har några uppstående kanter.

⁴⁾ Tre i St. M.: N:ris 1304, 2109 (med vackra spiraler) och 3765 (med enkla sirater, inga spiraler); 4 i Lunds Museum och 1 i Professor Nilssons nya samling (en mellanform mellan fig. 38 och fig. 39). En af de i St. M. förvarade (N:o 1304:1839.21) är funnen år 1838 tillsammans med en slipad flintyx och 2 flintspånor samt en bit murket trä, troligen af celtens skaft, i en grafhög å Hillesborgs egor i Herslöfs s:n, Rönnebergs h:d; celten, som nu är mycket ergig och aldrig torde hafva haft spiralsirater, har genom flitigt bruk och ofta förnyad slipning blifvit betydligt förkortad. — En af dem som tillhöra Lunds Museum, afbildad fig. 19 å pl. 2 i Prof. Nilssons »Br.-äld.», är funnen i en stenkista i Skifvarps s:n, Vennehögs h:d, tillsammans med 2 skelett, 1 vackert bronssvärd och de 2 flintpjeser, som äro aftecknade fig. 20 och 21 å sist anförda planch (jfr samma arbete sid. 55).

Från Norge torde någon dylik skafteelt ej vara känd.

Men i Finland har man hittat två bronscelter alldeles lika fig. 39, båda prydda med spiralsirater. De äro funna tillsammans, men utan andra fornsaker, vid gräfvning i en grusbäck uti Helsinges: n, nära Åbo, på kusten midt inmot Åland¹⁾.

I Danmark är denna typ ganska allmän. Uti fyn-det från Smörum-övre förekommo, såsom vi redan sid. 311 nämnt, 4 skafteelter af detta slag (»Annaler for nord. Oldk.» 1853 pl. 2 f. 8—11); de äro utmärkt väl arbetade, samt prydda med spiraler och zigzag-linier. Tre andra till samma fynd hörande celter (anf. arb. pl. 1 fig. 6 och 7) bilda en öfvergång till de många der funna skafteelterna, som äro lika fig. 38. — Dessutom förvaras på Museet i Köbenhavn flere andra i Danmark funna skafteelter dels alldeles lika fig. 39²⁾, dels förmedlande öfvergången mellan denna typ och fig. 38³⁾. Några af de förra äro funna i grafkistor tillsammans med obrända skelett och bronssvärd af de för den äldre brons-åldern utmärkande formerna (fig. 103—110 i »Sv. forns»⁴⁾).

1) Holmberg »Finska fornlemningar» i »Bidrag till Finlands naturkännedom», 9 häftet, sid. 29 och pl. XX fig. 65.

2) W. 181 och 183; Madsens »Afbildninger», »Paalstave» fig. 8—10. — Originalen till W. 181 *b* och 183 (Kjöb. M. 8844) är funnet i en torfmosse vid Ullerslev på Fyen tillsammans med 8 breda bronsågar (W. 158), 1 färdig och 4 halffärdiga spjutspetsar (W. 212) m. fl. saker af brons.

3) Madsens »Afbildninger», »Paalstave» fig. 11, 12.

4) T. ex. Kjöbenh. M. 15273 och MDCXXIV (originalen till W. 181 *a*; se »Antiqv. Annaler» IV sid. 576). Äfven Kjöb. Mus. MDCCLXXX, hvilken saknar spiralsirater, är funnen jemte lemningarna af ett obrändt lik, i en ek-kista; se afbildning i »Nord. Tidskr. for Oldkynd.» 3 sid. 285. — På ön Sild (Sylt), vid vestra kusten af Slesvig, har man nyligen vid undersökning af två grafhögar funnit i hvardera en stenkista, innehållande ett skelett, en skafteelt = fig. 39 (men utan spiralsirater) och ett svärd eller en dolk af brons m. m. (Handelmann, »Ausgrabungen auf Sylt» pl. 1 fig. 6, sid. 16, och pl. 2 fig. 6, sid. 20.)

Äfven i Holstein och Meklenburg¹⁾ har man funnit skaftecelter = fig. 39. Celter af samma form, men utan sirater, äro äfven någon gång funna i andra delar af norra Tyskland²⁾. Men från Europas öfriga länder känner man för närvarande, så vidt vi veta, icke en enda.

Skaftcelterna af samma typ som fig. 39 äro således inskränkta inom ungefär samma område — Skandinavien och nordligaste Tyskland — som de med fig. 38 *fullkomligt* öfverensstämmande celterna. En jemförelse mellan dessa båda typer visar också lätt, såsom jag redan antydt, att de måste ega något historiskt sammanhang med hvarandra, d. v. s. att den ena typen är utvecklad ur den andra. Och det torde vara klart, att den simplare typen (fig. 38) är den äldre, ur hvilken den vackrare och mera fulländade (fig. 39) småningom utvecklat sig.

Men härvid möter oss det egendomliga förhållandet, att många af de simplare skaftecelterna (= fig. 38) visa sig vara samtida med, ja *ynigre* än, flertalet af de vackra celter, som likna fig. 39. Det ofvan (sid. 311) beskrifna fyndet vid Smörum-övre, med sina många celter af samma form som fig. 38, tvingar oss nämligen till antagande af denna åsigt. Detta fynd kan icke gerna hänföras till bronsålderns allra första del, emedan det bland annat innehöll ett par fullt utvecklade *hålcelter*; men sådana verktyg synas hafva varit alldeles okända i Norden un-

¹⁾ Kemble »Hore ferales» pl. IV fig. 23 (Ditmarschen) och fig. 24 (Meklenburg); »Friderico-Franciscum» pl. 13 fig. 4. I Schwerins Museum förvaras 7 dylika skaftecelter, af hvilka dock ett par bilda en öfvergång till fig. 38.

²⁾ I Berlins Museum förvaras 2 skaftecelter = fig. 39, men utan sirater. Den ena (II. 932) är funnen i grefskapet Teklenburg mellan Munster och Osnabrück; den andra (II. 2329) vid Nauen, vester om Berlin. — I v. Estorffs »Heidn. Alterth.» (pl. 7. fig. 22) är en i Lüneburg funnen skaftecelt afbildad, som liknar de nordiska mellanformerna mellan fig. 38 och 39; han är närmast lik fig. 12 bland »Paalstave» i Madsens »Afbildninger».

der nästan hela den äldre bronsåldern¹⁾. Det till samma fynd hörande svärdsfästet, afbildadt pl. 2 fig. 2 i »Annaler f. nord. Oldk.» 1853, antyder äfven en sen del af den äldre bronsåldern, emedan de vackra spiral-liknande siter, med hvilka det är prydt, vid närmare skärskådande visa sig bestå af concentriska kretsar, förbundna med linier, som gifva det hela utseende af spiraler. Men sådana »falska» spiraler synas icke förekomma förr än mot slutet af den äldre bronsåldern. De till Smörum-övre-fyndet hörande *åtta* oen skaftecelterna af samma form som fig. 38 — af hvilka ej mindre än 43 icke voro färdiga — visa således, enligt min åsigt, att celter af denna typ ännu vid slutet af den äldre bronsåldern allmänt användes²⁾.

Troligen bör förhållandet i sin helhet tänkas på följande sätt. Ur de efter flintyxorna kopierade simpla brons-kilarne (fig. 138 i »Sv. forns.») utvecklade sig småningom — *före bronsålderns början i Skandinavien* — skaftecelter af ungefär samma form som vår fig. 38. Denna typ vann sedan i Norden, *men endast der*, den fulländning som fig. 39 visar. Imellertid fortlefde — jag vill nästan säga enligt en för all utveckling gällande lag — den simplare typen vid sidan af den mera fulländade. De elegantare celterna af sist nämnda form

¹⁾ Hålcelterna måste anses vara en utom Norden utvecklad typ, hvilken blifvit hit införd först vid vår äldre bronsålders slut, såsom jag sökt visa i ett föredrag vid kongressen i Bologna 1871 (tryckt i »Matériaux pour l'histoire — » — de l'homme» 1872, sid. 174 följ.). I nästa del af Kongl. Vitterh. Hist. och Antiq. Akademiens Handlingar hoppas jag få tillfälle att vidare redogöra för denna åsigt och skälen dertill.

²⁾ Att skaftecelterna af typen fig. 38 hafva något kronologiskt sammanhang med den yngre bronsåldern, synes äfven framgå af den omisskänliga likhet — isynerhet i afseende på de två långsgående fördjupningarna ä bladet — som finnes mellan dessa skaftecelter och några utau tvifvel till den yngre bronsåldern hörande hålcelter, t. ex. en af de vid Smörum-övre funna »Annaler f. nord. Oldk.» 1853 pl. 3 fig. 14) saut vår fig. 33 ä sid. 288 (funnen i Södermanland) och fig. 147 i »Sv. forns.» (funnen på Gotland).

(fig. 39) voro väl hufvudsakligen *vapen*¹⁾, under det de simplare (fig. 38) i allmänhet användes såsom *verktyg*. Några andra verktyg af samma slag förekomma icke heller i fynden från vår äldre bronsålder, eller också äro de — såsom t. ex. smala mejslar af samma form som fig. 118 i »Sv. forns.» — i hög grad sällsynta.

Såsom vi af det följande (fynd N:o 51) få se, torde ett motsvarande förhållande, märkvärdigt nog, kunna spåras i afseende på svärdens under vår äldre bronsålder.

45. Stora Mellösa socken, Åkraby.

(Askers härad.)

I en sandbacke på Åkraby byagårde hittades några år före 1818, under det man derifrån hemtade grus till väglagning:

En *dolk-klinga* af *brons*, utan fäste eller tånge, men med 2 bronsnaglar, hvarmed fästet varit fastnitadt; lik fig. 40 å följande sida. Afbruten sedan den hittades.

Förvaras i Statens Historiska Museum (N:o 426).

Om dolkar af samma slag som denna se under nästa fynd.

46. Askers socken, Odins-backen.

(Askers härad.)

Vid planering af den till marknadsplats upplåttna s. k. »Odins-backen», en ås mellan Teljebro och landsvägen, fann hemmansegaren Erik Ersson i Hummelsta

¹⁾ De hittas också ofta tillsammans med andra vapen, se t. ex. sid. 316 not 1 och 4, samt not 4 å sid. 317.

sommaren 1871 (före den 21 Juli), ej särdeles djupt under jordytan:

En *dolk-klinga* af *brons*, afbildad här bredvid (fig. 40) i hälften af verkliga storleken. Intet spår af tånge. Upp till finnas tre nithål, af hvilka det mellersta är upprifvet och saknar nitnagel; i de två andra hålen sitta nitarne kvar. Klingan, som sedan hon togs upp ur jorden blifvit bruten i två stycken, är på båda sidor prydd med två fördjupade linier på hvardera sidan om den utmed midten löpande upplöjda kanten. Ergen mörkgrön, ganska vacker. Längd 188 m.m.; största bredden 30 m.m.

Förvaras i Statens Historiska Museum (N:o 4563).

Enligt benäget meddelande af Hr Friherre N. G. Djurklou äro denna dolk och den under följande nummer beskrifna spjutspetsen funna i stenrösen, »hvilka småningom genom mossbildningar fått ett slags mullbetäckning».

Af Doktor Hofbergs »Förteckning öfver Nerikes fasta fornlemningar» (sid. 22) ser man, att Odins-backen är, eller varit, en af de största och vackraste forntida begrafningsplatser i Nerike. Vid åsens norra ända finnas 25 större och mindre ättekullar, samt en bautasten; på södra, eller rättare sydöstra, sluttningen ligga också 25 ättekullar af olika storlek, och midt ibland dem stå eller ligga kullfallna 20 bautastenar, ordnade i fyra rader. I sydöstra ändan af åsen finnes en källa med friskt och klart vatten, som

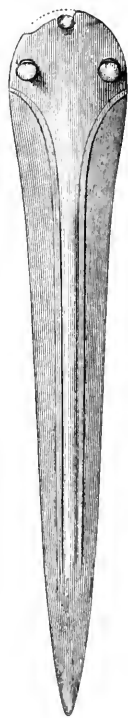

Fig. 40. Dolkklinga af brons, 1, på »Odins-backen», Nerike. 1 2.

kallas »Odins-källan» och som fordom lärer hafva varit offerkälla ¹⁾).

Ehuru hittarne olyckligtvis icke uppgifvit, om de funnit lemmingar af ben bredvid de båda bronsvapnen, torde det dock vara sannolikt, att de två stenrösen, i hvilka dessa äro hittade, inneslutit grafvar från bronsåldern. Och då man, så vidt jag vet, ej känner några fynd från andra tider i högarne på Odins-backen, tillhöra *möjligen* flere af dem nämnda period.

Dessa förhållanden, hvilka icke voro mig bekanta, då sid. 196—200 trycktes, synas således gifva stöd åt den der framställda åsigt, att en del af stenkumlen i Mälareprovinserna och andra landskap i mellersta Sverige innesluta grafvar från bronsåldern.

.

Bronssvärd och bronsdolkar af samma form som fig. 40 — utan tånge eller fäste af brons, men med nihål vid klingans bas — äro allmänna både i Sverige och Danmark ²⁾).

Klingans bas är i allmänhet afrundad, stundom bak till utlöpande i en kort, bred, trubbig spets. Klingor med tvär bas (bildande en nästan rät linie, vinkelrät mot midtlinien) äro derimot mycket sällsynta. Nitarnes antal har vanligen varit 2—5 ³⁾. Klingans midtlinie bil-

¹⁾ »Traktens ungdom samlas ännu hvarje midsommarsafton vid källan för att der anställa sina dansar och lekar. — En sägen förmäler, att på Odins-backen funnits i gamla tider en beryktad *offerlund*; och personer lefva ännu, som veta att berätta, att i deras barndom två urgamla ekar och en mängd förmultnade ekstubbar ännu stodo kvar efter den heliga lunden» (Hofberg i sin 1869 upprättade beskrifning öfver fornlemningarna i Askers härad, förvarad i Kongl. Vitt. Hist. och Antiqv. Akad:s arkiv).

²⁾ Sv. Forn. fig. 107, 168—170; W. 119, 143, 144; »Atlas for nord. Oldk.» pl. B II fig. (11 och) 12; Madsens »Afbildninger», »Suite af Dolke» fig. 1, 14—18 och »Suite af Sværd» fig. 7, 8.

³⁾ Dessa nitar hafva i allmänhet små hufvuden, bildade genom tillplattning af nitarnes ändar. Någon gång, ehuru mycket sällan, har man i Norden funnit dolkklingor af nu i fråga varande slag med stora, runda

dar oftast en svagt upphöjd kant, på ömse sidor om hvilken ett eller par fina streck löpa. Fästet, som naturligtvis varit af trä, ben eller horn¹⁾, har stundom (under den äldre bronsåldern) upptill slutat i en bronsknapp (se noten I å sid. 326).

Äfven i Norge äro några vapen af detta slag funna²⁾.

Svärd och dolkar, som i *hufvudsaken* likna fig. 40 — ehuru de i afseende på klingans form eller ornamentering stundom skilja sig från de i Norden vanliga — förekomma också ganska talrikt i öfriga europeiska länder, t. ex. Tyskland³⁾, Schweiz⁴⁾, Böhmen⁵⁾, Mähren⁶⁾, Öster-

nithufvuden, af lösa skifvor (se t. ex. fig. 32 å sid. 287 och »Friderico-Franciscum» pl. 8 fig. 1).

1) Någon gång finnes hornfästet ännu kvar, t. ex. å den i en af grafhögarna vid Dömmestorp i Halland funna bronsdolk, som är afbildad fig. 165 i »Sv. forns.»; och å två i Danmark funna dolkar med en vacker bronsknapp på fästets öfre ända (W. 142 samt Madsen »Suite af Dolke» fig. 5 och »Borum-Eshöi Fundet» fig. 14).

2) Ett svärd med 5 nithål, från Buskeruds amt (Christiania Museum 2342; Nicolaysen »Norske Fornl.» sid. 139); — ett svärd med tre nitlar och en lös bronsknapp utan sirater, funnet i en stenkammare i en grafhög vid Skeie i Stavangers amt (Bergens Museum 1009; Nicolaysens anf. arb. sid. 335, 803); — två dolkar och en lös bronsknapp, troligen hörande till den enas fäste, funna i en grafhög vid Sologård i Stavangers amt (Bergens Museum 907—910; Urda II sid. 402, pl. 14 och 15, samt III sid. 90; Nicolaysens anf. arb. sid. 307. — Jfr sid. 330 här nedan).

3) *Svärd*: Lindenschmit »Heidn. Alterth.» I bandet, 3 häftet, pl. 3 fig. 10—15 (Lüneburg, Münster, Mainz, Bayern); v. Estorff »Heidn. Alterth.» pl. 7 fig. 16 (Lüneburg). — *Dolkar*: »Frid. Franciscum» pl. 8 fig. 1—3 (Meklenburg); v. Estorff »Heidn. Alterth.» pl. 7 fig. 10—13, 17, 18 (Lüneburg); Lindenschmit »Heidn. Alterth.» II: 11 pl. 3 fig. 8—10 (Sachsen, Rhentrakten).

4) *Svärd*: »Mittheilungen d. antiqu. Gesellschaft in Zürich» 9: 2, häft. 3 pl. 5 fig. 7. — *Dolkar*: Lindenschmit »Heidn. Alterth.» I: 6 pl. 2 fig. 4; Lind. »Hohenzoll. Alterth.» pl. 24 fig. 1, pl. 39 fig. 8, 9; Bonstetten »Second supplément au Recueil d'antiquités suisses» pl. 4 fig. 13, 16.

5) *Svärd*: Museet i Prag (1 svärd = fig. 26 å sid. 41 i Wocels »Pravěk Země české»). — *Dolkar*: Museet i Prag (tvär bas; 2 nithål); Wocels anf. arb. fig. 26 (4 nithål).

6) *Svärd*: Museet i Brünn (1 svärds klinga med ett nithål i den smala basen).

rike ¹⁾, Ungern ²⁾, Italien ³⁾, Frankrike ⁴⁾, Irland ⁵⁾ och England ⁶⁾.

Dessutom har man, isynnerhet i södra och vestra Europa, funnit åtskilliga dolkklingor af brons, som visserligen likna dem vi hittills betraktat deruti, att de sakna tånge och med nitar varit fästade vid handtaget, men som väsentligen skilja sig från fig. 40 genom de triangelformiga sirater, hvarmed de äro prydda. Dessa sirater äro för öfrigt af temligen olika slag. Sjelfva klingorna bilda oftast en regelbunden, liksidig triangel

¹⁾ *Dolkar*: Antik-kabinettet i Wien (4 nithål); Lindenschmit »Heidn. Alterth.» I: 2 pl. 4 fig. 1 (= W. 143).

²⁾ *Svärd*: Nationalmuseet i Pesth (2 svärd, af hvilka det ena har 4 nitar med stora hufvuden); Hr Raths samling i Pesth (2 korta svärd; 4 nitar med stora hufvuden). — *Dolkar*: Nationalmuseet i Pesth (12 dolkklingor); Romer »Műrégészeti kalauz» sid. 5 (bred bas; 3 nitar); »Képatlasz az archæologiai közlemények», V pl. XV fig. 85 (4 nithål) och pl. XX fig. 129 (3 nithål).

³⁾ *Dolkar*: »Mittheilungen d. antiqu. Gesellschaft in Zürich» XIV: 6 pl. 2 fig. 34 och pl. 4 (terramara-lagren i norra Italien och påbyggnaderna vid Peschiera); Canestrini »Archivio per la Zoologia» etc. Vol. IV. 1 pl. 5 fig. 2 (terramara-lagren i Modena); »Sitzungsber. d. Akad. d. Wissenschaften in Wien» 48 s. 315 (påbyggnaderna vid Peschiera).

⁴⁾ *Svärd*: Cochet »La Seine inférieure» sid. 90 (funnet i Seine vid Rouen). — *Dolkar*: Enligt meddelande af M. Chantre i Lyon och »Materiaux» 1873 pl. 4 fig. 5 (likna de nordiska; med 2 nithål).

⁵⁾ *Svärd* och *dolkar*: Wilde »Catalogue of the antiquities in the Museum of the royal Irish Academy» sid. 442 (svärd med ovanligt lång och smal klinga, bred bas, 2 nitar), 448, 451, 462, 463. Några af dessa irländska vapen likna ganska mycket de skandinaviska, under det andra betydligt skilja sig från dem. — Lindenschmit »Heidn. Alterth.» II: 11 pl. 3 fig. 7 (dolk med sned klinga; 3 nitar).

⁶⁾ *Svärd*: Akerman »Archæol. index» sid. 53 (kort svärd; 2 nithål). — Två *gjutformar* af sten för svärds klingor af nu ifrågavarande form (mycket lång och smal klinga med bred bas; nithålen torde hafva borrats efter gjutningen) äro funna vid Knighton nära Chudleigh i Devonshire (»Archæological journal» IX sid. 185; jfr »Månadsbladet» 1872 sid. 105). — *Dolkar*: »Archæologia» XXX sid. 338, pl. 17 fig. 8, och XXXVI sid. 326 (bred bas, 2 å 3 nithål); Akerman, »Index» pl. IV och V; »Crania Britannica», fynden i End Lowe Barrow (3 stora nitar) och i ekkistan vid Gristhorpe i Yorkshire (2 nithål; oval *benknapp* för fästet. Jfr »Nordisk Tidskrift f. Oldkyndighed» 3 sid. 281); Batemans »Vestiges of Derbyshire» sid. 96.

med nästan rätliniga sidor och bred bas; nitarnes antal är vanligen 6—8. Dolkar med alldeles liknande klingor, men med fästen af brons, förekomma äfven i samma länder¹⁾).

Någon dolk af denna typ kan icke, så vidt vi känna, med säkerhet uppvisas från Skandinavien. En dylik dolkklinga förvaras visserligen i Kjöbenh. Museum, men man vet icke, hvar den är funnen (»Atlas f. nord. Oldkyndighed» pl. B II fig. 11 och Madsens »Afbildninger», »Suite af Dolke» fig. 15).

Såsom vi redan sid. 286 not. 4 anmärkt, har man både i Italien och Skandinavien funnit några mycket små bronsklingor af samma slag som fig. 40. De böra kanske rättast betraktas såsom klingor till symboliska svärd eller dolkar²⁾).

¹⁾ Såsom exempel på sådana dolkar, dels med, dels utan bronsfästen, kunna vi anföra: från *Södra Italien* och *Sicilien*: Lindenschmit »Heidn. Alterth.» I: 11 pl. 2 fig. 6, 8 (med bronsfästen); — *Österrike*: »Sitzungsber. d. Akad. d. Wissensch. in Wien» 49 sid. 116 (med bronsfäste; funnen vid Wien); — *Schweiz*: »Mittheilungen der antiqu. Gesellschaft in Zürich» II: 2 sid. 22 pl. 2 (dels med, dels utan bronsfästen) och IX: 2 häft. 3, pl. 5 fig. 12 (utan bronsfäste); Bonstetten »Recueil d'antiquités suisses» pl. 1 fig. 8 (med bronsfäste). De två senare äro äfven afbildade i Lindenschmits »Heidn. Alterth.» I: 11 pl. 2 fig. 2 och I: 6 pl. 2 fig. 5; — *Tyskland*: Lindenschmit »Heidn. Alterth.» I: 2 pl. 4 fig. 2—5 och I: 6 pl. 2 fig. 6 (2 med och 3 utan bronsfästen; funna under en trädstam vid Gauböckelheim i Rhen-Hessen); I: 6 pl. 2 fig. 1—3 (1 med och 2 utan bronsfästen; Thüringen och Lausitz), samt II: 11 pl. 3 fig. 5 (med bronsfäste; Meklenburg. Äfven afbildad i »Erid. Franciscum» pl. 3 fig. 1); Ring »Tombs celtiques de l'Alsace», 3:e cahier, pl. 6 fig. 1 (utan bronsfäste; Elsass); — *Frankrike*: Kemble »Horæ feræles» pl. 7 fig. 8 (med bronsfäste; Rhone-dalen. Enligt meddelande af Mr. Chantre är en annan dylik bronsdolk, äfven med bronsfäste, funnen i trakten af Lyon); Roach Smith »Collectanea Antiqua» V sid. 36 (med bronsfäste; något olik de öfriga. Förvaras i Avignons Museum); — *England*: »Horæ feræles» pl. 7 fig. 19 (utan bronsfäste); — *Skottland*: Wilson, »The Archaeology of Scotland», 1:a uppl., sid. 264 (utan bronsfäste); — *Irland*: Wilde, »Catalogue of the antiquities in the Museum of the Irish Academy», sid. 448, 464 (två dolkar utan bronsfästen).

²⁾ Hitt torde äfven böra räknas det i Ungern funna originalet till fig. 19 å pl. 7 i »Mittheilungen d. antiqu. Gesellschaft in Zürich» XIV: 6 (endast omkr. 65—70 m.m. lång; med 3 nitar).

De nu omtalade svärden och dolkarne af samma typ som fig. 40 synas hafva varit begagnade i Norden både under den äldre och den yngre bronsåldern, hvilket icke bör förefalla oväntadt, om vi besinna, att det egentligen är *fästets* utseende, som skiljer dessa vapen under de båda perioderna, men att man i allmänhet icke kan se, hvilken form det af horn, ben eller trä bestående fästet fordom haft. — Samma förhållande gäller, såsom vi redan antydt, naturligtvis äfven om svärd och dolkar med tånge (jfr sid. 193 och not 1 å sid. 329).

Att svärd och dolkar af samma slag som fig. 40 förekommit redan under den äldre bronsåldern, visas icke blott af de fall, då man jemte klingan funnit den till fästet hörande bronsknappen af den under nämnda period vanliga formen¹⁾, utan äfven deraf, att man flere gånger funnit sådana klingor tillsammans med fornsaker, som tydligen tillhöra den äldre bronsåldern²⁾. De till denna tid hörande klingorna äro i allmänhet prydda med ett par på ömse sidor om midten löpande fina och omsorgsfullt utförda linier.

Å andra sidan visa flere fynd, att dolkar = fig. 40 varit begagnade äfven under den yngre bronsåldern. Så hittades t. ex., såsom vi redan i not 2 å sid. 196 nämnt, på botten af »Angantyrns rör» vid Rovalds på Gotland en dylik bronsklinga bland brända ben. Äfven den

¹⁾ T. ex. de i noten 2 å sid. 323 omtalade fynden från Norge; det i den bekanta grafven vid Hvidegården på Sjælland funna svärdet (W. 119 och Madsen »Suite af Sværd» fig. 8); en i ekkistan uti Kongshöi, Sönderjylland, funnen dolk (Madsens »Afbildninger» fig. B); Madsens »Afbildninger», »Borum-Eshöi Fundet» fig. 14, »Suite af Dolke» fig. 1 och 5 (W. 142; hornfästena äro ännu bevarade); Kjöbenh. Museum N:o 14713 etc.; Handelmann »Ausgrabungen auf Sylt» (Kiel 1873) pl. I fig. I; det i »Sv. forns.» fig. 107 afbildade svärdet, som är funnet, tillsammans med en bronsknif = fig. 42 å sid. 332, i en grafhög vid Utterstad nära sjön Tåkern i Östergötland (se sid. 328).

²⁾ »Nordisk Tidskrift f. Oldkynd.» 3 sid. 285 och pl. 1 fig. 3; »Årböger f. nord. Oldkynd» 1871 sid. 22 fig. 17 m. fl.

fig. 165 i »Sv. forns.» afbildade dolken, hvars hornfäste ännu är i behåll, är funnen jemte brända ben i en graf vid Dömmestorp i Halland (»Hallands fornm. förenings Årsskrift» sid. 88). Och vid Finderup nära Vibörg i Danmark har man bland småsten i kanten af en grafhög funnit några lerurnor, hvilka utan tvifvel innehållit brända ben, samt en dolkklinga lik fig. 40 och en syl, båda af brons (Kjöbenh. Museum 16789).

47. Askers socken, Odins-backen.

(Askers härad.)

Hemmansegaren Per Ersson i Valsta fann den 8 Nov. 1871 en *spjutspets* af *brons* å den s. k. Odins-backen, »på samma ställe» der hemmansegaren Erik Ersson i Hummelsta funnit den under föreg. Nr omtalade bronsdolken. Enligt meddelande af Hr Friherre Djurklou äro, såsom vi redan sid. 321 nämnt, både dolken och spjutspetsen funna i stenrösen, »hvilka småningom genom mossbildningar fått ett slags mullbetäckning».

Spjutspetsen, som är afbildad fig. 41 i hälften af verkliga storleken, saknar alla sirater och har icke något nithål i holkens. Längd 105 m.m.; bredd 34 m.m.; holkens inre diameter vid mynningen 22 m.m. Ergen har ungefär samma färg som å den under föreg. fynd beskrifna dolken.

Förvaras i Statens Historiska Museum (N:o 4657).

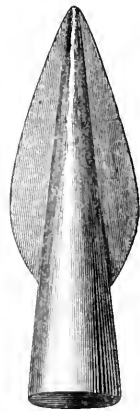

Fig. 41. Spjutspets af brons, f. på »Odins-backen», Nerike. 1 2.

48. Askers socken, Valsta.

(Askers härad.)

Enligt Doktor Hofbergs »Nerikes gamla minnen» (sid. 68) har man å Valsta egor, men troligen icke på samma ställe, funnit:

Dels *a*) en större spiralvriden *halsring* af brons, som nu gått förlorad. Enligt benäget meddelande af Hr Friherre N. G. Djurklou lär ringen hafva blifvit, »för 50 år sedan, anträffad uti ett stenröse tillsammans med några bronsnålar och andra småsaker, möjligen bitar af ett i flere delar brutet svärd».

Dels *b*) en *bronsknif* med kort handtag i form af ett hästhufvud, afbildad i »Nerikes gamla minnen» sid. 73 fig. c (naturlig storlek), och lik fig. 42 här nedan. Bladet, nu afbrutet, är eneggadt, jembredt, 11 å 12 m.m. bredt och prydt med zigzagsirater. Knifven, som nu förvaras i Örebro Museum, lär enligt meddelande af Friherre Djurklou äfven vara funnen i ett stenröse.

Bronsknifvar af denna form torde endast tillhöra den äldsta (och mellersta) delen af bronsåldern. Detta visas bland annat af det i första delen af denna tidskrift (sid. 230 o. följ.) beskrifna fyndet från Bäckaryd i Summerbo härad, Småland. Man påträffade der i en stor stenkista, jemte flere obrända människoskelett, en dylik bronsknif (afbildad å anf. st. sid. 234), ett kort bronssvärd med smal tange och firsidig fästeknapp (afbildadt fig. 108 i »Sv. forns.»), några flintsaker m. m. (St. M. 3065 och 3319).

En annan bronsknif af samma slag hittades år 1869 — jemte ett bronssvärd med vacker fästeknapp, afbildadt fig. 107 *a* och *b* i »Sv. forns.» — i en grafhög å Utterstads egor i Appuna socken, nära sjön Tåkern, i Öster-

götland. I samma hög fanns en stor stenkista, innehållande flere menniskoskelett och en spjutspets m. m. af flinta (St. M. 4240 och 4404).

Under odling å Nedre Bejby egor i Gerdslösa socken på Öland hittades år 1871 den fig. 42 här nedan i naturlig storlek afbildade bronsknif, hvilken — jemte ett svärd med smal, fyrkantig tånge¹⁾ och en knif = fig. 113 i »Sv. forns.», båda af brons — låg »1½ fot djupt i jorden bredvid benen efter en groflemmad, större person, som legat på högra sidan med (högra) armen sträckt öfver bröstet åt venstra axeln; venstra armen kunde ej finnas». Någon stenkista omtalas icke (St. M. 4543).

En på Gotland funnen bronsknif af samma slag som fig. 42 (ehuru skaftet och hufvudet äro smalare) förvaras i Kapten S. Ulfsparres samling i Stockholm.

Äfven i Halland är en bronsknif af nu i fråga varande form funnen, nämligen vid Skogstorp i Stafsinge socken²⁾, der han hittades i ett stenkummel tillsammans med en annan knif (= fig. 114 i »Sv. forns.»), ett kort svärd med vacker fästeknapp (= fig. 107 i »Sv. forns.») och ett spänne af samma form som fig. 120 i »Sv. forns.», allt af brons (St. M. 1292).

Slutligen har man i Skåne funnit åtminstone 7 bronsknifvar med handtag slutande i ett »hästhufvud»³⁾.

¹⁾ Svärd och dolkar med sådan tånge synas hafva begagnats både under den äldre och den yngre bronsåldern; se W. 118, 139 samt fig. 108 och 153 i »Sv. forns.» — Jfr sid. 326 här ofvan.

²⁾ »Hallands fornminnesförenings Årsskrift» sid. 65.

³⁾ Tre tillhöra St. M., nämligen: 1) En »funnen i en ättebacke vid Åhus» (år 1741). — 2) En funnen vid Gislöf (N:o 2791:331). — 3) En med smalt skaft och smalt hufvud, funnen år 1869 — jemte bladet till en annan bronsknif och en bit slagg, samt 2 skelett — uti den sid. 36 i första häftet af denna del beskrifna stenkistan, i en grafhög vid Fjelkestad i Villands härad (N:o 4123).

Tre förvaras i Lunds Museum (en af dem, N:o 3434, är afbildad fig. 39 i Prof. Nilssons »Brons-äld.»; fyndorten okänd; hufvudet mindre tydligt än å vår fig. 42); samt en i Gyllenstjärnska samlingen på Krappe-rup. Den sist nämnda, som är hel men saknar sirater, hittades »år 1856

Man känner således f. n. från Sverige 13 bronsknifvar af samma form som fig. 42.

Dessutom förvaras i Statens Historiska Museum 2 i Skåne funna bronsknifvar, närmast lika fig. 7 i Madsens »Afbildningar», »Fyndet vid Nyrup». De äro således af en form, som kan sägas stå inellan fig. 42 och de under den yngre bronsåldern vanliga knifvarne med ett smalt, tillbakaböjdt och i spiral hoprulladt skaft (fig. 45—47 här nedan). Den ena (N:o 2548) är funnen vid Löderup i Ingelstads härad; den andra (N:o 3328) är — jemte en knif närmast lik fig. 47, men utan sirater, en pincett, en syl (afbildad fig. 204 i »Sv. forns.») och en »pilspets» = fig. 171 i »Sv. forns.» — funnen i en af »Kumlehögarne» i Nöbbelöfs socken af Ljunits härad.

Från Norge känner man två bronsknifvar af samma slag som vår fig. 42¹⁾. Den ena hittades ensam under plöjning vid Nedre Hov i Hadeland²⁾. Den andra är funnen i en grafhög vid Solegård, i Stavangers amt, tillsammans med två dolkar = fig. 40 å sid. 321, en knapp med concentriska ringsirater, troligen hörande till den ena dolkens fäste, och ett spänne = fig. 120 i »Sv. forns.», allt af brons (»Urda» II sid. 402, pl. 14 och 15, samt III sid. 90. — Jfr not 2 sid. 323 här ofvan).

I Danmark äro bronsknifvar af detta slag (= fig. 42) ganska allmänna. På Museet i Köbenhavn förvaras

i en ättehög vid Vennehög jemte en dolk, en nål och en söndrig fibula.

¹⁾ Derjemte har man i Norge, liksom i Meklenburg, funnit ett slags simpla knifvar af *jern*, hvilkas handtag något påminna om det å vår fig. 42. »Urda» II sid. 397 och pl. 14 fig. 11 (funnen i en sten-satt grafkammare uti en grafhög inom Augvaldsnes prestegjæld) och »Friderico-Franciscum» pl. 18 fig. 17. — Dessa knifvar torde dock, såsom redan Christie anmärkt å anf. st. i »Urda», kanske snarare böra sättas i förbindelse med bronsknifvarne = fig. 184 i »Sv. forns.»; hvilket äfven passar med afseende på tiden. Jfr »Friderico-Franciscum» pl. 18 fig. 10, och Gozzadini »La Néropole de Villanova» sid. 59.

²⁾ »Årsberetning för 1868 af Föreningen til Norske Fortidsmindesmerkers Bevaring» sid. 106 och pl. 3 fig. 9.

mer än 40 sådana¹⁾); några af dem äro afbildade i Madsens ofta anförda arbete, »Suite af Knive» fig. 24, samt i Worsaae's »Nord. Oldsager» fig. 164. Originalen, till sist nämnda figur, hvilket var inlindadt i läder, är funnet i en stor stenkista uti en grafhög vid Hvidegård, på Sjælland, tillsammans med brända ben, ett bronssvärd med läderslida (W. 119), en i ett tarmstycke insydd spjutspets af flinta m. m. (»Annaler f. nord. Oldkyndighed» 1848 sid. 336).

Utom Skandinavien torde dylika bronsknifvar endast vara funna i Meklenburg²⁾.

Såsom vi redan antydtt, tro vi, att den under bronsålderns sista del vanliga formen för knifvar (fig. 45—47 här nedan) endast är en under seklernas lopp uppkommen förändring af den äldre bronsålderns knifvar med skaft liknande ett »hästhufvud». Vi hafva tänkt, att denna öfvergång kunde betecknas hufvudsakligen genom följande former:

1) Vår fig. 42, å hvilken både ögonen och öronen äro betecknade på djuret. — Originalen är funnet på Öland, se sid. 329.

2) Fig. 43, der hufvudet, som har ungefär samma ställning som å fig. 42, är mycket smalare och väl har ögon, men icke öron, hvarigenom det något liknar ett fogelhufvud. De fina zigzaglinierna utmed ryggen antyda ännu en tidig period. — Knifven är funnen i en hög vid Thune i Kjöbenhavns amt, Sjælland. I högen funnos flere urnor med mindre bronsaker. (Kjöbenh. Museum 4202. Madsens »Afbildninger», »Suite af Knive» fig. 25.)

Den fig. 7 i Madsens »Afbildninger», »Nyrup-fundet» återgifna knifven är mycket sämre arbetad och saknar

¹⁾ Enligt benäget meddelande af Hr Justitsråd Strunk.

²⁾ »Friderico-Franciscum» pl. 18 fig. 2 (ganska simpel).

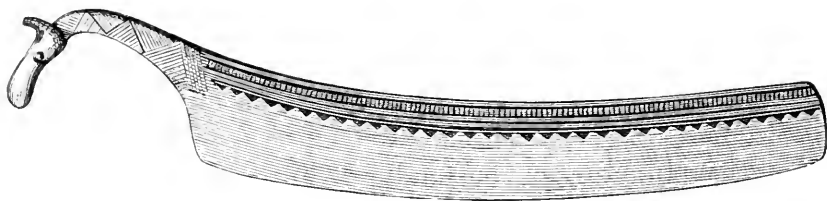

Fig. 42. Bronsknif med skaft af brons i form af ett "hästufvud", f. vid Bejby, Öland. 1/1.

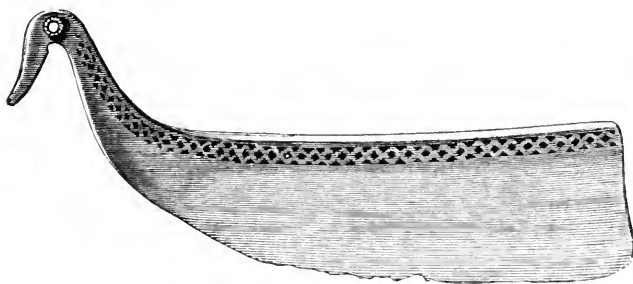

Fig. 43. Bronsknif, funnen vid Thune, Sjælland. 1/1.

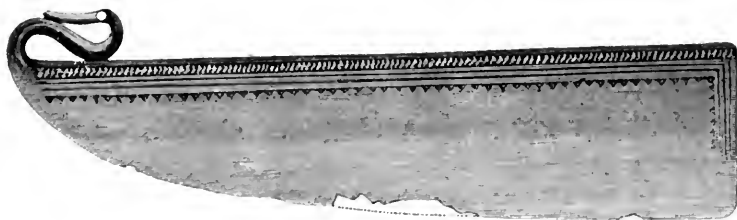

Fig. 44. Bronsknif, funnen i Skåne. 1/1.

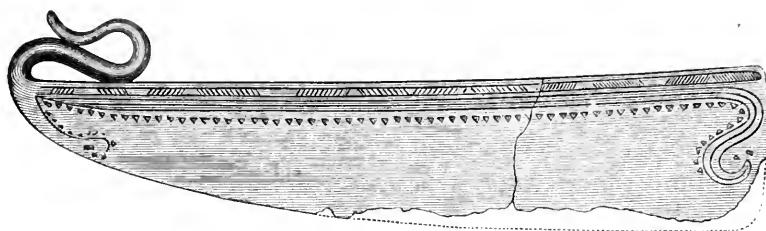

Fig. 45. Bronsknif, funnen vid Dömmestorp, Halland. 1 1.

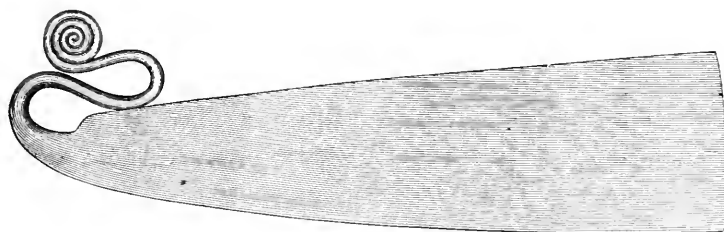

Fig. 46. Bronsknif, funnen i Skåne. 1 1.

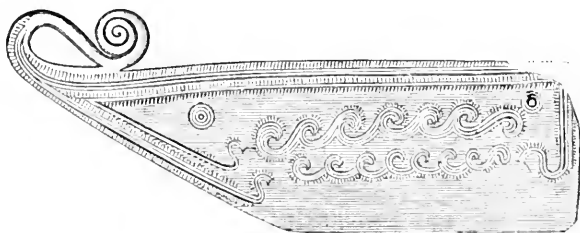

Fig. 47. Bronsknif, funnen vid Kabasa, Skåne. 1 1.

alldeles sirater. Hufvudets form är genom jämförelse med fig. 42 igenkänlig, och den flik, som skulle beteckna öronen, mycket stor, men några ögon finnas icke. — Knifven låg i en vid Nyrup på Sjælland funnen lerurna, jemte en annan knif, 2 »symboliska svärd» och 3 dubbelknappar, allt af brons, samt brända ben¹⁾.

3) Fig. 44, som egentligen icke skiljer sig från fig. 43 genom något annat, än att halsen är smalare och tillbakaböjd; hvad som synes mig förtjena synnerlig uppmärksamhet är nämligen, att *ögonen* fortfarande äro antydda genom en liten rund upphöjning å hvardera sidan. Zigzag-siraterna, hvilka finnas å N:o 2 förekomma icke på denna, hvars ornamentering i stället nästan alldeles liknar den å N:o 1. Originalen är funnet i Skåne, men fyndorten är icke närmare känd (Lunds M. 2870²⁾).

4) Fig. 45, hvilken mycket liknar N:o 3; ögonen äro svagt antydda, och skaftet har derigenom nästan helt och hållet förlorat den karakter af ett djurshufvud med hals, som man kunnat spåra hos de föregående. Det bör anmärkas, att skaft-tenens spets icke är afbruten. Siraterna utmed ryggen likna dem å N:o 3, men vid bladets främre kant ser man en början till de för bronsålderns sista del egendomliga »böljeformigt» böjda, inristade linierna. — Originalen till fig. 45 är funnet i en af grafhögarna vid Dömmestorp i Hasslöfs sn, Halland. Knifven låg i en hopfallen stenkista (?), jemte en pincett och en syl af brons, några trädar af väfdt ylletyg samt brända ben (St. M. 4168).

5) Fig. 46, hvars smala tånge är betydligt längre än den å N:o 4 och framtill hoprullad i spiral. Sadane i tätta, plana spiraler lagda trädar eller tenar förekomma mycket ofta äfven på andra arbeten från den yngre

¹⁾ Om liknande knifvar från Sverige se sid. 330.

²⁾ I St. M. förvaras två dylika knifvar, äfven från Skåne; den ena, som har N:o 3061, är funnen vid Borreby; den andras nummer är okänd.

bronsåldern¹⁾, under hvilken tid de från periodens början väl kända *inristade*, eller oftare med en stämpel *inslagna*, spiralsiraterna icke längre förekomma. — Originalet till fig. 46 är funnet i Skåne, men närmare uppgifter om fyndomständigheterna saknas (St. M.).

6) Fig. 47. Å bladet ser man de för bronsålderns slut egendomliga, inristade prydnaderna fullt utvecklade. — Knifven är funnen vid Kabusa i Köpinge s:n, nära Ystad, Skåne (St. M. 2791:176).

Hvad bladets form å de nu omtalade knifvarne beträffar, finna vi redan å fig. 42, och ännu mera å fig. 43, den trubbighet, eller snarare den nästan räta vinkel mellan ryggen och framkanten, som är utmärkande för hela denna grupp. Å först nämnda knif, liksom å flere dylika, är visserligen ryggen något litet böjd; men fig. 24 i Madsens »Suite af Knive» gifver oss exempel på ett blad af alldeles samma form som å vår fig. 43 och alla följande, ehuru skaftet är en lika tydlig afbildning af ett hästhufvud som fig. 42, och fastän zigzag-siraterna å bladet utvisa arbetets ålder.

Sådana bronsknifvar som fig. 44—47 hafva ofta blifvit kallade »rakknifvar», emedan de till formen ganska mycket likna de rakknifvar, som i senare tider begagnats. Det finnes verkligen också ett eller par fynd, som synas antyda, att bronsknifvar af dylik form under bronsaldern användts till rakning. Så stod t. ex. i den bekanta ekkistan i »Treenhöj», nära Ribe, vid fötterna af det (fullt paklädda) manliga liket en större ask af bark, som innehöll en mindre dylik ask, i hvilken lågo en yllemössa, en hornkam (= fig. 124 i »Sv. forns.») och en bronsknif med tunt, bredt, trubbigt blad, som mycket

¹⁾ Vi behöfva endast påminna om de många halsringarne af samma slag som fig. 30 å sid. 283, om guldbanden = fig. 239 och guld-armringarne = fig. 240 i »Sv. forns.», om svärdens = fig. 9 å sid. 205, om knifvarne = fig. 187, 188 i »Sv. forns.» m. m.

liknar fig. 42—46, ehuru den smala skaft-tenen är hoprullad på ett annat sätt än den å sist nämnda figur.

Imellertid synes det vara sannolikt, att bronsknifvarne af samma slag som fig. 44—47 i allmänhet blifvit använda till andra ändamål än våra rakknifvar; någre fornforskare¹⁾ anse dem — och det såsom mig synes med skäl — hafva varit begagnade till att skära läder eller dylikt. Sådane knifvar hittas nämligen ofta i grafvarne tillsammans med sylar och »pincetter» (= fig. 200 i »Sv. forns.»), hvilka, såsom vi i det följande skola visa, troligen användes, då man sydde i läder (se fynd N:o 61).

Bronsknifvar af detta slag (= fig. 44—47) äro mycket allmänna i Skandinavien. Från Sverige känna vi redan åtminstone 67, af hvilka 17 äro funna i Halland²⁾, 1 i Blekinge³⁾, 2 på Öland⁴⁾, 8 på Gotland⁵⁾ och

¹⁾ T. ex. Herbst i Brents »Account of researches in the saxon cemetery at Sarr» sid. 41, not (»Archæologia Cantiana», vol. 7).

²⁾ Åtta förvaras i Statens Hist. Museum, näml. a) 1 funnen, jemte 2 simpla knifvar och 1 pincett m. m. af brons, bland brända ben i en lerurna uti en grafhög vid Höstena i Ljungby s:n (N:o 2471; »Hallands fornm. fören:s Arsskrift» sid. 67, 68); — och b) 7 funna, jemte andra bronsaker, bland brända ben i åtta högar å Dömmestorps egor i Hasslöfs s:n (N:ris 3987, 4168 och 4169; anf. arb. s. 79, 81, 83, 94, 97, 103 och 117, samt pl. 3 f. 2 och 3). En af dem är original till vår f. 45.

En tillhör Kammarjunkaren Gyllenskölds samling å Vallen (anf. arb. sid. 127). — En finnes i Hr Alfred Bexells samling på Fjellidalen (sid. 157). — Sex i Doktor Ehrengrenats samling i Falkenberg (sid. 162, 165, 192 och 193. Två af dem äro funna i en grafhög vid Stenastorp i Vinbergs s:n, jemte ett simpelt knifblad, 1 pincett och 1 smal såg, allt af brons, liggande uti eller bredvid 9 lerurnor, som utan tvifvel innehöllo brända ben). — En tillhör Professor Nilssons nya samling.

³⁾ St. M. 1452:32, spiralen afbruten af hittaren; funnen år 1825 i en med brända ben fylld lerurna uti ett stenröse vid Silltorp i Lösens s:n; jfr Worsaae's »Blekingske Mindesmærker fra Hedenold» sid. 8.

⁴⁾ St. M. 1304:1846.1 och 2076. Den förra hittades år 1845 under grushemtning i en backe vid Näsby i As s:n. Knifven låg på bottnen af en med brända ben fylld större urna af grof lera, som stod mellan två stenar. — Den senare, som förut tillhört Fabrikör Storeks samling, är troligen funnen på Öland (eller i östra delen af Småland).

⁵⁾ Tre i St. M., N:ris 2942, 4583 och 4737. Den först nämnda är, jemte ett annat knifblad m. m., funnen vid Stora Bläsungs i Veskinde s:n. Den andra (N:o 4583) hittades år 1871 — jemte en vacker spjut-

åtminstone 39 i Skåne¹⁾. — Det förtjenar särskildt anmärkas, att hittills icke några sådana knifvar blifvit

spets, ett hängsmycke af 3 runda skifvor (afbildadt f. 226 i »Sv. forns.»), en stångknapp (— f. 225 i »Sv. forns.»), en syl och några små slutna ringar, af hvilka två hänga i hvarandra, allt af brons — under en större sten i en åker vid Ekes i Bro s:n, »utan märken efter ben eller annat». Den tredje (N:o 4737) är funnen år 1872 — jemte ett smalt knifblad och en pincett, båda af brons — uti ett stort lerkärl vid Lilla Sojvide i Sjonbems s:n; lerkärlet, som utan tvifvel äfven innehöll brända ben, var tätt omslutet af en, »jemt med jordytan» befintlig, fyrsidig stenkista, bildad af små stenhällar »på sidorna, öfver och under».

En förvaras i Kapten S. Ullsparres samling i Stockholm, och fyra tillhöra den betydande samling af gotländska fornsaker, som f. d. Antiquitets-Intendenten P. A. Säve skänkt till Visby Museum. En af dessa knifvar har (nu) icke något i spiral lagdt handtag, men är för öfrigt alldeles af den i fråga varande formen.

¹⁾ Fjorton förvaras i St. M., nämligen: 1) N:o 1518. — 2) 2109 (handtaget tillbakaböjdt, likt ett hufvud med hals). — 3) 2548. — 4) 2549. — 5) 2791:176, originalet till fig. 47 här ofvan, funnen vid Kabusa i Köpinge s:n, nära Ystad. — 6—8) 3061; tre knifvar, funna vid Borreby nära Lund (en af dem = fig. 44). — 9) 3220; åtminstone en sådan knif. Denne och några andra bronssaker lägo i sju med brända ben fyllda lerurnor, som stodo $1\frac{1}{2}$ å 2 fot djupt i släta marken vid Lilla Köpinge i Köpinge s:n, nära Ystad. »Hvarje kruka var omgifven af 3 eller 4 på kant stående flata stenar, med en dylik lagd deröfver som lock». — 10) 3328, hörande till det sid. 330 omtalade fyndet i Nöbbelöfs s:n. — 11) 3765. — 12) 4125; bit af bladet troligen till en dylik knif, funnen, jemte en bronspincett och brända ben, uti ett lerkärl i en grafhög vid Österslöt i Villands härad. — 13—14) Inventarie-numrorna okända; en af dem = fig. 44.

Nio förvaras i Lunds Museum. Å en af dem, hvilken tillhör Prof. Nilssons f. d. samling, är skaftet omlindadt med ett smalt *guldband* i sex hvarf (N:o 3432). En annan (N:o 3431) är originalet till fig. 38 å pl. 3 i Prof. Nilssons »Bronsåldern»; siraternas likna närmast dem å vår fig. 44. En tredje (N:o 2870) är originalet till vår fig. 44. N:o 2746 är funnen i en lerkruka, som dessutom innehöll brända ben, en bronspincett och en genomborrad stentrissa (sländtrissa?). Äfven N:o 2863 är funnen jemte brända ben och en bronspincett i en lerkruka; denna anträffades i en hög vid Fjelkinge i Villands härad.

En förvaras i Landskrona Elem.-läroverks samling (spiralen borta; ett litet rundt hål nära skaftet); två i Ystads M.; en i Ingeniör Brorströms samling i Borreby; en i Hofverbergska samlingen i Barsebäck; samt sju i Ölverjägmästaren Sjöcronas samling i Helsingborg. Tre tillhörde Handlanden Sjöbergs samling i Malmö, som nu är såld till Danmark. I Grefve De la Gardies samling på Hamiltonhouse, vid Helsingborg, förvaras en pincett och en dubbelknapp af brons, som äro funna jemte en »rakknif» af brons och en flintknif i en grafhög vid Maltesholm.

funna i mellersta Sverige, ehuru de tillhöra slutet af bronsåldern, från hvilken tid så många andra minnen blifvit anträffade der¹⁾.

Från Norge känner man för närvarande endast en bronsknif af nu i fråga varande form, hvilken är afbildad i Årsberättelsen för 1869 af »Foreningen til norske Fortidsmindesmerkers Bevaring», pl. 1 fig. 3 (jfr sid. 91). Bladet är alldeles slätt och utan sirater; skaftet är hopfulladt i spiral. Knifven, som nu förvaras i Christiania Museum (N:o 5007), är funnen i en grafhög å Vestre Hemstads egor i Stange prestegjæld, Hedemarken. I samma hög har man, ehuru på olika ställen, funnit en tunn armring m. m. af guld, från bronsåldern (anf. arb. pl. 1 fig. 1), en fibula af silfver från den äldre jernåldern (pl. 1 fig. 4), m. fl. fornsaker. Silfverfibulan låg nära högens centrum, under det att guldsakerna hittades vid dess kant.

I Danmark äro knifvar af samma slag som fig. 44—47 i hög grad allmänna. Museet i Köpenhamn eger, enligt ett meddelande af Hr Justitsråd Strunk, mer än 350 stycken. Några af dem äro afbildade i Worsaae's »Nordiske Oldsager» fig. 171—175; i Madsens anf. arb., »Treenhöi-Fundet» f. 11 (se s. 335), »Jordhöi-Fundet» f. 6 och 7, »Voldtofte-Fundet» f. 6, »Sundby-Fundet» f. 1 (rikt ornerad), »Fjellerup-Fundet» f. 16, »Suite af Knive» fig. 5 (spetsigt blad), 14—22 (å flere af dem äro fartyg afbildade), »Suite af Leerkar» fig. 4; i »Årbøger for nord. Oldkyndighed» 1868 sid. 117, 1871 sid. 6 fig. 2 och 3. De flesta af dessa äro funna i grafvar jemte brända

¹⁾ I St. M. (N:o 4840) förvaras dock en i Vestergötland, i en grafhög vid Friggeråker nära Falköping, funnen bronsknif, hvars blad är alldeles likt fig. 44—47, men hvars skaft, som till en del är albrutet, troligen hvarken varit lagdt i spiral eller liknat fig. 44—45. Denna knif, som är afbildad i Werners »Antiqvariska berättelser» 1 häft., pl. 3 fig. 1 (jfr sid. 14), tillhörde Hr Werners värderika samling af fornsaker från Vester-götland, hvilken år 1872 inköptes för Statens Hist. Museum.

ben. Vanligen hittas de, såsom vi redan nämnt, tillsammans med en pineett, en syl, en dubbelknapp eller andra i fynden från den yngre bronsåldern allmänt förekommande fornsaker.

Utom Skandinavien äro dylika knifvar funna endast i Meklenburg, Holstein och Hannover (Öst-Friesland). Äfven många af dessa äro prydda på samma sätt som flere af de skandinaviska, t. ex. som vår fig. 47¹⁾.

Att de bronsknifvar, med hvilka vi nu senast sysselsatt oss, äro förfärdigade i Norden framgår redan deraf, att de

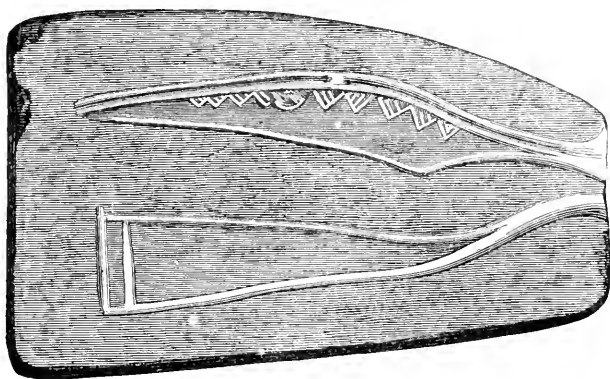

Fig. 48. Form af sten för gjutning af två bronsknifvar, f. i Skåne. 1 2.

i så stort antal finnas här, under det de icke förekomma i andra delar af Europa. Man har imellertid äfven direkta bevis därför i några intressanta fynd af *gjutformar* för dylika knifvar, som under de sista åren blifvit gjorda.

En sådan gjutform af sten, troligen funnen i trakten af Kristianstad, förvaras i Kristianstads Elementarläroverks samling. Dess ena sida, afbildad fig. 48 här ofvan (och

¹⁾ Friderico-Franciscum pl. 18 fig. 5—7, 11, 12, 15; Lindenschmit »Heidn. Alterth.» II: 3 pl. 3 fig. 7—10, 13 och 14; v. Estorff »Heidn. Alterth.» pl. 7 fig. 20, 21; Kemble »Hore ferales» pl. 10 fig. 8—10 och sid. 228 fig. 6. Den sist nämnda, å hvilken ett fartyg tydligen är framställt, är äfven afbildad i Engelhardts »Nydum Mosefund» sid. 15 och i »Ny Illustrerad Tidning» 1872 sid. 394.

fig. 210 i »Sv. forns.»), är afsedd för gjutning af en knif lik fig. 44—47 och en knif af annan typ. Skaft-tenen å den förre är lång och rak; den skulle utan tvifvel böjas, sedan gjutningen var fullbordad. Formens andra sida är afsedd för fyra sågblad (= fig. 182 i »Sv. forns.»).

En dylik gjutform, äfven af sten, är funnen vid Ellinge på Fyen och afbildad i (dansk) »Antiqvarisk Tidskrift» 1858—1860 sid. 279. Dess ena sida är afsedd för gjutning af en knif lik fig. 44—47 och en knif af annan form (närmast lik den öfre knifven å fig. 48); å den andra sidan kunde tre sågblad gjutas. Denna form förvaras nu i Kjöbenh. Museum, N:o 25831 (jfr »Årböger för nord. Oldkynd.» 1868 sid. 129).

49. Askers socken, Bysta.

(Askers härad.)

På en under Bysta lydande holme i sjön Sottern har man funnit:

Fig. 49. Hålcelt af brons, f. vid Bysta, Nerike. 1 2.

En *hålcelt* af brons, afbildad här bredvid fig. 49 i hälften af verkliga storleken, med en ögla nära midten, som är prydd med fyra upphöjda, tvärgående ränder; på hvardera breddsidan skäras dessa ränder af en dylik långsgående rand. Skaft-hålet rundt, af 24—26 m.m. diameter invändigt. Längd 113 m.m. Bredd vid den utsvängda eggen 53 m.m.

Denna celt skänktes år 1855 af Grefve Aug. Anckarsvärd till Statens Historiska Museum, i hvars inventarium den har N:o 2124.

Det synes förtjena uppmärksamhet, att flere hålcelter af brons, prydda med upphöjda ränder på alldeles samma sätt som fig. 49, äro funna i

Svealand. Såsom vi af det föregående hafva sett, äro 2 kända från Uppland (fynd N:ris 13, 16; se fig. 11), 1 från Vestmanland (fynd N:o 28), 2 från Södermanland (fynd N:ris 31 och 39) och 1 från Nerike (fynd N:o 49). I andra delar af Sverige torde dylika celter derimot vara mycket sällsynta. Utom de nu anförda eger Statens Historiska Museum endast två hälcelter alldeles lika fig. 11 och 49. Den ena (N:o 2898) tillhörde Axel Em. Holmbergs senare samling, hvilken efter hans död skänktes till museet, men man vet icke, hvar denna celt är funnen; det är imellertid *möjligt*, att äfven denna är från någon af Mälareprovinserna, emedan Holmberg under de senare åren af sin lefnad var bosatt i Stockholm. Den andra (N:o 3937) är aflemnad från Kongl. Lifruskammaren och saknar likaledes hvarje uppgift om fyndort.

Från Norge torde endast en dylik hälcelt vara känd. Den är lik fig. 49, men har (nu) endast 3 tvärränder. Vid öglan och den nedersta af ränderna är han i forntiden afhuggen; endast öfre delen finnes kvar, och äfven denna är mycket skadad. Han hittades för 8—9 år sedan vid Vemestad i Lyngdal prestegjæld, Listers och Mandals amt; han skall vara funnen »i en rund hög, tillsammans med ett sabelhandtag af metall och en lerurna med brända ben»¹⁾.

I Kjöbenhavns Museum förvaras endast 9 bronscelter af denna typ. Dessa äro alldeles lika fig. 11 och 49, men hafva, liksom några af de svenska²⁾, *fem* tvärränder. *Alla* dessa 9 celter äro funna i Balsmyr på Bornholm³⁾; tva af dem äro mycket skadade af eld.

¹⁾ Christiania Museum 5769. »Årsberetning för 1871 af Foreningen til norske Fortidsmindesmerkers Bevaring» sid. 96.

²⁾ St. M. 2417 (fynd N:o 39), 3937, den som tillhör Major Hafström (fynd N:o 28) och den som förvaras i Strengnäs Museum (fynd N:o 31).

³⁾ Se om detta märkliga fynd »Årb. f. nord. Oldkynd» 1868 sid. 134.

Dessutom har man i Sverige och Danmark funnit ett par hålcelter af brons, som något likna fig. 11 och 49. men som hafva *tre långsgående* ränder och endast en tvärrand (St. M. 2109, troligen funnen i Skåne; Kjöb. M. 26016, funnen på Sjælland).

Både inom och utom Skandinavien har man visserligen äfven funnit andra hålcelter af brons prydda med upphöjda ränder (t. ex. fig. 13 å sid. 235), men dessa ränder äro då icke ställda på samma sätt som å fig. 11 och 49.

50. Skyllersta socken, Kärr.

(Skyllersta härad.)

På Kärrs egor hittades, omkring år 1850, »å två fots djup i en mosse»:

En *skaftcelt* af *brons*, afbildad i $\frac{1}{3}$ af verkliga storleken fig. 32 å pl. 3 i Prof. Nilssons »Bronsåldern». Han har varit af alldeles samma form som fig. 38 å sid. 310 här ofvan, men har, troligen genom flitigt begagnande och upprepade slipningar, blifvit betydligt förkortad. Längd nu 107 m.m.; bredd vid eggen 37 m.m.

Han förvaras i Statens Historiska Museum (N:o 1658).

Om skaftcelter af denna typ se sid. 310 följ.

51. Skyllersta socken.

(Skyllersta härad.)

Inom denna socken lär vara funnet ett i H. M. Konung Carl XV:s vapensamling förvaradt *bronssvärd*. Närmare uppgifter om fyndomständigheterna saknas. Se den tryckta beskrifningen på samlingen sid. 30 N:o 24.

Svärdet är afbildadt här bredvid fig. 50 i $\frac{1}{4}$ af verkliga storleken (se äfven Prof. Nilssons »Bronsåldern» sid. 50 och Hofbergs »Nerikes gamla minnen» sid. 73). Klingan, bredast nedanför midten, är icke prydd med långsgående streck eller andra sirater, men har en uppstående kant längs midten af hvardera sidan; denna kant är upptill bred och tjock, men blir ungefär vid midten smal och låg. Fästet är helt och hållet af brons, utan några ornamenter. Det slutar upptill, såsom genomskärningen bredvid figuren närmare visar, i en rund, djup, slät skål, med en uppstående tapp i midten (vid hvars kant icke något hål finnes). Kafflen är kullrigt tvåsidig, slät. Svärdets hela längd, från spetsen till ändan af fästet, är 61.2 ctm; kafflens längd nära 7 ctm; klingans största bredd 5.3 ctm. Den skålformiga knappen på fästet har öfverst en diameter af 6.5 ctm. — Hela svärdet är betäckt med en mörk, grönbrun erg.

Det skulle hafva varit af stort intresse att mera bestämdt veta, hvar och hur detta svärd blifvit funnet, emedan det tillhör en typ, som är i hög grad sällsynt i Skandinavien. Man vet icke ens, om något annat dylikt svärd är funnet i Sverige. I Statens Historiska

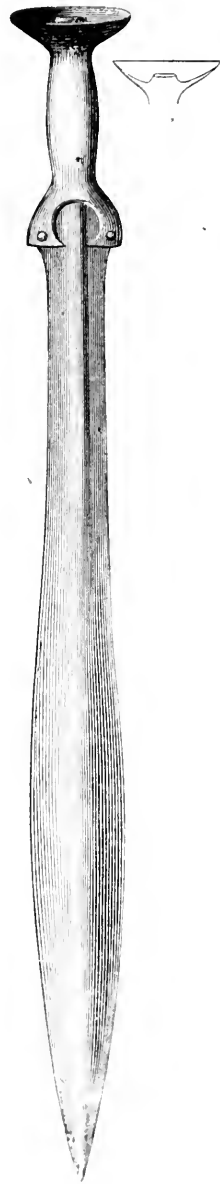

Fig. 50. Bronssvärd med fäste af brons, f. i Skyllersta socken, Nerike. 14.

Museum förvaras visserligen två bronssvärd af samma form som fig. 50 (eller snarare lika fig. 54), af hvilka det ena (N:o 1436:215) förut förvarats i Arsenalen och det andra (N:o 3937) blifvit aflemnadt från Kongl. Lif-

Fig. 51. Bronssvärd med åttkantigt fäste af brons (oval, plan, icke genomborrad knapp), vid Fuglesät på Själland.
1 2.

Fig. 52. Bronssvärd med åttkantigt fäste af brons (oval, plan, icke genomborrad knapp), f. vid Neumarkt, i närheten af Salzburg. 1 2.

rustkammaren; men man vet *intet* om deras fyndorter. Den uppstaende tappnen i den runda, djupt skålförmiga knappens midt är på båda svärdnen vidare upptill, såsom a fig. 54, och vid tappens bas finnes ett fyrkantigt hål, liksom a sist nämnda figur. Både skålen och kaffen

äro prydda med parallela streck och små halfeirklar. Svärden äro så lika hvarandra, att man kunde frestas antaga det förra, som saknar erg, för en modern kopia af det från Lifruskammaren aflemnade, hvilket är öfver-

Fig. 53. Bronssvärd med fäste af brons (rund, plan, genomborrad knapp), f. nära Gross-Wardein i östra Ungern. 1 2.

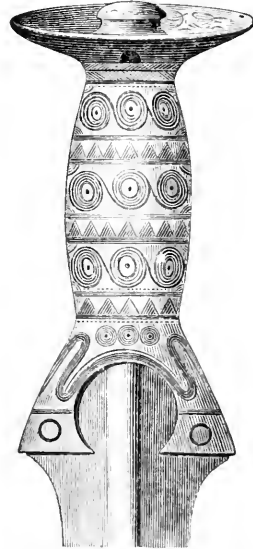

Fig. 54. Bronssvärd med fäste af brons (rund, skållformad, genomborrad knapp), f. vid Kormocz i nordv. Ungern. 1 2.

draget med grön erg. En närmare jämförelse visar dock, att båda äro original.

Hvarken i Norge eller i Danmark lærer något dylikt svärd vara funnet.

Men i en mosse vid Brüel i Meklenburg har man

funnit ett bronssvärd af samma form som fig. 50. Öfre sidan af fästets stora, runda, skålformiga knapp är be- täckt med fina ornament af alldeles samma slag som å fig. 54 å föreg. sida. Äfven å fästets sidor lära sirater hafva funnits, men de äro nu bortnötta. Svärdet, som förvaras i det rika Museet i Schwerin, är afbildadt i Lindenschmits »Heidn. Alterth.» I: 7 pl. 2 fig. 4.

Nämnda museum eger äfven ett annat dylikt bronssvärd, funnet i Meklenburg, som är afbildadt i »Frid. Franciscum» pl. 14 fig. 3 och i Lindenschmits »Heidn. Alterth.» I: 7 pl. 2 fig. 1; den runda skålen är sammantryckt. Fästet har varit prydt med sirater, som nu till större delen äro utnötta.

Museet i Berlin och Antik-kabinettet i Dresden ega hvardtera ett vackert bronssvärd af samma form som fig. 50, med en stor, rund, skålformig knapp. Olyckligtvis vet man dock icke, hvar eller under hvilka omständigheter dessa båda svärd äro anträffade¹⁾. De äro bada prydda med concentriska kretsar och halfkretsar; kafflen har å det senare svärdet tre upphöjda band sasom på fig. 53.

I Mähren har man funnit ett bronssvärd med skålformig, genomborrad knapp, i hvars midt en sådan tapp stiger upp som å fig. 54, men skålen är mycket mindre än å originalet till denna figur, och fästets sidor prydas endast af inristade parallela linier och tre svagt upphöjda band, sasom å fig. 53 (Museet i Brünn).

Ungern synes vara egentliga hemlandet för svärd af samma typ som fig. 50. Museet i Pesth egde år 1871 icke mindre än 11 bronssvärd med en stor, rund, skålformig knapp²⁾. Fig. 54 visar i hälften af verkliga

¹⁾ Lindenschmit »Heidn. Alterth.» I: 7 pl. 2 fig. 3 och Kemble »More ferale» pl. 8 fig. 1 och 3.

²⁾ Ett dylikt bronssvärd (nästan alldeles likt fig. 54), funnet vid Steinamanger i sydvestra Ungern, förvaras i Johannei Museum i Gratz.

storleken fästet å ett af dem, funnet vid Körnöcz i komitatet Bars, nordvestra Ungern. Den skålförmiga knappen är på öfversidan prydd med concentriska kretsar, har i midten en rund, hög, upptill bredare tapp, samt är vid dess bas genomborrad af ett hål. Ett sådant hål finnes äfven på 9 af de andra svärden med skålförmiga knappar, samt på 4 i samma museum förvarade bronssvärd med runda, på öfversidan plana knappar (se fig. 53). Af de 11 nyss nämnda svärden med skålförmiga knappar är det således endast *ett*, som icke har sådant hål. Sex af dem hafva på fästet tre upphöjda tvärband, såsom å fig. 53.

Ett bronssvärd, närmast likt fig. 54, men endast prydt med concentriska halfkretsar, är funnet vid anläggning af en väg mellan Gattinara och Serravalle, på högra stranden af Sesia i norra Italien. Den runda, skålförmiga knappen har det vanliga hålet, och å kafflen ses de tre upphöjda tvärbanden¹⁾.

Fästet på originalet till fig. 54 är prydt med tre rader *spiralsirater*, *hvilka mycket likna de under den äldre bronsåldern i Skandinavien så vanliga spiralerna*. Detta förhållande synes mig vara af den största vikt för utredandet af den så länge diskuterade frågan om den nordiska bronskulturens ursprung, emedan, så vidt jag vet, man ingenstädes i Europa funnit bronsarbeten, hvilka så mycket som de ungerska — både till form och sirater — likna minnena från den äldsta skandinaviska bronsåldern.

Ett i Ungern funnet bronssvärd med fäste af ungefär samma form som fig. 54 förvaras i Mynt- och Antik-kabinettet i Wien (N:o 15546). Fästets sidor äro

Fästets sidor äro prydda med vackra spiraler och tre något upphöjda tvärband; knappen är rund och skålförmig, med ett hål nära midten.

¹⁾ Gastaldi »Leonografia di alcuni oggetti di remota antichità rinvenuti in Italia» pl. 10 fig. 1 och sid. 15.

prydda med spiralsirater och tre något upphöjda tvärband; knappen är rund och ganska stor, men icke så djupt skålförmig som på fig. 54.

Å Museet i Prag såg jag hösten 1871 en afbildning af ett vid Siedek i Böhmen funnet bronssvärd, som mycket liknade det nyss omtalade. Äfven detta hade på fästet spiral-ornamenter mellan tre upphöjda tvärband, och den med concentriska kretsar m. m. prydda öfversidan af den runda knappen syntes vara *nästän plan*. Klingan var nära eggen prydd med parallela streck, hvilka ej funnos högre upp.

De två sist beskrifna svärden förmedla öfvergången mellan de af fig. 54 och 53 representerade typerna. Helt nära fig. 54 står nämligen en i Ungern (och sydöstra Tyskland¹⁾) vanlig typ, af hvilken vi här fig. 53 meddela ett prof. Den runda, genomborrade knappen finnes äfven här, men dess med vackra spiraler ofta prydda öfversida är *plan*. Fästet, hvars sidor likaledes ofta äro prydda med spiraler, och som i tvärgenomskärning är ovalt, liknar för öfrigt mycket det å fig. 50, eller rättare de fästen med skålförmig knapp och tre upphöjda band, om hvilka vi redan talat²⁾.

¹⁾ Se Lindenschmit »Heidn. Alterth.» 1: 1 pl. 2 f. 7; jfr. f. 8.

²⁾ Originalen till fig. 53 är funnet år 1870 under jernvägsarbeten i närheten af Gross-Wardein, i östra Ungern, och förvaras i Museet i Pesth, som dessutom eger 9 dylika bronssvärd, af hvilka 6 icke hafva genomborrade knapp. — I Hr Raths samling i Pesth finnes ett dylikt bronssvärd, hvars plana knapp dock är betydligt mindre än den å fig. 53.

Mynt- och Antik-kabinetten i Wien eger äfven några bronssvärd med dylika fästen. Ett af dem, hvars klinga, i likhet med flere andra österrikiskt-ungerska, betydligt skiljer sig från de nordiska, är funnet nära Bistritz i Siebenbürgen och afbildadt fig. 55 (se äfven v. Sackens »Leitfaden» sid. 88 f. 23); den runda, plana knappen är genomborrad och på öfversidan prydd med stora trianglar, fyllda af parallela streck. — Å ett annat i Antik-kabinetten i Wien förvaradt bronssvärd är fästet till formen alldeles likt fig. 53, men saknar ornament på den endast af tre upphöjda tvärband prydda kallen; den runda, nästan plana knappen, som har det vanliga hålet vid midten, visar derimot spår af

Dessutom finnas på Museet i Pesth 2 bronssvärd, hvilka bilda en, såsom mig synes, intressant mellanform mellan fig. 53 och de vackra svärderna från Nordens äldre bronsålder. Fästena å dessa två svärd hafva en liten plan, *oval* knapp, utan hål, och de tre upphöjda banden saknas å kafflen. Öfversidan af det ena fästets knapp har en krets vackra spiralsirater. — Ett dylikt svärd, äfven prydt med spiraler, förvaras i Johannei Museum i Gratz; det är funnet nära Donau vid Enns i Österrike.

Mynt- och Antik-kabinettet i Wien eger ett svärd af samma slag, funnet i Donau-wirbeln (se noten här nedan). Dess fäste har inga tvärband, och saknar sirater både på sidorna och på den flata, *bredt-oval* knappen; det liknar till formen ganska mycket fig. 51 och 52, men kafflen är i genomskärning oval eller nästan omärkligt åttkantig.

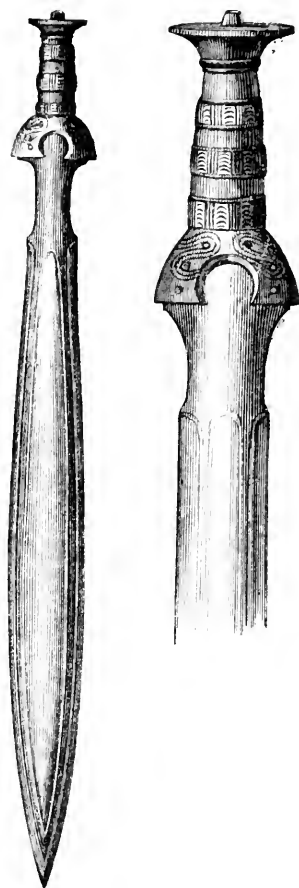

Fig. 55. Bronssvärd, f. vid Bistritz i Siebenbürgen.

ganska vackra spiraler. Detta svärd är — jemte det i texten å denna sida omtalade bronssvärdet (= fig. 51, 52) och en mängd andra fornsaker från olika tider — funnet under bortsprängandet af en klippa i Donau, vid Hausstein på gränsen mellan Ober- och Nieder-Oesterreich (den s. k. Donau-wirbeln; se v. Sacken och Keuner »Die Sammlungen des k. k. Münz- u. Antiken Cabinetes», sid. 317; Seidl och Keuner »Chronik der archæol. Funde in Oesterreich», i »Archiv für Kunde für Kunde Oesterreich. Geschichtsquellen» VIII sid. 86, XV s. 257 och XXIV s. 240).

Äfven i Böhmen¹⁾, Rhentrakten (Mainz) och Hannover²⁾ har man funnit bronssvärd af samma form som de sist beskrifna. — I Museet i Salzburg förvaras ett vid Neumarkt funnet bronssvärd (fig. 52), som liknar de nyss omtalade, men hvars kaffe är tydligt *åttkantig*. Ett dylikt svärd från Nieder-Bayern tillhör samlingen i Landshut³⁾.

Vid Doberan i Meklenburg hittades år 1798 ett sådant svärd, hvars fäste är prydt med spiraler mellan tre upphöjda tvärband; å knappen ses graverade kretsar m. m. Fästets genomskärning synes vara oval⁴⁾.

Alldeles dylika bronssvärd äro funna i Skandinavien.

Från Danmark känner man minst 13 sådana svärd, af hvilka ett är afbildadt här (fig. 51) och 4 andra i Madsens »Suite af Svärd og Svärdfæster» (fig. 47—50). Alla, eller åtminstone de flesta, hafva åttkantiga fästen. — Originallet till vår fig. 51 är funnet midt i en grafhög vid Fuglevad, nära Sorgenfri, i Kjöbenhavns amt. Svärdet låg på en med lemmingar af ett likbål betäckt stengläggnig; helt nära högens kant hittades ett diadem af brons, likt fig. 122 i »Sv. forns.» (Kjöb. Museum MMCXVIII; »Nörd. Tidskrift f. Oldkynd.» 3 sid. 295). — Ett annat, som *icke* är prydt med spiraler, hör till det i not. 2 å sid. 312 beskrifna fyndet från Frenderupgård (Kjöb. Mus. B 371). — De omständigheter, under hvilka de öfriga anträffats, äro mindre upplysande⁵⁾.

1) I Museet i Prag förvaras ett bronssvärd, som mycket liknar fig. 51 och 52, men kaffen är i genomskärning oval (ej åttkantig); spiraler å fästets sidor, inga upphöjda tvärband. Bildar en intressant öfvergång till de äldre bronssvärderna i Norden (Wocel »Pravěk Země Česká» fig. 36, sid. 44).

2) Lindenschmit »Heidn. Alterth.» I: 1 pl. 2 fig. 5, 6.

3) Lindenschmit *anf. arb.* I: 8 pl. 3 fig. 5 (åttkantig kaffe); jfr fig. 4.

4) Frid. Franciscum pl. 14 fig. 4; jfr texten sid. 127.

5) Kjöbenh. Museum: 1) N:o CCXXXVIII, Madsen »Suite af Svärd» fig. 48, okänd fyndort. — 2) MDCXXVII, fästet är prydt med streck- och cirkel-sirater; »funnet i en hög vid Bedsted i Thisted amt, N. Jylland, bredvid sönderbrutna urnor». — 3) MMCXXXII, utan sirater; funnet i Fölleslev søn, Holbek amt, Sjælland. — 4) 5841, Madsen

I Uppsala Museum förvaras ett dylikt bronssvärd med 8-kantigt fäste; det är utan tvifvel funnet i Sverige, ehuru fyndorten är okänd¹⁾. — Jfr fig. 10 å sid. 213.

Liksom man, såsom vi sett, kan uppvisa ett sammanhang mellan bronssvärderna med rund, skålförmig knapp (fig. 54) och de af fig. 51—52 representerade svärderna, så finnes det äfven flere mellanformer, som låta oss följa öfvergången från sist nämnda typ (fig. 51—52) till de under vår äldre bronsålder så vanliga svärderna, af hvilka fig. 56 är ett vackert prof. Att kafflen på de förra än är åttkantig, än, såsom på de senare, har oval genomskärning, hafva vi redan sett. Den väsentligaste skillnaden mellan svärderna af typen fig. 51, 52 och dem af samma typ som fig. 56 torde således vara formen af fästets nedre del, hvarjemte de senare vanligen utmärka sig genom ett elegantare arbete.

Å vår fig. 52 är nedre kanten af fästet rak och vinkelrät mot klingans

Fig. 56. Bronssvärd från den äldre bronsåldern.
Sk. 1 2.

fig. 49, funnet vid Ambæk i Præstøe amt, Sjælland; »det låg 1 fot under jordytan, på en plats der en grafhög fordom stått». — 5) 8072, fästet är prydt med ringsirater; funnet på Hjørnøe i Veile amt, Nørre-Jylland. — 6) 8947, Madsen fig. 47; funnet i en grafhög vid Strøbye i Præstøe amt. — 7) 13634, fästet är utan sirater; funnet vid Schwabstedt i Sønderjylland, jemte en bit af en skaftet med afsats för skaftet och en spjutspets af flinta. — 8) 20734, fästet är prydt med koncentriske kretsar; funnet i kanten af en hög vid Valløbye i Præstøe amt. — 9) 25779, Madsen fig. 50; funnet i en hög vid Voldtofte nära Assens, på Fyen. — 10) B 416, fästet är prydt med parallela streck och korta bågar; funnet i en hög vid Holleskov i Ribe amt, jemte en armering af guldtråd, 2 bitar af en dolkklinga och en »sköldbuckleformad tutulus» af brons. — 11) B 464, fästet är prydt med små bågar och trekanter; funnet vid Folehavegård i Frederiksborgs amt, Sjælland. — Allt enligt benäget meddelande af Hr Justitsråd Strunk.

¹⁾ Statens Hist. Museum eger intet bronssvärd af denna typ.

midtlinie; å fig. 51 bildar denna kant en trubbig vinkel mot klingans midtlinie, men är ännu nästan rak. Om vi nu närmare betrakta Madsens »Suite af Sværd og Sværdfæster», se vi, huru i denna kant först en mindre bukt uppstår å ömse sidor om midten, samt huru denna bukt småningom blir allt djupare, hvarigenom de två mot klingans midtlinie framspringande flikar uppkomma, som äro så betecknande för de nordiska svärderna från den äldre bronsålderns bästa tid¹⁾. Dessa flikar närma sig hvarandra allt mera; de mötas slutligen och flyta tillsammans på några svärd, hvilka vi på grund af åtskilliga andra omständigheter måste hänföra till den äldre bronsålderns sista del²⁾.

Under det att fästets nedre del sålunda utvecklade,

Fig. 57. Knappen till ett bronssværd, sedd uppifrån. O.-Götl.
1 2.

undergick dess öfre del äfven en förändring, i det knappen från att vara bredt-oval (våra fig. 51, 52) först blef spets-oval (Madsen »Suite af Sværd» fig. 27, 28, 54), sedan rhombisk (Madsen fig. 38, 39), samt slutligen nästan qvadratisk och vanligen ganska liten (Madsen fig. 51—53, 56, 57; jfr fig. 57 här bredvid). Det synes mig här-

vid vara af stort intresse, att ovala knappar i allmänhet finnas på sådana fästen, hvilkas »flikar» ännu äro föga märkbara, under det att den lilla, rhombiska knappen

¹⁾ Se för *Sverige*: Prof. Nilssons »Bronsåldern» pl. 1 fig. 1—3 och »Sv. forns.» fig. 103—105, 107 (!), 109, 110; för *Danmark*: Madsen »Suite af Sværd» m. m.; för *Meklenburg*: »Friderico-Francisceum» pl. 14 fig. 1 och 2.

²⁾ Ett sådant sværd hittades tillsammans med den bekanta bronsvagnen, en vacker hålcelt af brons m. fl. fornsaker i grafhögen vid Peccatel i Meklenburg (Meklenb. Jahrbücher IX sid. 375 och pl. 3 fig. 5; det är äfven afbildadt i Prof. Nilssons »Bronsåldern» pl. 2 fig. 11. Jfr »Månadsbladet» 1873 sid. 8). — Ett dylikt fäste är afbildadt i Prof. Nilssons »Bronsåldern» pl. 1 fig. 4; det är funnet, »jemte en rund, kupig bronskålla, 2 tum i diameter, på 1 fots djup i en ättehög i Valleberga sn., Skånc» (St. M. 2109:348). — Å fig. 51—53 i Madsens »Suite af Sværdfæster» nå flikarna nästan intill hvarandra.

oftast är förenad med starkt utvecklade flikar, som nästan beröra hvarandra (jfr fig. 4 å pl. 1 i Nilssons »Br.-åld.»; Madsen »Suite af Dolke» fig. 10, 11 och »Meklenb. Jahrb.» IX pl. 3 fig. 5).

Men det finnes ännu en skillnad mellan den äldre bronsålderns svärdsfästen, hvilken torde ytterligare bestyrka riktigheten af den nu framställda åsigten om dessa fästens kronologiska förhållande till hvarandra. De fästen, som hafva oval knapp och mindre utvecklade flikar, äro ofta prydda med vackra spiral- och zigzag-sirater, under det att sådana ornament *vanligen* saknas å de fästen, som hafva en liten rhombisk knapp och »mötande flikar»¹⁾. Knapparne å sist nämnda fästen äro derimot i allmänhet endast prydda med enkla eller koncentriska kretsar, hvilka ornament så ofta förekomma på den *yngre* bronsålderns arbeten²⁾.

Vi hoppas, att man genom dylika undersökningar och jemförelser småningom skall lyckas att urskilja, hvad som hör till förra och senare delen af vår äldre bronsålder. Men vi få härvid icke förbise nödvändigheten af att noga gifva akt på skillnaden mellan *typens* och *exemplarets* ålder. Såsom vi redan flere gånger antydt, finner man nemligen ganska ofta, att exemplar af en äldre typ begagnats på en tid, då denna typ redan gifvit upphof åt andra former. Detta torde äfven hafva varit förhållandet med några af de svärd, hvilka vi nu betraktat, liksom med skaftcelterna af samma typ som fig. 38 (se sid. 320 här ofvan).

¹⁾ Kallarne å dessa fästen äro ofta endast prydda med breda, korta, fördjupade ränder, dels långsgående, dels tvärgående (Madsen »Suite af Dolke» fig. 10, 11 och »Suite af Sværd» fig. 51, 52; Prof. Nilssons »Bronsåldern» pl. 1 fig. 4).

²⁾ Å fästen med starkt utvecklade flikar ser man ej sällan »falska spiraler», d. v. s. koncentriska kretsar, förbundna med linier på ett sådant sätt, att det hela får utseende af spiraler (t. ex. Madsen »Suite af Sværd» fig. 26; »Annaler f. nord. Oldkynd.» 1853 pl. 2 fig. 12; jfr sid. 319 här ofvan).

Sammanhanget mellan de svärdstyper, som vi nu studerat, torde, enligt min åsigt, kunna framställas på följande sätt. Fästena på de äldsta bronssvärden voro af trä, ben eller horn, efter hvilka fästen de fig. 51 och 52 afbildade äro kopierade; ur denna typ, hvilken är funnen både i de ungerskt-österrikiska länderna och i Norden, utvecklade sig i först nämnda trakt sådana fästen med runda skålförmiga knappar som fig. 54, och i Norden de för vår äldre bronsålder karakteriska fästena af samma form som fig. 56.

Härvid torde det förtjena anmärkas, att man i vestra Europa hvarken funnit bronssvärd af samma typ som våra fig. 51 och 52 eller af de ungerska eller nordiska typerna, våra fig. 54, 56¹⁾).

Det i Nerike funna originalet till fig. 50 — det enda af denna form, som vi nu känna från hela Skandinavien — är sannolikt antingen hitfördt från Ungern eller angränsande länder, eller också gjordt i Norden efter något från dessa länder kommet svärd af samma typ som fig. 54. För det senare antagandet skulle man möjligen kunna anföra dels frånvaron af alla sirater å fig. 50, under det att fästena på de ungerska svärden nästan alltid äro prydda med spiraler eller andra enkla ornament, dels den olikhet, som finnes emellan sist nämnda svärd och originalet till fig. 50 i afseende på den i midten af fästets skålförmiga knapp uppstående tappen och det vid dennes bas vanligen befintliga hål, hvilket saknas å det i Sverige funna svärdet.

¹⁾ Om en i vestra och södra Europa (samt i Sverige) förekommande svärdstyp, hvilken kan betraktas såsom ett slags biform till den af fig. 54 representerade, se här nedan under fynd N:o 59.

52. Ekeby socken, Björka.

(Skyllesta härad.)

Vid Björka by hittades år 1851:

En *skaftcekt af brons*, lik fig. 38 a sid. 310; upptill afbruten.

Den är af Hr Friherre N. G. Djurklou skänkt till Örebro Elementarläroverks samlingar (Hofberg »Nerikes gamla minnen» sid. 68).

Om sådana skaftcecter se här ofvan sid. 310.

Vi känna således för närvarande 10 fornsaker af brons från Nerikes bronsålder¹⁾, nämligen:

1 svärd (fynd N:o 51).

2 dolkar (fynd N:ris 45, 46).

1 knif (fynd N:o 48 b).

1 spjutspets (fynd N:o 47).

3 skaftcecter (fynd N:ris 44, 50, 52).

1 hålcelt (fynd N:o 49).

1 halsring (fynd N:o 48 a).

Om man fördelar dessa 10 fornsaker på landskapets hela yta, 35 qvadratmil, erhåller man visserligen ett medeltal af endast omkring 0.3 bronssak från hvarje qvadratmil. Men vi måste härvid lägga märke till, att

¹⁾ Se dock äfven de under N:o 48 a omtalade »många bronsnålar och andra småsaker, möjligen bitar af ett sönderbrutet svärd», hvilka för omkring 50 år sedan hafva blifvit funna vid Valsta i Askers socken. Då dessa nu förlorade sakers antal och form icke äro närmare kända, hafva vi icke kunnat upptaga dem i den här meddelade öfersigten. — Den Örebro Elementarläroverks samlingar tillhöriga, i Hammars s:n funna, »spik-klubba» af brons, som är afbildad fig. d å sid. 73 i Hofbergs »Nerikes gamla minnen», tillhör utan tvifvel en senare tid än bronsåldern. En dylik bronsklubba, med spets af *jern*, är funnen i ruinerna af det vid medeltidens slut förstörda Söborgs slott på Själland (»Annaler f. nord. Oldkynd.» 1851 sid. 371 och pl. 5 fig. 1).

alla de nämnda bronssakerna äro funna inom en liten del af det östra Nerike, Askers och Skyllersta härad. Och med undantag af den på en holme i Sottern hittade celten äro alla de brons saker, man nu känner från Nerikes bronsålder, funna inom Stora Mellösa, Askers, Skyllersta och Ekeby socknar, d. v. s. det af Telge-ån genomskurna slättlandet vester om Hjelmaren. Detta förhållande är så mycket mera anmärkningsvärdt, som dels flere af dessa brons saker (se fynden N:ris 44, 46 47, 48 *a* och 48 *b*) lära hafva hittats i stenkummel, och således troligen i grafvar, dels en icke obetydlig mängd fornsaker af sten äfven äro anträffade i samma trakt. Här har således funnits en, kanske icke obetydlig, befolkning under bronsåldern och, såsom vi strax skola söka visa, troligen redan långt före bronsålderns slut.

Flere af de i Nerike funna brons sakerna tillhöra icke, såsom nästan alla de från norra och mellersta Sveriges öfriga provinser (jfr sid. 175), bronsålderns slut utan snarare periodens midt eller början. Detta gäller icke blott, enligt hvad vi redan sökt visa, om den vid Valsta funna knifven (= fig. 42), samt om de tre vid Bo, Kärr och Björka funna skaftecelterna af samma form som fig. 38; det gäller kanske äfven om de fig. 40 liknande dolkarne från Åkraby och Odinsbacken.

Nyss antydda fynd af brons saker i stenkumlen synas bekräfta den här ofvan å sid. 200 framställda åsigt, att »en del af det egentliga Svealands kummel innehålla grafvar från bronsåldern». Stenkummel, några af betydlig storlek, finnas också på många ställen i Nerike¹⁾. Det största är ett vid Segersjö i Lännäs socken liggande, hvilket är känt under namnet »Habors-röse» och afbildadt i Hofbergs »Nerikes gamla minnen» sid. 24; det är nu genom skattsökarens åverkan mycket skadadt,

¹⁾ Se Hofbergs »Nerikes gamla minnen» sid. 23—25, och samme författares »Förteckning öfver Nerikes fasta forulemningar» (Örebro 1871).

men lär enligt en anteckning från förra århundradet då hafva haft en omkrets af 468 fot. — I Edsbergs socken ligger ett kummel, som är 12 fot högt och mäter 250 fot i omkrets. Vid undersökning deraf har man på dess botten anträffat »kol och aska» (Hofberg »Edsbergs socken» s. 27; tryckt jemte årsberättelsen för 1861 af Föreningen för Nerikes folkspråk och fornminnen. Örebro, 1863).

Utom stenkumlen eger Nerike äfven åtskilliga andra grafvar, hvilka utan tvifvel tillhöra tiden före bronsålderns slut; troligen förskrifva sig några af dem t. o. m. ända från stenåldern.

En af dessa märkliga grafvar anträffades år 1861 i en hög vid Härfvesta i Edsbergs socken. Den är afbildad i »Nerikes gamla minnen» sid. 17 och 18, samt i Hofbergs nyss anförda beskrifning öfver Edsbergs socken, pl. 1 och 2. Grafhögen, af 7 fots höjd och 20 fots genomskärning, består af svart matjord med inblandad klappersten, hvarigenom han lätt skiljes från grusbacken, på hvilken han är uppkastad. Han har haft fotkedja, af hvilken flere stenar ännu äro kvar. I högens botten påträffades en nästan oval *stenkista*, hvars väggar bildades af 17 flata, resta orstenshällar, hvilkas jemnaste och vackraste sidor voro vända inåt grafven; hvarje sådan sten höll 2 à 2.5 fot i höjd och bredd. Den bredare ändan af denna stenkista stod ungefär vid högens medelpunkt; med sin smalare ända, som var öppen, utmynnade hon på högens södra sida. Kistans längd var 10 fot, största bredden 5.5 fot och minsta bredden, nära ingången, 3.8 fot; allt invändigt. Några spår efter takhällar kunde ej upptäckas, utan grafven hade troligen varit täckt med stockar, hvilka under tidernas lopp förmultnat och jemte nedrasad jord fyllt kistan. Af de benlemningar, som här funnos, visade det sig, att *tre lik* blifvit nedsatta i grafven. Om de varit begrafna

sittande eller liggande, kunde ej med visshet bestämmas, emedan benen redan blifvit upptagna ur kistan, innan denna hunnit blifva undersökt af sakkunnig person. Men då de arbetare, som varit sysselsatta med gräfningen, enstämmigt förklarade, att benen legat i skilda högar, synes det vara sannolikt, att liken blifvit begrafna sittande, såsom fallet så ofta är i grafvarne från stenåldern¹⁾. I kistan lära inga fornsaker hafva anträffats, men år 1861, »samma år som grafven raserades, fann man i dennes närhet en spjutspets af flinta», nu förvarad i D:r Hofbergs samling.

Några andra dylika grafvar²⁾ finnas i Kumla socken, vid hemmanet Yxhult, beläget i östra delen af socknen på en landhöjd, som fördom kallades »Elfvestaskogen». Omgifningarna, vester och söder om gården, kallas »Graffallet» af de många grafhögar, som funnos här för en mansålder sedan, nästan alla med hällkistor af kalksten, hvaraf trakten eger ett outtömligt förråd. Af alla dessa åldriga grafvar finnas nu knapt mer än två kvar, synliga ofvan jord, hvilka båda varit undersökta.

Den ena af dessa grafvar (fig. A å sid. 19 i »Nerikes gamla minnen») ligger inom gårdshägnaden, vester om mangården. Här fanns en liten jordkulle, som skulle bortgräfvast, när gårdsplanen för omkring 18 år sedan utjemnades. Inuti denna kulle påträffades då en fyrsidig stenkista, hvars väggar bildades af åtminstone 12 resta, större kalkstenshällar; alla sidorna voro slutna, och någon ingång fanns icke. Kistan, som ligger i riktningen N.V.—S.O., är 14 fot lång och 4.2 fot bred; höjden har icke kunnat mätas. Takhällar sagnades. På bottnen af

¹⁾ Jfr bland annat Nilssons »Stenåldern» pl. C fig. 1 och »Månadsbladet» 1873 sid. 11.

²⁾ Den nu följande beskrifningen är lånad ur Hofbergs »Nerikes gamla minnen» sid. 18—20.

grafven anträffades *skeletter* af två fullvuxna menniskor, båda liggande med fötterna åt sydost. Några fornsaker lära icke hafva blifvit funna här.

Den andra af de vid Yxhult ännu synliga grafvarne är afbildad här nedan fig. 58 efter den af Doktor Hofberg i »Nerikes gamla minnen» sid. 19 fig. B meddelade teckning. Grafkammaren har invändigt en längd af 14 och en bredd af 10 fot; höjden är icke angifven. Fran södra sidan, men närmare den vestra väggen, leder en

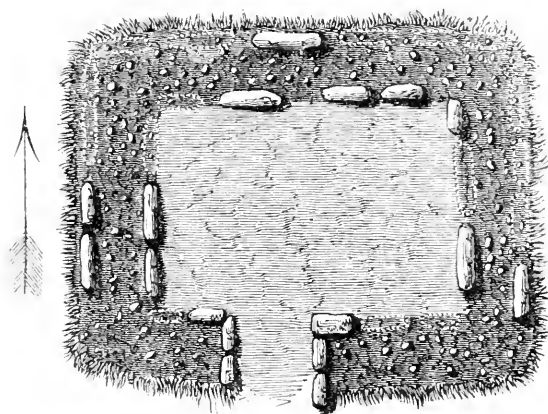

Fig. 58. Grafkammare af sten, med gång, vid Yxhult i Kumla sn. Nerike.

kort, 4 fot bred gång. Grafven liknar således till formen fullkomligt en *gånggrift*. Kammaren har haft dubbla väggar af på kant resta kalkstenshällar, mellan hvilka finnes en fyllning af jord och mindre kalksten. Grafven blef för många år sedan raserad, och några få på inre och yttre sidorna kvarstående hällar är det enda, som nu ger någon ledning vid bestämmandet af grafvens ursprungliga form. Man känner intet om det, som vid grafvens förstöring kan hafva blifvit funnet.

Liknande grafvar ¹⁾ lära äfven vara anträffade i Har-

¹⁾ Vid Edsbergs Sanna gästgifvaregård har fordom funnits en »sten-

demo, Vintrosa, Hidinge och Glaushammars socknar (enligt Hofberg i »Nerikes gamla minnen» sid. 20).

Att dessa i Nerike funna kistor eller grafkammare af resta stenar höra till tiden före bronsålderns slut, och troligen till stenåldern, är icke endast i hög grad sannolikt på grund af deras öfverensstämmelse i form och byggnadssätt med liknande grafvar i angränsande trakter, t. ex. Vestergötland; det bestyrkes deraf, att man åtminstone om två af dem med visshet vet, att de innehållit lemningar af obrända lik, två i den ena och tre i den andra. Och det vinner ytterligare stöd af ett intressant fynd, som Doktor Hofberg år 1869 lyckades göra vid Konsta i Skyllersta socken. Vi låna ur hans år 1869 upprättade, förträffliga beskrifning på fornlemningarna i Skyllersta härad¹⁾ följande uppgifter om detta fynd.

»Sommaren 1869 afjennades en på södra sidan om stuguväggen liggande stenbacke, bevuxen med ljung och enbuskar. När vid denna planering en mängd mennisko-ben kommo i dagen, och man snart derefter påträffade några uppresta kalkstenshällar, invid hvilka benen lågo, lät egaren inställa arbetet och anmälde fyndet för Nerikes Fornminnesförening, på uppdrag af hvilken Doktor Hofberg reste till stället. Vid hans besök uppvisades först de hopsamlade benen, hvilka voro obrända och fylde en vanlig sillfjerding. Så vidt af dem kunde utrönas, syntes 4 fullvuxna personer här hafva blifvit begrafna. Benen voro i allmänhet mycket murkna och sönderfallna; dock fanns bland dem en hufvudskål med sammanhängande pann-, hjess- och nackben, som visade

sättning», af hvilken dock nu mera intet spår kan upptäckas. Å en år 1762 öfver Sanna upprättad karta är denna fornlemning antydd genom en figur, som liknar ett **T**, med påteckning: »Hjettegravven». Möjligen har äfven detta varit en grafkammare af sten med gång (Hofbergs förut anförda beskrifning på Edsbergs socken, sid. 27).

¹⁾ Manuskrift i K. Vitt. Hist. o. Antiqv. Akad:s arkiv.

en fullkomligt dolichocephalisk form. Af grafven funnos endast 6 stenar kvar, hörande till två af de i rät vinkel mot hvarandra stående väggarne. En af dessa stenar var en jordfast gråsten, som tydligen bildat ett af kistans hörn. De öfriga stenarne voro resta kalkstenshällar af 1 till 2.5 fots längd. De två andra väggarne funnos icke kvar, och något spår af dem hade icke heller blifvit bemärkt af arbetarne. Kistans dimensioner kunna därför icke bestämmas vidare, än att den östra väggen (långsida eller gafvel) är omkring 4.5 fot invändigt. Vid de nya gräfningar, som D:r Hofberg lät anställa både utanför och inom stenarne, påträffades inga flere ben. Det enda fynd, som gjordes, bestod i en »större *flintknif* med fint utpringlade sirater på skaftet» (nu i Hofb. saml.). Det vill således synas, som om grafven för längre tid tillbaka varit utsatt för någon åverkan, hvarvid de i kistans botten liggande benen visserligen icke blifvit rörda, men väl de nu felande stenhällarne borttagne.»

Några hållristningar äro icke, så vidt vi hafva erfarit, anträffade inom Nerike.

För närvarande känna vi följande

Fornsaker af sten funna i Nerike.

Örebro härad:

I ovanligt vacker »båtformig» hammare¹⁾ med skaft-hål; »funnen i en sandgrop utanför Örebro» (Örebro M.).

Ånsta socken. Ingen.

¹⁾ Med »båtformiga» stenhammare mena vi yxor af samma form som fig. 96 i »Sv. forns.» med utskjutande bane, utsvängd egg och uppstående kant kring skaft-hålet.

Långbro s:n. 1 dolk af flinta (St. M. 656). — 1 yxa med skafthål (Örebro M.).

Almby s:n. 1 båtformig hammare (St. M. 3825:10) — 1 liten båtformig hammare (Örebro M.). — 1 bred rätmejsel af flinta (Hofb. saml.).

Mosås s:n. Ingen.

Täby s:n. En större stenyxa, troligen med skafthål (enligt Hofbergs reseberättelse för år 1868, sid. 19, i K. Vitt. Hist. o. Antiqv. Akad:s arkiv).

Gräfve s:n. 1 kort spjutspets af flinta och 1 hammare med rund utstående bane och något utsvängd egg (Örebro M.).

Eker s:n. Ingen.

Hofsta s:n. 1 rätmejsel, väl slipad (ej flinta. J. Jonssons saml.).

Axbergs s:n. 1 slipad flintyxa, 7.3 tum lång, och 1 yxa med skafthål (Örebro M.).

Kils s:n. 1 flintyxa af ovanligare form, utan smalsidor, ganska tjock, alldeles oslipad; 7.75 tum lång och 2.2 tum bred. 1 liten flintyxa med smalsidor, hvilken varit slipad; eggen i forntiden nyknackad, men ännu icke slipad. En bit af en flintknif eller spjutspets. (Alla tre funna å Hammarby eller Vallby egor, men utan uppgift, om de äro hittade på samma ställe. Örebro M.). — 1 rätmejsel (ej af flinta. Örebro M.). — 1 vacker båtformig hammare (Uppsala M.).

Tysslinge s:n. 1 yxa med skafthål (Hofb. saml.).

Vintrosa s:n. 1 yxa med skafthål (Hofb. saml.).

Glanshammars l:d.

Ringkarleby s:n. 1 båtformig hammare och 1 vanlig yxa med skafthål (Örebro M.).

Glanshammars s:n. 3 yxor med skafthål (Örebro M.). — 1 dolk och 1 spjutspets af flinta, samt 1 yxa med skafthål (Hofb. saml.).

Lillkyrka s:n. 1 bred hålmejsel af flinta, väl slipad (Örebro M.).

Ödeby s:n. Ingen.

Götlunda s:n. 1 vacker spjutspets af skiffer, afbildad fig. c å sid. 71 i D:r Hofbergs »Nerikes gamla minnen» (= fig. 52 i »Sv. forns.»), 1 rätmejsel, 3 yxor utan hål, 1 liten båtformig hammare och 8 vanliga yxor med skafthål (Örebro M.).

Askers h:d.

Stora Mellösa s:n. 1 hålmejsel af mörk sten (ej flinta) och 1 yxa med skafthål (St. M. 1251). — 2 yxor med skafthål (St. M. 3825:9 och 4300). — 4 mejslar eller yxor utan hål, 2 båtformiga hammare och 6 vanliga yxor med skafthål (Örebro M.). — 1 yxa utan hål och 1 fragment af en slipsten af mycket finkornig sandsten (Hofb. saml.). — 1 yxa med skafthål (J. Jonssons saml.).

Lännäs s:n. 3 yxor med skafthål (Örebro M.).

Askers s:n. 1 slipad flintyxa (St. M. 1429). — 1 flintspjut och 1 yxa med skafthål (St. M. 4080). — 1 yxa, afslagen i skafthålet; ett nytt hål börjadt, med tapp i midten (St. M. 2226). — 1 bred, djup hålmejsel, väl slipad, och 1 spjutspets, af flinta; 1 bred hålmejsel af annat stenslag, 1 stor vacker yxa utan hål (nästan jemubred och trind, 10.1 tum lång) samt 6 hammare och yxor med skafthål (en af de sist nämnda är afbildad i Hofbergs »Nerikes gamla minnen» sid. 71. Örebro M.). — 1 yxa och 1 bred hålmejsel, båda väl slipade, 3 dolkar eller spjutspetsar, alla af flinta; 2 yxor med skafthål och 1

vacker båtformig hammare (J. Jonssons saml.). — 1 yxa med skafthål (tillhör Hr Bruksförvaltaren J. Nyberg).

Åskers eller Skyllersta h:d.

»1 hvasst verktyg af flinta» (möjligen en yxa eller mejsel. St. M. 426).

Skyllersta h:d.

Norrbyås s:n. 1 mejsel eller yxa utan hål och 1 hålmejsel, båda af trapp, samt 1 yxa med skafthål (St. M. 4300). — 1 yxa af trapp utan hål och 2 yxor med skafthål (St. M. 4677). — 1 yxa, 1 bred rätmejsel och 1 smal hålmejsel, alla af flinta och slipade, samt 5 yxor utan hål och 8 yxor med skafthål (en af de senare med endast halfborradt hål, i hvars midt sitter en tapp, = fig. 34 i »Sv. forns.». Örebro M.). — 1 yxa med skafthål (Hofb. saml.).

Gellersta s:n. 1 yxa med skafthål (St. M. 1822). — 5 stora, vackra, väl slipade yxor af ljusgrå flinta, = fig. 20 i »Sv. forns.», 11.8—8.9 tum långa; funna tillsammans, liggande i rad, på stranden af den till en del torrlagda Mo-sjön, vid Bro, år 1863 (Örebro M.). — 1 bred hålmejsel af flinta, slipad, 4 yxor med skafthål och 2 båtformiga hammare (Örebro M.). — 1 liten slipad flintyxa, 1 stor yxa af trapp utan hål (= fig. 21 i »Sv. forns.») och 1 yxa med skafthål (J. Jonssons saml.).

Ekeby s:n. 1 spjutspets af flinta (St. M. 4080). — 2 slipade flintyxor och 3 yxor med skafthål (å en af dem är hälet, i hvars midt en tapp sitter, påbörjadt på två ställen. Örebro M.). — 1 vacker båtformig hammare (Strenguäs M.). — 1 hammare med uppstaende kant kring skafthalet (Hofb. saml.).
1 yxa af trapp utan hål (J. Jonssons saml.).

Skyllersta s:n. 4 yxor med skafthål och 1 vacker, hel brynsten — fig. 5 i »Sv. forns.» (den sist nämnda funnen å Kärrs egor. Örebro M.). — 3 yxor utan hål, 1 yxa, hvars hål ännu ej är påbörjadt, 7 yxor med skafthål, $\frac{1}{2}$ yxa, afslagen i hålet (nytt hål påbörjadt, med tapp), samt hälften af en »båtformig» hammare (J. Jonssons saml.). — 1 yxa med skaft-hål (Hofb. saml.). — 1 dolk af flinta, 5.1 tum lång, »med fint utpringlade sirater på skaftet», funnen, jemte obrända ben af fyra menniskor, i den här ofvan sid. 360 omtalade stenkistan vid Konsta (Hofb. saml.).

Svennevads s:n. Ingen.

Bo s:n. 1 yxa af trapp utan hål (St. M. 4080). — 1 båtformig hammare och 1 vanlig yxa med skaft-hål (Örebro M.).

Kumla h:d.

Kumla s:n. 1 dolk af flinta = fig. 57 i »Sv. forns.» (St. M. 3868). — Ämne till en yxa, närmast lik fig. 98 i »Sv. forns.» (hålet ännu ej påbörjadt; St. M. 4309). — 2 yxor med skafthål (St. M. 4801). — 1 slipad flintyxa, 1 ovanligt vacker, bred hålmejsel af flinta, väl slipad, 1 rätmejsel af annat stenslag och 2 hammare med skafthål (en af de sist nämnda är afbildad i Hofbergs »Nerikes gamla minnen» sid. 72. Örebro M.). — 2 breda rätmejslar »af diorit» (Hofb. saml.).

Halsbergs s:n. 1 bred hålmejsel »af diorit» och 1 yxa utan hål »af gråvacka» (Hofb. saml.). — 1 bred hålmejsel af flinta, väl slipad, och 1 yxa med skaft-hål (J. Jonssons saml.).

Lerbäckes s:n. 2 yxor med skafthål (Örebro M.). —

2 yxor med skafthål (Hofb. saml.). — 27 fornsaker af sten, ej närmare beskrifna (Grills saml.).

Sundbo h:d.

Hammaras s:n. 4 rätmejslar och 1 hålmejsel af flinta; 5 yxor af andra stenslag utan hål, 18 yxor och hammare med skafthål, »1 slipsten samt 1 probersten» (d. v. s. brynsten = fig. 4 i »Sv. forns.». Hr C. A. Gjöbels samling på Harje¹). — 35 fornsaker af sten, ej närmare beskrifna (Grills saml.).

Askersunds landsförsamling. 1 ganska tunn, bred rätmejsel af ljusgrå flinta, slipad endast på bredsidorna; samt 1 vacker, bred hålmejsel af ljusgrå flinta, väl slipad (båda funna »i ett stenröse vid den s. k. Alfaribacken nära Askersund». Örebro M.). — 1 yxa med skafthål (Örebro M.). — 1 rätmejsel och 1 knif af flinta (Hr C. A. Gjöbels samling på Harje¹). — 1 yxa med skafthål (enligt uppgift af Hr Doktor Hofberg). — 45 fornsaker af sten, ej närmare beskrifna (Grills saml.).

Snaflunda s:n. 1 yxa med skafthål (St. M. 4080). — 1 mycket liten flintyxa, väl slipad (1.8 tum lång och 1.2 tum bred), samt 1 yxa med skafthål (Örebro M.).

Hardemo h:d.

Hardemo s:n. 1 yxa med skafthål (Örebro M.). — 1 spjutspets af flinta och 1 yxa med skafthål (Hofb. saml.).

Kräcklinge s:n. 1 smal rätmejsel af flinta, 1 yxa utan hål »af diorit» och 1 yxa med skafthål (Hofb. saml.).

¹) Enligt benäget meddelande af Hr Doktor Hofberg.

Grimstens h:d.

Bodarne s:n. 1 liten yxa med skafthål (St. M. 3195). — 1 yxa med skafthål (Hofb. saml.).

Viby s:n. 1 bred hålmejsel »af dioritartad sten», 5.5 tum lång, och 2 yxor med skafthål (Hofb. saml.). — 1 bred rätmejsel af flinta och 2 yxor med skafthål (tillhöra Hr Ryttmästaren Åke Holst på Trystorp). — 2 stenyxor med skafthål (tillhöra Nämndemannen Vallström i Vallby).

Hackvads s:n. 1 spjutspets af flinta och 1 yxa »af kalksten» med ofulländadt skafthål, i hvars midt finnes en uppstående tapp (Hofb. saml.).

Edsbergs h:d.

Edsbergs s:n. 1 yxa, 3 breda rätmejslar och 1 spjutspets, alla af flinta; spjutspetsen hittades år 1861 »i närheten af den samma år raserade hällkistgravven» vid Härfvesta, om hvilken vi redan talat, sid. 357 (Hofb. saml.). — Äfven en annan spjutspets af flinta lär vara funnen å Härfvesta egor och möjligen i närheten af samma graf (enligt Hofbergs beskrifning på Edsbergs socken, sid. 28; och hans reseberättelse för år 1868, sid. 84). — 1 trind yxa utan hål »af kalksten» och 9 yxor med skafthål (Hofb. saml.). — 1 smal rätmejsel af flinta och 4 yxor med skafthål (P. Perssons saml.). — 1 stenyxa med skafthål (enligt Hofberg, »Edsbergs socken», sid. 28).

Knifsta s:n. 1 yxa med skafthål (Örebro M.). — 2 yxor utan hål »af kalksten» och 3 yxor med skafthål (Hofb. saml.). — 1 bred rätmejsel af flinta (P. Perssons saml.). — 1 yxa med skafthål (enligt uppgift af Hr Doktor Hofberg).

Hidinge s:n. 1 yxa med skafthål (Hofb. saml.). —

1 yxa, troligen med skafthål (enligt Hofbergs reseberättelse för år 1868, sid. 109).

Lekebergs bergslag.

Qvissbo s:n. 9 yxor utan hål af andra stenslag än flinta och 12 yxor med skafthål. Å en af de senare är skafthålet ofulländadt, med en uppstående tapp i midten; en annan är afbildad fig. *e* å sid. 72 i Hofbergs »Nerikes gamla minnen» (Hofb. saml.). — 1 rätmejsel af flinta, samt 1 yxa utan hål af annat stenslag och 1 yxa med skafthål (P. Perssons saml.).

Tångeråsa s:n. 1 »ryggad flintspån, 4.7 tum lång», och 1 yxa utan hål af annat stenslag (Hofb. saml.).

Skagershults s:n. 1 stor yxa af flinta, 9.4 tum lång; 1 yxa utan hål och 3 yxor med skafthål, samt 1 afbruten spjutspets af skiffer (Hofb. saml.). — 1 »stenmejsel, som nu är förkommen» (enligt Hofbergs reseberättelse för år 1868, sid. 98).

Nerike utan närmare uppgift.

1 yxa af trapp utan hål och 1 yxa med skafthål (St. M. 482 och 1026). — 44 olika fornsaker af sten, ej närmare beskrifna, »funna i andra delar af Nerike än Askersunds, Hammars och Lerbäcks socknar» (Grills saml.). — 1 väl slipad yxa = fig. 22 i »Sv. forns.», 1 slipad bred rätmejsel, 2 slipade breda hålmejslar och 1 spjutspets, alla af flinta (Kapt. S. Ulfsparrés saml. i Stockholm). — 1 bred rätmejsel af flinta, slipad; 3 mejslar och yxor utan hål, af andra stenslag, och 1 yxa med skafthål (J. Jonssons saml.).

Enligt denna förteckning har man således i Nerike funnit:

- 81 fornsaker af flinta, nämligen 20 yxor, 16 breda rätmejslar, 10 breda hålmejslar, 2 smala rätmejslar, 1 smal hålmejsel, 19 dolkar och spjutspetsar, 1 spån (knif) samt 12 flintsaker af okänd form (de sist nämnda tillhörande den Grillska samlingen).
- och 382 fornsaker af andra stenslag, nämligen 55 yxor utan hål och breda rätmejslar, 5 breda hålmejslar, 177 yxor med skafthål, 2 spjutspetsar af skiffer, 3 slipstenar¹⁾, 1 »nålbrynsten», samt 139 saker af okänd form (tillhörande den Grillska samlingen).

Hela antalet här upptagna stensaker från Nerike utgör alltså 463, eller i medeltal 13.2 från hvarje qvadratmil. Nerike är följaktligen af alla Svealands och Norrlands provinser den på fornsaker af sten rikaste, åtminstone om vi taga landskapets ringa yta i betraktande.

Vermland.

53. Varnums socken, Varnan.

(Ölme härad.)

Enligt den af Hr Friherre N. G. Djurklou såsom Antiquitets-Intendent afgifna embetsberättelse²⁾ för år

¹⁾ Det torde dock vara osäkert, om alla tre tillhöra stenåldern.

²⁾ Friherre Djurklous embetsberättelser, hvilka förvaras i Kongl. Vitterhets Historie och Antiquitets Akademien arkiv, betecknas i det följande vanligen endast med »Djurkl.». Närmast följande siffror utmärka det år, för hvilket berättelsen är afgifven. — Friherre Djurklou, som genomforskade Vermland under åren 1866 och 1867 och en del af år 1868, läser ännu snart offentliggöra en antiqvarisk beskrifning öfver denna provins.

1866 (sid. 76) har man »i Varnan (Varnumselfven) vid Christinehamn» funnit:

En kort *svärds klinga* af brons med bred tånge, hvars kanter dock icke äro uppvikta såsom å fig. 3 härofvän (sid. 190). Inga nithål, hvarken vid klingans bas eller i tången. Klingan, i hvars egg inga sådana hak finnas som å fig. 8 (sid. 204), synes ej vara prydd med några inristade ränder. Enligt Friherre Djurklous teckning (anf. st. pl. XIX) är hela svärdets längd 42.4 ctm., tångens längd 6 och bredd omkr. 1.8 ctm.

Förvaras i Christinehamns Museum.

54 (?). Väse socken, Ekholmen.

(Väse härad.)

Enligt berättelse af en bonde i Ekholmen skall man för flere år sedan hafva ur ett der beläget stenkummel upptagit »ett *virjfast*e af metall utvändigt grönt och med många inristade krummelurer» (Djurkl. 1868 sid. III),

Ett annat af de vid Ekholmen liggande stenkumlen undersöktes år 1868 af Friherre Djurklou, som dervid fann, att kumlets botten var betäckt med kolblandad jord, och att kumlet innehöll en grafkista, hvars väggar voro bildade af flata, *på hvarandra lagda* hällar, och som var täckt af dylika stenar. I denna kista, hvilken troligen förut varit föremål för skattletaresh forskningar, fann Frih. Djurklou endast bitar af brända ben, men inga fornsaker. Kistans längd var 8 fot, bredd 1.8 och djup 1.3 å 1.4 fot. — Äfven de andra kumlen vid Ekholmen lära innehålla dylika kistor af lagda hällar. (Djurkl. 1868 sid. II).

55. Alsters socken, Alsters bruk.

(Väse härad.)

»Vid Alsters bruk, nära Venern», har man, under omständigheter som icke äro närmare kända, funnit:

Ett *knifblad* af *brons*, trubbigt, simpelt, i senare tid afbrutet baktill; ingen särskild tånge, men nära bakre kanten finnas två hak, med tillhjälp af hvilka bladet troligen varit fästadt i ett skaft. Knifven synes hafva varit eneggad. Längd 93 m.m.; bredd 20 m.m.

Skänktes år 1868 af Hr Löjtnant J. E. Hagdahl till Statens Historiska Museum, der den nu förvaras under N:o 4039.

56 (?). Öfre Ullerö socken, Gårdsbergen.

(Kils härad.)

Enligt Antiquitets-Intendenten Friherre Djurklous reseberättelse för år 1866 (sid. 120), skall man hafva på Gårdsbergen funnit ett »*knifskäft* af *brons*, men så kort, att man endast kunde taga om det med tre fingrar. Det hade förkommit, men beskrifningen gaf dock anledning att förmoda, det detta knifskäft varit ett *svärds-* eller *dolk-fäste*. Äfven ett annat redskap, på beskrifning liknande en *pincett* (?), hade hittats, men såsom värdelöst bortkastats».

57 (?). Öfre Ullerö socken, Mölnbacka.

(Kils härad.)

I nyss anförda reseberättelse (sid. 120) säger Friherre Djurklou:

»I Mölnbacka-skogen, hvarest erinrar jag mig ej, hade man vid anläggandet af en kolbotten upphittat ett *knif-*

blad af brons, hvilket man egde hopp att kunna tillrättaskaffa». — Så vidt jag vet, har dock detta ännu icke lyckats.

58. Nors socken, Hjerpetan.

(Grums härad.)

Vid borttagandet af ett *stenkummel* å Norselvans högra strand, tätt vid dess utlopp i Venern, fann man den 15 februari 1868, uti en 2.5 fot lång *stenkista*, *kol* och (*brända*) *benskörfvor*, samt ett kort *svärd* af *brons*.

Detta svärd, som har en bred tånge med höga kanter, liknar fig. 3 å sid. 190 här ofvan, men har endast de 6 nithålen vid fästets bas; på tången finnas nämligen inga sådana hål. Fyra nitlar sitta ännu kvar. Klingan är icke prydd med några ränder och är icke bredare vid midten än högre upp. Svärdet är alldeles helt; endast den yttersta spetsen af klingan är, troligen i forntiden, afbruten. Det är öfverdraget med mörkgrön, ej glänsande erg. Hela svärdets längd 54.2 ctm. Klingans längd från det nedersta paret nithål 45.4 ctm.; dess bredd vid midten 2.8 ctm. Tångens längd omkring 6.4 ctm.; dess största bredd 2.5 ctm.

Svärdet förvaras i Statens Historiska Museum (N:o 3823).

I sin reseberättelse för år 1868 (sid. IV) meddelar Friherre Djurklou följande närmare underrättelser om detta intressanta fynd och lemnar en här fig. 59 återgifven planritning af fyndstället.

»I Nors socken besöktes kumlen vid Hjerpetan, hvarifrån det till Museum senast inkomna bronssvärdet erhållits. Dessa kummel, till ett antal af 6, hvaraf dock två nu äro borttagna, äro belägna på Norselvans högra sida a en låg berggudde vid elfvens utlopp i Venern,

midt emot det höga Årsåsberget, hvars storartade kummel härifrån tydligt skönjes. Under vintern 1867—68, då lastbryggan vid Hjerpetan skulle ombyggas, beslöt ställets egare Hr Nordström att från dessa stenhopar, hvilkas egenskap af fornlemningar var honom obekant, hemta den för ombyggnaden erforderliga stenen. De med *b* och *c*

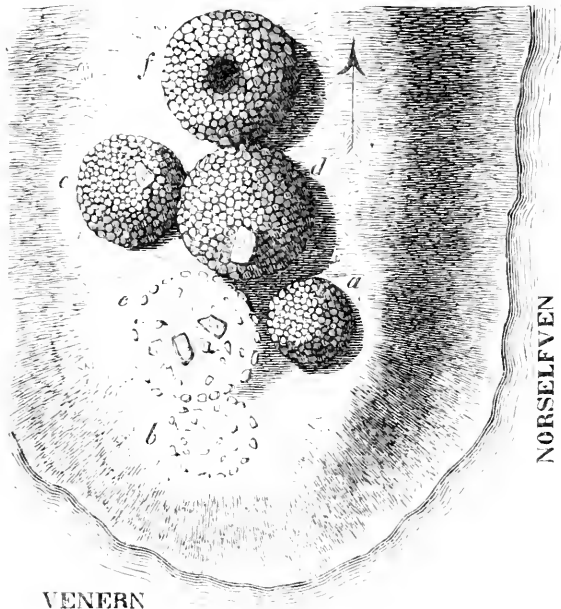

Fig. 59. Stenkummel vid Norselvens utlopp i Venern.

här signerade kumlen bortfördes äfven, utan att någonting antydande tillvaron af grafvar förmärktes, men då arbetet fortsattes uti det större röset *d*, påträffades 4 à 5 fot från södra kanten en grafkista, 2.5 fot lång, på 1.5 fots bredd och 1.3 fots höjd; och då denna, som hade en af smärre kullerstenar satt botten, öppnades, fanns deruti — utom kol och ett obetydligt fragment af en hufvudskal — det till Museum inlemnade svärdet, instuckt på sned emellan bottenstenarne, ungefär midt

uti grafvens norra ända. Då jordegaren mottagit detta fynd, lät han inställa vidare stenhemtning samt återställa sjelfva grafkistan, hvilken sedermera omhägnats. Vid mitt besök sistlidne sommar (1868) genomsköte jag från öster till vester det till utseendet orörda röset *a*, men utan att der finna någonting, som antydde hvarken graf eller förbränning. På bottnen af det borttagna röset *b* funnos deremot på ungefär 4 qvadratfots yta i fordna rösets midt en mängd fina, söndersmulade benskärfvor, blandade med kol. Samma förhållande iaktogs å den del af berget, som upptagits af kumlet *c*, hvarest benskärfvorna dock förekommo spridda öfver en större yta. Kolen voro här talrikare, och hela berghällen syntes hafva varit utsatt för stark eld. Sannolikt torde båda dessa kummel fordom hafva omslutit liknande grafvar som den qvarvarande i röset *d*, ehuru, då dessa af skattletare blifvit förstörda, de qvarvarande lemnigarna icke af arbetarne uppmärksamrats. På bottnen till röset *c* qvarlåg tvenne hållar, hvilka möjligen tillhört en grafkammare, åtminstone förekommo benskärfvorna talrikast emellan dessa. De båda kumlen *e* och *f*, hvilka delvis omplockades, buro — synnerligast det sist nämnda — tydliga spår efter skattletares arbeten, och äfven uti *d* hade dylika försök blifvit gjorda närmare rösets midt.»

59. By socken, Rud.

(Näs härad.)

A. »Vid upplöjning af en äng» å Ruds egor fann bonden Anders Eliason år 1843 i jorden:

En större, öppen, spiralreflad *halsring* af *brons* med tunnare, ovala skifvor vid ändarne, som sluta i enkla hakar, med hvilka ringen kan knäppas ihop. Rin-

gen, som är afbildad här fig. 60 i hälften af verkliga storleken, har 200—205 m.m. inre diameter; den trinda delen är 6 m.m. tjock. De ovala skifvornas stör-

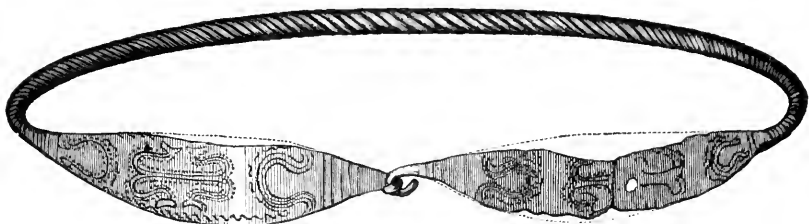

Fig. 60. Hals-ring af brons, funnen vid Rud, Vermland. 1 2.

sta bredd är 22 m.m.; deras sirater äro mycket nötta. Den ena skifvan är afbruten; på ena sidan om brottet finnes ett rundt hål.

Ringen förvaras i Statens Historiska Museum (N:o 1056).

B. År 1846 fann Anders Eliason i jorden »å samma äng och helt helt nära det ställe der förra fyndet gjordes»:

a) Ett *svärd* af *brons*, hvars öfre del är afbildad fig. 61 i $\frac{1}{3}$ af verkliga storleken. Fästet, som passar bra för en nutida hand, är af brons och fasthållles med två nitnaglar vid klingan. Dess nedre del är ovanligt mycket utstående, bildande ett slags kort parerstång. Den tunna, kullrigt tvåsidiga kaffen är endast prydd med 3 upphöjda band, för öfrigt slät; dess största bredd (på midten) 33 m.m. och tjocklek omkr. 12 m.m. Fästet

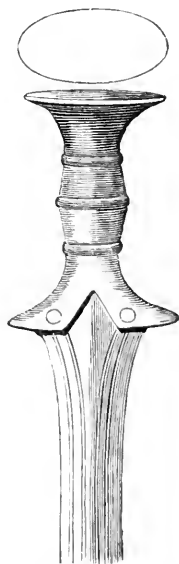

Fig. 61. Öfre delen af ett bronsvärd, f. vid Rud, Verml. 1 3.

slutar upptill i en oval, föga concav, slät knapp, nu något skadad i ena ändan; dennes längd har varit omkring 65 m.m., och största bredden är 37 m.m. Klingan, sedan länge bruten i två delar, är ungefär lika bred vid midten som längre upp och prydd med fina långsgående linier; spetsen saknas. Strax nedanför fästet finnes i klingans båda egggar ett sådant hak som å fig. 62. Klingans längd, från fästets bas, är nu 53.5 ctm.; dess största bredd 3.2 ctm. Hela svärdets längd nu omkring 64 ctm. »Parerstångens» längd 7.1 ctm.

Både å detta svärd och å det under *b*) beskrifna synas i ytan flere hål, uppkomna genom blåsor, som bildats vid gjutningen.

b) Ett svärd likt *a*), men helt (endast den yttersta spetsen af klingan saknas möjligen); afbildadt här bredvid fig. 62 *a* i $\frac{1}{3}$ af verkliga storleken. Fästet är gjutet för sig och fasthålls vid klingan med två genom »parerstången» gående nitlar; det är ihåligt och tomt. Kafflen, tunn, kullrigt tvåsidig, är prydd med tre upphöjda tvärband, men för öfrigt slät; ofvanför det öfversta bandet ses på ena sidan ett litet rundt hål, troligen vid gjutningen bildadt omkring en tapp, som tjenade till att i dess rätta läge hålla den lerkärna,

Fig. 62 a. Bronssvärd, f. vid Rud. Vermland. 1 5.

öfver hvilken fästet göts¹⁾. Kafflens största bredd (på midten) 32 m.m.; dess minsta bredd 23 och dess tjocklek ungefär 13 m.m. Fästets nedre del liknar mera fig. 160 i »Sv. forns.» än vår fig. 61; »parerstången», hvars underkant bildar en rät vinkel mot klingans midtlinie, är 74.5 m.m. lång. Den i midten inskjutande bugten är djupare än å fig. 160 i »Sv. forns.», men mera afrundad än å vår fig. 61. Fästet slutar upptill i en oval, böjd knapp, som är lägre å midten än vid ändarne, men icke concav; längs efter dess midt finnes en sådan grund, aflång fördjupning, som ses å fig. 62 *b*. Knappens längd är 70 m.m.; dess största bredd 41 m.m. Strax nedanför fästet finnes i hvardera eggen en inskäring. Klingan är knapt märkbart bredare vid midten än längre upp och prydd med långsgående fina ränder. Klingans längd fran fästets bas är 60.6 cm.; dess bredd vid midten 3.6 cm.

c) Fem bitar af en tjock, spiralreflad *halsring*; ändarne afbrutna.

d) En *spiral-armring*, bruten i två delar, afbildad

Fig. 62 *b*. Knappen till svärdet fig. 62 *a*, sedd uppifrån.

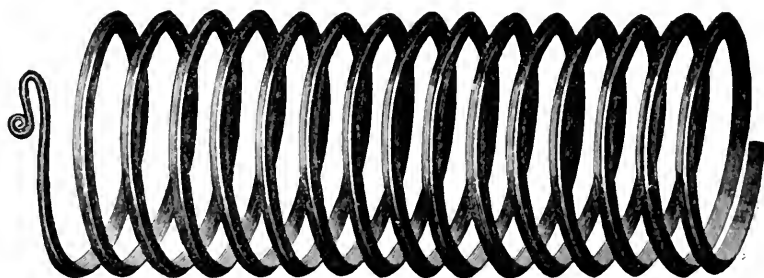

Fig. 63. Spiralarmring af brons; ena ändan afbruten. Funnen vid Rud, Verml. 1 2.

fig. 63 i hälften af verkliga storleken. Den består af en ten, som är plan på insidan och skarpt ryggrad på ut-

1) Något dylikt hål finnes icke å fästet till svärdet *a*).

sidan. Ena ändan är smalare, trind, tillbakaböjd och hoprullad i spiral; den andra saknas. Utom dessa två bitar å tillsammans $15\frac{1}{2}$ hvarf, som ses å fig. 63, hittades på samma ställe ett tredje, i båda ändar afbrutet, alldeles dylikt stycke, på $3\frac{1}{4}$ hvarf, hvilket troligen hört till samma ring. Inre diameter omkring 65 m.m. Tenens bredd 4 m.m.

e) 26 större och mindre, något böjda bitar af dylika tenar, plana på ena sidan och skarpt ryggade på den andra sidan; omkring 4 m.m. breda. De flesta äro, troligen i följd af ergens inverkan, mer eller mindre spetsade. Sannolikt hafva dessa bitar hört till den fig. 63 afbildade spiralarmsringen eller till en dylik; de utgöra tillsammans 9 å 10 hvarf.

f) En bit af en *armring*, platt på undre sidan och prydd med snedgående strecksirater på den öfre kullriga sidan (jfr. fig. 242 i »Sv. forns.»).

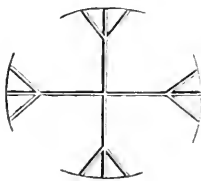

Fig. 64.

g) 5 bitar af två »glasögonformiga» spännen, till formen lika fig. 20 a å sid. 262. Siraterna på det ena likna mycket fig. 224 i »Sv. forns.»; å baksidan af detta spänne ses ett sådant kors af upphöjda, tregreniga ränder, som fig. 64 här bredvid visar¹⁾.

h) Ett litet rundt, skålförmigt *beslag* (?) af tunn brons, med en 8-uddig stjärna, bildad af fina, svagt upphöjda konturlinier; utan nithål eller dylikt. Diameter 26 m.m.

i) 12 bitar af smala, trinda *bronstrådar*, endast omkring 1 m.m. tjocka.

k) 1 liten brönssten, böjd som en hake.

¹⁾ Se sid. 262 här ofvan och fjerde delen af denna tidskrift sid. 37.

l) Några bitar af ett *hängkärvl*, hvilket haft samma form och liknande sirater som fig. 248 i »Sv. forns.»

Allt af brons.

Förvaras i Statens Historiska Museum under N:o 1314.

C. Under sin resa i Vermland år 1867 erhöill Frih. Djurklou en till detta fynd hörande båge af ett tredje sådant »glasögonformigt» *bronsspänne* som *g*); den förvaras nu i Statens Historiska Museum (N:o 3825:17).

.....

Detta fynd synes höra till samma grupp som de sid. 267 omtalade mossfynden.

.....

Enligt analyser, utförda af Herr H. v. Gegerfelt, innehåller

svärdet a) 87.71 % koppar, 11.72 % tenn, samt spår af kobolt och jern;

och det ena af de glasögonformiga *spännena* 84.15 % koppar, 12.8 % tenn, samt spår af jern.

.....

Ett annat bronssvärd med oval, skålförmig, slät knapp och »parerstång» är afbildadt fig. 160 i »Sv. forns.» Genom kafflen gå tre nitar, kring hvilka tydligen knappar af ben eller dylikt fordom suttit. Parerstängen, i hvilken inga nitar finnas, är 85 m.m. lång. Svärdet hittades år 1868 å egorna till Hamas N:o 7 i Hannas s:n, Ingelstads h:d, Skane, »vid gräfvning för öppnande af en mergelgraf, 3 à 4 tum djupt» (St. M. 3934).

Utom detta svärd och de två vid Rud funna känner man från hela Skandinavien intet enda bronssvärd af samma form som fig. 61, 62.

I andra länder har man derimot funnit några sådana. Antik-kabinetet i Dresden eger ett bronssvärd, hvars fäste är nästan alldeles likt vår figur 62 (tunn.

oval knapp; tre tvärband; inga andra sirater; »parerstång»); olyckligtvis saknas dock uppgift om dess fyndort.

Museet i Carlsruhe eger ett bronssvärd, alldeles likt vår fig. 62; knappens öfersida är till och med prydd på samma sätt som fig. 62 *b*. Äfven i afseende på detta svärd lär dock närmare uppgift om fyndorten saknas¹⁾.

Ett dylikt bronssvärd, funnet i en grafhög i Lorsch'erskogen, tillhör Vereins Sammlung i Darmstadt. Af afbildningen i Lindenschmits »Heidn. Alterth.» I: 1 pl. 2 fig. 3 kan man dock icke se, om fästet äfven upptill liknat våra fig. 61 och 62, eller om det slutat i sådana, nu afbrutna spiraler, som ses fig. 9 å sid. 205 häröfvan.

Bland lemmingarna efter påbyggnaderna vid Möringen, på stranden af Bieler-sjön, i vestra Schweiz, har man nyligen funnit ett bronssvärd²⁾ med fäste af samma form som fig. 62. På kafflen ses tre tvärband (hvardera af tre smala, upphöjda ränder) och mellan dem tre knappar, som likna nithufvuden; två nitar i den ganska långa parerstången. Fästet slutar upptill i en tunn, oval, något konkav knapp; i dennes midt en rund uppstående tapp. Vid klingans bas finnas sådana inskränningar i eggen som på fig. 62 *a*; och klingan är prydd med sådana upphöjda långsgående ränder som å denna figur. — På samma ställe hittades dessutom ett dylikt fäste till ett annat bronssvärd och ett svärd med *brons*-fäste af samma form som vår fig. 62 *a*, men med klinga af *jern* (äfven klingan liknar fig. 62 *a*; upphöjda ränder och hak i eggen); fästet å detta svärd är prydt med zigzagsirater af inlagda smala *jernlaminer*.

I British Museum förvaras ett bronssvärd, hvars fäste likaledes har samma form som fig. 61, 62 (oval knapp;

¹⁾ Lindenschmit »Heidn. Alterth.» I: 1 pl. 2 fig. 4.

²⁾ Afbildadt i »Anzeiger für schweizerische Alterthumskunde» Februar 1873, sid. 406; jfr sid. 404--405.

3 tvärband; inga andra sirater; parerstång). Det är afbildadt fig. 5 å pl. 8 i »Horæ ferale» och funnet år 1803 vid Montausin nära Dijon, Côte-d'Or, Frankrike. — Enligt meddelande af M. Chantre äro två alldeles dylika bronssvärd funna i mellersta Rhône-dalen, nedanför Lyon. Det ena har ungefär sådan parerstång som svärdet från Hannas; i fästets nedre del synas inga nitlar, men två sådana finnas på kafflen, emellan de tre tvärbanden, af hvilka hvart och ett består af två eller tre ganska smala, upphöjda tvärränder; klingan är tveggad, men mot spetsen något böjd, nästan som på en sabel. Det andra af M. Chantre afbildade svärdet har rak klinga, som nedanför midten är bredast och som är fästad med två nitlar på samma sätt som fig. 61; fästet, hvilket *icke* har någon parerstång, är prydt med tre sådana tvärband som finnas å det nyss beskrifna svärdet och med en rad fina punkter utmed hvardera kanten af dessa band; i midten af den ovala knappen finnes en rund, uppstående tapp.

Nationalmuseet i München eger en i Italien funnen *gjutform af brons* för svärdsfästen af alldeles samma slag som de å våra fig. 61 och 62 (med »parerstång» och tre tvärband). Den är afbildad i Lindenschmits »Heidn. Alterth.» I: 1 pl. 2 fig. 10—12 (jfr texten till II: 12 pl. 1).

Det synes på grund häraf vara sannolikare, att de vid Rud funna svärderna äro komna från främmande land, än att de skulle vara förfärdigade i Sverige.

De fig. 61 och 62 afbildade svärderna likna mycket i afseende på fästets nedre del flere svärd¹⁾ af samma

¹⁾ Madsen »Afbildninger». »Suite af Sværd» fig. 13; Lindenschmit »Heidn. Alterth.» I: 1 pl. 2 fig. 2, häft. 3 pl. 3 fig. 8; v. Sæcken »Das Grabfeld von Hallstatt» pl. 5 fig. 10. Jfr äfven det i Medelpad funna svärdet fig. 2 å sid. 181 här ovan; Madsen »Suite af Sværd» fig. 9; »Horæ ferale» pl. 8 fig. 2, samt Lindenschmit »Heidn. Alterth.» I: 8 pl. 3 fig. 1 (fästet lär vara inlagdt med *jern*); de fyra sist nämnda sluta dock icke upptill i spiraler.

typ som fig. 9 å sid. 205 (tre tvärband å kafflen; tydlig, ehuru kort, parerstång; fästet slutar upptill i spiraler).

Vi hafva redan i en äldre afhandling¹⁾ sökt visa, att bronssvärd med sådan form å fästets nedre del, som fig. 61 och 62 visa, tillhöra bronsålderns slut. Detta ådagaläggas icke blott af de andra till fyndet vid Rud hörande fornsakerna, utan äfven af det nyss beskrifna fyndet vid Möringen, och deraf att svärd med dydylika fästen förekomma i det till öfvergången mellan brons- och jernåldern hörande fyndet vid Hallstatt i Österrike.

Den svärds-typ som representeras af fig. 61 och 62 synes stå ganska nära de ungerska bronssvärderna med runda skålformiga knappar, om hvilka vi i det föregående talat (fig. 54 å sid. 345).

.

Om sådana halsringar som fig. 60, om spiral-armringar, »glasögonformiga spännen» och hängkärl se här ofvan sid. 281, 231, 218 och 272.

60. Gillbergs eller Jösse härad.

I Carlstads Museum förvaras en liten *hålcelt* af brons, som tros vara funnen i Gillbergs eller Jösse härad (Djurkl. 1867 sid. 4).

61. Elgå socken, Berg.

(Jösse härad.)

I ett *stenkummel* å Bergs egor gjordes år 1835 ett i flere afseenden märkligt fynd, hvarom det heter i

¹⁾ »Från jernåldern», texten sid. 24.

Konungens Befallningshafvandes skrifvelse den 23 Febr. 1836, då fyndet insändes för att hembjudas Kongl. Maj:t till inlösen:

»Enligt hvad Kronofogden i Vestersysslets fögderi härstädes anmält, har Bruksförvaltaren Lundblad tillika med några andra personer i medlet af Augusti månad sistl. år vid anställd forskning efter fornlemningar på ett högt berg, Klätten kalladt, å kronosäteriet Bergs område i Elgå socken af Jösse härad, der de uppkastat en mängd kullersten samt sålunda kommit till ett djup af vid pass 3 alnar, funnit en bred häll, utgörande locket till en stenkista af $\frac{3}{4}$ alns höjd och $2\frac{1}{2}$ alnars längd, samt på kistans botten kullersten, något jord, åtskilliga hårdt brända kol och slutligen vid ena sidan ett litet svärd eller en tveeggad dolk af för dem okänd composition, jemte 2:ne andra smärre metallstycken, som sannolikt tillhört dolkens fäste.»

I sin berättelse för år 1867 (sid. 86) meddelar Antiquitets-Intendenten Friherre Djurklou om detta fynd:

»På den s. k. Klätten ligga flere kummel. Det längst i norr och på högsta toppen belägna har nu förvandlats till sittplats, dit man uppstiger på en trappa af löst lagda stenar. Det håller 174 fot i omkrets och har fordom haft en betydlig höjd, hvilken vid kumlets förändring till hvilobänkar för dem, som vilja njuta af den herrliga utsigten öfver Jösseforsen och Fjolen, betydligt reducerats. I detta kummel, som år 1835 öppnades af Inspektoren Rolander, fanns en *stenkista* öfver 3 alnar lång och öfvertäckt med 2 grästenshällar. Dessa afflyftades, och i sjelfva kistan förmärktes förmultnade lemningar efter *ett obrändt lik*, samt 1 *dolkblad* och stycken af en *puvett*, allt af *brons*, som inköptes till Riksmuseum.»

De insända fornsakerna, hvilka nu förvaras i Statens Historiska Museum (N:o 714), äro en dolkklinga och

en sönderbruten, ofullständig pincett af brons. Den förra torde dock numera ej med visshet kunna uppvisas bland de flere, osignerade, från äldre tid i Museet befintliga bronsdolkarne.

Af pincetten finnes ena sidan och en bit af den andra sidan i behåll. Den är smal, till formen närmast lik fig. 65 här nedan, men utan sirater och alldeles slät; öfverdragen med en mörkgrön, ej glänsande erg. Längd 46 m.m.; bredd upptill 2.5 m.m. och vid nedre ändan (öppningen) 11 m.m.

.....

Detta fynd torde hafva sitt största intresse derutaf, att det är ett af de nordligaste nu kända *graffynd* från bronsåldern i Sverige. Elgå socken är grannsocken och annex till Arvika, och förklaringen öfver det vid första påseendet egendomliga förhållande, att man så djupt in i Vermland funnit en graf från bronsåldern, torde böra sökas deruti, att stenkumlet vid Berg ligger vid norra ändan af Elgåfjolen, hvilken genom Glafs fjolen och Byelfven står i förbindelse med Venern. Detta fynd är således ett af de mångfaldiga exemplen på, huru den äldsta befolkningen utbredde sig utmed de naturliga vattenvägar, på hvilka Sverige är så rikt, och huru den med dessas tillhjälp redan tidigt inträngde djupt i det inre af landet.

Detta fynd är äfven, liksom det vid Iljerpetan (N:o 58), af vigt såsom ett af de direkta bevisen för den här ofvan (sid. 196) uttalade åsigten, att åtminstone en del af mellersta Sveriges stenkummel innesluta grafvar från bronsåldern. Vi återkomma strax till frågan om stenkumlen i Vermland (sid. 393).

.....

Pincetter från bronsåldern äro i ganska stort antal funna i Sverige. Vi känna för närvarande 64 sådana pincetter af brons, af hvilka dock endast en, den

här ofvan beskrifna, är funnen norr om Götaland; af de öfriga äro 3 funna i Vestergötland¹⁾, 9 i Halland²⁾, 1 i Småland³⁾, 1 i Småland eller på Öland⁴⁾,

¹⁾ En i St. M., N:o 4840: bred, slät, utan bucklor. Den är funnen — jemte 4 knifvar, af hvilka en är omtalad sid. 338 not, och 1 syl, allt af brons, samt brända ben — i en liten stenkista, 1.5 fot i fyrkant, midt uti en, nästan endast af sten bestående, hög vid Bessgården i Friggeråkers s:n, nära Falköping. (Den har förut tillhört Hr H. Werners samling och är afbildad i hans »Antiqv. berättelser» 1 häft., pl. 3 fig. 4; se sid. 14).

En tillhör Skolläraren Vernqvists samling, i Bjurums s:n (»funnen jemte ben i en hög i Dala församling»). — En tillhör Skolläraren Söderqvists samling, i Klefva s:n (enligt Hr Werners »Antiqv. berättelser» 2 häft., sid. 9).

²⁾ Fem i St. M., nämligen: 1) N:o 2471, temligen smal, slät, utan bucklor; funnen — jemte brända ben, samt 1 »rakknif» och 2 andra knifvar m. m. af brons — i en af en liten stenkista omgifven lerkruka i en grafhög vid Höstena i Ljungby s:n (»Hall. forn. för:s Årsskrift» sid. 67). — 2) 2548, originalet till fig. 66 här nedan; funnen i en, troligen med brända ben fylld, lerurna i en grafhög å Bonnarps egor, Laholms s:n (anf. arb. sid. 140). — 3) 3987, mycket skadad af erg, utan sirater; funnen jemte en knif (lik fig. 46, 47) och en såg, båda af brons, i en med brända ben fylld stenkista, af nära 1 fots längd, i en af grafhögarne vid Dömmestorp i Hasslöfs s:n (anf. arb. sid. 83, jfr sid. 225). — 4) 3987, liten, utan prydnader; funnen i en annan af dessa högar — jemte en dolk och en knif (lik fig. 46, 47), båda af brons, lemningar af ylletyg, samt brända ben — i en kista af en kluffven och urholkad björkstam, som var omgifven af en 3.8 fot lång stenkista (anf. arb. sid. 103). — 5) 4168, temligen bred, med tre bucklor; funnen jemte originalet till vår fig. 45, se sid. 334 (anf. arb. sid. 94).

Tre i Doktor Ehrengranats samling i Falkenberg. En af dem hittades, jemte en bronsknif, å Kungsgårdens mark i Vessige s:n. En annan är funnen — jemte 3 knifvar (se sid. 336 här ofvan, not 2) och 2 bitar af en såg, af brons — i en grafhög vid Stenastorp i Vinbergs s:n; bronssakerna lägo i 9 lerkrukor, som troligen dessutom innehöllo brända ben. Den tredje är funnen i Arstads eller Faurås härad (»Hall. forn. för:s Årsskr.» sid. 162, 165 och 193).

En tillhör Professor Nilssons nya samling.

³⁾ I Vexjö Museum (N:o 1112); af ovanlig form, emedan den upptill är smal och jembred, men vid öppningen mycket bred. Den är vara funnen i en stenkista vid Lundaby, tillsammans med 2 dolkklingsor af brons, samt en spjut-pets, en bladformig pilspets och ett halfmånformigt verktyg, alla af flinta. Några ben omtalas ej, hvarföre det är sannolikt, att liket varit obrändt och förmultnat.

⁴⁾ St. M. 2076: har förut tillhört Fabrikör Storeks samling i Kalmar.

4 på Öland¹⁾, 3 på Gotland²⁾, 2 i Blekinge³⁾ och 40 i Skåne⁴⁾. Dessutom har man i »Borgarkullen» å Ves-

1) Alla i St. M., nämligen: 1) N:o 1304:1828.15, bred, lik vår fig. 66, prydd med fina zigzaglinier samt 3 större bucklor på vanligt sätt och dessutom med en rad små bucklor utefter midten; funnen vid Sandby kyrkoby. — 2) 1985:1849.2, originalet till vår fig. 65; funnen år 1849, jemte obrända människoben och en bronsdolk med smal fyrkantig tånge (= fig. 153 i »Sv. forns.»), i en grusbacke å Kastlösa prestgårds egor. — 3 och 4) 4107, två pincetter, af hvilka den ena i afseende på formen närmast liknar den till Trenehöi-fyndet hörande (se här nedan sid. 388 not 1), men är slät, utan prydnader; den andra är något mera lik vår fig. 65. Båda äro funna, »jemte en flintdolk (= fig. 56 i »Sv. forns.») vid stenbrytning i en grushåla å Bredinge bys utmark i Kastlösa s:n.»

2) Två i St. M., nämligen: 1) N:o 2211, lik vår fig. 66, men något smalare, prydd med de tre bucklorna och tvärstreckade band; funnen, jemte brända ben och en pilspets af brons (afbildad fig. 171 i »Sv. forns.»), i en fyrkantig stenkista af 1.5 fots längd och 1 fots bredd, under sandtäkt i en hage å Skrodarve egor i Gröttingbo s:n (ej långt från det i not. 2 å sid. 196 här ofvan omtalade »Angantyr's rör», som äfven innehöll en graf från bronsåldern). — 2) 4737, bred, lik vår fig. 66, men endast 34 m.m. lång och alldeles slät, utan bucklor eller andra prydnader; funnen år 1872, jemte två bronsknifvar (se sid. 337, första noten, här ofvan), i en stor lerkruka, som utan tvifvel äfven innehöll brända ben, och som var tätt omsluten af en firsidig stenkista, 1 fot i fyrkant, å Lilla Sojvide egor i Sjonhems s:n.

En tillhör Visby Museum (lik vår fig. 66).

3) Båda i St. M., nämligen: 1) N:o 1452:120, temligen bred, utan bucklor; funnen år 1833 jemte en pilspets eller knif med tånge af brons i en, utan tvifvel med brända ben fylld, lerkruka, »under en sten i jordbrynet, på Hoby backe, vid det s. k. Domaresätet, som bestod af en dubbel Domring» (jfr Worsaae's »Blekingske Mindesmärker fra Hedenold», sid. 8). — 2) 1453:174, lik vår fig. 66, men slät, utan bucklor; funnen i en lerkruka vid Ronneby »i den s. k. Snäckebacken».

4) Fjorton förvaras i St. M., nämligen: 1) N:o 1418. — 2) 1518. — 3) 1576. — 4) 2548. — 5) 2549. — 6) 2791:210, liten, smal, utan bucklor; funnen — jemte 1 dolk med afbruten tånge, 1 knif = fig. 113 i »Sv. forns.», bladet till en annan knif och 1 liten »tutulus» med ögla på baksidan, allt af brons, samt obrända ben (»men intet cranium») — i en graf på Hammenhögs kyrkobys egor i Ingelstads h:d. Grafven, som utan tvifvel varit täckt af en hög, var en stenkista, bildad af tvenne mindre stenar i öster och vester, samt tvenne 3½ aln långa stenar i norr och söder, med deröfver liggande tung täcksten, alla af flis». — 7. 8) 3061, två pincetter. — 9) 3328, bred, slät, endast prydd med 3 låga bucklor; funnen jemte 2 knifvar, 1 syl m. m. af brons i en af »Kumlehögarnes» i Nöbbelöfs s:n, Ljunits h:d (se sid. 330). — 10) 3496, temligen smal, utan bucklor; funnen, jemte 1 kort svärd och 1 dubbel-

sige kyrkobys egor i Årstads h:d, Halland, funnit en pincett af *guld*, lik vår fig. 66¹⁾.

Från Norge torde man för närvarande ej känna någon pincett af samma form som fig. 65 eller 66:

Fig. 65. Bronspincett, från den äldre bronsåldern. f. vid Kastlösa, Ol. 1'1.

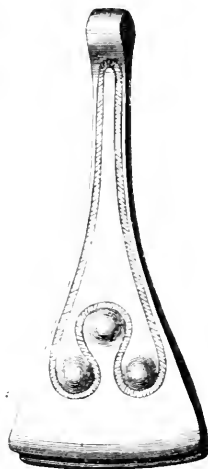

Fig. 66. Bronspincett, från den yngre bronsåldern. f. vid Bonnarp, Hall. 1'1.

I Danmark äro derimot pincetter från bronsåldern mycket allmänna. På Museet i Köbenhavn förvaras åt-

knapp, båda af brons, »på omkring 3 fots djup vid uppbrytning af ett stenrös» ä egorna till N:o 12 Vemmerlöf i Vemmerlöfs s:n, Järrestads h:d. — 11) 3691. — 12) 4125, liten, prydd med zigzaglinier, men utan bucklor, 12.5 m.m. bred vid öppningen; funnen jemte en simpel bronsknif (se sid. 337, not) och brända ben i ett lerkärl uti en grafhögd vid Österslöf i Villands h:d (se sid. 40 af denna del). — 13, 14) Två pincetter, hvilkas inventarienumror ej äro kända.

Tolf tillhöra Lunds Museum. Två af dem, funna i lerkrukor jemte brända ben och bronsknifvar af samma form som fig. 45—47, äro omtalade här ofvan sid. 337, not. En tredje hittades år 1818, jemte »en knapp och några nålar af brons, samt benskärfvor», i en lerkruka uti »Räfvahög» vid Eleshult i Brunnby s:n, Luggude h:d.

Två förvaras i Landskrona Elementarläroverks samling; 1 i Köbenhavns Museum; 1 i Ingeniör Brorströms samling i Borreby; 1 i Grefve A. De la Gardies samling på Hamiltonhouse (se sid. 337, not); samt 9 i Öfverjägmästaren Sjöcronas samling i Helsingborg.

¹⁾ Den är afbildad fig. 201 i »Sv. forn.» och förvaras i St. M. (N:o 1798). Se »Hall. forn.» för:s Arsskrift» sid. 65.

minstone 250 sådana pincetter af brons¹⁾ och 2 af guld, samt en tunn guldbeläggning möjligen till ena sidan af en bronspincett²⁾. — De flesta af dessa pincetter, isynnerhet af dem som likna fig. 66, äro funna i grafvar från den yngre bronsåldern, hvilka innehållit brända ben och dessutom vanligen en bronsknif, ofta af samma form som fig. 44—47, samt en bronsstyl m. m. (se sid. 336).

Fyndomständigheterna visa således, att bronspincetter af samma form som fig. 66 tillhöra den senare delen af vår bronsålder. De äro vanligen prydda med tre sådana små upphöjda bucklor, som ses å denna fig. — Derimot torde åtminstone en del af de pincetter, som likna fig. 65, tillhöra bronsålderns äldre del; zigzagsiraternas och stilen antyda det, och några fynd bekräfta det.

Att dessa pincetter, både de äldre och de yngre, äro förfärdigade här i Norden, framgår tydligt deraf, att de här äro så allmänna, under det att de icke förekomma i södra och vestra Europa.

Utom Skandinavien förekomma nämligen *sådana* pincetter — liksom så många andra af de i de nordiska fynden från bronsåldern allmänna fornsakstyperna³⁾ —

¹⁾ Enligt benäget meddelande af Herr Justitsråd Strunk. Några af dem äro afbildade i Worsaae's »Nordiske Oldsager», fig. 269—272; samt i Madsens anf. arb. »Treenhöi-fundet» fig. A 1 (ovanlig form; upp till smal och mycket utsvängd mot öppningen; prydd med tvärgående zigzaglinier), »Jordhöi-fundet» fig. 3, »Sundby-fundet» fig. 2 (fästad vid en sådan »stängknapp» som fig. 225 i »Sv. forns.»), »Suite af Niptænger» fig. 1—17 (två af dem hafva *löpare*, med hvilka de kunna hållas tillklämda; den ena löparen har form af en fogel), »Suite af Öxer» fig. 10 *b* och »Suite af Kar af brændt Leer» fig. 2 och 4. — »Årbøger f. nord. Oldkynd.» 1872 pl. 4 fig. 8.

²⁾ Afbildad i Boyes »Oplysende Fortegnelse over Gjenstande af ædle Metaller i Kjöbenh. Museum» sid. 27.

³⁾ Se t. ex. sid. 203 (halsringar == fig. 18; jfr Tillägget här nedan), 219 (»glasögonformiga spänn») 222 (nålar == fig. 21), 233 (»kuper»; jfr Tillägget), 246 (»tutuli»), 274 (hängkärl af brons == fig. 28, 29), 284 (halsringar med ovala ändskifvor == fig. 24, 30 och 60), 312 (skaftcetter == fig. 38), 318 (skaftcetter == fig. 39), 331 (knifvar == fig. 42), och sid. 339 (knifvar == fig. 44—47).

endast i det nordligaste Tyskland¹⁾, hvilket under nämnda tid tydligen tillhört samma kulturområde som Skandinavien, under det att de i Europas öfriga länder funna fornsakerna från bronsåldern i de flesta fall äro af andra former.

I södra och vestra Europa har man visserligen funnit åtskilliga pincetter, men de äro af helt andra former än fig. 65 och 66 och tillhöra icke bronsåldern, utan jernåldern²⁾.

Äfven i Norden äro pincetter från jernåldern, i synnerhet dess förra hälft, ej sällan anträffade³⁾. De äro i allmänhet längre och smalare än bronsålderns; vanligen äro de nästan alldeles jembreda och prydda med egendomliga hak och inskärningar i kanterna. De äro af brons eller jern, någon gång af silfver. Ofta äro de genom en liten ring förenade med en *örslaf*.

1) »Friderico-Francisceum» pl. 19 fig. 5—9 och 12, lika vår fig. 66; fig. 9 är med en ring fästad vid en sådan stångknapp som fig. 225 i »Sv. forns.» (fig. 1—4 och 11 ä samma planch äro af andra former). — »Horæ ferale» pl. X fig. 14—16 och sid. 227 fig. 3 (Meklenburg och Holstein); fig. 13 å samma planch visar en pincett af mycket afvikande form från Skotland.

2) Se t. ex. v. Sacken »Das Grabfeld von Hallstatt» pl. 19 fig. 17 och sid. 89; »Mittheilungen der antiqu. Gesellschaft zu Zürich» XV: 7 pl. 7 fig. 9 och pl. 15 fig. 5; Desor »Les Palafittes» sid. 96 fig. 88; Lindenschmit »Heidn. Alterth.» II: 5 pl. 6 fig. 4, 5, 9—12, och »Hohenzoll. Alterth.» pl. 1 fig. 14, pl. 5 fig. 22 (södra Tyskland); »Horæ ferale» sid. 227 (norra Tyskland); Baudot »Sépultures des barbares de l'époque mérovingienne en Bourgogne», pl. 18 fig. 15—17 (i »Mémoires de la Commission des antiquités du département de la Côte-d'or», tome 5); Fausset (Roach Smith) »Inventorium sepulchrale» pl. 12 fig. 13 (Kent, sydöstra England); Brent »The saxon cemetery at Sarr», i »Archæologia cantiana», vol. 7 sid. 31 (Kent); m. fl.

3) Worsaae »Nord. Oldsager» fig. 273. — Engelhardt »Thorsbjerg Mosefund» pl. 4 fig. 25, 26; »Nydam Mosefund» pl. 5 fig. 3, 4 (*silfver*), 7, 8; »Kragehul Mosefund» pl. 4 fig. 21—23; »Vimosefundet» pl. 1 fig. 21 (jern). — »Årbøger f. nord. Öldkynd.» 1870 pl. 4 fig. 12. Den sist nämnda pincetten, funnen i en »brandplet» på Bornholm, är af jern, kort, bred och ganska lik vår fig. 66. En dylik jernpincett är nyligen funnen, jemte brända ben, uti en graf i Högsruus:s:n på Öland; den var instucken mellan hvarfven på en hoprullad svärds klinga af jern (St. M.).

Vi meddela här fig. 67 afbildning af en sådan, med en örslef förbunden pincett af brons från jernåldern; den hör till ett stort grafvynd vid Rikvide i Nährs:en, Gotland¹⁾.

Det synes vara ganska sannolikt, att pincetterna under jernåldern — i likhet med några dylika under senare tider — varit ett slags toalett-artiklar; möjligen användes de till att rycka ut hår el. dyl. Derimot torde, såsom vi redan sid. 336 antydt, flertalet af de till bronsåldern hörande pincetterna hafva varit begagnade då man sydde i läder. Vi tillåta oss att här meddela den förträffliga utredning af denna fråga, som Hr Justitsråd Herbst redan för flere år sedan gifvit²⁾.

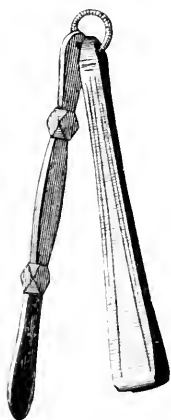

Fig. 67. Pincett och örslef af brons, från jernåldern, f. vid Rikvide, Gotl. 2 3.

Efter att hafva fästat uppmärksamheten derpå, att Kjöbenhavns Museum år 1864 egde omkr. 300 sylar af brons och 1 af guld, 24 synålar af brons och 3 af ben, samt omkr. 200 pincetter af brons och 1 af guld³⁾, säger Justitsråd Herbst: »För att förstå, huru dessa föremål användes, måste vi påminna oss några egendomliga omständigheter. I

de med brända ben fyllda lerkrukor från bronsåldern, hvilka så ofta påträffas i vårt lands grafhögar, finna vi

¹⁾ »Från jernåldern», fyndbeskrifningen, sid. 55. En annan jernålderspincett af brons från Sverige är afbildad i 2:dra delen af denna tidskrift, sid. 279; den är funnen i Helsingland och prydd med ganska vackra sirater.

²⁾ I ett bref till Prof. Stephens, dateradt Kjöbenhavn den 3 Juli 1864 och infördt i Brents »Saxon cemetery at Sarr» (»Archæologia cantiana», vol. 7), sid. 41 not.

³⁾ Af bronssylarne sitta ännu sexton i sina skaft, af hvilka 11 äro af brons, 4 af ben och 1 af bersten. Jfr W. 276 (skaftet af brons, gjuten öfver lerkärna). En af synålarna är afbildad W. 275; se äfven Madsens anf. arb. »Sundby-fyndet (ett allängtt öga nära midten af den fyrkantiga, något flata nålen).

icke sällan en liten knif, en syl, en pincett och några andra småsaker af brons, såsom en ring, en hårnål eller en dubbelknapp m. m.; och jag tror, att den vanliga åsigten är riktig, nämligen att dessa lerkärl innehålla lemningar af qvinnolik, i det att knifven, sylen och pincetten äro den afiidna damens sybehör. Vi måste också påminna oss, att vi här i Danmark hafva flere exempel på sömnad i läder och skinn med fina, smala band eller trådar af skinn (se t. ex. W. 162, 163), och att kläder af skinn måste antagas hafva varit allmänna under en ganska tidig period. Men, såsom vi veta, har man äfven ofta funnit kläder af en simpel ylleväfnad, sydda med ulltråd. Sådana yllekläder hafva dock tydligen varit mycket mindre allmänna och vida dyrbarare än skinnkläderna.»

»Om vi nu återvända till de omtalade föremålen, så skola vi se, att sådana bronssaker som en knif, en syl och en pincett voro alldeles nödvändiga för att sy i läder eller skinn. Knifven användes för att skära ut de fina remmarne eller trådarne af skinn, med hvilka man skulle sy, sylen för att borra hål och pincetten för att draga lädertråden genom hålen.»

»Dessa saker kunde ej begagnas för att sy yllekläder; härtill voro derimot synålarne utmärkta, hvilka voro oanvändbara för lädersömnad. Förhållandet mellan antalet af de i museet förvarade sylar (300) och synålar (27) torde derföre gifva en god ledning för bedömandet af förhållandet mellan skinn- och ylleklädernas talrikhet under bronsåldern.»

»Det är klart, att dessa sylar, hvilka äro fran 5 till 1 tum långa, ofta användes i det dagliga lifvet äfven till andra ändamål än det nu beskrifna. Sa måste äfven pincetterna någon gång blifvit begagnade, bland annat, såsom kirurgiska instrumenter, hvilket tydligen var fallet med en, som år 1845 fanns i en graf vid

Hvidegård på Sjælland¹⁾) jemte ett bestick, hvilket synes hafva tillhört en man, hälften läkare, hälften trollkarl.»

62. Vermland (utan närmare uppgift).

I Professor Angelins samling i Stockholm förvaras:

Främre delen af en *spjutspets* af brons, som är mycket skadad och nu endast har 11.5 ctm. längd.

Den är »funnen i en ättehög i Vermland år 1807» och skänkt till samlingen af Herr Löjtnant J. E. Hagdahl.

Vi känna således nu åtminstone 21 fornsaker af brons från Vermlands bronsålder, nämligen²⁾):

6 svärd (fynd N:ris 53, 54, 56, 58, 59).

1 dolk (fynd N:o 61).

2 knifvar (fynd N:ris 55, 57).

1 spjutspets (fynd N:o 62).

1 hälcelt (fynd N:o 60).

1 hängkärl (fynd N:o 59).

2 halsringar (fynd N:o 59 A och B).

1 eller möjligen två spiralarmsringar (fynd N:o 59).

1 annan armring (fynd N:o 59).

3 spännen (fynd N:o 59 B och C).

1 pincett (fynd N:o 61).

1 litet rundt beslag (fynd N:o 59).

samt dessutom »12 bitar af smala bronstrådar» och »en liten brons-ten, böjd som en hake» (fynd N:o 59), och »möjligen en pincett» (fynd N:o 56).

¹⁾ »Annaler f. nord. Oldkynd.» 1848, sid. 336.

²⁾ Af dessa finnas imellertid två svärdsfästen och ett knifblad (fynd N:ris 54, 56 och 57) ej i behåll; man har endast mer eller mindre tillförlitliga beskrifningar på dem.

Om man fördelar dessa 21 saker på landskapets yta, 162 kvadratmil, erhåller man visserligen ett medeltal af endast 0.13 bronssak från hvarje kv.-mil i medeltal, men de nu-beskrifna fynden från Vermlands bronsålder äro det oaktadt af stor vigt, dels emedan ett af dem, fyndet vid Rud (N:o 59), är ett af de största fynd från nämnda tid som blifvit gjorda i mellersta Sverige, dels emedan några af de andra äro säkra graffynd (N:ris 58 och 61; jfr äfven N:o 54).

Alla de tre sist nämnda fynden äro anträffade i *stenkummel*, och, då fynd från annan tid i Vermlands stenkummel hittills varit sällsynta, torde man, såsom vi redan nämnt, kunna antaga, att en stor del af dessa fornlemningar tillhöra bronsåldern.

Friherre Djurklou, som under sina forskningsresor åren 1866 och 1867 haft tillfälle att lära känna nästan alla Vermlands fornlemningar, yttrar i sin berättelse för år 1867 (sid. XIII följ.) om stenkumlen i detta landskap:

»I Vermland äro stenkummel synnerligen talrika. Till grundformen än runda, än fyrkantiga hafva de alltid blifvit hopkastade nära vattendragen, helst på toppen eller första afslutningen af höga berg, eller ock på öar, skär och uddar i sjöarne. De äro vanligtvis grafvar och hafva för skattletare varit ett kärt experimentalfält, hvarigenom icke blott den yttre formen ofta gjorts oigenkännelig, utan äfven hvad de i sitt inandöme förvarat, till föga fromma för fornforskningen, blifvit skingradt och förstördt.»

»Betrakta vi nu först de runda kumlen, så finner man i dem flere olika begrafningssätt. Då de hvilat på berggrund, som oftast är händelsen, har grafrummet vanligtvis utgjorts af en låg aflång *kista*, omslutande än obrända, än brända lik, hvilken kista bildats af hällar, lagda i enkel, stundom dubbel rad och någon gång — ehuru oftare i östra än i vestra Vermland — uppresta.

Der hållar ej funnits att tillgå har man, såvida ej en af naturen sjelf danad bergsskrefva gjort en sådan anordning öfverflödig, hjälpt sig med kallmur af gråstensflisor, hvilken ej sällan varit ganska omsorgsfullt upplagd. Detta rum — oftast af en vanlig manslängd eller något derutöfver, men stundom betydligt mindre, ehuru bibehållande samma form — har en höjd af 0.5 till 2 fot med bredd af 1 à 2 fot, hvaröfver först ett tak af hållar och sedan sjelfva röset upplagts. Kumlens dimensioner äro högst olika, från 40 à 50 ända till 500 fots omkrets på 2 à 3 till och med 18 fots höjd, och några hafva antagligen omslutit flere grafvar. De största finnas vid Löfås i Glafva, Näs i Stafnäs, Göttersta i Millesvik och Svenstorp i Grums. — Utom dessa finnas andra, till det yttre fullkomligt lika kummel, hvilka dock att döma af det väl bibehållna vid Karud i Tveta understundom haft plattare hjessa. Här finner man endast vanliga *askrum* med eller utan *urnor* och oftast förlagda under jordytan, när kumlet hvilar på sandgrund, eller åtminstone ej omedelbart på sjelfva berget.»

»Man kan således i dessa grafvar iakttaga olika begrafningssätt, häntydande på olika åldrar och kanske äfven olika folk. Hvad de förstnämnda kumlen angår, så är öfverensstämmelsen med bronsälderns grafvar i Bohuslän och på Dal, sådane desse beskrivas af Holmberg och Lignell, temligen omissskännelig, och denna likhet vinner äfven bekräftelse af det bronsfynd Riksmuseum under N:o 714¹⁾ eger från den enda af dessa grafvar, om hvars förstöring tillförlitliga uppgifter erhållits²⁾. Men om också blott detta fynd tillvaratagits, så är det dock icke det enda, som blifvit gjordt i de vermländska kumlen. De ofta förekommande uppgifterna om kopparvärjor, kopparknifvar och andra små-

¹⁾ Se här ofvan fynd N:o 61.

²⁾ Detta skrefs innan fyndet vid Hjerpetan (N:o 58) var gjordt.

saker af samma metall, eller, der berättelsen mera har antagit sägnens karakter, om »guld»-värjor och guldtenar upphemtade ur griftrören, kunna icke fränkännas allt värde.» — — — — — »Man kan dock icke våga påsta, att alla dessa stenkummel med mer eller mindre tydliga spår efter dylika grafkammrar tillhöra bronsåldern. Såväl de isländska sagornas uppgifter, som Gulatingslagens förbud mot ett sådant begrafsningssätt visa, hvad äfven vermländska fynd (t. ex. det från Ekesberget i Ekshärad, Fernow s. 68) bekräfta, att stenkumlen användts såsom grafvar ända in i hedendomens sista dagar. Att således med något anspråk på ofelbarhet säga, hvilka af de i Vermland så talrika (kanske mellan 1 och 2,000) grifternas af detta slag förskrifva sig från bronsåldern, är icke möjligt, och kan aldrig blifva det i det förstörda skick, hvaruti de befinnas; men några af de vid Glafs-fjolen, i Millesvik och synnerligast de under förliden höst nyupptäckta i östra Vermland förtjena dock att undersökas och kunna kanske lemna några bidrag till redandet af denna dunkla fråga.»

»De runda stenkummel, som innehålla askrum ofvan eller under jordytan, synas af de uppgifter om der gjorda fynd, som kunnat uppsnappas, alla(?) tillhöra jernåldern, och kunna gerna, såsom Holmberg kallat dem, benämnas »ofulländade ättehögar». Till sitt yttre kunna de ej skiljas från de här förut beskrifna och, der skattletarne omformat de ursprungligen fyrkantiga kumlen eller stensättningarna, knappt nog från dessa, hvilka kanske ej alltid varit grafvar, men vanligtvis förekomma tillsammans med de runda, och oftast blifvit lagda öfver naturliga fördjupningar i bergen. Under sådana förhållanden kunna för de olika grafvar dessa stenhöpar fordom omslutit inga särskilda gränсор utstakas, utan måste reduceras till en för dem alla gemensam. De

finnas talrikt utmed Venerstranden och synas derifrån hafva följt vattendragen uppåt landet. I vestra Nordmarken synas dock de fyrkantiga haft företrädet, och dessa förekomma ungefär inom samma gränser som stenålderns hällkistor. Eljest finnas stenkummel utmed By-elfvens och Fjolens dalgång ända upp emot riksgränsen i Eda, utmed Borgviks-elfven och Vermelen till Brunskog, vid Norselven och Frykensäjarne, men endast på dessas östra strand upp till Fryksände, följa Klar-elfvens dalgång till Ekshärad och finnas slutligen äfven i Nyed och Brattfors i östra Vermland.»

Att sydvestra delen af Vermland var bebodd redan före bronsålderns början, visas icke blott af de i ganska stort antal der funna fornsakerna af sten, utan isynnerhet af de der talrika *hällkistorna*, fristående, aflangt fyrkantiga grafvar, hvilkas väggar och tak bestå af stenhällar, ofta aktningssjudande genom sin storlek.

Fig. 68 visar en stor sådan hällkista, som finnes vid Sjögerås i By sn, Näs h:d¹⁾. Kistan, bildad af två sidohällar och en gavelhäll, är 14 fot lång och 4 fot bred. Takhällen, som nu ligger bredvid kistan, är 11 fot lång, 4.4 bred i ena ändan och 5.3 fot i andra ändan, hvarest dock ett stycke är lösslaget. Enligt Friherre Djurklou är takhällen tydligen tagen ur ett berg på 150 fots afstånd, »der gårdens egare med tumstock uppmätt stället och funnit de erhållna dimensionerna fullkomligt öfverensstämmande med hällens». »Kistan genomgräfdes, utan att deraf annat resultat vanns än visshet, att likförbränning *icke* egt rum.»

I några andra kistor är hvardera långsidan bildad af två eller flere hällar.

Emedan alla Vermlands nu kända hällkistor redan för längesedan blifvit mer eller mindre skadade och

¹⁾ Se Djurkl. 1867 pl. X och sid. 180.

deras innehåll förstördt, känner man visserligen icke något säkert fynd, som visar, till hvilken tid de höra. Men alla berättelser om i dem anträffade fornsaker¹⁾ och den omständigheten, att spår af brända ben aldrig lära hafva blifvit funna i dem, äfvensom deras fullkomliga likhet med de till stenåldern hörande hällkistorna i Dalsland, Bohusläu och Vestergötland, allt talar för att de äro minnen från sist nämnda period.

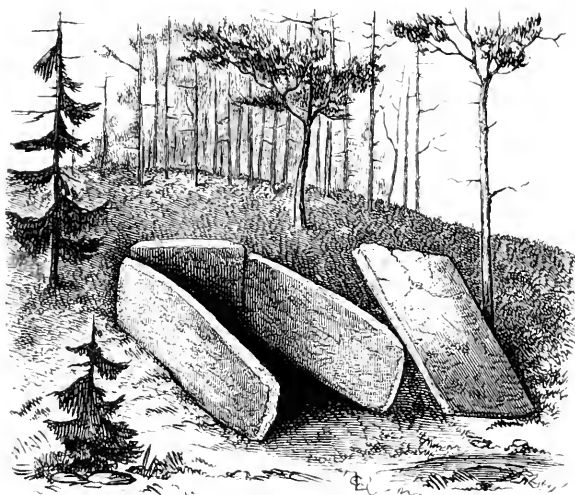

Fig. 68. Hällkista vid Sjögerås i By s:n, Vermland; 14 fot lång.

Om dessa genom sin ålder och sin storlek vördnadsbjudande fornlemningar säger Friherre Djurklou i sin berättelse för år 1867 (sid. VIII följ.):

»Hällkistorna förefinnas i bergen och på skogsåsarne, ej sällan temligen långt från bygd och vatten, men vanligen på sådana ställen, der man utan allt för lång transport kunnat erhålla det svårforlade materia-

¹⁾ Så skall man t. ex. år 1852 vid gräfning i en af de 4 vid Krokstad i By s:n befintliga hällkistorna hafva funnit en väl arbetad spjutspets af flinta (Ollist. geograf. och statist. lexikon öfver Sverige» hand. 4 sid. 254).

let. De äro alltid byggda i norr och söder, men med någon — stundom ganska stark — dragning åt öster och vester. Deras längd är 12—18 fot, bredd omkring 4 fot och höjden 1, 2 å 3 fot öfver den stundom ättehögslika, men låga bädd af småsten och grus, eller blott det senare, hvaraf de omgifvas. Ehuru alla äro ytterst illa medfarna, och en stor del af hällarne oftast borttagna, synes dock byggnadssättet i allmänhet varit det samma som i Bohuslän och på Dal, d. v. s. kistan har bestått af ett enda rum, vanligen något afsmalnande och ofta äfven lägre emot söder. Smärre olikheter i deras anordning saknas dock icke. Någon gång — såsom vid Sandviken i Trankil — har en mindre graf funnits vid sidan af den större, eller två om ej flere varit sammanbygda, såsom vid Gyltenäs i samma socken. Stundom tycker man sig förnärka spår efter ett särskildt lägre och smalare förhus, bildadt derigenom att dess hällar skjutits innanför sjelfva grafvens sidoväggar, såsom vid Kluserud i Kila och Korsbyn i Silerud; och slutligen saknas ej exempel, att grafven — såsom vid Skenhall i Trankil och kanske äfven vid Visle i Glafva — varit omgifven med en krets af resta stenar, ehuru dessa numera endast finnos i folkets erinringar. Huruvida grafvarne mot söder varit öppna eller tillslutna kan ej bestämdt sägas. I några kunde intet märke efter gafvelhäll upptäckas, i andra åter syntes en sådan hafva funnits. Möjligen hafva dessa till utseendet öppna kistor ursprungligen haft en sådan anordning, som den Lignell i sin beskrifning öfver Dal, I delen, sid. 68 ommämmer, eller förmedelst tvenne mot långsidorna stödda och i sned riktning ställda hällar varit så till vida slutna, att blott en öppning af halfva gafvelbredden lemnats, för hvilken en klumpformig sten tjänat som dörr; men detta är dock endast en gissning, som ej af grafvarnes förstörda skick kan bestyrkas.

Utom sjelfva jordbädden eller smästensgruset finner man stundom på yttre sidan smärre hällar satta till stöd, symnerligast i fogarne och alltid parallelt med väggen, och invändigt hafva de flesta, om ej alla, haft stensatt botten af bullersten, hvaraf dock numera endast föga återstod, sedan vinningslystnaden och nyfikenheten, på samma gång de bemäktigat sig de fornsaker, som här varit nedlagda, äfven upprifvit sjelfva bottnen. De gräfningar, som i dessa grafvar understundom anställes, hafva således ej medfört annat resultat än att — då kol och aska ingenstädes kunde upptäckas — likförbränning här icke egt rum. Fynd omtalades dock på flere ställen, och dessa uppgäfvos alltid hafva varit askviggas och bössfintor, således stensaker, hvaraf man berättigas att antaga det de förskrifva sig från stenålderns folk och troligtvis samma stam, som i Bohuslän och på Dal efterlemmat liknande grifter. De fristående hällkistorna förekomma i södra Nordmarken, i närheten af sjöarne Lelång, Stora Lee samt östra och vestra Silen (den nordligaste uti Töksmark), flerstädes uti Svanskogs och Gilbergs socknar, men talrikast på Öfre Näset, symnerligast utmed Byelfven i Kila, Tveta och By socknar. De träffas ännu i Eds socken vid Upsala och Segermon och torde äfven hafva funnits i Långseruds och Stafnäs socknar, då de i den högre upp belägna Glafva socken åter förekomma vid Visle och By, deras, såvidt man ännu känner, nordligaste gräns.»

A Rosenborgs egor i Eskilsäters socken, sydligaste delen af Näs härad, finnes en hällristning, föreställande tre skepp¹⁾, omgifna af ett större antal ganska symme-

¹⁾ Det af Dybeck och Holmberg afbildade fjerde skeppet kunde icke återfinnas af Djurklou.

triskt ordnade, små, runda gropar (»elfqvarnar»), hvilken är afbildad i Dybecks »Runa» 1847 sid. 7, i Holmbergs »Skandinaviens hållristningar» pl. 41 fig. 145 och i Friherre Djurklous reseberättelse för år 1867 pl. XXI.

Vid Hallerud i Kila socken, Näs härad, finnas i ett berg 12 dylika små, runda, skålformiga fördjupningar, af hvilka 9 stå i en rät rad (den mellersta gropen störst och de öfriga aftagande i storlek mot radens ändar); framför dem stå 2 och framför dessa en, den minsta af alla, knapt 1 tum i diameter. De öfriga äro 4 à 2 tum i diameter (Djurkl. 1867 sid. 168).

Några andra hållristningar torde icke vara kända i Vermland¹⁾.

För närvarande känna vi följande

Fornsaker af sten funna i Vermland.

Carlskoga bergslag.

Carlskoga socken. 1 yxa med skafthål (St. M. 2226). — 2 yxor med skafthål (Örebro M.).

Bjurkärns s:n. Ingen.

Visnams härad.

Nysunds s:n. 1 yxa, troligen med skafthål (Djurkl. 1866 s. 44).

Rudskoga s:n. 1 yxa med skafthål (St. M. 3615:2). — 2 mejslar, 8 yxor med skafthål (en af dem lik fig. 42 i »Sv. forns.»), samt »1 slipsten» (Christinehamns M.). — 1 yxa med skafthål (Djurkl. 1866 s. 41).

Råda s:n. Ingen.

Kils s:n. 1 yxa med skafthål och med lemming af ett

¹⁾ Jfr dock Dybecks yttrande i »Runa» 1847 sid. 7 not **).

äldre dylikt hål (St. M. 3615:4). — 1 mejsel af flinta och 4 yxor med skafthål (Christinehamns M.).

Visnums s:n. 1 yxa med skafthål (St. M. 3615:1). — 2 mejslar och 3 yxor med skafthål (Christinehamns M.).

Ölme h:d.

Varnums s:n. 1 flintspån, 3 mejslar och 4 yxor med skafthål (Christinehamns M.). — 2 yxor, troligen med skafthål (Djurkl. 1866 s. 76).

Varnums s:n eller trakten deromkring. 1 bladformig pilspets af flinta med tånge och två hullingar = fig. 60 i »Sv. forns.» (St. M. 4654).

Ölme (Ölmehärads) s:n. Ingen.

Fernebo h:d.

Lungsunds s:n. 1 yxa med ofullbordadt skafthål, i hvars midt en tapp sitter (afbildad fig. 34 i »Sv. forns.» St. M. 3467). — 1 yxa med skafthål (Christinehamns M.).

Näsräms (Rämens), Gåsborns, Nordmarks, Fernebo, Brattfors och Kroppa s:nar. Ingen.

Väse h:d.

Väse (Väsehärads) s:n. 1 yxa med skafthål (Djurkl. 1866 s. 97).

Fogelviks och Alsters s:nar. Ingen.

Nyeds h:d. Ingen.

Carlstads h:d. Ingen.

Grums h:d.

Segeerstads s:n. 1 yxa med skafthål (St. M. 3615:3). — 1 yxa med skafthål (Carlstads M.). — 1 utmärkt väl arbetad flintdolk (Djurkl. 1867 s. 225. »Yxor med skafthål anträffas ofta i socknen»).

Eds, Borgviks och Grums s:nar. Ingen.

Nors s:n. 1 bred hâlmejsel af flinta, slipad, och 1 spjutspets af skiffer, lik fig. 52 i »Sv. forns.» (Frih. C. Cederströms saml. i Strömstad).

Kils h:d.

Frykeruds s:n. 2 yxor med skafthål (Djurkl. 1867 s. 37).

Kils s:n. 2 mejslar, ej af flinta (Djurkl. 1867 s. 32).

Nedre Ullerö (Ulleruds) s:n. Ingen.

Öfre Ullerö s:n. 1 trind, uppåt spetsad yxa af trapp utan hål (St. M. 3615:5). 2 yxor, troligen med skafthål (Djurkl. 1866 s. 120).

Ransätters s:n. Ingen.

Elfdals härrads nedre tingslag.

Råda s:n. 1 »flintpil» (troligen funnen vid eller i närheten af Uddeholm. St. M. 379).

Sunnemo, Ekshärads och Gustaf Adolfs s:nar. Ingen.

Elfdals härrads öfre tingslag. Ingen.

Fryksdals härrads öfre tingslag.

Hvitsands s:n. Nedre hälften af en trekantig pilspets af flinta, lik fig. 65 i »Sv. forns.», och 1 yxa af trapp utan hål (»funna tillsammans». St. M. 1635:7. 9). — 1 bladformig pilspets af flinta (Carlstads M.).

Östmarks s:n. 1 yxa med skafthål (St. M. 1284:23).

Lekvattnets kapell. Ingen.

Fryksände s:n. 3 yxor med skafthål (St. M. 1635:4-6).

Fryksdals härrads nedre tingslag.

Lysviks s:n. Ingen.

Gräsmarks s:n. 3 mejslar och 3 yxor med skafthål (Djurkl. 1867 s. 62).

Sunne s:n. 7 dolkar och spjutspetsar, samt 5 halfmånformiga verktyg, alla af flinta; 1 yxa af trapp utan hål och 2 yxor med skafthål (Skara M.).

Östra Emterviks s:n. 1 yxa med skafthål (Carlstads M.). — 1 bladformig pilspets af flinta (?) och 2 dolkar af flinta (? Djurkl. 1867 s. 44).

Vestra Emterviks s:n. Ingen.

Jösse h:d.

Magneskogs s:n. 1 yxa med skafthal (Djurkl. 1867 s. 67).

Elgå s:n. »1 stor och vacker stenvigg eller flat mejsel af nära en fots längd» (Carlstads M.). — 2 yxor med skafthål (»Dylika yxor skola här ej vara sällsynta.» Djurkl. 1867 s. 88).

I häradets öfriga socknar ingen.

Nordmarks h:d.

Skillingsmarks s:n. Ingen.

Jernskogs s:n. 1 brynsten af gråhvit kvarts = fig. 5 i »Sv. forns.», nästan fullständig, 6.5 tum lång (Christiania M. 4320. — »Årsberetning för 1867 af Foren. til norske Fortidsmind. Bevaring» sid. 63).

Östvallskogs s:n. 1 yxa, troligen med skafthål (Djurkl. 1867 s. 141).

Töksmarks s:n. 1 yxa med skafthal (Djurkl. 1867 s. 143. Der nämnes äfven: »fynd af stenvigggar och yxor med skafthal omtalas i en uppgift till Dr Lignell år 1837»).

Fogelviks s:n. »Landtmätaren O. P. Hedlund eger följande stensaker, samlade dels i denna, dels i angränsande socknar: 1 flintdolk, 2 bitar af dylika, 4 flintspanor, 3 bredmejslar och 6 yxor med skafthål» (Djurkl. 1867 s. 149).

Holmedals s:n. 1 yxa med skafthål (St. M. 3825:7). — »Flere stenyxor lära förvaras i socknen» (Djurkl. 1867 s. 147).

Karlanda s:n. 1 yxa med skafthål (St. M. 1284:7). — 1 »stenkil» och 2 yxor med skafthål (Djurkl. 1867 s. 133).

Silbodals s:n. 2 yxor med skafthål (St. M. 1284:5, 6). — 2 afslagna yxor, som haft skafthål (Djurkl. 1867 s. 130).

Trankils s:n. 4 yxor med skafthål (St. M. 3768:7, 8, 20, 25). — »Vid och uti en nu förstörd, 12 fot lång, hällkista vid Skenhall hade man flere gånger hittat bössfintor» (Djurkl. 1867 s. 153).

Blomskogs s:n. 2 flintdolkar (St. M. 1280:7 och 1284:19). — 2 yxor med skafthål (St. M. 3768:10, 11). — 2 flintdolkar (Carlstads M.). — »Några sten- yxor» (Djurkl. 1867 s. 161).

Silleruds s:n. 1 flintdolk (St. M. 3768:29). — 2 yxor med skafthål (St. M. 3825:4, 5¹). — 1 yxa med skafthål (Djurkl. 1867 s. 127).

Nordmarks h:d. utan uppgift om s:n. 2 flintdolkar och 1 halfmånformigt verktyg af flinta (Friherre C. Cederströms saml. i Strömstad).

Gillbergs h:d.

Glafva s:n. 1 rätmejsel och 1 yxa med skafthål (Carlstads M.). — »I en nu försvunnen hällkista å By egor, den nordligaste graf från stenåldern man kämer i Vermland, skall man hafva funnit några flintsaker, som bortkastades» (Djurkl. 1867 s. 91).

¹) Den ena af dem »fauns för några år sedan, vid odling å Utangens egor, uti ett stenrör eller stensatt ättechög bland starkt kolblandad jord, jeinte en nära 3 fot lång *svardsklunga* af *jern* och några mindre, fyrkantiga, genomborrade, flata stenar» (5.5 tum långa, nära 4 tum breda och 1 tum tjocka. Djurkl. 1867 s. 127).

Högeruds s:n. 2 stemmejslar (Djurkl. 1867 s. 101).

Stafnäs s:n. 1 flintdolk, 5 tum lång (Carlstads M.).

Vermskogs s:n. 1 yxa med skafthål (Hammers M.).

Gillberga s:n. 1 mejsel af »hård sandsten», 6 yxor med skafthål, samt »1 slipsten af kvarts, trekantig, med concava fördjupningar eller slipbäddar på hvarje sida» (Carlstads M.).

Långseruds s:n. 1 slipad flintyxa (St. M. 1284:8). — 1 yxa utan hål eller mejsel af trapp, nästan trind, med sned, något hålslipad egg (St. M. 3825:1). — 1 båtformig hammare (St. M. 1280:1). — 1 vanlig yxa med skafthål (St. M. 3825:6). — 1 mejsel och 9 yxor med skafthål (Carlstads M.). — 1 mejsel af flinta och 2 andra mejslar, troligen icke af flinta (Djurkl. 1867 s. 116).

Svanskogs s:n¹⁾. 3 yxor med skafthål (St. M. 2109). — 1 flintdolk, »funnen i eller vid en hällkista»²⁾. (»Stenyxor med skafthål omtalades såsom ej sällsynta». Djurkl. 1867 s. 117, 121). — En slipsten, närmast lik fig. 5 i »Sv. forns.», hel, 7.5 tum lång (Göteborgs M.).

Gillbergs h:d, troligen. 1 yxa med skafthål (Frib. C. Cederströms saml. i Strömstad).

Näs h:d.

Kila s:n. 1 yxa af trapp utan hål (St. M. 1280:5). — 6 yxor med skafthål (tre i St. M. 1284:9. 10. 20; tre förkomna). — 1 bred halmejsel af flinta, slipad, och spetsen af en flintdolk, samt 1 mejsel af grön-

1) En mindre del af Svanskogs socken hör till Dalsland.

2) »På ett berg invid Näs har funnits en nu i grund förstörd hällkista, som tyckes hafva varit 12 fot lång, 4 å 5 fot bred; nu syntes deraf icke stort mera än sjelfva gropen, hvaruti hon varit bygd; de flesta hällarne voro borttagne och af de kvarlemnade återstodo endast några större och mindre fliser. För några år sedan bitades här» den i texten omtalade flintdolken (Djurkl. 1867 s. 117).

- aktig stenart, 8 tum lång, 18 yxor med skafthål och 1 »slipsten af kisel, 7.6 tum lång, 4 tum bred och 2 tum tjock» (Carlstads M.). — 5 yxor med skafthål (Djurkl. 1867 s. 169, 170).
- Bro s:n. Nedre delen af en stor, bred, väl slipad flintyxa, som varit lik fig. 20 i »Sv. forns.» (St. M. 1280:3). — 1 yxa med skafthål (St. M. 2109).
- Tveta s:n. »1 flat mejsel af flinta» (? St. M. 1679). — 1 spjutspets af flinta (St. M. 3825:s). — 1 halfmånformigt flintverktyg (St. M. 1280:s). — 1 yxa af trapp utan hal och 7 yxor med skafthål (St. M. 2109). — 1 smal hålmejsel af flinta, något slipad, 1 flat mejsel, 4 yxor med skafthål, samt 1 större brynsten med spår efter slipning på båda sidor, 10.4 tum lang, 5.8 tum bred och i ändarne 2.4, men på midten endast 1 tum tjock (Carlstads M.). — 1 yxa, troligen med skafthål (Djurkl. 1867 s. 177).
- By s:n. 1 rätmejsel (ej af flinta. St. M. 1679). — 7 yxor med skafthål (St. M. 1284:2-4, 2109 och 3825:2.3). — »Stenyxor och askviggjar omtalades sasom funna i jorden på flere ställen i socknen» (Djurkl. 1867 s. 186). — 1 spjutspets af flinta, funnen i en hällkista (se noten å sid. 397 här ofvan).
- Huggenäs s:n. »1 flintknif, väl arbetad, hittades här i jorden för omkr. 30 år sedan, men sönder-slogs till bössfintor» (Djurkl. 1867 s. 193. »Flere stenyxor omtalades sasom funna i socknen, och en sådan förevisades»).
- Ny s:n. »Flere stenyxor och askviggjar hade i socknen anträffats, men åter förkommit» (Djurkl. 1867 s. 195).
- Botilsätters s:n. 1 hel och 2 halfva yxor med skafthål. Å den ena af de båda senare är ett nytt hål färdigborradt; å den andra påbörjadt, med tapp i midten (St. M. 2109).

Ölseruds s:n. 1 stor flintyxa, väl slipad, lik fig. 20 i »Sv. forns.», nu 12.3 tum lång; har varit mycket vacker, men hittaren har i dess båda ändar afslagit stycken »för att användas till eldstalsflintor» (St. M. 1284:1). — 1 yxa, troligen med skafthål (Djurkl. 1867 s. 199).

Millesviks och Eskilsätters s:nar. Ingen.

Vermland, utan vidare uppgift.

2 yxor med skafthål (St. M. 1679). — 1 mejsel, ej af flinta, och 1 yxa med skafthål (St. M. 2109: 1065, 1066). — 1 halfmänformigt flintverktyg, 1 stor mejsel af trapp, 1 nästan trind yxa utan hål och 15 yxor med skafthål (St. M. 2109). 1 stor mejsel, ej af flinta (Göteborgs M.).

Enligt denna förteckning har man således i Vermland funnit:

54 fornsaker af flinta, nämligen 3 yxor, 3 breda rätmejslar, 2 breda hålmejslar, 1 smal hålmejsel, 27 dolkar och spjutspetsar, 5 pilspetsar, 8 halfmänformiga verktyg och 5 spanor;

samt 214 fornsaker af andra stenslag, nämligen 37 mejslar och yxor utan hål, (mer än) 171 yxor med skafthål, 1 spjutspets af skiffer och 5 brynstenar.

Hela antalet här upptagna stensaker från Vermland utgör alltså 268, eller i medeltal 1.06 från hvarje kvadratmil.

TILLÄGG.

Under den långa tid — ungefär två år — som förflutit, sedan tryckningen af denna afhandling börjades, hafva flere nya hithörande fynd gjorts eller kommit till min kämedom, af hvilka jag trott mig böra här anföra de viktigaste.

Sid. 174 not 1. Se tabell B här nedan.

Sid. 175 rad 26. Bör vara *nästau* alla de i dessa trakter o. s. v.

Sid. 175 not 1. Se tabell A här nedan.

Sid. 176—177. Sedan de första arken af afhandlingen redan voro tryckta, har jag genom offentligt understöd haft tillfälle att besöka några af de viktigaste fornsaks-samlingarna i Tyskland, Österrike och Ungern m. m. (de i Schwerin, Berlin, Dresden, Prag, Wien, Pesth, Gratz, München, Bologna m. fl.).

Sid. 178 rad 5. Följande skaftcelter af samma typ som fig. 1 hafva sedermera blifvit kända:

Scerige. 3 från Vestmanland (fynd N:ris 25, 63 och 65, se här nedan), 2 från Östergötland (1 ovanligt stor och vacker, närmast lik fig. 143 i »Sv. forns.», i Östgöta fornm. för:s saml. i Linköping; den andra, af vanlig storlek, i Arbetareföreningens Museum i Norrköping), 1 från Västergötland (Herr Löfvanders f. d. samling), 1 från Orust i Bohuslän (Göteborgs M.), 1 från Halland (St. M. 4728:4), 3 från Gotland (två af dem lika fig. 141 i »Sv. forns.»; den tredje närmast lik fig. 142, men utan bomärket. Alla i Visby M.).

Tyskland, Österrike och Ungern. Många tillhöra Museerna i Schwerin, Berlin, Prag, Brünn, Pesth och Gratz. Se Wocel »Pravěk Země Českó» fig. 15, 16. En i södra Frankrike funnen celt, mycket lik vår fig. 1, ses sid. 352 pl. 1 (jfr pl. 2) i »Compte rendu» för arkeologiska congressen i Bologna 1871.

Sid. 178 rad 16. En af celterna från Pihle är afbildad fig. 140 i »Sv. forns.». — Hela fyndet vägde 13 # 79 ort.

Sid. 182 not 1. Se sid. 381 not 1.

Sid. 183 rad 5. Två af de till det stora fyndet nära Byske elf hörande flintmejslarne förvaras i Örebro M.

Sid. 183. Nya fynd af stensaker i Norrland.

Lappland. I Arjeplougs eller Arvidsjaur's lappmark hittades för många år sedan »en stenyxå och en kil af sten», som nu troligen äro förstörda (enligt meddelande af Hr Professoren Friherre G. von Düben).

Vesterbotten. I ett stenkummel å Skellefte prestgårds egor hittades år 1842 en stor vaeker bred rätmejsel af flinta, slipad, 22.8 ctm. lång (Örebro M.). — I Norsjö sn hittades för ungef. 50 år sedan främre delen af en spjutspets af rödbrun skiffer, enligt ett bref från J. A. Linder till J. Adlerbeth af år 1822 (i Vitt. Hist. o. Antiq. Akad:s Arkiv).

Jemtland. En yxa med skafthål, något utstående bane och en rännformig fördjupning längs midten; funnen å Svedje egor i Håsjö sn vid Ljungåns strand, 4½ mil från dess utlopp i Holmsjön (tillhör Östersunds Elementarläroverk). — En yxa med skafthål, lik fig. 39 i »Sv. forns.», funnen vid odling å en f. d. fäbodvall, hörande till Ljungå egendom, på gränsen mot Medelpad, nära Holmsjön; samt en under notdragning i Holmsjön funnen mindre spjutspets af skiffer, med hullingar (båda tillhöra Hr Grosshandlaren Fr. Bünsow i Sundsvall. — »En ytter-

ligare spjutspets af samma stenslag hittades i sjön vid notdragnin, men bortkastades.» — »Flere dylika spjutspetsar lära vara funna vid notdragnin i Holmsjön, men af okunnighet förstörda¹⁾.

Helsingland. Främre delen af en spjutspets af skiffer, väl slipad, mycket spetsig; funnen i Loos s:n (St. M. år 1873).

Gestrikland. En yxa med skafthål, funnen vid Forsbacka bruk i Valbo s:n (tillhör Hr Grefve Claes Lewenhaupt på Claestorp).

Sid. 185. Om spjutspetsarne af skiffer se Prof. Ryghs intressanta uppsats i »Årsberetning för 1871 af Foren. til norske Fortidsm. Bevaring» sid. 106 följ.

Sid. 185 not 1. Se tabell A här nedan. Statens Hist. M. har nyligen erhållit 2 spjutspetsar af skiffer, funna i Bohuslän, nära Lysekil. En dylik från Kolmården är afbildad fig. 61 i Prof. Nilssons »Stenåldern».

Sid. 188. Nya fynd af stensaker i Dalarne.

1 spjutspets af brungrå skiffer, utan hullingar, 6.8 tum lang, funnen år 1870 vid stranden af sjön Qvin i Malungs Vestra Finnmark och förvarad i Dala förminn. förens saml. i Falun. — Utom de förut omtalade eger nämnda samling åtminstone 12 yxor utan hål eller mejslar från By och Folkerna socknar, 1 yxa utan hål från Garpenbergs socken, samt 12 yxor utan hål, hvilkas fyndort ej är närmare känd²⁾.

Sid. 192. Följande svärd och dolkar = fig. 3 tillkomma: *Sverige.* 1 svärd från Östergötland i Östgöta form. förens saml. i Linköping. — 2 från Vestergötland, i Skara Museum (en af dem, en dolk, »funnen vid stenbrytning i ett kummel vid Flyhof i Hersa s:n»). —

¹⁾ Allt enligt benäget meddelande af Hr Bunsow, J. M. Ringius och L. A. Flygt.

²⁾ Enligt benäget meddelande af Hr Lektor E. Billengren.

3 svärd från Skåne (det ena St. M. 4728; det andra i Landskrona Elem. Lärov:s saml.; det tredje i Örebro M.).

Danmark. 1 svärd, funnet jemte brända ben m. m. (»Årb. f. nord. Oldkynd.» 1871 sid. 14, 15).

Tyskland, Ungern m. m. Många svärd och dolkar af denna typ förvaras i museerna i Schwerin, Berlin, Nürnberg, Prag, Brünn, Pesth (14 svärd) och Gratz. — Några af dem likna fig. 24 i v. Sackens »Leitfaden» (öfversta delen af tangen är något olik den å de nordiska svärd).

Sid. 193. Bronssvärdet från Skatelöf är afbildadt fig. 110 i »Sv. forns.».

Sid. 194. I afseende på »symboliska» svärd med sådana fästen som a fig. 4 se tillägg till sid. 286.

Sid. 196. Om fynd i Nerikes stenkummel se sid. 356.

Sid. 196 not 2. Se »Månadsbladet» 1873 sid. 33.

Sid. 202. Halsringar = fig. 18: Vestmanland, fynd N:o 27; Södermanland (bör vara 23), fynd N:ris 34, 35.

Följande halsringar af denna typ tillkomma:

Scerige. 1 från Dalarne (sid. 187). — 1 från Gotland, i Kapten S. Ulfsparres saml. i Stockholm. — I Göteborgs M. förvaras 20 bitar af 8 sådana halsringar, hvilkas fyndort är okänd.

Tyskland. Vid Katerbow, i norra delen af provinzen Brandenburg, har man funnit 6 halsringar = fig. 18, af hvilka fem äro vridna än åt höger, än åt venster, men den sjette endast åt ett håll (Berlius Museum; se sid. 274). — »German. Museum» i Nürnberg eger en halsring, lik fig. 18 (vriden än åt höger, än åt venster), som är funnen i »nordöstra Tyskland».

Sid. 209. Bronssvärd = fig. 9 (fästet slutande i 2 spiraler): 1 från Mähren i Brünn's Museum. — 1 från Steyer i Ober-Österreich, i Mynt- och Antik-kabinetten i Wien. — 1 från Alies i depart. Cantal, Auvergne; funnet i en bergsskrefva jemte två andra bronssvärd,

af hvilka det ena är mycket likt vår fig. 62 å sid. 376 och det andra har en sådan »parerstång» som ses å nämnda fig. (»Revue archéol.» 1872 sid. 337, pl. 25). — Dessutom eger Berliner-Museets Antiquarium ett dylikt svärd, hvars fyndort är okänd.

Sid. 210. Bronsknifven från Åsled är afbildad fig. 188 i »Sv. forns.»¹⁾

I Skara Museum förvaras följande brons saker, som höra till det sid. 210—211 beskrifna fyndet från Åsled: 1 knif med tånge, utan sirater, 1 gjuthufvud med två grenar, samt bitar af ett »glasögonformigt» spänne (af något ovanlig form), af en armrings, en större knif, en eller två spjutspetsar, samt af några sågar (= fig. 182 i »Sv. forns.») m m.

Sid. 211 rad 9. Bronsknifven från Snöstorp är afbildad fig. 187 i »Sv. forns.»

Sid. 211 rad 16. Bronsknifven i Hofverbergiska samlingen är afbildad fig. 186 i »Sv. forns.»

Sid. 213. Dolken fig. 10, jfr sid. 351.

Sid. 214. Hälcelten fig. 11, se sid. 340 och tillägget.

Sid. 216. Bronsyxorna från Lundby och Villie äro afbildade fig. 99 och 100 i »Sv. forns.»; se äfven fig. 130, 133—135.

Sid. 217. Äfven några massiva bronsyxor, som icke mycket afvika från de nordiska, äro funna i Ungern (Museet i Pesth).

Sid. 218, 219. Följande »glasögonformiga» bronsspännen (= fig. 12 *b* och *c* a sid. 221) tillkomna: 1 af något ovanlig form, från Åsled i Vestergötland (se tillägget till sid. 210), samt två spännen = fig. 12 *c* förvaras i Skara M. De två sist nämnda äro funna, jemte smärre bitar af ett hängkärl af brons (= fig. 29, sid. 277), vid Leaby i Karleby s:n nära Falköping.

¹⁾ I »Ledetråd til nord. Oldkynd.» sid. 64 är en medeltidsdolk afbildad, hvars fäste upptill slutar i två spiraler, som likna dem å vår fig. 9.

I Berlins Museum (N:ris 4460—4462) förvaras 3 bronsspännen af denna form, funna vid Katerbow i norra delen af provinsen Brandenburg; se sid. 274.

Sid. 218 not 1. Ett hängkärl af brons är troligen funnet i samma torfmosse; se sid. 272 not 3.

Sid. 218 not 3. Spännet från Hamang är nu afbildadt i »Årsber. för 1870 af Foren. til norske Fortidsmind. Bevaring» pl. 1 fig. 3.

Sid. 219, 220. Jfr 4:de delen af denna tidskrift sid. 40, not.

Sid. 220 rad 30. Se »Congrès international d'Anthropologie etc. Compte rendu de la session à Bologne, 1871» sid. 292.

Sid. 222. Den i Synnerål s:n funna nålen, som nu förvaras i St. M. (N:o 4840), är afbildad pl. 5 fig. 2 i Werners »Antiqv. Berättelser», 2:a häftet.

Sid. 222. I Wilde's Katalog öfver Museet i Dublin sid. 557 och 558, fig. 448 och 449, äro tvenne i Irland funna bronsnålar afbildade, hvilkas öfre ända (såsom å vår fig. 21 sid. 263) är böjd i rät vinkel och slutar i en rund skifva, men midten af denna skifva intages af en stor konisk upphöjning.

Sid. 225. Nya fynd af stensaker i Uppland.

A. Stockholms län.

Långhundrahärad. Husby socken. 1 yxa med skafthål (Grefve Essens saml. på Vijk). — *Vallentuna h:d.* Össeby s:n. 1 yxa med skafthål (Upplands fornm. för:s saml. i Uppsala). — *Frötuna och Länna skeppslag.* Frötuna s:n. 1 half yxa, afslagen i skafthålet (tillhör Herr Wilh. Schürer von Waldheim på Mellingeholm). — *Sollentuna h:d.* Spånga s:n. 1 yxa med skafthål (St. M. 4861). — »Vid Bockholmssund» (på gränsen mot Södertörn). 1 yxa, troligen med skafthål (Pite Elem. lärov:s saml.).

B. Uppsala län.

Norunda h:d. Lena s:n. 1 yxa med skafthål, funnen vid Vattholma (tillhör Hr W. Schürer v. Waldheim på Mellingeholm). — *Hagunda h:d.* Gryta s:n. 1 dolk eller spjutspets af flinta och 5 yxor med skafthål (St. M. 4721). — Ramsta s:n. 1 yxa med skafthål (St. M. år 1873). — Hagby s:n. 1 hammare och 2 yxor med skafthål (Grefve Essens saml. på Vijk). — Tibble eller Ålands s:n. 3 yxor med skafthål (Grefve Essens saml. på Vijk). — *Lagunda h:d.* Biskopskulla s:n. 3 yxor med skafthål (St. M. 4834). — Giresta s:n. 1 hammare med skafthål (Grefve Essens saml. på Vijk).

C. Vesterås län.

Thorstuna h:d. Thorstuna s:n. 1 yxa med skafthål (St. M. 4387).

D. Uppland utan närmare uppgift. 1 yxa med skafthål (Kapten S. Ulfsparres saml. i Stockholm). — 2 yxor med skafthål (Grefve Hamiltons saml. på Hedensberg).

Sid. 230. Nya fynd från bronsåldern i Uppland och Vestmanland.

63. Thorstuna socken, Jädra.

(Thorstuna härad, Uppland.)

Under gräfning i en backe å Jädra egor har man funnit en *skafteelt* af *brons*, »liggande i ett gruslager, omkring 2 tum under jordytan».

Celten, som är afbildad fig. 69 å följ. sida i $\frac{2}{3}$ af verkliga storleken, är öfverdragen med vacker, mörkgrön, glänsande erg, hvilken olyckligtvis blifvit af hitaren genom slipning skadad vid eggen. Längd 168 m.m.; bredd vid eggen 40; de uppstående kanternas största höjd 3.5 m.m.

Förvaras i Statens Historiska Museum (N:o 4899).

64. Kärbo socken, Frösåker.

(Siende härad, Vestmanland.)

Vid Frösåker, i den s. k. Fimbo lage, har man

funnit en *hålcelt* af *brons*, hvilken lär vara af vanlig form.

Tillhör Hr Kapten C. R. von Post på Frösåker¹⁾.

65. Ihrsta socken, Appala.

(Siende härad, Vestmanland.)

Vid Appala hittades för ett par år sedan en *skaftcelt* af *brons*, alldeles lik den sid. 229 under N:o 25 här ofvan beskrifna, och således af samma typ som fig. 1 å sid. 177.

Tillhör Hr Kapten C. R. von Post på Frösåker¹⁾.

Sid. 231. En stor, hel spiralarmring af brons = fig. 234 i »Sv. forns.», i $13\frac{1}{2}$ hvarf, är nyligen funnen (ensam) under gräfning i jorden å Anderslöfs kyrkobys egor i Vemmenhøgs (eller Skytts) härad, Skåne (St. M. 4868).

Sid. 231 not 1. Den stora spiralarmringen i Lunds M. är afbildad fig. 236 i »Sv. forns.». Han är funnen vid en stor sten i Hjersås s:n, Östra Göinge h:d.

Sid. 232. Utom de i not 2 omtalade spiralarmringarne af brons har man äfven på några andra ställen i Tyskland och Ungern funnit sådana ringar, som ganska mycket likna de nordiska; så eger t. ex. »Das Germanische Museum» i Nürnberg 1 från Unter-Franken och Museet i Prag 1 från Böhmen. De som finnas i Mynt- och Antik-kabinettet i Wien äro vanligen

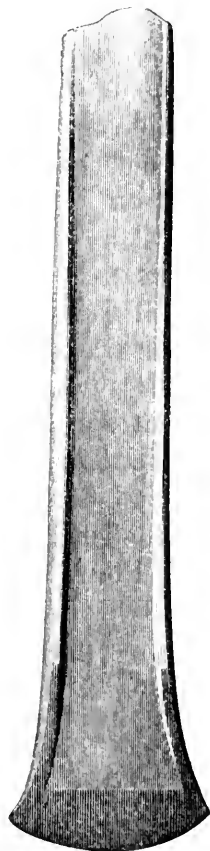

Fig. 69. Skaftcelt af brons.
f. vid Jädra. U'pl. 2 3.

¹⁾ Enligt benäget meddelande af Hr Doktor Hofberg.

vidare vid ena ändan än vid den andra. — I Ungern har man funnit flere stora spiralaringar af brons, som likna vår fig. 63 å sid. 377, men som icke (i sitt nuvarande skick) kunna trädas på armen, emedan båda ändarne äro upprullade i täta spiral-plattor och böjda framför öppningen; se Romer »Műrégészeti Kalauz» sid. 45 fig. 86.

Sid. 232. Spiralaringar af *dubbel*, vanligen fin, *guldtråd*, dels passande för armen, dels något mindre (men större än fingerringar), äro äfven funna i Tyskland och Österrike. Så t. ex. eger Museet i Schwerin två från Sukow¹⁾; Museet i Berlin några från Nederländerna, norra Tyskland och Lausitz; Johannei Museum i Gratz ett par från Nieder-Österreich och Judenburg i Steiermark (se »Månadsbladet» 1873 sid. 22). Flere af dem äro fint spiralfleflade vid ändarne.

Sid. 233 rad 1. »Kupor» af brons, = fig. 246 i »Sv. forns.»: I Skara M. förvaras en sådan, hvilken är funnen vid Olleberg, nära Falköping.

I Norge är en dylik »kupa» funnen, jemte ett hängkärl af brons, »under några stora stenar vid Bentsrud i Hiterdals prestegjæld, Bratsbergs amt». Se »Årsber. for 1870 af Foren. til norske Fortidsmind. Bevaring» sid. 74 och pl. 1 fig. 4 (jfr här ofvan sid. 273 not 1).

Sid. 233 rad 16. Bör vara: Utom Skandinavien äro de, så vidt vi veta, endast funna i Meklenburg och Hannover. Se Lisch »Meklenb. Jahrb.» XIV sid. 328 (Lübberstorf i Meklenburg) och v. Estorff »Heidn. Alterth.» sid. 98 och pl. 12 (Klein-Hesebek i Lüneburg; se här ofvan sid. 253). — Jfr sid. 280. Se äfven Lisch i »Meklenb. Jahrb.» XXVI sid. 172 följ.

Sid. 235. Hälcelten fig. 13: se sid. 290 och tillägget dertill.

¹⁾ Se Lisch »Meklenb. Jahrbücher» XVIII sid. 256 (jfr. sid. 257).

Sid. 236. Nya fynd af stensaker i Vestmanland.

A. Vesterås län.

Siende h:d. Ihrsta s:n. 1 flintdolk (tillhör Kapten A. von Knorring på Mälhammar). — Hubbo s:n. 1 yxa med skafthål (Hofb. saml.). — *Norrbo h:d.* Romfartuna s:n. 1 hammare med skafthål, närmast lik fig. 98 i »Sv. forns.» (Grefve Hamiltons saml. på Hedensberg). — *Tortuna, Björksta, Tillberga, Sevalla m. fl. socknar.* 10 yxor med skafthål (Grefve Hamiltons saml. på Hedensberg). — *Akerbo h:d.* Köpings s:n. 1 yxa med skafthål. — *Odensvi s:n.* 1 yxa med skafthål. — *Malma s:n.* 3 yxor med skafthål. — *Kungs-Barkarö s:n.* 1 yxa med skafthål. (Allt enligt benäget meddelande af Hr Doktor Hofberg). — *Skinnskattebergys h:d* och s:n. 1 nästan trind yxa af trapp utan hål (Uppsala M.). — Af de i Fornm. förens samling i Vesterås förvarade stensaker (se sid. 237) äro 1 yxa utan hål och 1 yxa med skafthål funna i Skultuna s:n, Norrbo h:d, samt 1 yxa med skafthål i Björksta s:n, Ytter-Tjurbo h:d.

B. Örebro län.

Fellingsbro h:d. Fellingsbro s:n. Skaftet till en flintdolk, 3 rätmejslar och yxor utan hål (en af dem trind, lik fig. 15 i »Sv. forns.»), 13 yxor med skafthål, samt 1 spjutspets af skiffer, afbruten (alla i Hr Brukspatron H. Atterlings saml. på Vesslingbyholm; enligt meddelande af D:r Hofberg). — *Lindes bergslag.* Lindesbergs s:n. »Strax norr om Yxe fann man år 1871» en stor, vacker flintyxa, 15 tum lång, lik den sid. 238 omtalade: »den hittades icke samtidigt med sist nämnda yxa (hvilken är originalet till fig. 20 i »Sv. forns.»), men man vet icke, huruvida båda äro funna på ungefär samma ställe» (Örebro M.).

Sid. 244. »Tutuli» af brons: En liten tutulus, funnen vid Hammenhög i Skåne (St. M. 2791:208; se sid. 386, not 4). — En dylik, funnen vid Kölby på Öland

(St. M. 4775). — En tutulus = fig. 180 i »Sv. forns.», funnen i Skåne (Göteborgs M.).

I Göteborgs Museum förvaras en stor brons-tutulus, som är funnen vid Morup i Faurås h:d, Halland; den liknar till formen närmast W. 207, men är simplare. — En stor sköldplåt, prydd med spiral- och zigzag-sirater, är afbildad fig. 111 i »Sv. forns.»; den är funnen i södra Skåne (St. M. 3733).

Sid. 245. Följande till fyndet vid Bosgården hörande brons saker äro afbildade i »Sv. forns.»: en tutulus fig. 112, en mejsel fig. 118, sågen fig. 119, kammen fig. 124, en armring fig. 125 och några bronsrör, som troligen hört till ett bälte, fig. 129.

Sid. 246. I en grafhög vid Vestre Evang i Östre Thotens prestegjeld, Norge, har man nyligen funnit en liten sköldplåt eller tutulus af brons, afbildad pl. 1 fig. 3 i »Årsber. for 1871 af Foren. til norske Fortidsmind. Bevaring» (se sid. 86). Den är lik fig. 111 i »Sv. forns.», men mycket mindre och prydd med endast *en* krets af spiraler; den i midten uppstående spetsen är låg och trubbig.

Sid. 251. Följande »markfynd» från bronsåldern tillkomma:

Sverige. Ekens i Bro s:n, Gotland, »under en större sten», se sid. 337, not. — Mickelbys i Gerums s:n, Gotland, 1 hälcelt, 4 halsringar = fig. 227 i »Sv. forns.», 36 bitar af dylika ringar, 1 armring, afbildad fig. 238 i »Sv. forns.», m. m. (St. M. 2962). — »Under en stor sten» vid Skegric i Skytts h:d, Skåne, fann man år 1817 flere celter (och spjutspetsar?) af brons (»Iduna» 8 sid. 102 not. Två af celterna förvaras i Lunds M., enligt »Bihang till Lunds Veckoblad» 1818 d. 2 Sept.; två celter och två spjutspetsar (?) i St. M., N:o 422).

Danmark. Vid Gjedesbye på Falster har man nyligen funnit 3 hängkärl = fig. 248 i »Sv. forns.», 5 hals-

ringar = fig. 230, men ovalerna äro mycket små, 1 spiralarmring = fig. 234, 1 nål = fig. 215, bitar af 2 tunna bronsband = fig. 237, prydda med upphöjda punkter, 2 sylar = fig. 204, 2 »glasögonformiga» spännen = fig. 223, bitar af en dolk, 1 »gjuhvud», 5 à 6 ringar = W. 258 (men utan de små, vidhängande ringarne), bitar af böjda bronsstänger med gjutränder, samt af flere andra sönderbrutna saker; allt af brons och nedlagdt i ett lerkärl, hvilket stod i *gängen*, som förde in till en *gånggrift* (Kjöbenh. M.¹).

Tyskland. 5 bronsdolkar, funna under en trädstam vid Gauböckelheim i Rhen-Hessen (se sid. 325 not 1).

Belgien. Vid borttagandet af ett stenblock på stranden af Maas, midt imot Freyr, fann man åtskilliga »knifvar, skäror och spiralarmringar» af brons²).

Frankrike. I Normandie, depart. Seine-Inférieure, vid Tourville-la-Chapelle, 30 à 40 bronscelter, i lera på 1½ fots djup; vid Gonfreville-l'Orcher 39 bronscelter, uppstaplade på hvarandra; vid Tilleul 18 bronscelter, liggande i ett bronskärl; vid Le Hanouard 20 celter och 5 armringar af brons, vägande 7½ kilogrammes (nära 18 *tt*); i skogen vid Eawy 80 bronscelter under en stenhop³). I Bretagne, depart. Côtes-du-Nordes, nära Lamballes omkr. 60 bronscelter, som aldrig varit begagnade, emedan gjutränderna ännu äro kvar äfven på eggarna; och vid Mcussaye mer än 200 bronscelter, af hvilka likaledes många äro endast halffärdiga⁴). I Bourgogne, depart. Côte-d'Or, vid Santenay dels hela, dels sönderbrutna celter, skäror, svärds klingor, armringar, ett gjut-

¹) Enligt benäget meddelande af Hr Justitsråd Strunk.

²) Dupont »L'homme pendant les âges de la pierre» etc., 2:a uppl. sid. 240.

³) Allt enligt Cochet »La Seine-Inférieure historique et archéologique» och »Matériaux pour l'histoire de l'homme» 1:a ärg., sid. 254, 255, der äfven andra dylika fynd omtalas.

⁴) »Matériaux» 1:a ärg., sid. 539.

hufvud m. m., vägende tillsammans omkr. 32 μ ; depart. Saône-et-Loire, vid Anzy-le-Duc 27 celter, dels hela, dels sönderbrutna, samt flere bitar af svärd och två brons-tackor, allt vägende öfver 140 μ ¹⁾. I depart Rhône, vid Vernaison nära Lyon en mängd celter, skäror, svärds- och dolkklingor, armringar, nålar och bronstackor, hela och sönderbrutna, vägende nära 50 μ ²⁾. I Dauphiné, vid Poype nära Vienne celter, skäror, svärds- eller dolkklingor, spjutspetsar, armringar, nålar och knappar, nästan alla sönderbrutna, samt en mängd bitar af tunna bronsplåtar; fyndet vägde öfver 42 μ ³⁾. I Dauphiné, depart. Hautes-Alpes, vid Réalon 410 brons saker, hvaribland några få skäror, spjutspetsar o. dyl., men alla de öfriga ringar, knappar och andra prydnader; de flesta äro i godt stånd och, ehuru de äro färdiga, synes ingen hafva varit använd (en handlandes förråd?²⁾). I Savoyen, vid Albertville skäror m. m., till största delen sönderbrutna, vägende omkr. 10 μ ¹⁾.

Schweiz. Då ett flyttblock sprängdes vid Charpigny, nära Aigle, fann man derunder 11 celter, 3 stora ringar och 1 spjutspets af brons, »hvilka voro lagda i en krets». — Vid Pizy fann man äfven under ett flyttblock en mängd celter, skäror, knifvar m. m. af brons; fyndet som blef skingradt, skall hafva vägt omkr. 4 centner⁴⁾.

Italien. Vid Narni i södra delen af det gamla Umbrien, norr om Rom, har man funnit ett stort lerkärl, innehållande flere hundra bitar af celter, skäror, knifvar, spjutspetsar, spänmen m. m. af brons⁵⁾.

1) Chantre »Fonderies ou cachettes de l'âge du bronze» etc. i »Matériaux», 9:de årg., sid. 52 följ. och pl. 3—6.

2) Chantre i »Compte rendu» för kongressen i Bologna, sid. 346, med plancher.

3) Chantres föredrag vid kongressen i Köpenhamn; se Cazalis de Fondouce »Congres international», i »Matériaux», 5:te årg., sid. 551.

4) Troyon »Monuments de l'antiquité dans l'Europe barbare», sid. 466, der äfven andra dylika fynd omtalas.

5) Rossi i »Compte rendu» för kongressen i Bologna, sid 457 och

Sid. 255 rad 13. Se fyndet på Mosjöns strand i Nerike, sid. 364 (5 stora flintyxor liggande i rad). — Vid Soli i Ous s:n, Smålenenes amt, har man vid nyodling funnit 8 halfmånformiga flintverktyg¹⁾, liggande mellan några stenar.

Sid. 256 rad 23. Düben berättar (efter Leem), att en lapp, tillspord hvarföre han gräfdde ned sina pengar i jorden, svarade: »Om mina pengar efter min död fölle i andras händer, hvad skulle jag då hafva att lefva af i de dödas land?» (»Om Lappland och Lapparne», sid. 183).

Sid. 264 rad 24. Ett annat dylikt bronsband är afbildadt af Madsen »Suite af Hoyedsmykker» fig. 10; det är funnet i en torfmosse vid Årbye i Köbenhavns amt, tillsammans med två hängkärl (det ena af dem afbildadt W. 281) och en spiralarmring af brons. Se äfven tillägget till sid. 251, Danmark.

Sid. 267. Ett hjul (?) af tenn²⁾ är funnet bland lemmingarna efter pålbyggnader vid Neuchâtel-sjön.

Sid 272 rad 23. Bitar af ett i Karleby s:n, Vester-götland, funnet hängkärl af brons förvaras i Skara M.; se tillägget till sid. 218, 219.

Sid. 273 rad 1 (och 20). Det i Uddevalla M. förvarade hela bronskärlet är funnet, 3 fot djupt under jordytan, å Klättene egor i Lyse s:n, Bohuslän; det är ej stort (endast 4.1 tum i yttre diam. vid mymningen), men djupt och har en inböjd, genombruten kant. Äfven de i samma museum förvarade bitarne af ett annat hängkärl af brons äro troligen funna i Bohuslän.

pl. II. Rossi betraktar fyndet som ett *myntfynd*, d. v. s. han anser, att bitarne äro multipler eller delar af det romerska *as* och varit ämnade till betalningsmedel efter vigt. Jfr Gozzadini »Intorno ad una scoperta archeologica annunziata dal prof. Rossi».

¹⁾ 6 af dem i Hr Lorange's samling i Frederiksbald, 1 i Christiania M. och 2 förkomna. Enligt »Årsber. for 1866 af Foren. till norske Fortidsmind. Bevaring» sid. 57, och meddelande af Hr Lorange.

²⁾ Afbildadt pl. XX fig. 1 i »Matériaux», 6:te årg., se sid. 535; jfr »Månadsbladet» 1873 sid. 53.

Sid. 273 rad 7. Originalen till fig. 28 är funnet, jemte bitar af ett dylikt bronskärl, vid Herrestad i Skåne (Lunds M. 2883). — De vid Öllsjö funna hängkärnen likna närmast fig. 29.

Sid. 281 rad 30. Bör vara: 1 i Vermland.

Sid. 285 rad 9 och 11. Läs: Ärsta.

Sid. 286. Christiania M. har nyligen erhållit två »symboliska» bronssvärd, det ena af samma typ som fig. 162 i »Sv. forns.»¹⁾, det andra mera likt fig. 161. De äro funna »i sand, utkastad ur grafkammaren i ett stenröse», vid Hystad i Sandehered prestegjæld, Jarlsbergs och Laurviks amt (Christ. M. 6098, 6099).

Sid. 287. Fig. 32, se sid. 322 not 3.

Sid. 290. En hålcelt af brons, nästan alldeles lik fig. 13 å sid. 235, men med lemning af en ögla vid öfre kanten, är funnen i Vätte h:d, norra Bohuslän (Frih. C. Cederströms saml. i Strömstad). En nästan dylik hålcelt af brons, äfven med en ögla vid kanten, är funnen vid Steinerud i Hedemarkens amt, Norge (Christiania M. 1300). Typen synes således, liksom hålcelter af samma form som fig. 49 å sid. 340, tillhöra mellersta delen af den skandinaviska halfön.

Sid. 295 not. Den af Hr Kammarjunkaren Gyllensköld skänkta bronsyxan förvaras nu i St. M. (N:o 4895).

Sid. 296. En af de vid Tågarp i Skåne (jfr sid. 268 sista raden) funna »harpix-kakorna» är afbildad fig. 194 i »Sv. forns.». — I en torfnosse vid Borreby i Järrestads h:d, Skåne, fann man år 1806 sex dylika kakor¹⁾. — En sådan kaka, 5.8 tum i diameter, är funnen i en sandbacke vid Hjelmstad i Skee s:n, norra Bohuslän. I samma backe har man äfven funnit några, troligen till

¹⁾ Eller snarare fig. 8 å pl. II i 3:dje bandet af »Nord. Tidskr. f. Oldkynd» (jfr. sid. 293).

²⁾ Magnus Bruzelius »Specimen Antiquitatum borealium», disputation, Lund 1816, sid. 23 (jfr sid. 24).

bronsåldern hörande, lerkärl, som innehållit brända ben (Frih. Cederströms saml. i Strömstad).

Om användningen af denna harpix-massa se »Årböcker f. nord. Oldkynd.» 1871 sid. 4 (såsom kitt för locket på ett grafkärl af lera) och Lisch »Meklenb. Jahrb.» XXVI sid. 146, 148, XXVII sid. 176 (svärds- och dolkfästen prydda med inläggningar af harpix), samt XXX sid. 150—152 (en ring öfverdragen med harpix, hvori sirater varit graverade).

Sid. 303. Nya fynd af stensaker i Södermanland.

Hölebo h:d. Hölö s:n. 1 yxa med skafthål (Schm.). — Trosa landsförsamling. 1 rätmejsel (Schm.).

Röne h:d. Ludgu s:n. 2 rätmejslar af flinta; 30 yxor utan hål och rätmejslar samt 4 hålmejslar, af andra stenslag, och 3 yxor med skafthål (Schm.). — Röntuna s:n. 4 yxor med skafthål (Schm.). — Bogsta s:n. 3 rätmejslar, 1 hålmejsel och 1 yxa med skafthål (Schm.). — Tystberga s:n. 1 rätmejsel af flinta, 5 rätmejslar och 2 hålmejslar af andra stenslag, samt 8 yxor med skafthål (Schm.). 2 yxor med skafthål (enligt meddelande af Hr K. Schmidt). — Svärta s:n. 1 rätmejsel (Hr Cavalli-Holmgrens samling). — Råby s:n. 1 rätmejsel (C.-Holmgrens saml.). — Allhelgona s:n. 1 yxa utan hål (C.-Holmgrens saml.). — Sätersta s:n. 2 rätmejslar (Schm.). — Bälinge s:n. 1 rätmejsel (Schm. »Flere andra stensaker äro funna i denna socken»). — Thorsåkers s:n. 1 rätmejsel, 1 hålmejsel och 6 yxor med skafthål (Schm.). — Lästringe s:n. 7 rätmejslar och 1 hålmejsel (Schm.).

Jönåkers h:d. S:t Nicolai s:n. 1 yxa med skafthål (C.-Holmgrens saml.). 1 yxa utan hål (enligt meddelande af Hr K. Schmidt). — Tuna s:n. 1 hålmejsel (C.-Holmgrens saml.). — Bärbo s:n. 1 yxa med skafthål (Kapten Ulfsparres saml.). 1 rätmejsel (Schm.). 1 ham-

mare med skafthål (»funnen vid Täckhammars bro, under Långhalsens sänkning». C.-Holmgrens saml.).

Oppunda h:d. Vrena s:n. 1 flintdolk = fig. 57 i »Sv. forns.», 2 hålmejslar af trapp och 1 yxa med skafthål (St. M. 4903). 8 yxor med skafthål (till salu hos Hr Bukowski i Stockholm, Jan. 1873). — Vadsbro s:n. 1 »båtformig» hammare¹⁾, »funnen i en grafhög vid Veckla (Schm. »I samma eller närliggande högar har man funnit jernarbeten»). — Floda s:n. 1 yxa och 1 hålmejsel af flinta; 11 yxor utan hål och rätmejslar samt 1 hålmejsel, af andra stenslag, och 2 yxor med skafthål (A. Lewenh.). 1 mejsel af flinta, 10 »mejslar» af andra stenslag samt 4 yxor med skafthål (alla funna i närheten af Bie och troligen inom Floda s:n. Hr D:r P. Levins saml. vid Bie). — Stora Malms s:n. 1 rätmejsel af flinta; 4 yxor utan hål och rätmejslar samt 1 hålmejsel af andra stenslag, 1 yxa med skafthål och 1 slipsten (A. Lewenh.). 1 rätmejsel af flinta (tillhör Hr Grefve Claes Lewenhaupt på Claestorp). 1 hålmejsel (Schm.). — Östra Vingåkers s:n. 17 yxor utan hål och rätmejslar, 1 hålmejsel, 3 yxor med skafthål och 3 slipstenar (A. Lewenh.). 2 rätmejslar af flinta; 7 yxor utan hål och rätmejslar af andra stenslag, samt 4 yxor med skafthål (tillhöra Hr Grefve Claes Lewenhaupt på Claestorp). — Vestra Vingåkers s:n. 2 yxor af flinta; 7 yxor utan hål och rätmejslar samt 7 hålmejslar af andra stenslag, 5 yxor med skafthål och 3 slipstenar (A. Lewenh.). — Österakers s:n. 1 yxa af flinta; 2 yxor utan hål och 1 hålmejsel, af andra stenslag, samt 3 yxor med skafthål (A. Lewenh.). — Julita s:n. 1 rätmejsel och 1 hålmejsel af flinta; 1 rätmejsel och 2 hålmejslar af andra stenslag, samt 3 yxor med skafthål (A. Lewenh.).

¹⁾ Äfven den sid. 308 rad. 13 omtalade, »i en grafhög» vid Herrestad funna hammaren är »båtformig» (enligt meddelande af Hr K. Schmidt).

Daga h:d. Gryts s:n. 1 yxa med skafthål (Kapten Ulfsparres saml.). — Fröstuna s:n. 2 rätmejslar och 3 yxor med skafthål (Schm.). — Björnlunda s:n. 1 rätmejsel och 1 yxa med skafthål (Schm.). 1 bred rätmejsel af flinta (enligt meddelande af Hr K. Schmidt). — Gåsinge s:n. 1 yxa med skafthål (Schm.).

Akers h:d. Härads s:n. 1 bit af en stor flintyxa och 1 liten rätmejsel af trapp (Strengn. M.). — Länna s:n. 1 yxa utan hål och 1 yxa med skafthål (Strengnäs M.). — Åkers s:n. Bitar af 2 yxor med skafthål (St. M. år 1873).

Öster-Rekarne h:d¹⁾. Barfva s:n. 1 yxa med skafthål (St. M. 4778). 2 yxor utan hål och 1 hålmejsel (ej af flinta), samt 2 yxor med skafthål (St. M. år 1873). 2 små yxor med skafthål (Strengn. M.). — Husby s:n. 1 yxa med litet skafthål (St. M. år 1873). 1 halfnånformigt flintverktyg (»troligen funnet i trakten». Strengn. M.).

Södermanland, utan närmare uppgift¹⁾. 1 ovanligt vacker båtformig hammare, alldeles lik fig. 96 i »Sv. forns.» (St. M. 4902). — 1 yxa med skafthål (Strengn. M.). — 1 »vacker hålmejsel af gröngrå sten» (Hamilt. saml.). — 2 yxor med skafthål (Kapten Ulfsparres saml.). — 1 spjutspets af flinta (till salu hos Hr Bukowski i Stockholm, Jan. 1873).

Sid. 309. Det torde förtjena anmärkas, att nära hälften af de från Södermanland kända stensakerna äro funna i sydvestra delen af landskapet, det n. v. Oppunda h:d, och i synnerhet i Vingåkers-socknarne. Antalet här ofvan upptagna stensaker från Oppunda härad är nämligen 350. Detta förhållande synes vara så mycket märkligare, som man från Södermanlands nordöstra del.

¹⁾ Den sid. 309 rad 11 omtalade halfva slipsten af samma form som fig. 5 i »Sv. forns.» är, enligt nyligen erhållen uppgift, funnen i Arila s:n, Öster-Rekarne h:d.

det vid Östersjön och Mälarens utlopp liggande Södertörn, endast känner några få fornsaker af sten.

Sid. 310. Följande skafteelter = fig. 38 tillkomma: 1 från Herrljunga i Vestergötland (Skara M.) och 1 från Gotland (Kapten Ulfsparres saml. i Stockholm). — Den som tillhört Hr Werners saml. förvaras nu i St. M. (N:o 4840); den är afbildad i Werners »Antiqv. Berätt.», 2:a häftet, pl. 5 fig. 9.

Sid. 317 rad 1. I »Arsber. för 1871 af Foren. til norske Fortidsmind. Bevaring» sid. 66 omtalas en vid Hauge i Kleps s:n, Stavangers amt, funnen skafteelt af brons, som synes vara af ungefär samma form som fig. 39 (Bergens M. 2684).

Sid. 341. En hålcelt af brons lik fig. 49 (men med 5 tvärränder), funnen i norra Bohuslän, förvaras i Göteborgs M. — En alldeles dylik hålcelt af brons är funnen i vestra Finland och afbildad af Aspelin i »Compte rendu» för kongressen i Bologna (sid. 426 pl. II fig. 5), jemte en i Österbotten funnen hålcelt af *jern* (pl. III fig. 1, 2), som saknar ögla, men genom sina fina upphöjda ränder mycket liknar vår fig. 49. — Jfr tillägget till sid. 290.

Sid. 361. Nya fynd af stensaker i Nerike.

Örebro h:d. Axbergs s:n. 1 lång och smal stenyxa med skafthål (Örebro M.). — *Glanshammars h:d.* Götlanda s:n. 1 flintyxa, 8 tum lång (Örebro M.). — *Skyltersta h:d.* Gellersta s:n. 1 spjutspets af skiffer (Örebro M.). — *Kumla h:d.* Kumla s:n. 1 yxa med skafthål (St. M. 4801).

Sid. 381 rad 4. Afbildningarna af de två i Rhonedalen funna bronssvärden äro nu af M. Chantre offentliggjorda i »Compte rendu» för kongressen i Bologna, sid. 352 pl. 3.

Det torde slutligen förtjena anmärkas, att ett jemförelsevis stort antal i det öfriga Sverige, till och med i det öfriga Skandinavien, aldrig funna eller åtminstone mycket sällsynta fornsaker af brons blifvit anträffade i Sveriges norra och mellersta provinser, nämligen svärden fig. 2 (sid. 181), fig. 8 och 9 (sid. 204, 205), fig. 50 (sid. 343), samt fig. 61 och 62 (sid. 375, 376); svärdsfästet fig. 4 (sid. 190); dolkarne fig. 10 (sid. 213) och fig. 32 (sid. 287); yxorna fig. 34 och 35 (sid. 292); hålcclterna af samma form som fig. 11 och 49 (sid. 214 och 340), samt fig. 13 (sid. 235); halsringen fig. 7 (sid. 202); samt bronsbandet fig. 17 (sid. 259). En del af dessa saker synas vara främmande arbeten, eller möjligen arbetade här i Norden efter främmande mönster.

Öfversigt öfver
de i Norrland och Svealand funna fornsaker af sten,
som äro omtalade i det föregående.

	Norrland och Lappland.	Dalarne.	Uppland.	Vestmanland.	Södermanland.	Nerike.	Vernland.	Summa.
Yta i kvadratmil	—	—	111	78	74	35	162	—
<i>a) Af flinta.</i>								
Yxor och breda rätmejslar . .	10	1	8	5	28	37	6	95
Breda håhmejslar	68	—	1	—	7	10	2	88
Smala rätmejslar	—	—	1	—	3	2	—	6
Smala håhmejslar	1	—	—	—	1	1	1	4
Dolkar och spjutspetsar	3	—	13	2	15	19	27	79
Pilspetsar	—	—	—	—	—	—	5	5
Halvånformiga skrapor	—	—	3	—	1	—	8	12
Skedformiga skrapor	—	—	8	—	—	—	—	8
Spånor och skärfvor	—	—	—	—	—	1	5	6
Flintsaker af okända former . .	—	—	—	—	—	12	—	12
Tillhopa	82	1	34	7	55	82	54	315
<i>b) Af andra stenslag.</i>								
Yxor utan häl och rätmejslar	5	21	20	9	340	55	37	487
Håhmejslar	3	—	—	—	54	5	—	62
Yxor och hammare med skaft- häl	21	16	106	77	252	179	171	822
Spjutspetsar af skiffer	13	2	—	2	—	3	1	21
Brynstenar	—	—	1	1	10	4	5	21
Okända former	—	—	—	—	—	139	—	139
Tillhopa	42	39	127	89	656	385	214	1552
Summa (flinta och andra stenslag)	124	40	161	96	711	467	268	1867
För hvarje mil i medeltal	—	—	1.45	1.23	9.61	13.34	1.65	—

Öfversigt öfver

de i Norrland och Svealand funna fornsaker af metall från bronsåldern,
som äro omtalade i det föregående.

	Norrland (Medelpad),	Dalarne,	Uppland,	Vestmanland,	Södermanland,	Nerike,	Vernland,	Summa.
Yta i kvadrattul	—	—	111	78	74	35	162	—
a) Af brons.								
Svärd	1	—	7	—	1	1	6	16
Symboliskt svärd	—	—	—	—	1	—	—	1
Dolkar	—	—	2	1	1	2	1	7
Spjuntspetsar	—	—	8	1	5	1	1	16
Yxa med skafthal, massiv	—	—	1	—	—	—	—	1
Yxor med skafthal, gjutna öfver lera	—	—	—	—	2	—	—	2
Skaftecler	1	—	2	4	3	3	—	13
Hålecler	—	2	9	4	14	1	1	31
Knifvar	—	—	—	—	—	1	2	3
Skära	—	—	—	—	1	—	—	1
Pincett	—	—	—	—	—	—	1	1
Tutuli	—	—	—	—	2	—	—	2
Kupa	—	—	—	1	—	—	—	1
Hängkärl	—	—	—	—	1	—	1	2
Halsringar	—	1	3	2	29	1	2	38
Bredt, tunt band	—	—	—	—	1	—	—	1
Spiralaroringar	—	—	—	1	6	—	1	8
Andra aroringar	—	—	—	—	1	—	1	2
Spännen (glasögonformiga)	—	—	1	—	2	—	3	6
Nålar	—	—	1	1	2	—	—	4
Diverse	—	—	—	—	—	—	1*	1
Tillhopa	2	3	34	15	72	10	21	157
För hvarje . . . mil i medeltal	—	—	0,31	0,20	0,97	0,30	0,13	—
b) Af ten								
	—	—	—	—	1	—	—	1

Några fornsaker af *guld* från bronsåldern äro ännu icke funna i dessa delar af Sverige¹⁾.

* Se sid. 392.

1) Se dock guldbeläggningen i bronsyxorna från Skoestorp, sid. 293.

Öfversigt af innehållet.

- Analys af brons saker — sid. 211 (svärd), 267 (spänne), 379 (svärd och spänne).
 Band af brons, med drifna figurer (fig. 237 i "Sv. forns.") — sid. 264, 421.
 Bernsten, brons saker prydda med — sid. 297.
 Dolkar af brons, se "svärd".
 Dosor af brons, runda, med lock — sid. 275.
 Fynd under eller invid stora stenar — sid. 251.
 Grafvar från stenåldern (troligen) i Södermanland, sid. 301; i Nerike, sid. 357;
 i Vermland, se "hällkistor".
 »Gånggrifter», se »grafvar från stenåldern».
 Halsringar af brons = fig. 227 — sid. 187, 202, 411.
 Do » do = fig. 228 — sid. 283, 375.
 Do » do = fig. 230, 231 — sid. 281.
 Harpix (harz) — sid. 296, 422.
 Hålcelt af brons = fig. 145 — sid. 290, 422.
 Do » do = fig. 151 — sid. 214, 340, 426.
 Hällkistor i Vermland, sid. 396 — se äfven »grafvar från stenåldern».
 Hällristningar i Uppland, sid. 224; (i Södermanland, sid. 302; i Nerike, sid. 361;) i Vermland, sid. 399.
 Hängkärl af brons (fig. 247, 248) — sid. 272, 421.
 Knifvar af brons = fig. 115 — sid. 328.
 Do » do = fig. 186—188 — sid. 210, 412.
 Do » do = fig. 189—192 — sid. 332.
 »Kupor» af brons = fig. 246 — sid. 233, 416.
 »Markfynd» från stenåldern, sid. 255, 421; från bronsåldern, sid. 251, 418; från jernåldern, sid. 256.
 »Mossfynd» från stenåldern, sid. 269; från bronsåldern, sid. 267; från jernåldern, sid. 269.
 Nalar af brons = fig. 217, 218 — sid. 221, 413.
 Pincetter från bronsåldern, af brons (fig. 200) — sid. 384.
 Do » do = guld (fig. 201) — sid. 387, 388.
 Do » från jernåldern — sid. 389.
 Ring af brons, fig. 235 — sid. 202.
 Skaftcelt af brons = fig. 116 — sid. 315, 426.
 Do » do = fig. 117 — sid. 310, 426.
 Do » do = fig. 141 (och 140, 142, 143) — sid. 177, 408.
 Skärar af brons (= fig. 183) — sid. 241.
 Spiralarmsringar af brons — sid. 231, 415.
 Do » » guld — sid. 232, 416.
 Spiralsirater på brons saker från andra länder än Skandinavien — sid. 347.

1) Äfven alla de följande fig. afse "Sv. forns.".

Spjutspetsar af skiffer (= fig. 52) — sid. 185, 410.

Spännan af brons = fig. 120 — sid. 220.

Do » do = fig. 223 (och 222) — sid. 218, 412, 413.

Stenkistor, stora, i grafhöggar — sid. 201, 301.

Stenkummel — sid. 196, 300, 356, 370, 372, 383, 393.

Svärd och dolkar af brons = fig. 103—105, 109 — sid. 351.

Do do do = fig. 107, 170 — sid. 322.

Do » do do = fig. 110 — sid. 193, 411.

Do » do do = fig. 153 — sid. 329, not 1.

Do » do do = fig. 154 — sid. 190, 410.

Do do do = fig. 155 — sid. 208, 411.

Do » do » do = fig. 156 — sid. 206.

Do » do » do = fig. 157 — sid. 181.

Do do do » do = fig. 158 (160) — sid. 379, 426.

Do » do do = fig. 167 — sid. 213, 351.

Do » do » do = fig. 168 — sid. 322, not 3.

Svärd af brons med rund, skålförmig fästknapp — sid. 343.

Do » do med attkantigt fäste och oval knapp — sid. 344.

Svärdsfästen af brons = fig. 159 — sid. 190, 193.

Symboliska bronssvärd = fig. 161, 162 — sid. 191, 422.

Do do af andra former — sid. 210, 285.

Tenn från bronsaldern — sid. 264, 421.

Tutuli » af brons (= fig. 112, 180, 181) — sid. 214, 417, 418.

Yxor af brons, massiva — sid. 216, 412.

Do » do, gjutna öfver lera — sid. 292 (och 422).

Fynd af stensaker i Dalarne — sid. 188, 410.

Do do i Nerike — sid. 361, 426.

Do » do i Norrland — sid. 182, 409.

Do » do i Södermanland — sid. 303, 423, 425.

Do » do i Uppland — sid. 225, 413.

Do » do i Vermland — sid. 400.

Do » do i Vestmanland — sid. 236, 417.

Fynd af brons saker från bronsåldern i norra och
mellersta Sverige.

	Sid.		Sid.
Alster i Alsters sn, Verml.	371	Nerike	310
Appala i Hursta sn, Vestmanl.	414		355
Berg i Elga sn, Verml.	382	Odinsbacken i Askers sn, Nerike	320
Berga i Svedvi sn, Vestmanl.	230		327
Björka i Ekeby sn, Nerike	355	Rud i By sn, Verml.	374
Bo i St. Mellösa sn, Nerike	310	Raby i Vaksala sn, Uppl.	212
Bysta i Askers sn, Nerike	340	Skogstorp i Fors sn, Södm.	291
Bärby i Vänge sn, Uppl.	214	Skyllersta sn, Nerike	342
Dalarne	187	Solvallen i Ärtuna sn, Uppl.	195
Danbyholm i Björkviks sn, Södm.	289	Spelviks kyrka, Södm.	270
Ekholmen i Väse sn, Verml.	370	Södermanland	238
Espesta i Skepptuna sn, Uppl.	211		299
Forkarby i Balinge sn, Uppl.	201	Thorstuna hfd, Uppl.	215
Fors i Tortuna sn, Vestmanl.	229	Tullinge i Botkyrka sn, Södm.	239
Fors i Vester-Haninge sn, Södm.	239	Täckhamnar i Bärbo sn, Södm.	286
Frösaker i Kärbo sn, Vestmanl.	414		288
Gillbergs hfd, Verml.	382		189
Gardsbergen i Öfre Ellerö sn, Verml.	371	Uppland	223
Gasnäs i Ävila sn, Södm.	290		414
Haura i Fröjeslunda sn, Uppl.	215	Uppsala, Gamla	212
Hjerpetan i Nors sn, Verml.	372	Uppsala, Nya	213
Husby prestgård (Ö, Rekarne hfd), Södm.	290	Vad i Sintuna sn, Uppl.	217
Håga i Bondkyrka sn, Uppl.	214	Vallby i Rasbo sn, Uppl.	201
Hätuna i Hatuna sn, Uppl.	215	Valsta i Askers sn, Nerike	328
Jädra i Thorstuna sn, Uppl.	414	Varna i Varnums sn, Verml.	369
Jösse hfd, Verml.	382	Vattholma i Lena sn, Uppl.	189
Kungsåra kyrka, Vestmanl.	230	Vattnäs i Mora sn, Dalarne	187
Kärr i Skyllersta sn, Nerike	342	Vermland	369
Laude i Timra sn, Medelpad	177		392
Langbro i Vardinge sn, Södm.	258	Vester-Haninge prestgård, Södm.	238
Langsjön i Knutby sn, Uppl.	201		229
Medelpad	177	Vestmanland	234
Munktorps sn, Vestmanl.	231		414
Mällerstå i Sintuna sn, Uppl.	215	Vrena i Vrena sn, Södm.	288
Mölnbacka i Öfre Ellerö sn, Verml.	371		289
Morkö, Södm.	257	A i Njurunda sn, Medelpad	181
		Akraby i St. Mellösa sn, Nerike	320
		Ärsta i Röntuna sn, Södm.	285

Några använda förkortningar.

Atlas = Atlas för nordisk Oldkyndighed (Kjöbenhavn 1857).

ctm. = centimeter.

diam. = diameter.

Djurkl. = Antiquitets-Intendenten Friherre Djurklons embetsberättelser; se noten
å sid. 369.

f. = funnen.

Hamilt. saml. = Grefve G. M. Hamiltons samling på Hedensberg i Vest-
manland.

h:d = härad.

Hofb. saml. = Doktor H. Hofbergs samling i Örebro.

K. M. = Muscet for nordiske Oldsager i Kjöbenhavn.

Lbg. = Major Lundeborgs f. d. samling, nu i Uppsala Museum.

A. Lewenh. = Grefve A. Lewenhaupts samling på Sjöholm i Södermanland.

Lind. = Lindenschmit Die Alterthümer unserer heidnischen Vorzeit .

M. = Museum.

m.m. = millimeter (eller med mera).

Schl. = Herr K. Schmidts samling på Vra i Södermanland.

su = socken.

St. M. = Statens Historiska Museum i Stockholm.

Strengu. M. = Strenguäs Elementar-Läroverks Museum.

Sr. fornl. = Bruzelius Svenska fornlämningar .

Sr. forns. = Montelius »Sveriges forntid», Atlas.

Upps. M. = Uppsala Museum.

W. = Worsaae Nordiske Oldsager (Kjöbenhavn 1859); sitfran utmarker
figuren.

ANTIQUARISK TIDSKRIFT

FÖR

SVERIGE.

UTGIFVEN AF KONGL. VITTERHETS HISTORIE OCH
ANTIQUITETS AKADEMIEN

GENOM

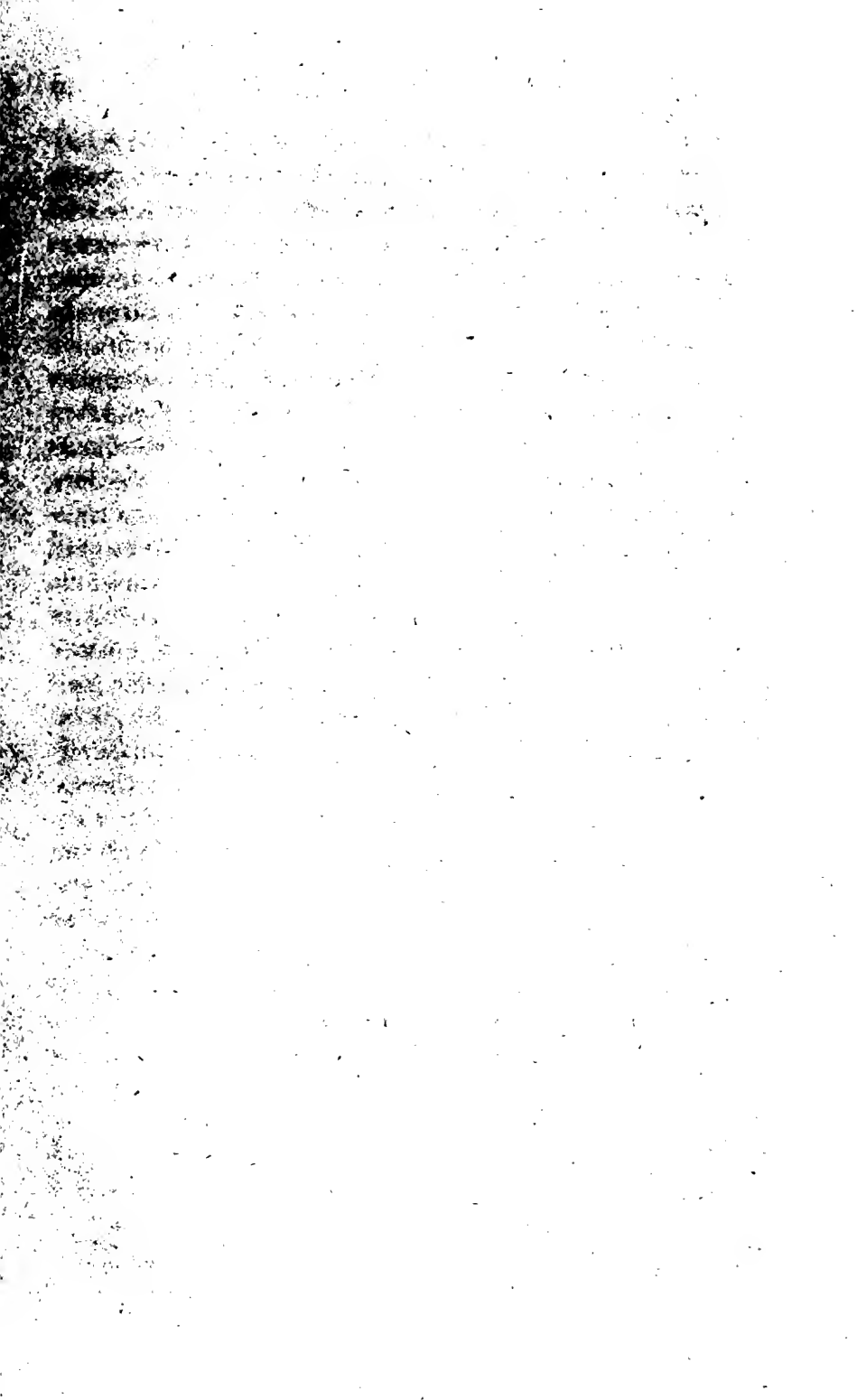
BROR EMIL HILDEBRAND.

TREDJE DELEN.

ANDRA HÄFTET.

Pris: 1 Rdr.

INNEHÅLL.

Bronsåldern i norra och mellersta Sverige.

Af Oscar Montelius.

(Fortsättes).

Tryckningen af detta häfte började redan våren 1871, men blef afbruten dels genom förf:s tjänsteresor under sommaren, dels genom en utländsk resa som han med offentligt understöd företog sistlidne höst.

Tredje häftet, innehållande slutet af denna afhandling m. m., torde utkomma under sommarens lopp.

Stockholm i April 1872.

Sid. 175 rad. 26 läses: *nästan* alla de i dessa trakter etc.

Sid. 233. I Norge är en brons-»kupa» nyligen funnen (»Årsberetning af Foreningen til Norske Fortidsmindesmærkers Levaring.» 1870 sid. 74 pl. 1 fig. 4).

Sid. 233 rad. 16 läses: Utom Skandinavien äro de, såvidt vi veta, endast funna i Meklenburg och Hannover.

W. = Worsaae's »Nordiske Oldsager i det Kongelige Museum i Kjöbenhavn.» (Kjöbenhavn 1859).

Förklaring öfver andra använda förkortningar skall meddelas i nästa häfte.

ANTIQUARISK TIDSKRIFT

FÖR

SVERIGE.

UTGIFVEN AF KONGL. VITTERHETS HISTORIE OCH
ANTIQUITETS AKADEMIEN

GENOM

BROR EMIL HILDEBRAND.

TREDJE DELEN.

TREDJE OCH FJERDE HÄFTENA.

Pris: 1 rdr 75 öre.

Af **Kongl. Vitterhets Akademien** (1753—1786) och **Kongl. Vitterhets Historie och Antiquitets Akademien** eller på Akademiens förlag äro följande arbeten utgifna:

Kongl. Svenska Vitterhets Akademiens Handlingar. 5 band. 1755—1788.

Kongl. Vitterhets Historie och Antiquitets Akademiens Handlingar. 20 band. 1789—1852.

—, Ny följd. Del. 1 (1857): 4 rdr 50 öre; del. 2 (1861): 4 rdr; del. 3 (1863): 4 rdr 50 öre; del. 4 (1864): 4 rdr; del. 5 (1867): 4 rdr; del. 6 (1869): 4 rdr.

Antiqvarisk Tidskrift för Sverige. Del. 1 (1863): 2 rdr; del. 2 (1869): 3 rdr; del. 3, h. 1—4 (1870—73): 4 rdr; del. 4, h. 1, 2 (1872—73): 2 rdr.

Kongl. Vitterhets Historie och Antiquitets Akademiens Månadsblad. Första årgången 1872; andra årgången 1873 (under utgifvande); pris för årgång: 2 rdr.

Hildebrand, Bror Emil, Anteckningar ur Kongl. Vitterhets Historie och Antiquitets Akademiens Dagbok samt om de under Akademiens inscende ställda Kongl. samlingarne för år 1843. Pris: 37 öre.

—, Anglosachsiska mynt i Svenska Kongl. Myntkabinettet, funna i Sveriges jord. 1846. Pris: 7 rdr 50 öre.

Tornberg, C. J., Nomi cutici regii numophylacii Holmiensis, quos omnes in terra Sueciae repertos digessit et interpretatus est C. J. T. 1848. Pris: 7 rdr 50 öre.

Hildebrand, Bror Emil, Minnespenningar öfver enskilda svenska män och qvinnor. 1860. Pris: 7 rdr 50 öre.

—, Svenska Sigiller från medeltiden. I. 1, 2. 1862—1867. Pris: 19 rdr 50 öre.

Montelius, Oscar, Statens Historiska Museum. Kort beskrifning till vägledning för de besökande. 1872. Pris: 40 öre.

Hildebrand, Bror Emil, och Hildebrand Hans, Teckningar ur Svenska Statens Historiska Museum. Första häftet. (Serien IV. pl. 1—10). Pris: 6 rdr.

Af Kongl. Vitterhets Historie och Antiquitets Akademiens Månadsblad finnas i bokhandeln häftade exemplar af årgången 1872. Utom underrättelser från Akademiens sammankomster samt notiser om hvarjehanda arkeologiska nyheter och en fortgående litteratur-öfversigt meddelas i denna årgång 44 större och mindre uppsatser, bland hvilka 6 behandla stenåldern, 1 bronsåldern, 11 jernåldern, 12 medeltiden och 2 nyare tid. Af de 85 figurerna komma på stenåldern 35, på bronsåldern 5, på jernåldern 33, på medeltiden 10, på nyare tid 2. Uppmärksamhet har äfven blifvit fästad vid mytologiska och numismatiska frågor.

I den nya årgången förekomma, bland annat, tvenne serier af uppsatser, behandlande *våra fasta fornlemningar* och *vapendrägten under medeltiden*. De första 6 numren för innevarande år innehålla 34 träsnitt.

INNEHÅLL.

Bronsaldern i norra och mellersta Sverige. Af Oscar Montelius . . s. 269

(Slut).

Kongl. Vitterhets Historie och Antiquitets Akademiens **Antiqvariska Tidskrift för Sverige** utgifves i häften af omkring 6 ark med nödiga illustrationer. Fyra häften utgöra ett band. Pris för hvart band: 4 rdr.

Kongl. Vitterhets Historie och Antiquitets Akademiens **Månadsblad** utkommer under år 1873 efter samma plan som hittills blifvit följd. Priset blir fortfarande 2 rdr, deri inberäknad afgiften till postverket. Prenumeration mottages i bokhandeln och på postkontoren, men i följd af de nya föreskrifterna om försändning af periodiska skrifter icke hos Akademien.

I bokhandeln finnes för 6 rdr:

Hildebrand, Bror Emil, och Hildebrand, Hans, **Teckningar ur Svenska Statens Historiska Museum.** Första häftet, innehållande 10 pl. och tillhörande text. Här beskrifves och afbildas jämte annat det icke minst genom sin ornamentik viktiga Ulltuna-fyndet.

 Se omslagets andra och tredje sidor.

